

T.C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ŞEYHÜLİSLAM SADİ ÇELEBİ'NİN (ö. 1539)
YAPIŞDIRMA FETVA MECMUALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Esra BEMBEYAZ

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul İsmail ÖKTEN

İSTANBUL

2019

T. C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ŞEYHÜLİSLAM SADİ ÇELEBİ’NİN (ö. 1539)
YAPIŞDIRMA FETVA MECMUALARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Esra BEMBEYAZ

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul İsmail ÖKTEN

İSTANBUL
2019

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı'nda 010315YL07 numaralı Esra BEMBEYAZ'ın hazırladığı "*Sadi Çelebi'nin (ö. 1539) Yapıdırma Fetva Mecmualarının Değerlendirilmesi*" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 24/07/2019 günü 10.30 – 12.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

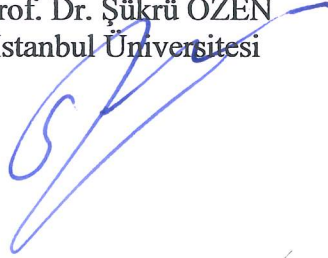
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul İsmail ÖKTEN
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Feridun M. EMECEN
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Şükrü ÖZEN
İstanbul Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Esra BEMBEYAZ

24/07/2019

ÖZ

ŞEYHÜLİSLAM SA'Dİ ÇELEBİ'NİN (ö. 1539) YAPIŞDIRMA FETVA MECMUALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu tezde Kanunî Sultan Süleyman devrinde 1534-1539 yılları arasında şeyhülislamlık yapmış olan Sa'di (Sadullah) Çelebi'nin (ö. 1539) verdiği imzalı fetvalarının toplandığı iki mecmua incelenmiştir. Bu mecmular orijinal fetvalardan oluşan *yapışdırma* türündedir. Diğer *yapışdırma* fetva mecmualarında birden fazla şeyhülislamın fetvaları toplanmışken bu iki mecmuada sadece Sa'di Çelebi'nin fetvaları yer almaktadır. Fetva mecmuaları iki yönüyle incelenmiştir. İlk olarak Sa'di Çelebi'nin orijinal fetvalarının unsurları fetva diplomatikası açısından tahlil edilmiştir. Bunun sonucunda 16. yüzyılın ilk yarısında fetva makamında uzmanlaşmış görevlilerin bulunduğu ve fetva bürokrasisinin yoğun olduğuna dikkat çekilmiştir. Ardından *yapışdırma* fetva mecmualarının nasıl ve neden düzenlendiği ile kimler tarafından okunduğu soruları etrafında 16. yüzyılda icra ettikleri fonksiyon anlaşılmaya çalışılmıştır. Mecmuadaki fetvaların aslî unsurlarının yanı sıra üzerlerinde yer alan okuyucu notlarından yola çıkılarak mecmualarının düzenlenme amacının, uygulamaya dönük bir niyetle kazâ veya iftâ görevlilerinin yararlandıkları bir kaynak oluşturmak olabileceğine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şeyhülislam Sa'di Çelebi, Fetva, Fetva mecmuaları, *Yapışdırma* fetva mecmuaları, Fetva bürokrasisi, Fetva diplomatikası, Osmanlı hukuku, Osmanlı Elyazmaları, 16. yüzyıl.

ABSTRACT

A STUDY ON SEIKH AL-ISLAM SA'DI CELEBI'S (d. 1539)

YAPIŞDIRMA FATWA COLLECTI ONS

This thesis examines two fatwa collections from Sa'di Celebi (d. 1539). Sa'di Celebi (Sadullah Sa'di Effendi) served as sheikh al-Islam between the years 1534 and 1539 during the reign of Suleyman the Magnificent. These types of collections are *yapişdırma* (yapishtirma) comprised from original fatwas. Whereas other *yapişdırma* collections gather fatwas from multiple sheikh al-Islams, these two collections are only comprised from Sa'di Celebi's fatwas. The fatwa collections have been examined from two aspects. Firstly, the elements of Sa'di Celebi's original fatwas have been analysed in respect to diplomacy of fatwas. The results of this analysis indicated the first half of the 16th century to have had specialized fatwa officials and the fatwa bureaucracy to have been quite busy. Furthermore, the function of the fatwa collections during the 16th century was questioned in terms of how and why the fatwa collections had been compiled and who read them. When considering the fundamental elements of the fatwas as well as the notes made by those who've read the collections, the purpose of compiling these collections has been indicated to possibly have been for creating a source that *kaza* and *ifta* officials could benefit from in practice.

Keywords: Sheikh al-Islam Sa'di Celebi, Fatwa, Fatwa collections, *Yapişdırma* fatwa collections, Fatwa bureaucracy, Fatwa diplomacy, Ottoman law, Ottoman manuscripts, 16th century.

ÖNSÖZ

Osmanlı tarihinin kaynakları arasında önemli bir yeri olan Osmanlı şeyhülislam ve müftü fetvaları siyasi, dini, hukuki, sosyal ve kültürel tarihe ışık tutan belgelerdir. Bu fetvalardan oluşturulmuş fetva mecmuaları ise farklı tür ve muhtevaları ile dikkat çekmektedir. Mecmua çeşitleri arasında özel bir yeri olan yapışdırma fetva mecmuaları üzerinde henüz müstakil çalışma yapılmamıştır. Bu mecmualar şeyhülislamların imzalarını içeren orijinal fetva kâğıtlarının (şukka) derlenip sayfaların ön ve arkalarına yapıştırılması ile oluşturulmuştur.

Süleymaniye Kütüphanesi'nde, yayınlanmamış ve incelenmemiş mecmualar arasında mesele ve cevap başlıklarında fetvaların kopyalanarak peşpeşe yazılması ile oluşmuş birçok mecmua bulunurken, mecmualardan biri (Şehid Ali Paşa, nr. 1073) her sayfada bir fetvanın yer alması ve altlarında şeyhülislamın imzasının bulunması nedeni ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu mecmua içerisindeki stilize olmuş başlıkları ve yazı çeşitlerinin zenginliği ile görsel olarak da dikkat çekmektedir. Şeyhülislam Sa'di Çelebi'nin (ö. 1539) cevaplarını kendi hattı ile yazdığı ve konuları ile de dikkat çeken fetvaların toplandığı bu mecmuanın tez çalışmamın kaynağı olmasına karar verdim. Prof. Dr. Şükrü Özen "Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü" makalesinde bu mecmuanın yapışdırma fetva mecmuaları arasında tek bir şeyhülislamın fetvalarının toplandığı tek mecmua oluşuna dikkat çekiyordu. Literatürde ve yazma eser kütüphanelerinin kataloglarında Sa'di Çelebi'nin Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi'nde bir başka mecmuası bulunduğu kaydedilmişti ancak çeşidi hakkında bilgi yoktu. Mecmua incelenenerek diğer mecmua gibi yapışdırma türünde olduğu tespit edildi. İki mecmuanın birbirinin devamı olma ihtimali ve fetva örneklerini zenginleştireceği düşüncesi ile bu mecmua da tezin kaynaklarına ve konusuna eklendi.

Tezde, fetvaları veren şeyhülislamı, fetvaların verildiği ortamı ve şartları tanımak açısından Sa'di Çelebi'nin biyografisini ele alan bir bölüme yer verildi. Asıl incelemeye bir zemin hazırlaması düşüncesi ile ikinci bölümde Osmanlı fetva müessesesi ve fetva mecmuaları çeşitleri ele alındı. Mecmuaların orijinal fetvalardan oluşması nedeniyle çalışmanın seyri fetvaların diplomatikası yönünde ağırlaştı. İlk olarak Sa'di Çelebi'nin orijinal fetvalarının unsurları fetva diplomatikası açısından tahlil edildi. Ardından

yapışdırma fetva mecmualarının nasıl ve neden düzenlendiği ile kimler tarafından okunduğu soruları etrafında 16. yüzyılda icra ettikleri fonksiyon anlaşılmaya çalışıldı. Fetvaların transkripsiyonlarına ekler kısmında yer verildi.

Tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul İsmail Ökten'e fetvaların ve yazmaların öğretici ve ufuk açıcı dünyası ile tanıştıran bir konuda çalışmaya teşvik ettiği için ne kadar teşekkür etsem azdır. İlmin yarısı olduğu söylenen güzel soru sormanın, şahsında örneğini görmeme ve kaynaklara yönelik pratiğini öğrenmeme vesile olan tez görüşmelerimiz için ve gönderdiğim metinleri satır satır okuyup yaptığı yönlendirici geri bildirimlerden dolayı kendisine çok teşekkür ederim. Yalnızca yetkin bilgiye ulaşma imkânı verdikleri için değil kazandırdıkları ilmî ufuk nedeniyle de yüksek lisans eğitimim boyunca ders alma imkânı bulduğum muhterem hocalarım Prof. Dr. Feridun Emecen'e, Prof. Dr. Ali Akyıldız'a, Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye, Dr. Öğr. Üyesi Özlem Çaykent'e ve Prof. Dr. Tahsin Görgün'e çok teşekkür ederim. Prof. Dr. Şükrü Özen'e çok teşekkür ederim, Osmanlı fetva literatürüne yaptığı katkılar olmasaydı bu çalışma ve fetva çalışmalarının birçoğu eksik kalırdı.

Tezi yazarken kaynak temin etmem ve uygun çalışma ortamı bulmam da gösterdikleri desteklerden dolayı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler, Millet Kütüphanesi ve Süleymaniye Kütüphanesi çalışanlarına ve Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Eserler Uzmanı Ali Aslan'a çok teşekkür ederim.

Tez çalışma sürecimde, gelişmiş Osmanlıca, Arapça ve İngilizce bilgilerini benimle paylaşmak konusunda oldukça cömert olan arkadaşlarım Ümmügülsüm Gündüzalp'e, Emine Şahin'e, Akile Serra Tüzgen'e, Sümeyye Kabakçılı'ya ve Beyza Gümüşsoy'a ve desteklerini esirgemeyen tüm arkadaşlarıma çok teşekkür ederim. Çalışmam boyunca gerçekleştirdiğimiz beyin fırtınaları ve çok istifade ettiğim tez çalışmasının ilk sonuçlarını benimle paylaştığı için Gülsüm Gülsev Şanver'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Çalışma sürecimi benim için oldukça kolaylaştıran kardeşlerime, ilme muhabbet duymama ve hocalarımla tanışmama vesile oldukları için anneme ve babama sonsuz teşekkür ederim.

Esra Bembeyaz

İstanbul 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
BEYAN	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
TABLolar	xi
ŞEKİLLER	xii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM	5
ŞEYHÜLİSLAM SA‘Dİ ÇELEBİ’NİN (ö. 1539) HAYATI.....	5
1.1 Hayatı	5
1.2 Eğitimi	7
1.3 Müderrislik, Kadılık ve Şeyhülislamlık Dönemi	8
1.4 İlmî Şahsiyeti	13
1.5 Sa‘di Çelebi Dâru’l-kurrâsı.....	16
1.6 Eserleri	18
1.7 Fetva Mecmuaları	21
2. BÖLÜM	24
OSMANLI FETVA MÜESSESESİ VE FETVA MECMUALARI.....	24
2.1 Osmanlı’da Fetva Müessesesi.....	24
2.1.1 Osmanlı Şeyhülislamı	28
2.1.2 Şeyhülislam Fetvası	33
2.1.2.1 Orijinal Şeyhülislam Fetva Kâğıtları: Şukkalar	39
2.1.3 Fetva Mecmuası	45
2.2.1 Aslî Fetva Mecmuaları	49
2.2.1.1 Fetâvâ-yı Yapışdırma (Yapışdırma Fetva Mecmuaları)	49

2.2.1.2 Sûret Mecmuaları	56
2.2.1.3 Nukûllü Mecmualar	59
2.2.2 Menkûl Fetva Mecmuaları	60
2.3 Fetva Mecmualarının Güvenilirliği ve Kaynak Değeri	61
2.4 Osmanlı Hukukunun Dinamiklerinden Esahh-ı Akvâl: Kadı-Müftü-Fetva Kitapları Üçgeni	62
3.BÖLÜM	67
ŞEYHÜLİSLAM SA'Dİ ÇELEBİ'NİN YAPIŞDIRMA FETVA MECMUALARININ DİPLOMATİKASI	67
3.1 Sa'di Çelebi'nin Yapışdırma Fetva Mecmualarının Genel Özellikleri	68
3.1.1 <i>Fetâvâ-yı Sa'di Efendi</i> , Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1073.	68
3.1.2 <i>Fetâvâ</i> , Amasya Bayezıt İl Halk Kütüphanesi, nr. 05 Ba 439.....	74
3.1.3 Dil	76
3.1.4 Yazı	76
3.1.5 Kompozisyon	83
3.2 Sa'di Çelebi'nin Fetvalarının Unsurları	84
3.2.1 Davet	84
3.2.2 Meseleye giriş cümlesi	92
3.2.3 Mesele	96
3.2.4 Rica ve İstirham Cümlesi	100
3.2.5 Cevaba Giriş Cümlesi	100
3.2.6 Cevap	101
3.2.7 İmza	103
3.2.8 Tamamlayıcı Soru	104
3.2.9 Şukkların Arka Yüzündeki Kayıtlar	106
3.3 Okuyucu Notları	108
SONUÇ	116
BİBLİYOGRAFYA	120
EKLER	131
Ek-1: Metin: <i>Fetâvâ-yı Sa'di Efendi</i> , Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1073.	131
Ek-2: Metin: <i>Fetâvâ</i> , Amasya Bayezıt İl Halk Kütüphanesi, nr. 05 Ba 439.	217
ÖZGEÇMİŞ	294

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.m.	Adı geçen makale
Bkz./bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev./çev.	Çeviren
Der./der.	Derleyen
DİA	<i>Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi</i>
Ed./ed.	Editör
Eİ ²	<i>The Encyclopedia of Islam, 2nd Edition</i>
Haz./haz.	Hazırlayan
H./h.	Hicri
İA	<i>Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi</i>
Ktp.	Kütüphane
Neş./neş.	Neşreden
Nr./nr.	Numara
ö.	Ölüm tarihi
S	Sayı
s.	Sayfa
t.y.	Tarih yok
vd.	ve diğerleri
Vr./vr.	Varak
y.y.	Basım yeri yok

TABLÖLAR

Tablo 1	51
----------------------	-----------

ŞEKİLLER

Şekil-1: Sa'di Çelebi'yi fetva verirken gösteren bir minyatür.	11
Şekil-2: Sa'di Çelebi Dâru'l-kurrâsı.....	17
Şekil-3: Sa'di Çelebi Dâru'l-kurrâsı'nın giriş kapısının olduğu cepheden bir görüntü.	18
Şekil-4: <i>Manzûme-i Sa'di Çelebi</i> 'nin ilk sayfası.....	19
Şekil-5: Tercüme-i Şekâiku'n-Numâniyye'de Zenbilli Ali Efendi'yi zenbil ile fetva alırken tasvir eden minyatür.	37
Şekil-6: Sa'di Çelebi'nin bir fetva şukkası.....	40
Şekil-7: Balıkesir Müftüsü Seyyid Ali'nin bir fetvası ve fetvadaki nakil ibâresi.	43
Şekil-8: Fetvaların yapıştırıldığı sayfalardan örnekler I.....	52
Şekil-9: Fetvaların yapıştırıldığı sayfalardan örnekler II.	53
Şekil-10: <i>Mecmû'a-i fetâvâ</i> 'dan bir sayfa.	56
Şekil-11: İbn Kemal'in fetvalarının toplandığı bir sûret mecmuası.	57
Şekil-12: <i>Fetâvâ-yı Sa'di Efendi</i> zahriyesindeki kayıtlar.....	69
Şekil-13: <i>Fetâvâ-yı Sa'di Efendi</i> 'deki mühürler.	70
Şekil-14: Sa'di Çelebi'nin <i>Fetâvâ</i> 'sının başında yer alan Ebussuûd Efendi'nin fetvaları.	72
Şekil-15: <i>Fetâvâ</i> 'daki mühürler.	74
Şekil-16: Üzerine başka bir müftü tarafından fetva yazılan şukka örneği.	75
Şekil-17: <i>Fetâvâ</i> 'nın zahriyesinde yer alan "Küllühüm hutûtun vâhide" ibâresi.	77
Şekil-18: Farklı kâtiplerin elinden çıktığı düşünülen fetvalara örnekler I.	79
Şekil-19: Farklı kâtiplerin elinden çıktığı düşünülen fetvalara örnekler II.	80
Şekil-20: Farklı kâtiplerin elinden çıktığı düşünülen fetvalara örnekler III.....	81
Şekil-21: Farklı kâtiplerin elinden çıktığı düşünülen fetvalara örnekler IV.	82
Şekil-22: Aşırı ölçüde stilize olup okunması güçleşen davet formüllerine örnekler.	86
Şekil-23: Tuğraları andıran davet formülleri.....	88
Şekil-24: Erken dönem Osmanlı padişah tuğraları.....	88
Şekil-25: Sa'di Çelebi'nin fetvalarından davet formülü örnekleri I.....	90
Şekil-26: Sa'di Çelebi'nin fetvalarından davet formülü örnekleri II.	91
Şekil-27: Meseleye giriş cümlesi.	92
Şekil-28: Stilize olmuş meseleye giriş cümlelerine örnekler.	93
Şekil-29: Cevaba giriş cümlelerine örnekler: "el-cevap Allahu a'lem".....	101
Şekil-30: Sa'di Çelebi'nin imzasına örnekler, "Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufîye anh." ..	104
Şekil-31: Sa'di Çelebi'nin fetvasının altında Ebussuûd'un cevapladığı tamamlayıcı soru bulunan şukka.	106
Şekil-32: Üzerinde okuyucu notu yazılı olan bir şukka örneği.	109
Şekil-33: Üzerinde "fîhi nazarun" kaydı ve Ebussuûd Efendi'ye ait bir fetvanın yazıldığı Sa'di Çelebi'ye ait şukka.	111

GİRİŞ

Bu çalışmada Kanunî Sultan Süleyman (ö. 1566) devrinde 1534-1539 yılları arasında şeyhülislamlık yapmış olan Sa'di Çelebi'nin (ö. 1539) orijinal fetvalarının toplandığı Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1073 ve Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi, nr. 439'da bulunan iki mecmuası incelenmiştir. Bu mecmualar yapışdırma fetva mecmuası türündedir. Yapışdırma fetva mecmuaları, şeyhülislamların imzalarını içeren orijinal fetva formları olan şukkaların koleksiyoncular tarafından derlenip sayfaların ön ve arkalarına yapıştırılarak bir araya getirilmesi ile oluşturulmuşlardır. Tespit edilebilen on iki tane yapışdırma fetva mecmuası vardır. Bunların iki tanesinde Sa'di Çelebi'nin fetvaları toplanmışken diğerleri birden fazla şeyhülislamın fetvalarının derlendiği mecmualardır. Tek bir şeyhülislamın fetvalarının derlendiği başka mecmualardaki fetvalar asıl değil, sûrettir. Tezin kaynağı olan bu iki mecmua üzerinde daha önce çalışma yapılmamış olup diğer yapışdırma mecmualarına dair müstakil çalışma da bulunmamaktadır.

Fetva mecmuaları hem içerisinde bulundurdıkları fetvaların birer müstakil belge oluşu hem de mecmuaların bir bütün, bir yazma eser oluşu dikkate alınarak incelenmiştir. İlk olarak Sa'di Çelebi'nin orijinal fetvalarının unsurları fetva diplomatikası açısından tahlil edilmeye çalışılmıştır. Nitekim belgelerin yazılış tarz ve şekilleri, kullanılma yerleri, içerdikleri unsurların incelenmesi diplomatikanın ilgi alanı içindedir. Hazırlanma şartları, meydana getirildikleri kültür ve kaleme alan şahıslar gibi özelliklerin belgelerin üzerinde oluşturdukları değişiklikleri diplomatik ilmi inceler. Kuşkusuz bir topluluğun medeniyeti o toplumun diplomatikğine akseder.¹ Bu bakımdan bu tez çalışması diplomatikanın yanı sıra kültür tarihi çalışmalarına da bir katkı olarak düşünülmüştür. İkinci olarak ise mecmuaların derlenmesi ele alınmıştır. Sa'di Çelebi'nin yapışdırma

¹ Mübahat Küçüköğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013, s. 4.

fetva mecmualarının nasıl ve neden düzenlendiği ile kimler tarafından okunduğu soruları cevaplanmaya çalışılmıştır. Verilen cevapların ışığında 16. yüzyılda bu fetva mecmualarının Osmanlı hukukçuları için önemli bir fonksiyon icra ettiği ortaya konmuştur.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde mecmualarda fetvaları derlenmiş olan Sa'di Çelebi'nin biyografisine yer verilmiştir. Bu Sa'di Çelebi'nin aldığı eğitim, müderrislik, kadılık ve şeyhülislamlık görevlerinde iken içinde bulunduğu faaliyetler ve ilmî muhiti hakkında bilgi vermek fetvaların verildiği ortamı ve şartları tanımak için gerekli görülmüştür. İftâ faaliyetinin şekillenmesinde etkili olduğu düşünülen hocaları, öğrencileri, ilmî şahsiyeti ve eserlerine temas edilmiştir. Kaynak olarak genellikle Sa'di Çelebi'nin çağdaşı biyografi yazarlarının eserlerinden ve kendi eserlerinden istifade edilmiştir.

İkinci bölümde öncelikle fetva ve fetva müessesesi ile ilgili kavramsal ve tarihi bir çerçeve sunulmuştur. Şeyhülislamlığın başlangıcı ve ilk şeyhülislamların tespitine dair tartışmalar “şukkalar”dan yola çıkılarak yapılacak çalışmaların aydınlatıcı olabileceği varsayımı ile değerlendirilmiştir. 16. yüzyılda şeyhülislamlık yapmış olan Sa'di Çelebi'nin şeyhülislamlığını ve iftâ faaliyetlerini Osmanlı fetva müessesesinin tarihi sürecinde konumlandırabilmek için fetva müessesesinin geçirdiği aşamalar ve gelişmeler ele alınmıştır. Bu gelişmeler ile 16. yüzyıldaki fetva mecmualarının derlenmesindeki artış arasında bağlantı olduğu düşünülmüştür. Ardından Osmanlı fetva bürokrasisinde şeyhülislam fetvasının nasıl üretildiği ve diğer fetva görevlilerin kimler olduğu sorularına cevap aranmıştır. Bugüne kadar bilinen tarihlerden çok daha erken dönemlerde de fetva kâtiplerinin bulunduklarının daha kesin olarak ifade edilebileceği yine “şukkalar”dan yola çıkarak ileri sürülmüştür. Osmanlı hukukunun kaynakları arasında yer alan fetva mecmuaları hakkında bilgi verildikten sonra Osmanlı fetva mecmualarının çeşitleri ele alınmıştır. Osmanlı fetva mecmua türlerinin tasnifine yer verilip tanıtılması Sa'di Çelebi'nin fetva mecmualarının farklı yönlerini vurgulamak ve bu mecmua türleri arasındaki önemini göstermek için zorunlu görülmüştür. Fetva mecmualarının güvenilirliği ve kaynak değeri değerlendirilip *esahh-ı akvâle* (Hanefi

mezhebinde hâkim görüşler) göre hüküm verilmesi tartışılmış, kadı-fetva-fetva kitabı üçgenindeki ilişki anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tezin son bölümü olan üçüncü bölümünde ise Sa'di Çelebi'nin iki yapılandırma fetva mecmuasının diplomatikası incelenmiştir. Öncelikle mecmuaların katalog bilgileri, üzerinde yer alan mühürler, cilt özellikleri, ölçüleri ve zahriye kayıtları gibi farklılıklar gösteren bazı özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra yazı biçimi, dil özellikleri ve kompozisyonu birlikte değerlendirilerek iki mecmuanın aynı döneme ait olup olmadıkları, fetvaların seçiminde bir tercihte bulunulup bulunulmadığı gibi sorulara cevap aranmıştır. Fetvaların konularından yola çıkılarak mecmuaların kimler için hazırlandığı ve kimlerin yararlandığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümün ana kısmını Sa'di Çelebi'nin orijinal fetvalarının unsurlarının incelenmesi oluşturmuştur. Bu kısımda fetvaların üretiliş biçimi ve amacı fetvalardaki unsurlardan yola çıkılarak aydınlatılmaya çalışılmıştır. Davet, Meseleye Giriş Cümlesi, Mesele, Rica ve İstirham, Cevaba Giriş Cümlesi, Cevap, İmza, Tamamlayıcı Soru ve Arka Yüzdeki Kayıtlardan oluşan bu unsurlar incelenirken fetva yazılışındaki uzmanlaşmaya dikkat çekilmiştir. Fetvaların cevabının “eimme-i Hanefiyye'den” sorulduğu kısmı inceleyen bölümde Osmanlı mezhep tercihi tartışılmıştır. Bu iki fetva mecmuasını özel ve önemli kılan diğer bir özelliği olan üzerlerindeki okuyucu notlarından yola çıkılarak mecmuaların kimler tarafından okunduğu ve nasıl bir fonksiyon icra ettikleri cevaplanmaya çalışılmıştır. Mecmuaların Ebussuûd (ö. 1574) döneminde veya daha sonra düzenlendiği düşünülmektedir.

Tezin kaynakları olan iki mecmuanın basit transkripsiyonları yapılmış ve tezin ekler kısmında Ek-1 ve Ek-2'de yer verilerek Osmanlı hukuku, tarihi ve fetva literatürü çalışmalarına katkı sağlaması hedeflenmiştir. Metinler transkript edilirken yazıldığı yüzyılın Türkçesi aktarılacak istenmiş ve yazılışları korunmuştur. Bu nedenle itmek, virmek, dimek, idüb, eyleyüb, kılınub, eyledüğü, idüğü, gerü, deyi, içün, gelür, aldum, alıbilür, virdükden, etdikden, didikde gibi kelimeler ve ekler yazıldıkları hali ile aktarılmıştır. Yine demür, gice, eyü, kendü, havlu, yoğsa, yohsa, ânlar, ânda, kangı, kânde gibi kelimelerdeki günümüz Türkçesinde meydana gelen değişiklikler dikkate alınmayıp metinlerdeki yazılışına müdahale etmeden translitere edilmiştir. Okunamayan ve

okunuşunun doğruluğundan emin olunmayan yerler (?) şeklinde gösterilmiştir. Metinde yer almayan ifadeler köşeli parantez içinde verilmiştir. Transliterasyonda yer alan nokta ve soru işareti gibi noktalama işaretleri metinlerin orijinalinde yer almamaktadır. Fetvaların bulunduğu varak numaraları fetvanın başında koyu olarak yazılmıştır. Fetvanın asıl unsurlarından olmayan, üzerine sonradan yazılan başlık ibâreleri ile okuyucu notları fetvalardan ayırt edilmesi için italik olarak yazılmıştır.

Çalışmada tahlil edilen kısımların daha iyi anlatılması amacıyla mecmua çeşitlerinden sayfa örnekleri, şukka örnekleri ve şukkalardan kesitler ile ilgili görsel kullanımına başvurulmuştur.

1.BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLAM SA'Dİ ÇELEBİ'NİN (ö. 1539) HAYATI

1.1 Hayatı

Sa'di Çelebi (ö. 1539) 16. yüzyılda müderrislik, kadılık ve şeyhülislamlık yapmış bir Osmanlı âlimidir. Tefsir, Fıkıh ve Arap dili gibi ilimlerle ilgili eserleri ve Türkçe şiirleri vardır. Sa'di Çelebi'nin hayatı ile ilgili bilgiler genellikle Taşköprülüzâde (ö. 1561), Kefevî (ö. 1582), Mecdî (ö. 1591), Müstakimzâde (ö. 1788), Mehmed Süreyyâ (ö. 1909) ve Bursalı Mehmed Tahir (ö. 1925) gibi müelliflerin ulema ve şeyhülislam biyografilerine dayanır.² Bu eserlerin yanı sıra şair olması sebebiyle 16. yüzyıl şuara tezkirelerinde de Sa'di Çelebi hakkında bilgilere yer verilmiştir.³

Sa'di Çelebi'nin tam künyesi Sa'dullah bin İsa bin Emirhan'dır. Kaynaklarda Sa'di Çelebi ve Sa'di Efendi olarak da zikredilir.⁴ Cevaplarını kendi hattı ile yazdığı fetvalarda imzasını Sa'd olarak atmaktadır.⁵ İstinsah ettiği eserlerin sonundaki ketebe

² Taşköprülüzâde İsamüddin Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi, *eş-Şekâiku'n-Numâniyye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*, neş. Ahmed Subhi Furat. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985; Mahmud b. Süleyman el-Hanefî el-Kefevî, *Ketaibu a'lâmi'l-ahyâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reisülküttap, nr. 690; Mecdî Mehmed Efendi, *Şakâik-i Nu'mâniyye ve Zeylleri: Hadâikü's-şakâik*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989; Müstakimzâde Süleyman Saadeddin, *Devhatü'l-meşayih: Osmanlı Şeyhülislamlarının Biyografileri*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî*, haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı ve Metin Hülâgü, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1996; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Yekta Saraç, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016.

³ Sehî Bey, *Tezkire: Heşt Behişt*, İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1980; Latîfî, *Tezkiretü's-şu'arâ ve tabsuratün-nuzamâ*, haz. Rıdvan Canım, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 2000; Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şu'arâ*, haz. Filiz Kılıç, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010, II; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014; Beyânî Mustafa b. Carullah, *Tezkiretü's-şu'arâ*, haz. İbrahim Kutluk, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

⁴ Taşköprülüzâde, *eş-Şekâik*, s. 443; Mecdî, *Hadâik*, s. 443; Kefevî, *Ketaib*, vr. 399b; Müstakimzâde, *Devha*, s. 18; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî*, s. 27; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 341; Sehî Bey, *Heşt Behişt*, s. 93; Latîfî, *Tezkiretü's-şu'arâ*, s. 305; Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-şu'arâ*, II, s. 983.

⁵ Sa'di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1073, vr. 1a-114b; *Fetâvâ*, Amasya Bayezıt İl Halk Kütüphanesi, nr. 05 Ba 439, vr. 1a-107b.

kayıtlarında ismini Sa‘d bin İsa bin Emirhan’ın yanı sıra bazen Sa‘di bin İsa bin Emirhan bazen de Sa‘dullah bin İsa bin Emirhan olarak kaydettiği görülür.⁶

Sa‘di Çelebi’nin doğduğu yıl hakkında bilgi bulunmamaktadır. İstinsah ettiği bir eserin zahriyesine düştüğü kayıtta mülâzemetle müjdelendiği tarihi 25 Kasım 1505 olarak yazar. Kaç yaşında mülâzım olduğuna dair bir kayıt bulunmamakla beraber Arslan’a göre o sıralarda yirmili yaşlarını geçmiş bir hoca aday olmalıdır.⁷ Buna göre Sa‘di Çelebi’nin yaklaşık olarak 1470-1480 yılları arasında doğmuş olduğu düşünülebilir. Kaynakların bir kısmına göre Sa‘di Çelebi’nin doğum yeri o dönem Osmanlı’nın bir sancağı olan Kastamonu veya bu sancağın Daday kazası iken Kefevî’ye göre Kastamonu’ya bağlı Ayandon nahiyesidir.⁸ Sa‘di Çelebi daha sonra babası ile birlikte İstanbul’a gitmiştir. İlk eğitimini İstanbul’daki Murat Paşa Camii’nde imam olan babasından almıştır.⁹

Ailesi hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Kefevî, Sa‘di Çelebi’nin babası İsa b. Emirhan’dan muhtasarâtı bilen bir kimse olarak bahseder. Sa‘di Çelebi sarf ve nahiv kitaplarını babasından okuyup öğrenmiştir.¹⁰ Bir kız kardeşinin olduğu, Sa‘di Çelebi’nin yaptırmış olduğu dâru’l-kurrânın vakfiyesindeki kayıttan anlaşılmaktadır. Nitekim bu kayıtta anne-babası ve kız kardeşinin ruhlarına her gün birer cüz okuma karşılığında, ehl-i Kuran’dan iki salih kimseye her gün iki dirhem verilmesini istemektedir.¹¹ Pîr Mehmed Çelebi (ö. 955/1548-1549) isminde bir oğlunun olduğu ve Mahmud Paşa Medresesi’nde müderrislik yaptığı aktarılır.¹² Kâtip Çelebi de Sa‘di Çelebi’nin oğlu Pîr

⁶ Sa‘di Çelebi, *Mecmûa*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 1279, vr. 12b, 14a, 35a, 84a.

⁷ Sami Arslan, “Bilgiyi İstinsahla Çoğaltmak: Osmanlı İlim Kamuoyunda Bilginin Dolaşımı (İznik Medresesi-Süleymaniye Medreseleri Dönemi)”, (Doktora Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2019), s. 219; bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, nr. 802.

⁸ Taşköprülüzâde, *eş-Şekâik*, s. 444; Âşık Çelebi, *Meşâ’irü’ş-şu‘arâ*, II, s. 983; Mecdî, *Hadâik*, s. 443; Müstakimzâde, *Devha*, s. 18; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî*, s. 27; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s. 341; Kefevî, *Ketaib*, vr. 399b.

⁹ Kefevî’ye göre Sa‘di Çelebi’nin babası Vezir Mahmut Paşa Camii’nin imamıdır; Kefevî, *Ketaib*, vr. 399b; Mecdî, *Hadâik*, s. 443; Müstakimzâde, *Devha*, s. 18; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî*, s. 27.

¹⁰ Kefevî, *Ketaib*, s. 399b; Muhtasarât, eskiden medreselerde okutulan, yardımcı ilimler denilen kelimeler, mantık, nahiv, hendese, tarih, coğrafya benzeri ilimlere dair temel metinlerdir.

¹¹ Mustafa Özel, “Molla Sa‘di Çelebi Dâru’l-Kurrâsı Vakfiyesi”, *İstem* 13 (2009): 155; Recep Akakuş, “Şeyhü’l-islam Sa‘di Çelebi ve Dâru’l-Kurrâsı” *Diyanet Dergisi* Cilt 25 Sayı 2 (1989): 98.

¹² Nev‘izâde Atâyî, *Hadâ’iku’l-hakâ’ik fî tekmileti’ş-şakâ’ik*, Haz. Suat Donuk, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017, I, s. 302.

Mehmed Çelebi'nin, babasının *el-Fevâidü'l-behiyye: Hâşiye 'alâ tefsîri'l-Beyzâvî'* isimli eserinin baş kısımlarını derlediğini belirtir.¹³

1.2 Eğitimi

Sa'di Çelebi ilk eğitimini babasından aldıktan sonra zamanın âlimlerinden ders aldı. Daha sonra Mehmed bin Hüsameddin es-Samsunî'nin hizmetine girdi ve 25 Kasım 1505 tarihinde mülâzımı oldu.¹⁴ Samsunî'den şer'î ve aklî ilimleri öğrenip *el-Hidâye* ve *et-Telvîh* eserlerini okudu.¹⁵ Samsunî, Taftazânî'ye ait *et-Telvîh* ve Seyyid Şerif Cürcânî'ye ait *Tecrid* hâşiyesi üzerine hâşiyeler yazan bir âlimdir.¹⁶ Sa'di Çelebi istinsah ettiği bir eserin zahriyesine düştüğü kayıta es-Samsunî'den “şöhreti Seyyid Şerif gibi ufukları kuşatan insanlığın üstadı, aynı güneş gibi tarife ihtiyacı olmayan ve on birinci akıl” diye söz eder ve kendisinden *Telvîh*'i okuduğunu belirtir.¹⁷

Sa'di Çelebi bir icâzetnâmede İbn Yahyâ el-Ensârî, Yûsuf b. Hasan el-Hüseynî ve Muhammed b. İbrâhîm es-Samedînî'yi de hocaları arasında zikreder.¹⁸ Kınalızâde Hasan Çelebi (ö. 1606), Sa'di Çelebi'nin Samsunî'den mülâzım olmakla beraber İbn Kemal'in (ö. 1534) de özel öğrencisi ve şakirdi olduğunu aktarır.¹⁹ Kınalızâde'nin işaret ettiği bu

¹³ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn*, çev. Rüştü Balcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007, I, s. 197; Ersin Çelik, “Şeyhu'l-islâm Sa'di Çelebi ve el-Fevâidü'l-behiyye: Hâşiye 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî Adlı Eserinin Tahlili”, (Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s. 49.

¹⁴ Taşköprülüzâde, *eş-Şekâik*, s. 444; Mecdî, *Hadâik*, s. 443; Kefevî, *Ketaib*, s. 399b; Bu kaynaklardan farklı olarak Beyânî, Sa'di Çelebi'nin İbn Kemal'den mülâzım olduğunu yazar, bkz. Beyânî, *Tezkiretü's-şu'arâ*, s. 122.

¹⁵ Kefevî, *Ketaib*, s. 399b; *el-Hidâye*, Burhâneddin el-Merginânî'nin (ö. 1197) Hanefî fikhına dair bir eseridir. Telifinden itibaren büyük rağbet gören ve medreselerde ders kitabı olarak okutulan eserin nüshalarının sayısı çoktur. Üzerine pek çok şerh, hâşiye ve ta'lik yazılmıştır. *el-Hidâye* üzerine Bâbertî'nin (ö. 1384) yazmış olduğu *el-Înâye* isimli şerhe Sa'di Çelebi hâşiye yazmıştır, bkz. Cengiz Kallek, “el-Hidâye”, *DİA*, XVII, 471-473; *et-Telvîh*, Teftâzânî'nin (ö. 1390) Sadrüşşerîa'nın (ö. 1346) *Tenkîhu'l-usûl* adlı metnine yazdığı hâşiyedir. Medreselerde okutulan temel ders kitaplarından biri haline gelmiş ve ortaya koyduğu tartışmalar daha sonraki fıkıh usulü literatürünü derinden etkilemiştir, bkz. Şükrü Özen, “Teftâzânî” *DİA*, XL, 299-308.

¹⁶ Ahmet Hamdi Furat ve Abdullah Tırabzon, “Şeyhülislam Sa'di Çelebi'nin Fetvalarının Toplandığı Mecmûalar”, *Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası: İstanbul'un Fethinden Süleymaniye Medreselerinin Kuruluşuna Kadar*, ed. Ömer Mahir Alper ve Müstakim Arıcı, İstanbul: Klasik Yayınları, II, s. 179.

¹⁷ Arslan, “Bilgiyi İstinsahla Çoğaltmak: Osmanlı İlim Kamuoyunda Bilginin Dolaşımı”, s. 219; bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, nr. 802.

¹⁸ Mehmet İpşirli ve Ziya Demir, “Sadî Çelebi”, *DİA*, XXXV, 404; Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâ'ik*, I, s. 546-547.

¹⁹ “Molla Samsunîzâde'den mülâzım olmuştur. Lâkin Kemâlpâşazâde merhûmun dahi tilmîz-i hâss ve şakird-i pür ihtisâsî idi”, bkz. Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, s. 465.

durum belki bürokratik bir gereklilik olarak mülazemeti Samsunî'den yürürken Sa'di Çelebi'nin başka bir ilim halkasının da önemli figürlerinden biri olduğunu gösterir. Sa'di Çelebi İbn Kemal'in medrese dışındaki özel öğrencilerinden olmalıdır. Nitekim bir eserinde Sa'di Çelebi İbn Kemal'i hocam diye zikretmektedir.²⁰ İbn Kemal'in şeyhülislamlığı esnasında Sa'di Çelebi'nin de İstanbul kadısı olması aralarında ilmî münasebeti mümkün kılmış olmalıdır.

Sa'di Çelebi'nin bir başka hocası Muhyiddin Mehmed b. Kâsım'dır (ö. 1498). Molla Ahaveyn olarak bilinen Muhyiddin Mehmed, zındıklık suçlaması ile idam edilen Molla Lutfi'nin (ö. 1495) idamına karar veren heyetteki âlimlerden biridir. Molla Lutfi'nin idamı sürecinde Molla Lutfi'yi suçlayan zındıklık risalesi kaleme almıştır. Sa'di Çelebi, hocasının bu risalesini istinsah etmiştir.²¹

1.3 Müderrislik, Kadılık ve Şeyhülislamlık Dönemi

Sa'di Çelebi 25 Kasım 1505 tarihinde mülâzemet-i ulûm-ı âliyye ile mülâzemet mertebesine ulaştıktan sonra medreselerde müderrislik vazifesinde bulundu. İstanbul'daki Başçı İbrahim Medresesi'nin ardından sırasıyla Edirne Taşlık Medresesi, İstanbul Vezir Mahmud Paşa Medresesi, Bursa'da Sultaniye medreseleri ve Sahn-ı Semân medreselerinden birinde müderrislik yaptı.²² Sa'di Çelebi'nin bu medreselerde ne kadar süre ile görev yaptığı ve hangi dersleri okuttuğu hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. *Risâle fi'l-bey' min kitâbi'l-büyû'* isimli eserinin başında Bursa'ya tayin edilmeden önce *el-Hidâye* isimli kitabı "kitâbü'l-büyû'" kısmına kadar okuttuğu, sonraki bölümleri Bursa Sultaniye Medresesinde müderrisler ve halktan ileri gelenlerin katıldığı umûmî bir ders halkası oluşturarak okutmaya başladığı belirtilir.²³

²⁰ Musa Alak, "Kemalpaşazâde'nin Şerhu Tağyiri'l-miftâh Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili", (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s. 146; "Li üstâdi Mevlana Kemalpaşazâde sellemehu'llah". Bkz. Sa'di Çelebi, *Mecmûa*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 1279, vr. 261a.

²¹ Şükrü Özen, "İslâm Hukukuna Göre Zındıklık Suçu ve Molla Lutfi'nin İdamının Fikhîliği", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 6 (2001): 43-57; Arslan, "Bilgiyi İstinsahla Çoğaltmak: Osmanlı İlim Kamuoyunda Bilginin Dolaşımı", s. 211-218; Muhyiddin Mehmed b. Kasım Ahaveyn, *es-Seyfû'l-meşhûr ale'z-zindîk ve sabbi'r-Rasûl*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 1279, vr. 330b-334a.

²² Mecdî, *Hadâik*, s. 443; Taşköprülüzâde, *Şekâik*, s. 444; Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri*, s. 322; Arslan, "Bilgiyi İstinsahla Çoğaltmak: Osmanlı İlim Kamuoyunda Bilginin Dolaşımı", s. 219.

²³ Çelik, "el-Fevâidü'l-behiyye", s. 22-23.

Sa'di Çelebi 930 (1523-1524) yılında İstanbul kadısı oldu.²⁴ İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde kadılığı esnasında onayladığı iki yüzden fazla vakfiye bulunur.²⁵ İstanbul kadısı iken miras davalarında kassâmlık vazifesi de yapmıştır.²⁶ Devrin önemli hadiselerinden biri olan Molla Kâbız'ın yargılandığı davada İstanbul kadısı olarak yargılama işinde bulunmuştur. Sa'di Çelebi'nin çağdaşı olan tarihçi Celalzâde'nin aktardığına göre Molla Kâbız, Kuran'a ve hadiselerine göre Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'den üstün olduğu iddiasındaydı. Bu iddiası nedeniyle 8 Safer 934 (3 Kasım 1527) tarihinde divanda Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri tarafından yargılansa da kazaskerler Molla Kâbız'ın iddialarını bilimsel yolla reddetmekte başarılı olamadılar. Bunun üzerine Kanunî Sultan Süleyman (ö. 1566) şeyhülislam ve İstanbul kadısının divana çağırılarak Molla Kâbız'ın tekrar yargılanmasını istedi. Görülen ikinci divanda şeyhülislam İbn Kemal, Molla Kâbız'ın iddiasını çürüttü ve Molla Kâbız'ın kendi düşüncesinden vazgeçmemesi üzerine İstanbul kadısı Sa'di Çelebi'ye fetvanın tamam olduğunu, şeran gerekenin yapılmasını söyledi. Bunun üzerine Sa'di Çelebi, Molla Kâbız'a “Ehl-i sünnet ve'l-cemaat mezhebi üzere temiz itikad yolunu tutmağa dönüyor musun” diye sordu. Molla Kâbız kendi düşüncesinde ısrar edince Sa'di Çelebi de onun katline hükmetti.²⁷

Sa'di Çelebi kadılık görevini on yıl sürdürdükten sonra 2 Rebûlevvel 940 (21 Eylül 1533) azledilip günlük yüz akçe ile Sahn-ı Semân medreselerinden birinde müderrisliğe döndü. Neden azledildiğine dair kaynaklarda bilgi yer almamaktadır.²⁸ Onun yerine İstanbul kadılığına Rebûlâhîr 940 (Kasım 1533) tarihinde Ebussuûd Efendi (ö. 1574) getirildi.²⁹ Devrin şeyhülislamı İbn Kemal, 2 Şevval 940 (16 Nisan 1534) tarihinde vefat edince Sa'di Çelebi şeyhülislam tayin edildi.³⁰

²⁴ Müstakimzâde, *Devha*, s. 18-19; *İlmiyye Sâlnâmesi*, haz. Seyit Ali Kahraman, Ahmet Neziha Galitekin ve Cevdet Dadaş, İstanbul: İşaret Yayınları, 1998, s. 304.

²⁵ İpşirli ve Demir, “Sadi Çelebi”, s. 404.

²⁶ Na'imî'nin İstanbul kadısı Sa'di Çelebi'nin kassâmlığı vazifesi esnasında biriktirdiği kitap ve risaleleri mütalaa etmeyi dost sohbetlerine değişmediği aktarılır, bkz. Na'imî, *Fezâ'il-i Kuds*, haz. Yasin Coşkun ve Menderes Velioglu, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017, s. 21.

²⁷ Celalzâde Mustafa Çelebi, *Kanunî'nin Tarihçisinden Muhteşem Çağ Kanunî Sultan Süleyman: Tabakatü'l-memâlik ve derecetü'l-mesâlik*, haz. Ayhan Yılmaz, İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2011, s. 139-141; Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013, s. 276-277.

²⁸ Müstakimzâde, *Devha*, s. 18-19; *İlmiyye Sâlnâmesi*, s. 304; Çelik, “el-Fevâidü'l-behiyye” s. 25.

²⁹ Ahmet Akgündüz, “Ebussuûd Efendi”, *DİA*, X, 365.

³⁰ Taşköprülüzâde, *eş-Şekâik*, s. 444; Kefevî, *Ketaib*, s. 399b; Mecdî, *Hadâik*, s. 443-444; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-suarâ*, s. 465; İpşirli ve Demir, “Sadi Çelebi”, s. 404.

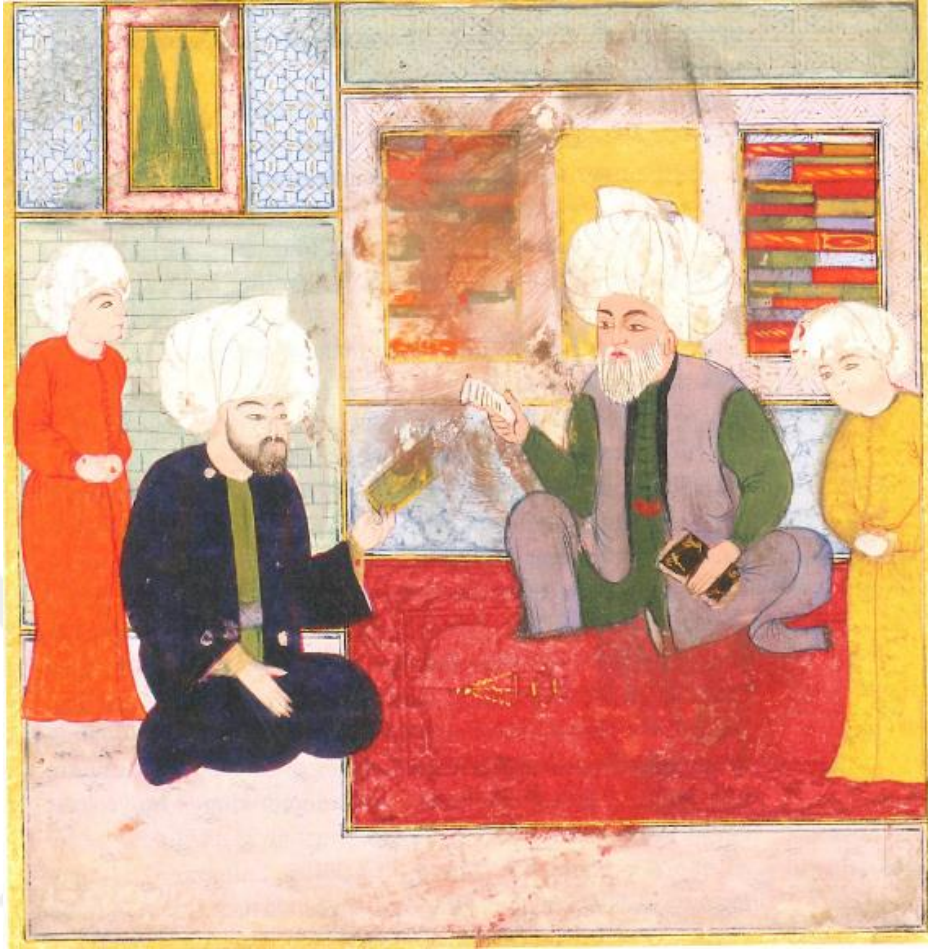
Kaynaklarda İbn Kemal'in vefatı sonrasında şeyhülislamlık makamı için Rumeli Kazaskeri olan Abdülvâsi Çelebi'nin de isminin geçtiği belirtilir. Sa'di Çelebi'nin şeyhülislam olmasından yana olduğu belirtilen veziriazam İbrahim Paşa, İbn Kemal'in vefatında İrakeyn seferinde bulunmaktaydı. Onun yerine vezir Ayas Paşa'nın bakması sebebiyle şeyhülislamlık için Abdülvâsi Çelebi'nin öne çıktığı aktarılır. Daha sonra muhtemelen İbrahim Paşa'nın müdahalesiyle şeyhülislamlığa Sa'di Çelebi tayin edilmiştir.³¹ Sa'di Çelebi'nin Ayas Paşa'nın, şeyhülislamlığı Abdülvâsi Çelebi'ye vermeye niyetlenmesinden dolayı üzgün ve devlet adamlarından kime sığınıp kimden yardım isteyeceğini düşünür iken o gece bir rüya gördüğü rivayet edilir. Rüyasında bir pîr gelip “Sebepleri yaratan Allah’a güven. Zira takdir edilen rızık geldiğinde kapını çalacaktır.” manasına gelen beyti okur. O gecenin sabahında bir çavuş gelip Sa'di Çelebi'ye kendisinin fetva makamına tayin edildiği bilgisini verir.³² Sa'di Çelebi beş yıl boyunca (1534-1539) vefatına kadar şeyhülislamlık vazifesinde kalmıştır (Şekil-1).³³

³¹ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-su'arâ*, II, s. 983; İpşirli ve Demir, “Sadi Çelebi”, 404-405.

Çelik, “el-Fevâidü'l-behiyye”, s. 29.

³² Mecdî, *Hadâik*, s. 445; “Sık bi'l-meliki'l-müsebbibi'l-esbâbâ / Er-rızku izâ etâke dakka'l-bâbâ.”, bkz. Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-su'arâ*, II, s. 983-984.

³³ Mecdî, *Hadâik*, s. 443-444; İpşirli ve Demir, “Sadi Çelebi”, s. 404.

Şekil-1: Sa'di Çelebi'yi fetva verirken gösteren bir minyatür.³⁴

Sa'di Çelebi, 2 Şevval 945 tarihinde (21 Şubat 1539) vefat etmiştir.³⁵ Vefatının nikrîs (gut) hastalığından kaynaklandığı belirtilir. Nitekim *Fevâidü'l-behiyye* isimli tefsirinde Nâziât sûresi üzerine yazdığı hâşiyenin sayfa kenarına “Nikris hastalığından dolayı çok şiddetli ağrıma olmasına rağmen bu sûreye ta'lik yazmaya başladım. Allah şâfidir.” kaydını düşmüştür.³⁶

³⁴ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-su'arâ*, II, s. 985; Minyatürde Sa'di Çelebi'nin arkasındaki raflarda resmedilen kitaplar dikkat çekicidir. Nakkaş, bu kitaplarla belki müftülerin fetva verirken yararlandıkları kaynakları belki de rivayetlerde Sa'di Çelebi'nin sahibi olduğu aktarılan zengin kütüphanesini işaret etmektedir.

³⁵ Mecdî, *Hadâik*, s. 443-444; İpşirli ve Demir, “Sadi Çelebi”, s. 404.

³⁶ Çelik, “el-Fevâidü'l-behiyye”, s. 35.

Şairler Sa'di Çelebi'nin vefatına beyit ile tarih düşmüşlerdir. Âşık Çelebi (ö. 1572) "Fakad mâte şehîden" diye tarih düştüğünü aktarır.³⁷ Âşık Çelebi'nin "şehîd" ibaresini kullanması Sa'di Çelebi'nin hastalık sonucunda vefat etmesi sebebiyle olmalıdır. Mevlânâ Kandî ise "Didi Kandî anun mevtine târih / Bekāya göçdi Sa'de'd-dîn-i sâni" beyiti ile Sa'di Çelebi'nin ölümüne tarih düşer.³⁸ İstanbul'da medfun olan Sa'di Çelebi'nin kabri Eyüp Camii haziresinde, Eyüp Sultan Türbesi'nin bitişiğinde bulunur. 19. yüzyıla ait iki lahdin arasında kalır. Baş şâhidesinde "Hüdâ-yı lem-yezeldir Hayy-ı bâkî / Görünen cümle mevcûdât fâni / Mübârek 'ıydın ikinci gününde / Ki Molla göçtü yâd edip cihânı / Mukîm ola behîşt-i Adn içinde / Hemîşe şâd ola rûh-ı revânı / Didi Kandî anun mevtine târih / Bekāya göçdi Sa'de'd-dîn-i sâni" yazmaktadır. Ayak şâhidesinde ise "Müftî-i asır Şems-idîn Sa'di / Yaft der zevâl zuhr-i yevm-i Cuma / Bûd-ı ferdâ-yı rûz-ı ıyd-i fitran / ki firâkeş (?) / Şud zir-i div ki çün şud yeki / sene (?) yevm-i sâni Şevval" yazmaktadır.³⁹ Sa'di Çelebi'nin vefatından sonra Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi (ö. 1547) şeyhülislam olmuştur.⁴⁰

Sa'di Çelebi'nin müderrislik, kadılık ve şeyhülislamlık yaptığı dönemlerde hizmetinde pek çok öğrenci bulunmuş ve kendisinden ilim tahsil etmişlerdir. Taşköprülüzâde, Câzım Hayrettin'in (ö. 953) hocaları arasında Sa'di Çelebi'yi de zikreder. Molla İbn Abdülkerim'in (ö. 946) zamanın âlimlerinden okuduktan sonra İstanbul kadısı ve müftüsü Sa'di Çelebi'nin hizmetine girdiğini söyler.⁴¹ Ahmed bin Abdurrahman b. Seydî Ali el-Amasî (ö. 983/1575) Sa'di Çelebi'nin *Hâşiye ale'l-Înâye Şerhi'l-Hidâye lil Bâbertî* eserini ve *el-Kamûsu'l-Muhît* hâşiyesini derleyip kitap haline getiren öğrencisidir.⁴²

Atâyî'nin *Hadâ'iku'l-hakâ'ik'inde* Sa'di Çelebi'nin öğrencisi olduğu tespit edilebilen on beş öğrencisi şunlardır: Kırmastîzâde Molla Hüsrev (ö. 967), Molla Abdülbaki Fenârîzâde (ö. 970), el-Molla Cum'a (ö. 972), Molla Mehmed Hatibzâde (ö. 940/1534), Molla Şemseddin Ahmed Karamanî (ö. 974), Molla Halil bin İsa Paşa (ö.

³⁷ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-su'arâ*, II, s. 984.

³⁸ Mecdî, *Hadâik*, s. 444; Latîfî, *Tezkiretü's-su'arâ*, s. 306; Kefevî, *Ketaib*, s. 400a.

³⁹ Serhat Başar, *Eserleri, Fotoğrafları ve Aileleriyle Osmanlı Şeyhülislamı*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2017, s. 52; Metinde (?) ile belirtilen kısımlar okunamamaktadır.

⁴⁰ Mehmet İpşirli, "Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi", *DİA*, VIII, 348.

⁴¹ Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri*, s. 360-361.

⁴² Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, IV, s. 1633; III, s. 1047; Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâ'ik*, I, 740.

976), Molla Necmeddin bin Mehmed (ö. 978), Molla Ataullah bin Ahmed (ö. 979/1571), Molla Ramazan bin Abdulmuhsin Behiştî (ö. 979/1571), Molla Ahmed bin Şeyh Muslihiddin Muallimzâde (ö. 936), Şeyhülislam Hamid Efendi (ö. 985/1577), Molla Zeyne'l-ibâd Efendi (ö. 984), Molla Perviz Efendi (ö. 987/1579), Şeyhülislam Şemseddin Ahmed Kadızâde (ö. 988/1580), Molla Mustafa b. Ali Turabîzâde (ö. 990).⁴³

Es-seyyid Ahmed Çelebi b. Mustafa es-Saruhânî Lâlî Efendi (ö. 971/1563) Sa'di Çelebi'nin yanı sıra Çivizâde, Ebussuûd, İbn Kemal gibi şeyhülislamların fetvalarının sûretlerini derlediği mecmuasının başında Sa'di Çelebi'nin öğrencilerinden olduğunu belirtir. Sa'di Çelebi şeyhülislam olunca onun, kendisini fetva kâtipliğine tayin ettiğini aktarır.⁴⁴ Sa'di b. Hüsam tertip ettiği İbn Kemal'in *Mecmûatü'l-fetâvâ* isimli mecmuasının mukaddimesinde İbn Kemal'in yanı sıra Sa'di Çelebi'nin de fetva kâtipliğini yaptığını belirtir.⁴⁵

1.4 İlmî Şahsiyeti

Sa'di Çelebi'nin *Hâşiye ale'l-Înâye* isimli eserini düzenleyen öğrencisi Abdurrahman b. Seydî Ali el-Amasî eserin mukaddimesinde hocasından bahseder. Sa'di Çelebi'yi yetenekli, usta, tecrübeli olarak niteler. Eserin, faydalı hocanın faydalı notları olduğunu belirtir. Rivayetinde ve dirayetinde kendisine güvenilen bir imam olduğunu, söyleyişte üstün olduğunu söyler. Onun derinliği konusunda görüşlerin ittifak ettiğini zira hocasının küçük yaşından itibaren tüm ömrünü ilme harcadığını ifade eder.

Sorunların zor kısımlarının ona kolaylaştığını belirtir. Sa'di Çelebi'nin bir hastalığa yakalandığını ve onun zayıflayıp güçsüzleştiğini gördüğünü söyler. Sa'di Çelebi'nin ise çok hasta olmasına rağmen ders verdiğinden, derslerini veya herhangi bir meşguliyetini bırakmadığından bahseder. Âlimlerin çoğundan farklı olarak Sa'di Çelebi'nin hastalığa yönelmeyip bilakis tahrir (eser yazmaya) yöneldiğini ve böylece

⁴³ Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâ'ik*, I, s. 282; 320; 343; 435; 478; 509; 544; 566; 579; 617; 761; 764; 783; 794; 829.

⁴⁴ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, III, s. 975; Saruhânî Lali Efendi, *Mecma'u'l-mesâili's-şer'iyye fi'l-ulûmi'd-dîniyye*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, El Yazmaları, nr. 4432.

⁴⁵ Ahmet İnanır, "İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Osmanlı'da İslam Hukuku", (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s. 6.

hastalığı def edebileceğini düşündüğünü söyler. Bu durumun çabanın son aşaması olduğunu söyleyen Abdurrahman b. Seydî'nin bahsettiği hastalık Sa'di Çelebi'nin yakalandığı nikris (gut) hastalığı olmalıdır.⁴⁶

Taşköprülüzâde, Sa'di Çelebi'nin fazilet ve kemal sahibi ve ilmiyle âmil kimselerden olduğunu ifade eder. Müderrisliğinde akranlarından üstün olduğunu ve kadılığı esnasında halkın takdirini kazandığı bir yol izlediğini aktarır. Fetvalarının makbul görülür ve doğru bulunur olduğunu belirtir. Zamanının büyük bir bölümünü ilimle meşgul olarak geçirdiğini söyler.⁴⁷ Sa'di Çelebi hakkında bu bilgilere aynı ile yer ver veren Kefevî (ö. 1582) bu bilgileri Muhammed bin Abdulkadir'den işittiğini söyler.⁴⁸

Mecdî, Sa'di Çelebi'nin tüm vakitlerini ve çalışmalarını ilim ve kemale sarf ettiğini aktarır. Sa'di Çelebi'nin müftülüğü zamanında kendisine sorulan soruları nasıl cevapladığı ile ilgili “İstiftâ olunan müşkilât-ı mesâili aslı ve fûrû' ile ma'lûm edinüp usûl ve fûrû'a tatbik eyledikten sonra olur olmaz cevabı yazmayup semt-i savâba ihtidâ ederdi” der. Bu bilgiler Sa'di Çelebi'nin fetva verirken gösterdiği özene işaret etmesinin yanı sıra fetva verme usulü ile ilgili önemli ayrıntılar içerir. Buna göre Sa'di Çelebi, sorulan soruları fıkıh ilmi ve fıkıh usulüne göre inceleyip, soruları ilmî ve fikhî olarak uygun şekilde yanıtlardı. Bu nedenle cevapları yalnızca olur-olmaz şeklinde yazmaz gerekli açıklamaları ekleyerek soru soranları doğru yola sevk ederdi.⁴⁹

Taşköprülüzâde, Kefevî ve Mecdî'nin yanı sıra öğrencisi Abdurrahman b. Seydî'nin Sa'di Çelebi ile ilgili verdikleri bilgiler onun ömrünü ilme ve eser üretmeye adanmış, ilminin derinliğine ve görüşlerinin isabetine güvenildiğini gösterir. Nitekim ilmî birikim ve üstünlüğü nedeniyle “İkinci Saadeddin” denilerek Teftâzânî'ye (ö. 1390) benzetildiği aktarılır.⁵⁰ Latîfî (ö. 1582), Sa'di Çelebi'nin, zamanında Seyyid Şerif Cürcânî (ö. 1413) ve Saadeddin-i Sâni olduğunu belirtir.⁵¹ Teftâzânî ve Seyyid Şerif Cürcânî'nin

⁴⁶ Sa'di Çelebi, *Hâşiye ale'l-Înâye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Amcazade, nr. 183, vr. 1b-2b;

⁴⁷ Taşköprülüzâde, *Şekâik*, s. 443-444; Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri*, s. 321-322.

⁴⁸ Muhammed bin Abdulkadir, Sa'di Çelebi gibi Vezir Mahmut Paşa ve Sahn-ı Semân'da müderrislik yapmıştır; Furat ve Tırabzon, “Şeyhülislam Sa'di Çelebi'nin Fetvalarının Toplandığı Mecmûalar”, s. 181; Kefevî, *Ketaib*, vr. 400a.

⁴⁹ Mecdî, *Hadâik*, s. 444.

⁵⁰ Ziya Demir, “Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları: Kuruluştan X/XVI. Asrın Sonuna Kadar”, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1984), s. 324.

⁵¹ Latîfî, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, s. 305.

yazdığı eserler Osmanlı âlimleri arasında büyük rağbet görmüş ve medreselerde uzun süre ders kitabı olarak okutulmuş, haklarında pek çok şerh, hâşiye ve ta'lik yazılmıştır. İki âlim de ilmî çevreler tarafından otorite kabul edilmiştir. Osmanlı âlimleri, bir âlimin ilimlerdeki üstünlüğünü belirtmek için Teftâzânî ve Seyyid Şerif Cürcânî ile karşılaştırmışlardır.⁵² Sa'di Çelebi'nin de döneminin Seyyid Şerif Cürcânî ve Saadeddin-i Sâni olduğunun belirtilmesi onun çağdaşları arasında ilmî olarak üstün görüldüğüne işaret eder. Sa'di Çelebi'nin Teftâzânî ile ortak noktalarından birisi Muhyiddin İbn Arabî'nin vahdet-i vücûd anlayışına karşı olmalarıdır. Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*'da isim vermeden İbn Arabî'yi eleştirirken, Sa'di Çelebi'nin İbn Arabî'yi tekfir eden bir fetvası bulunmaktadır.⁵³

Sa'di Çelebi'nin şeyhülislamlığı döneminde çevresinde oluşan ilmî muhite dair bilgilere 16. yüzyılda Yusuf b. Ebû Abdullah ed-Deyyân tarafından yazılmış bir Yahudi karşıtı reddiyede rastlanır. Sa'di Çelebi'nin gayrimüslimlerin seçkinleri ile bir araya geldiği ve onlarla dinî konularda tartışmalarda bulunduğu görülür. Şeyhülislam Sa'di Çelebi'nin evinde gerçekleşen tartışma, oradan ayrılan Yahudi bir kimse tarafından Deyyân'a aktarılır. Tartışma konusu, Yahudilikteki tanrının dünyayı altı günde yarattığı ve yedinci günde dinlendiği inancı ile ilgilidir. Deyyân'ın verdiği bu bilgiler Yahudilerin Yahudilikle alakalı konuları Müslümanlarla, özellikle devletin en yüksek dinî makamını işgal eden kimseyle tartıştıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Bu olay ayrıca Sa'di Çelebi'nin Yahudi Kitab-ı Mukaddes'i hakkındaki bilgisine işaret eder.⁵⁴

Taşköprülüzâde ve Kefevî, Sa'di Çelebi'nin çok kitap sahibi olduğunu ve birçok nadir kitabı okuma fırsatı bulduğunu söylerler. Okuduğu kitapları dikkatle inceleyip,

⁵² İsmail Çiftcioğlu, "XV. Yüzyıl Osmanlı İlim Hayatında Sâdeddin Taftâzânî ve Seyyid Şerif Cürcânî Etkisi", 38. *ICANAS Bildiriler*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2008, s. 78, 94-96; Özen, "Teftâzânî", s. 304.

⁵³ Özen, "Teftâzânî", s. 303; Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, Nr. 2680, vr. 69a-69b.

⁵⁴ "Evâilde ahhâr-ı Yehûdun müteayyinlerinden biri bir gün şeyhülislam Sa'di Efendi'nin âsîtâne-i şerifleri ziyaretinden gelir iken bende-i hakire buluşub meclisde cârî olan muhâverelerin nakl idüb ayırtı ki Sa'di Efendi âyet-i mezkûre olâm lafzından sebtin te'bîdine delâlet yokdur, buyurdılar ve ben dahi bu âyete ne dersiz ki hakk teâlâ Tevrat'da buyurub sebtte hi lezûnây bahel mesyûteham demişdir, didim. Ve tercüme-i arabîyesin gösterdim ki "hazâ sebtun lillahi fi cem'î mesâkiniküm" kelimesidir. Yani, "mâ dumtum sâkinîne fi'l-ard" dimekdir, dedikde fakir dahi mukâbele idüb andan bu kelimâtı anlara ahhvâle muttali değillerdir deyû mî söyledik, yohsa senin dahi izânın ve idrâkin bu mikdar mıdır didim"; Fuat Aydın, "Konjonktürün Ürettiği Yahudi Karşıtı Bir On Altıncı Yüzyıl Reddiyesi: Kitâbu keşfi'l-esrâr fi ilzâmî'l-Yehûd ve'l-ahbâr", *Osmanlı'da Felsefe, Tasavvuf ve Bilim*, ed. Fuat Aydın ve M. Bedizel Aydın, İstanbul: Mahya Yayınları, 2016, s. 214-237.

yararlı gördüğü bilgileri güçlü hafızasına kaydettiğini belirtirler. Menkıbeler ve tarihlerden birçok hususu ezbere bildiğini kaydederekler.⁵⁵ Mecdî de Sa'di Çelebi'nin pek çok muteber kitaba sahip olduğunu aktarır.⁵⁶ Sa'di Çelebi'nin zengin bir kütüphanesi olduğu anlaşılmaktadır. Ölümünden sonra kitaplarını vakfedip vakfetmediğine dair bilgi bulunmamaktadır. Liebreuz, Sa'di Çelebi'nin sahibi olduğu kitapları, kitapların üzerine kendi el yazısı ile yazdığı temellük kayıtlarından İstanbul, Beyrut, Berlin, Oxford, Paris, Princeton gibi dünyanın farklı yerlerinde pek çok kütüphanede tespit etmiştir.⁵⁷

1.5 Sa'di Çelebi Dâru'l-kurrâsı

Sa'di Çelebi, İstanbul'da Fatih Camii civarında, evinin Kuran nuru ile aydınlanmasını umarak dâru'l-kurrâ inşâ ettirmiştir.⁵⁸ Mimar Sinan eseri olan dâru'l-kurrâ, Fatih Sahn-ı Semân Medreselerinden Akdeniz Medreseleri ismiyle anılan dört adet blok medresenin güneybatısındadır. Dâru'l-kurrânın yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Vakfyesinin düzenleniş tarihi olan 941/1535'a göre bu tarihten önce yapılmış olmalıdır. Sa'di Çelebi dâru'l-kurrâsında yapılacak hizmetleri Ebussuûd Efendi'nin (ö. 1574) tanzim ve tescil ettiği bir vakfiyede detayları ile belirtmiştir.

Üç nüshası bulunan vakfiyeye göre günlük yedi dirhem ile bir şeyhü'l-kurrânın, günlük üç dirhem ile bir kâtibin, günlük bir dirhem ile bir hizmetlinin görevlendirildiği dâru'l-kurrâda ders gören on talebe için her birine günlük birer dirhem ayrılır. On öğrenciden her birinin bir kıraatte uzman olması istenmektedir. Sa'di Çelebi hizmetler için yeterli gelir kaynakları bırakmıştır. Vakfiyede ilk hoca olarak Burhaneddin İbrahim b. Muhammed el-Halebî'yi (ö. 1549) tayin ettiğini bildirip ondan sonra gelecek olanın imtihanla gelmesini istemektedir. Akakuş, dâru'l-kurrânın Vakıflar Genel Müdürlüğüne Diyanet İşleri Başkanlığına tahsis edildiğini ve 10 Şubat 1989'da yeniden hizmete

⁵⁵ Taşköprülüzâde, *Şekâik*, s. 444; Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri*, s. 322; Kefevî, *Ketaib*, vr. 400a.

⁵⁶ Mecdî, *Hadâik*, s. 444.

⁵⁷ Boris Liebreuz, http://orient-digital.staatsbibliothek-berlin.de/receive/CommonVIAF_viaf_00003460 (erişim 01. 07. 2019).

⁵⁸ Taşköprülüzâde, *Şekâik*, s. 444-445; Mecdî, *Hadâik*, s. 443; *İlmiyye Sâlnâmesi*, s. 305; Özel, "Molla Sa'di Çelebi Dâru'l-Kurrâsı Vakfyesi", s. 153; Akakuş, "Şeyhü'l-islam Sa'di Çelebi ve Dâru'l-Kurrâsı", s. 97; Yusuf Alemdar, *İstanbul'da Kur'an Okulları (XV-XVI. Yüzyıllar)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 113.

açıldığını belirtir.⁵⁹ Alemdar’a göre fiziki durumu, yapı stili ve dış görünüşü itibariyle Sa‘di Çelebi dâru’l-kurrâsı incelenen dâru’l-kurrâlar arasında bugüne kadar ayakta kalabilen ve kuruluş amacını günümüzde de sürdürebilen tek dâru’l-kurrâ olma özelliğine sahiptir (Şekil-2 ve Şekil-3).⁶⁰

Şekil-2: Sa‘di Çelebi Dâru’l-kurrâsı.⁶¹

⁵⁹ Özel, “Molla Sa‘di Çelebi Dâru’l-Kurrâsı Vakfiyesi”, s. 150-154; Alemdar, *İstanbul’da Kur’an Okulları*, s. 115; Akakuş, “Şeyhü’l-islam Sa‘di Çelebi ve Dâru’l-Kurrâsı”, s. 98-108.

⁶⁰ Alemdar, *İstanbul’da Kur’an Okulları*, s. 118.

⁶¹ Çelik, “el-Fevâidü’l-behiyye”, s. 145.

Şekil-3: Sa'di Çelebi Dârü'l-kurrâsî'nin giriş kapısının olduğu cepheden bir görüntü.⁶²

1.6 Eserleri

Sa'di Çelebi'nin günümüze ulaşan ve kütüphanelerde bulunan eserleri; çeşitli mecmualarda toplanan fetvaları, özellikle tefsir ve fıkıh alanında bazı önemli eserlere yazdığı şerhler, hâşiyeler, ta'likat ve risaleler ile şiirleridir. Sa'di Çelebi döneminin önemli ilim adamlarından birisi olmasının yanında şairliği ile de dikkat çekmektedir. Türkçe bir şiir mecmuası mevcuttur (Şekil-4).⁶³

⁶² Çelik, "el-Fevâidü'l-behiyye", s. 146.

⁶³ Sa'di Çelebi, *Manzûme-i Sa'di Çelebi*, Milli Kütüphane, Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi, nr. 50 Ür 78/7, vr. 149a-152b.

Şekil-4: *Manzûme-i Sa'di Çelebi*'nin ilk sayfası.⁶⁴

Şuara tezkirelerinde Sa'di Çelebi'nin şiirlerinden örneklere yer verilmekte ve şairliği değerlendirilmektedir.⁶⁵ Kendisine sorulan fetvalara beyit ile verdiği cevaplar dikkat çeker. Bunlardan biri, mercan tespih ile mi yüsr tespih ile mi zikrin sevabı daha fazladır diye sorulması üzerine “Yüsr ü mercan degül halâsa sebeb / Yüri ihlas-ı ta'at eyle taleb.” şeklinde verdiği cevaptır.⁶⁶

Sa'di Çelebi'nin eserleri özellikle tefsir ve fıkıh alanında yoğunluk gösterir. Eserleri arasında en meşhur olanı Kadı Beydâvî'nin *Envâru't-Tenzili ve Esrâru't-Tevîl* isimli tefsirine yazdığı *el-Fevâidü'l-behiyye: Hâşiye 'alâ tefsîri'l-Beyzâvî*'dir. Bu hâşiye

⁶⁴ Sa'di Çelebi, *Manzûme-i Sadi Çelebi*, vr. 149a.

⁶⁵ Sehî Bey, *Tezkire: Heşt Behişt*, s. 93-96; Latîfî, *Tezkiretü 'ş-şu'arâ*, s. 305-306; Âşık Çelebi, *Meşâ'irü 'ş-şu'arâ*, II, s. 983-987; Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü 'ş-şuarâ*, s. 465-468; Beyânî, *Tezkiretü 'ş-şu'arâ*, s. 122-123.

⁶⁶ Âşık Çelebi, *Meşâ'irü 'ş-Şu'arâ*, II, s. 984.

Hûd suresinin başından Kur'an'ın sonuna kadardır.⁶⁷ Mısır, Şam, Bağdat ve Türkiye'de pek çok kütüphanede tam ve eksik olmak üzere pek çok nüshası vardır. *Ta'lika ala Sureti'l-Fatiha*, *Tefsir Suretü'l-Fatiha*, *Risale ala Suretü'l-Fatiha*, *er-Risaletü's-Sa'diyye*, *Tefsir Suretü'l-Mülk* gibi başlıklarda kütüphanelerde yer alan eserler Sa'di Çelebi'nin hâşiyesinin farklı bölümleridir.⁶⁸ Bu hâşiyenin çok okunduğu özellikle İstanbul medreselerinde tefsir derslerinde yardımcı kitap olarak takip edildiği anlaşılmaktadır.⁶⁹ Nitekim kaynaklarda Sa'di Çelebi'nin Beydâvî Muhaşşisi olarak meşhur olduğu belirtilir.⁷⁰

Bir diğer eseri *Hâşiye ale'l-Înâye Şerhi'l-Hidâye lil Bâbertî* isimli ta'likâttır. Bu ta'likât, Burhâneddin el-Merginânî'nin (ö. 1197) Hanefî fikhına dair bir eseri olan *el-Hidâye*'ye Bâbertî'nin yazmış olduğu *el-Înâye* isimli şerhe dairdir. Sa'di Çelebi'nin öğrencisi Abdurrahman el-Amasî bu ta'likâtı asıl metnin ve şerhin hâmişlerinden derlemiştir.⁷¹ Taşköprülüzâde bu eserin faydalı ve âlimler arasında elden ele dolaşan bir muhtasar olduğunu aktarır.⁷² *el-Hidâye*'nin "Kitabü'l-büyu'" bölümüne yazdığı alış verişe dair olan hâşiyesinin *Risale fi'l-bey' min kitabi'l-büyu'*, *Risale fi'l-büyu'*, *Talika ala Kitabü'l-bey*, *Şerh Kitabü'l-büyu'* gibi başlıklarla kütüphanelerde pek çok nüshasının bulunduğu görülmektedir.⁷³ Sa'di Çelebi'nin, Fîrûzâbâdî'nin *el-Kamûsu'l-Muhît* isimli Arapça'dan Arapça'ya sözlüğüne hâmiş olarak yazdıklarını öğrencisi Abdurrahman el-Amasî derlemiştir ve bunları bir kitap haline getirmiştir.⁷⁴ Sahn-ı Semân medreselerinden birinde müderris olduğu dönemde yazdığı *Risâle fi cevâbi meseletin vâkı'a fi'l-fetvâ Sa'dî Efendi* isimli Arapça bir risalesi Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.⁷⁵

⁶⁷ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, s. 197; Demir, "Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları", s. 326;

Çelik, "el-Fevâidü'l-behiyye" s. 36.

⁶⁸ İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi, nr. 140; Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, nr. 3712; Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, nr. 1140; Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah, nr. 171, 173; Süleymaniye Kütüphanesi, Yahya Tevfik, nr. 1732.

⁶⁹ Çelik, "el-Fevâidü'l-behiyye" s. 36; İpşirli ve Demir, "Sadî Çelebi", s. 405.

⁷⁰ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuarâ*, s. 466; Bursalı Mehmet Tahîr, *Osmanlı Müellifleri*, s. 341.

⁷¹ Sa'di Çelebi, *Hâşiye ale'l-Înâye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Amcazade, nr. 183; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, IV, s. 1630-1633; Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâ'ik*, I, s. 742; Kallek, "el-Hidâye", s. 471-473.

⁷² Taşköprülüzâde, *Şekâik*, s. 444.

⁷³ Süleymaniye Kütüphanesi, Kasidecizade, nr. 710; Esad Efendi, nr. 669; Şehid Ali Paşa, nr. 724; Kadızade Mehmed, nr. 548.

⁷⁴ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, III, s. 1045-1047; Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâ'ik*, I, s. 742; Hulusi Kılıç, "el-Kâmûsü'l-Muhît", *DİA*, XXIV, 287.

⁷⁵ Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3547, vr. 28a-31a.

Bu eserlerin yanı sıra kütüphanelerin kataloglarında rastlanan Sa'di Çelebi'ye ait diğer bazı eserler şunlardır; *Haşiye ala Şerhi Vikâyeti'r-rivaye, el-Makalatü'l-adabiyye, Terceme-i Hilve-i Şerif, Risâle fi's-Satranç, Talika ala Kavlihi Teâla "ve-Lekad Halakne'l-İnsane min Sülaletin min Tin", Şerhu'l-İstiareti's-Semerkindiyye, Risale fi Beyan Hikmetü'l-Vuzu' ve's-Salat, Risale ala Kavli Sahibi'l-Hidaye el-Bey'u Yen'akidü, Haşiye ale't-Telvi, Nuku'l mine's-Sirri'l-Mektum li-Fahreddin er-Razi, Risale fi Tahkiki Ma'ne's-Sebkı ve'l-Maiyye, Risale fi'l-İkrar, Risaletü'l-Hereke, Ta'lika ale'l-İnaye min Kısmi Babi's-Şehid, Ta'lika ala Mağlatati'l-Cezri'l-Asam, Tanrı Tealanın Sıfatlarını Beyan Eder, El-İstîânât.*⁷⁶

Kütüphanelerde Sa'di Çelebi'nin telif eserlerinden başka istinsah ettiği pek çok esere rastlanır. Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, nr. 802'deki elli adet risalenin tamamı, aynı kütüphanede Esad Efendi koleksiyonu nr. 1279'daki kendi eserlerinin de yer aldığı tüm eserler, Atıf Efendi koleksiyonu nr. 2793'de aralarında Molla Lutfi'nin *Mevzû'atü'l-'ulûm* hâşiyesi ve Hatipzâde'nin Molla Lutfi aleyhine dair kaleme aldığı risalenin de bulunduğu eserler bunlar arasında sayılabilir.⁷⁷

1.7 Fetva Mecmuaları

Kaynaklarda Osmanlı'da 129 şeyhülislamın görev yaptığı tespit edilmesine karşın günümüze az sayıda şeyhülislamın fetva mecmuası ulaşmıştır.⁷⁸ Bu mecmualar biçim ve muhteva olarak ikinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere farklı özellikler gösterirler. Bir kısmı orijinal fetvaların derlenmesi ile oluşturulmuşken bir kısmı fetvalar kopyalanmak sûretiyle teşkil edilmiştir. Az sayıdaki şeyhülislam fetva mecmuaları arasında Sa'di Çelebi'nin orijinal fetvalarının bir araya getirildiği iki fetva mecmuası

⁷⁶ Adana İl Halk Kütüphanesi, nr. 147; Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 3846, 287; Kastamonu YEK, nr. KHK223/05; Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 246; Fatih, nr. 4738; Kasıdecizade, nr. 77; Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 4475; Köprülü Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Pş, nr. 1596; Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 2838; Adana İl Halk Kütüphanesi, nr. 147, 637; Kastamonu YEK, nr. KHK2054/11.

⁷⁷ Arslan, "Bilgiyi İstinsahla Çoğaltmak: Osmanlı İlim Kamuoyunda Bilginin Dolaşımı", s. 212-216.

⁷⁸ Şükrü Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5 (2005): 249.

dikkat çeker.⁷⁹ İki mecmua da orijinal fetva sayfaları olan şukkaların arka yüzlerinden yapıştırılarak derlenmesi sûretiyle oluşmuştur. Diğer yapıştırma fetva mecmuaları arasında en muntazam olanlarıdır. Bu iki mecmuanın biçimsel özellikleri üzerindeki okuyucu notları ile beraber üçüncü bölümde incelenecektir.

Sa'di Çelebi'nin orijinal fetvalarının toplandığı mecmualardan başka fetvalarının sûretlerinin kaydedildiği mecmualar da bulunmaktadır. Bunlardan birisi İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Arabi, nr. 1173'de yer alır. İçerisinde fıkhıtan hadise farklı konularda eserlerin, dualardan büyü formüllerine türlü kayıtların toplandığı 380 varak bir mecmuanın 76a-90a sayfaları arasındadır. Fetvaların Sa'di Çelebi'ye ait olduğu ilk sayfasının başında bulunan “Bu yazılan fetvâlar merhum Sa'dî Çelebi'nin fetvalarıdır ki zikr olundu.” şeklindeki kayıttan anlaşılmaktadır. Türkçe olan fetvalar, ağırlıklı olarak devran, sema, raks, zikir, namaz gibi konulara dairdir.⁸⁰ Sa'di Çelebi'nin orijinal bazı fetvaları ve fetvalarının sûretlerine birden fazla şeyhülislamın fetvalarının derlendiği mecmualar içerisinde de rastlanmaktadır.⁸¹

Sa'di Çelebi'nin Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi nr. 2680, vr. 69a-69b'de Arapça bir fetvası bulunur. Kütüphane kataloğunda *Fetava-i Sa'di Çelebi* olarak kaydedilmişse de Muhyiddin İbn Arabî'yi tekfir eden yalnızca bir fetvadır.⁸² Aynı kütüphanede Saliha Hatun koleksiyonu nr. 112, vr. 115-140'da yer alan, kütüphanenin kataloğunda “*Es'ile ve ecvibe fi'l-fetâvâ*, Sa'dullah b. İsa b. Emirhan el-Kastamoni Sa'di

⁷⁹ Sa'di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1073; *Fetâvâ*, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi, nr. 05 Ba 439.

⁸⁰ Sa'di Çelebi, *Fetvâ*, İstanbul Millet Ktp., Ali Emiri Arabi, nr. 1173, vr. 76a-90a.

⁸¹ *Mecmuatü'l-fetâvâ*, Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 2419; *Mecmuatü'l-fetâvâ*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1072; *Fetvalar Mecmuası*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2865; *Mecmuatü'l-fetâvâ*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2868; *Mecmû'a-i fetâvâ*, İstanbul Belediye Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları, nr. 576; *Mecmû'a-i fetava*, Kastamonu YEK, nr. KHK1177; *Mecmû'a-yı fetâva*, Diyanet İşleri Başkanlığı Ktp., El Yazmaları, nr. 3924-II; Saruhânî Lâli Efendi, *Mecma'u'l-mesâilî ş-şer'iyye fi'l-ulûmî'd-dîniyye*, Diyanet İşleri Başkanlığı Ktp., El Yazmaları, nr. 4432; Sâdık Mehmed b. Ali el-Sâkızî, *Surretü'l-fetâvâ*, Diyanet İşleri Başkanlığı Ktp., El Yazmaları, nr. 5772, 3419.

⁸² Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2680, vr. 69a-69b; Mustafa Şahin, “İslâm Hukukunda Fetva ve Osmanlılar Dönemi Fetva Mecmuaları”, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), s. 75.

Çelebi” olarak belirtilen eser incelendiğinde Sa‘di Çelebi’ye ait olmadığı, Ebussuûd Efendi’nin II. Selim’e sunduğu marûzât olduğu anlaşılmaktadır.⁸³

⁸³ Risâlenin, “Hâce-i zemân müftî-i evân Hâce Çelebi Efendi pâdişâh-ı âlempenâh Sultan Selîm hân hazretlerine arz eylediği mesâil-i müşkiledir” başlığından Şeyhülislam Ebussuûd’un Sultan II. Selim’e arz ettiği zorlu meseleler hakkında olduğu anlaşılır. Nitekim Ebussuûd Efendi, Hâce Çelebi olarak da anılır, bkz. Akgündüz, “Ebüssuûd Efendi”, s. 365; 118b’den itibaren ise “şer‘î kanuna tatbik olunan mesâildir” başlığı altında Ebussuûd’un yanı sıra başka şeyhülislamların fetvalarının sûretleri yer alır.

2. BÖLÜM

OSMANLI FETVA MÜESSESESİ VE FETVA MECMUALARI

İslam toplumlarında Müslümanlar herhangi bir meselenin dinî hükmünü İslam hukukunda derinleşmiş, fetva vermeye yetkili ilim adamları olan fakihlerden sormuşlardır. Hayatın her alanından pek çok konuya dair olan fetvalar, toplumun yapısını, din ve hukuk anlayışını, inanç ve ibadetlere dair tutumlarını, günlük yaşamlarını, insanlar arasındaki ilişkileri gibi hususları kavramakta önemli kaynaklardır. Osmanlı’da verilen fetvaların toplandığı ve derlendiği mecmualar önemli bir literatür oluşturmuştur. Mecmuaların toplanma biçimleri bakımından farklı özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Sa‘di Çelebi’nin fetvalarının bir araya getirilmesindeki amaç ve fetva mecmualarının gerek dönemi için ve gerek bugün için değerinin ne ifade ettiği fetva müessesesinin geçirdiği aşamalar ve gelişmeler bağlamında anlaşılabilir. Bu nedenle bu bölümde Osmanlı’da fetva müessesesi, Osmanlı şeyhülislamı, şeyhülislam fetvası, fetva mecmuası ve Osmanlı fetva mecmua türleri ele alınacaktır.

2.1 Osmanlı’da Fetva Müessesesi

Köken olarak delikanlı, yiğit anlamındaki Arapça fetâ kelimesine dayanan fetvanın (çoğulu fetâvâ, fetâvî) sözlük anlamı, bir olayın hükmünü açıklayan veya hükmünü koyan, güçlükleri çözen kuvvetli cevaptır.⁸⁴ Bilmen’e göre verilen cevap ile mesele kuvvet bulmuş olacağı için fetva denilmiştir. Zira fetâ, kavî (kuvvetli) anlamına da gelir.⁸⁵ Fıkıh terimi olarak ise fetva, bir meselenin şer‘î olarak çözülmesi ve açıklanması doğrultusunda yöneltilen soruya fakih bir kimsenin verdiği yazılı veya sözlü cevaptır. Bu

⁸⁴ Ebül’ulâ Mardin, “Fetvâ”, *İA*, IV, 582; Fahrettin Atar, “Fetva”, *DİA*, XII, 486.

⁸⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul: Bilmen Basımevi, 1967, s. 246; Fahrettin Atar, “İftâ Teşkilatının Ortaya Çıkışı”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, (1985): 19.

faaliyetin adına iftâ denir.⁸⁶ Atar'a göre nasıl ki Kuran ve Sünnet'te hükümlerin sınırlı olması onlardan hüküm elde etme yolu olan içtihadı gerekli kıldıysa fetva da içtihada yakın bir anlam taşıyarak hem dinî hukukî bir konuda mevcut bilgi ve hükmün açıklanması hem de hakkında hüküm bulunmayan konularda belli kaynak ve metotlara bağlı kalarak hükmün elde edilmesi faaliyetinin genel adı olmuştur.⁸⁷ Fetvalar yalnızca pratik sorulardan kaynaklanan cevaplardır. Mahkeme kararlarını veya hukukla ilgili teorik tartışmaları veya literatürdeki tartışmaları içermez.⁸⁸

Fetva veren fakihe müftü denilip bu kimselerde bulunması gereken hasletler ve fetva verme âdâbı üzerine İslam hukukunda çokça durulmuş ve eserler kaleme alınmıştır.⁸⁹ Müftülerde bulunması gereken özelliklerin başında iyi niyet ve güzel ahlak sahibi olmak, soğukkanlı olmak, güvenilir olmak, ileri görüşlü ve tecrübe kazanmış olmak, mali yeterliliği bulunmak, görev ve konumuna uygun bir kıyafet giyinmek gelir.⁹⁰ Müftünün fetva sorusunu alma, fetvayı hazırlama ve açıklama aşamalarında dikkat edeceği kurallar da fetva verme âdâbının inceleme konusu olmuştur. Müftü, fetva isteyenine söz ve davranışlarıyla güven vermek, sorudaki ifadeleri olumlu yönde değerlendirmek, olayın ilgili olduğu alanı tespit etmek, olayın yeni olup olmadığını tespit etmek ve fetvayı etkileyecek unsurları tespit etmekle sorumludur. Fetvayı hazırlarken dinî yönden sağlam bir delile dayandırmalı, İslam'ın temel ilke ve kurallarını dikkate alırken, fetva isteyeninin içinde bulunduğu durumu ve ihtiyaçları gözetmelidir.⁹¹

İslam hukukunda fetva verebilmek için müftünün resmî bir statü taşıması gerekmemektedir. Dinî hükümlere vâkıf olan bir zat, resmî bir fetva makamına tayin edilmese de dinî hükümleri soranlara bilgi verebilir.⁹² Bu anlamda fakihin salt bir bilim adamı zihniyetiyle hareket eden bağımsız bir hukukçu olduğu söylenebilir.⁹³ Bununla

⁸⁶ Atar, "Fetva", s. 486; Bilmen, *İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, s. 246; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, s. 142; E. Tyan, "Fatwā", *EF*², II, 866.

⁸⁷ Atar, "Fetva", s. 487.

⁸⁸ Jeanette A. Wakin, "Fatwā", *Dictionary of the Middle Ages*, V, 30.

⁸⁹ Mardin, "Fetvâ", s. 583; Atar, "İftâ Teşkilatı", s. 20; Bilmen, *İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, s. 246.

⁹⁰ Osman Şahin, *Fetvâ Âdâbı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016, s. 46-52. Bu alana has bir adab literatürü oluşmuştur.

⁹¹ Şahin, *Fetvâ Âdâbı*, s. 63-69.

⁹² Atar, "İftâ Teşkilatı", s. 41.

⁹³ Vejdi Bilgin, *Fakih ve Toplum: Osmanlı Toplum Yapısı ve Fıkıh*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003, s. 71; Ayrıca bkz. Hayrettin Karaman "Fakih", *DİA*, XII, 126-127.

beraber İslam toplumlarında bazı devletlerin tarihte bu görev için resmî müftüler tayin ettiği görülmektedir. Atar'a göre müftülüğün resmî bir makam olması fıkıh mezheplerinin teşekkül edip kurumsallaşmaya başlaması ile olmuştur.⁹⁴ Hicrî birinci yüzyılın sonuna doğru Emevîlerde Halife Ömer b. Abdülaziz zamanında Mısır'a müftüler tayin edilmiştir.⁹⁵ Abbasîler döneminde adlî işlere kadıların, dinî işlere müftülerin bakması şeklinde benimsenen ilke daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir.⁹⁶ Karakoyunlu ve Akkoyunlularda vilayette adlî işlere bakan kadılar ve dinî işlere bakan müftüler olmuştur. Memlûklerde ise divânda kazaskerlerin alt tarafında dört mezhebe mensup dört müftü yer almıştır.⁹⁷

Osmanlılardan fetvaları bize ulaşan kişilerin genellikle resmî sıfatları haiz olan kimseler olduğu görülmektedir.⁹⁸ Müftü ve şeyhülislam terimlerinin Osmanlılarda zaman zaman birbiri yerine kullanıldığı bilinmektedir.⁹⁹ Sözlükte “yaşlı kimse, reis, bilge” anlamlarındaki şeyh ve İslam kelimesinden oluşan şeyhülislam tabiri İslam dünyasında önde gelen ulema ve sûfilere verilen bir şeref unvanı olarak 10. yüzyılın ikinci yarısı ortaya çıkmıştır. Daha sonra “âlimlerin en kıdemlisi, reisi” manasını kazanmıştır. Nitekim 11. yüzyılda Horasan'da Şafiilerin başındaki âlim Şafiiler tarafından bu unvan ile anılmıştır. Zamanla kelimenin kullanımı yaygınlaşmış ve özellikle Memlûkler devrinin başlangıcında, fetvaları ile meşhur veya çok sayıda fakihin tasvibini kazanmış olan fıkıh âlimlerinin şeref unvanı olmuştur. 14. yüzyıla doğru tanınmış müftüleri niteleyen bir terim halini almıştır.¹⁰⁰

Osmanlılarda şeyhülislam unvanı İstanbul müftüsü için kullanılmıştır. İlk dönem şeyhülislamları için müftü tabirinin kullanıldığı, o döneme ait Osmanlı tarihlerinde de şeyhülislam unvanının kullanılmadığı bilinmektedir.¹⁰¹ Şeyhülislamlık sonradan

⁹⁴ Atar, “Fetva”, s. 490.

⁹⁵ Atar, “İftâ Teşkilatı”, s. 42.

⁹⁶ Atar, “Fetva”, s. 490.

⁹⁷ Atar, “İftâ Teşkilatı”, s. 30.

⁹⁸ Bilgin, *Fakih ve Toplum: Osmanlı Toplum Yapısı ve Fıkıh*, s. 71.

⁹⁹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 601; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1965, s. 173; Mehmet İpşirli, “Şeyhülislam mı İstanbul Müftüsü mü?”, *Din ve Hayat Dergisi* 24 (2015): 6.

¹⁰⁰ Mehmet İpşirli, “Şeyhülislam”, *DİA*, XXXIX, 91; J. H. Kramers, “Şeyhülislam”, *İA*, II, 485.

¹⁰¹ İpşirli, “Şeyhülislam mı İstanbul Müftüsü mü?”, s. 7.

geçirdiği siyasi ve bürokratik değişimin rolüyle önemi artarak Osmanlıda dinî bir müessesenin adı olmuştur.¹⁰² Vilayet, sancak ve kazalarda da halkın sorularına cevap vermek üzere şeyhülislamlığa bağlı olarak müftüler görevlendirilmiş ve bunlara kenar veya taşra müftüleri de denmiştir.¹⁰³ Bu müftülerin tayinleri şeyhülislamın “işâret-i aliyye” denilen teklif yazısının sadrazam tarafından arzı ve padişahın onayıyla yapılırdı. Müftü olmayan kazalarda ise bu işlere kadılar bakardı. Müstakil olarak müftü tayin edilebileceği gibi bir müderrise ek olarak müftülük görevi de verilebilirdi.¹⁰⁴ Taşra müftüleri hem resmî bir devlet görevlisi hem de bir din görevlisi olmaları sebebiyle merkeze uzak mahallerde önemli bir konumu temsil etmişlerdir.¹⁰⁵

Müftü ile kadı arasında mahiyet bakımından fark bulunmaktadır. Müftünün vazifesi şer’î hükmü açıklamak ve bildirmekten ibaret iken kadı kendisine arz olunan olayla ilgili hükmü bulup, bu hükmü tatbik etmekle yükümlüdür.¹⁰⁶ Kazâ ve fetva arasındaki ilişki ve farklılıklar İslam hukuku ve tarihi çalışmalarında inceleme konusu olmuştur. Fetva hukukî olarak bağlayıcı değildir, istişari mahiyettedir. Kazâ ise hukukî olarak kişileri bağlayıcı niteliktedir. Ancak Osmanlı uygulamasında fetvaların kadıları bağlayıcı hale getirildiği görülür. Osmanlı sultanı bir fetva ile amel olunmasını emrettiğinde o fetva artık uyulması gereken bir kanun haline dönüşür. Ebussuûd Efendi’nin, Kanunî Sultan Süleyman’a takdim ettiği fetva koleksiyonu (*Ma’rûzât*) padişahın tasdik etmesi ile fetvaların artık kadıları bağlayan birer kanun haline dönüşmesine örnektir.¹⁰⁷

¹⁰² İpşirli, “Şeyhülislam”, s. 92.

¹⁰³ Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü’l-beyân fî kavânîn-i âl-i Osmân*, haz. Sevim İlgürel, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998, s. 197; Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, s. 601; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 174; Seda Örsten, “Osmanlı Hukukunda Fetvâ”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), s. 55; Mehmet Sait Sütçü, “Osmanlı Devleti’nde Müftülük Kurumu: Anadolu Müftüleri”, *Tarih Okulu Dergisi* 32 (2017): 467-470.

¹⁰⁴ Mehmet İpşirli, “Osmanlı Fetvaları Üzerine Değerlendirmeler ve Bazı Örnekler”, *Osmanlı Hukukunda Fetva*, ed. Süleyman Kaya, Yunus Uğur, Mustafa Demiray, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018, s. 156.

¹⁰⁵ Sütçü, “Osmanlı Devleti’nde Müftülük Kurumu: Anadolu Müftüleri”, s. 469.

¹⁰⁶ Mardin, “Fetvâ”, s. 583; Atar, “Fetva”, s. 487-488; Nâsi Aslan, “Osmanlı Hukuku’nun Oluşumunda Fetvâ Kazâ Münasebeti”, *Dinî Araştırmalar* 4 (1999): 85-86.

¹⁰⁷ Aslan, “Fetvâ Kazâ Münasebeti”, s. 87; Macit Kenanoğlu, “Osmanlı Devleti’nde Kanun-Fetva İlişkisi ve Örfî Fetva Kavramı”, *Osmanlı Hukukunda Fetva*, ed. Süleyman Kaya, Yunus Uğur, Mustafa Demiray, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018 s. 113-115.

2.1.1 Osmanlı Şeyhülislamı

Osmanlılarda müftülüğün kuruluşunun tarihine dair tarihî bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak ilmi yeterliliğe sahip kimselerin fetva verme hakkı bulunduğu için Osmanlıların kuruluş yıllarında da müftülük vazifesini yerine getiren kimselerin bulunduğu şüphe yoktur.¹⁰⁸ Gerek beylik dönemi gerek imparatorluğa geçiş evresi boyunca Osmanlı padişahlarının yanında bu tarz bir görevi yerine getiren kimselerin bulunduğu bilinmektedir.¹⁰⁹ Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi (ö. 1324) ele geçirdiği bölgeleri nasıl örgütleyeceğini ve dinî kuralları fakihlerden sormuştur. Fakihler İslam hukukunu, Sünnî akaidini ve İslam kurumlarını bilen insanlar olarak hükümdarı yönlendirici bilgiler sağarlardı.¹¹⁰ Osman Gazi kayınpederi Edebâli'yi fetva işlerine bakmakla görevlendirilmiştir.¹¹¹ Edebâli'nin vefatı üzerine fetva işlerini Dursun Fakih yürütmüştür.¹¹² İshak Fakih ise Orhan Gazi'nin çevresinde önde gelen fakihler arasında yer almaktadır.¹¹³ Aşıkpaşazâde tarihinde yer alan bu bilgilerden yola çıkarak Ali Emiri ve D'Ohsson gibi araştırmacılar fetva makamının kuruluştan itibaren var olduğu görüşünü savunmuşlardır.¹¹⁴ Bu bilgiler Osmanlı Devleti'nin kurulduğu yıllarda fetva veren kimselerin bulunduğuna işaret eder. Ancak bu görevi üstlenen kişilerin özellikleri nedeni ile fetva verme yetkisinin kadılık, hatiplik ve benzeri görevlerin yanında üstlenilmiş bir yetki mi yoksa sadece bir kişiye tevcih edilmiş bir görev mi olduğu konusuna açıklık getirmemektedir.¹¹⁵

Şeyhülislamlık kurumunun ne zaman ortaya çıktığı ve ilk şeyhülislamın kim olduğu Osmanlı şeyhülislamlık kurumu araştırmalarının problemlerindendir. Molla

¹⁰⁸ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, s. 600.

¹⁰⁹ Sütçü, "Osmanlı Devleti'nde Müftülük Kurumu: Anadolu Müftüleri", s. 464.

¹¹⁰ Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2010, s. 23-24.

¹¹¹ Atar, "Fetva", s. 490; Kramers, "Şeyhülislam", s. 486. Ayrıca bkz: Kamil Şahin, "Edebâli", *DİA*, X, 393-394.

¹¹² Hasan Aksoy, "Dursun Fakih", *DİA*, X, 7; Atar, "Fetva", s. 490.

¹¹³ Haşim Şahin, "Yahşi Fakih", *DİA*, XLIII, 181.

¹¹⁴ Ekrem Kaydu, "Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 2 (1977): 202; Esra Yakut, *Şeyhülislamlık: Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005, s. 26; Murat Akgündüz, *XIX. Asır Başlarına Kadar Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2002, s. 37; *Aşıkpaşazâde Tarihi*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013, s. 3, 29, 304-305.

¹¹⁵ Kaydu, "Şeyhülislamlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı", s. 202; Yakut, *Şeyhülislamlık*, s. 26-27.

Fenârî'nin (ö. 1431), 1425'te Bursa müftülüğüne tayin edilmesi genellikle müftülük ve şeyhülislamlığın başlangıcı kabul edilmiştir.¹¹⁶ Bu görüşü savunanlar Taşköprülüzâde'nin, Molla Fenârî'nin Bursa'da müderris iken aynı zamanda kadı ve Osmanlı müftüsü olduğu şeklindeki ifadesinden yola çıkarak Molla Fenârî'yi ilk şeyhülislam kabul ederler.¹¹⁷ Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'ye (ö. 1658) göre de müftülük makamında oturan ilk kişi Molla Fenârî idi.¹¹⁸ Şeyhülislam biyografilerine yer veren ilk müstakil Türkçe eser olan *Devhatü'l-meşâyih*'in yazarı Müstakimzâde Süleyman Saadeddin Efendi (ö. 1787) de şeyhülislamlar listesinin başına Molla Fenârî'yi koyar.¹¹⁹ Ahmet Refik, Altunsu, Repp ve Pixley gibi araştırmacılar da atanan ilk şeyhülislam olarak Molla Fenârî'yi kabul ederler.¹²⁰ Aydın ise Molla Fenârî'nin taşıdığı müftülük unvanının diğer ulemaya göre önemli bir mevki işgal ettiği bilinmekle beraber, Fenârî'nin ilk şeyhülislam olarak anılmasını pâyitaht müftülük makamının 16. yüzyılın ortalarında ulaştığı devletin bütün ilmiye sınıfının resmî mercii anlamında düşünülmemesi gerektiğini vurgular.¹²¹

Hezarfen Hüseyin Efendi (ö. 1691) kadılık ile bir arada olmadan ilk defa müstakil olarak fetva vazifesine tayin edilmesi sebebiyle ilk şeyhülislamın Fahreddin Acemî (ö. 1460-61) olduğunu belirtir.¹²² Şeyhülislamlığın kuruluş tarihi hakkında ileri sürülen bir diğer görüş de İstanbul'un fethinden sonra burada fetva veren müftülerle bu müessesenin ortaya çıktığıdır. Bu göreve getirilen ilk kişi aynı zamanda kadılık görevini de üstlenen Hızır Bey'dir (ö. 1459).¹²³ Kâtip Çelebi de şeyhülislamlar listesine Hızır Bey ile başlar. Kaydu'ya göre Kâtip Çelebi'nin, şeyhülislamlığı ilk kez İstanbul'da fetva veren

¹¹⁶ İpşirli, "Şeyhülislam", s. 92.

¹¹⁷ Kaydu, "Şeyhülislamlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı", s. 204; Yakut, *Şeyhülislamlık*, s. 27; Akgündüz, *XIX. Asır Başlarına Kadar Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2002, s. 40.

¹¹⁸ "Mevlânâ Şemseddin Mehmed el-Fenârî ki Memâlik-i Osmâniyye'de beyne'l-ulemâ ibtidâ (?) kalem-i muaccez rakam-ı ruhsâra tırâz şâhid-i iftâ ve cevâb-ı bâ sevâbı mazhar-ı mantûk ve aleyhi'l-fetvâ olmuştur." Bkz. Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr*, Bulak: Bulak Matbaası, 1832, s. 370; Yakut, *Şeyhülislamlık*, s. 27; Richard Repp, *The Müfti of Istanbul: A Study in the Development of the Ottoman Learned Hierarchy*, London: Ithaka Press, 1986, s. 73-74.

¹¹⁹ Müstakimzâde Süleyman Saadeddin, *Devhatü'l-Meşâyih: Osmanlı Şeyhülislamlarının Biyografileri*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978, s. 3-5; Repp, *The Müfti of Istanbul*, s. 73; Mehmet İpşirli, "Devhatü'l-Meşâyih", *DİA*, IX, 229.

¹²⁰ Kaydu, "Şeyhülislamlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı", s. 204; Yakut, *Şeyhülislamlık*, s. 27; R. C. Repp, "Shaykh al-Islam", *EF*, IX, 400.

¹²¹ İbrahim Hakkı Aydın, "Molla Fenârî", *DİA*, XXX, 245.

¹²² Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-beyân*, s. 198; Yakut, *Şeyhülislamlık*, s. 27; Akgündüz, *Şeyhülislamlık*, s. 41.

¹²³ Akgündüz, *Şeyhülislamlık*, s. 41.

müftülerle başlatmasının sebebi onun Bursa ve Edirne’de müftülük yapanların şeyhülislam unvanı taşıyıp taşımadıklarından emin olmaması olabilir.¹²⁴ Akgündüz’e göre Hızır Bey ile aynı zamanda Edirne’de fetva veren Fahreddin Acemî’nin de bulunduğu göz önüne alınırsa Fatih Sultan Mehmet devrinin sonuna kadar devletin üç önemli merkezi olan Edirne, Bursa, İstanbul şehirlerinde fetva veren âlimlerin eşit şekilde değerlendirildiği daha sonra İstanbul müftülüğünün önem kazanarak şeyhülislamlık şekline dönüşmüş olduğu düşünülebilir.

Şeyhülislamlık makamının kuruluş tarihini daha ileri tarihten başlatanlar da mevcuttur. Ahmed Lütfi’ye göre şeyhülislamlık şer’î mahkemelere nezaret etmek ve halkın her türlü haklarının korunması amacıyla Yavuz Sultan Selim (ö. 1520) devrinde Zenbilli Ali Efendi’nin (ö. 1525) tayin edilmesiyle resmî bir makam haline gelmiştir.¹²⁵ Kramers, Molla Fenârî’nin ilk şeyhülislam kabul edildiği bilgileri kesin bulmaz ve Zenbilli Ali Efendi’nin bu makamı işgal ettiği dönemde İstanbul müftüsünün büyük nüfuz ve tesir göstermeye başladığını belirtir. Ona göre şeyhülislamın devletin bütün ulema sınıfı üzerinde hiç tartışmasız üstün nüfuz kazandığı dönem ise Kanunî Sultan Süleyman devridir.¹²⁶ Mustafa Nuri Paşa ve Tayyip Gökbilgin, İbn Kemal ve Ebussuûd ile beraber şeyhülislam sıfatının kullanılmaya başlandığını ve böylece bu makama gelenlerin kazaskerlerin önüne geçerek ulemanın reisi mevkiine yükseldiklerini belirtirler.¹²⁷

Şeyhülislamlık kurumunun ne zaman ortaya çıktığı ve ilk şeyhülislamın kim olduğu ile ilgili tartışmaların olduğu bu farklı sonuçlar kesinlik taşımamaktadır. Şeyhülislamlığın tarihi ile ilgili kaynakların yeni bir gözle tekrar değerlendirilmesine ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu tezin yazarına göre şeyhülislamların imzalı orijinal fetvaları şeyhülislamlık müessesesi ve tarihi araştırmalarında başlıca kaynaklar arasında düşünülebilir. *İlmiyye Sâlnâmesi*’nde ve Atatürk Kitaplığındaki *Mecmû‘a-i Fetâvâ*’da Molla Fenârî, Molla Gürânî (ö. 1488), Molla Abdülkerim (ö. 1489), Molla Alâeddin Arabî (ö. 1496) gibi ilk Osmanlı müftülerine ait olduğu iddia edilen imzalı orijinal fetvalar, şeyhülislamlığı konusunda kesinlik bulunan daha sonraki şeyhülislamların

¹²⁴ Kaydu, “Şeyhülislâmlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı”, s. 203.

¹²⁵ Ahmet Lütfi, *Mir’ât-ı Adalet*, İstanbul 1309, s. 137; Akgündüz, *Şeyhülislamlık*, s. 41-42.

¹²⁶ Kramers, “Şeyhülislam”, s. 486; Akgündüz, *Şeyhülislamlık*, s. 42; Yakut, *Şeyhülislamlık*, s. 28.

¹²⁷ Akgündüz, *Şeyhülislamlık*, s. 42-43

orijinal fetvaları ile oldukça benzerdir.¹²⁸ Nitekim Heyd, Osmanlı şeyhülislam fetvalarının biçiminin on beşinci yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar, diğer pek çok Türkçe belgede olduğu gibi, şaşırtıcı bir şekilde az değiştiğini söyler. İpşirli, Osmanlı müesseselerinde yüzyıllar boyunca oldukça önemli değişiklikler meydana gelmesine rağmen, resmî belgelerin biçim ve düzeninde geleneksel usul ve tarzın korunmasının, şeyhülislam fetvaları için de geçerli olduğuna dikkat çeker.¹²⁹ Şeyhülislamların verdikleri yazılı fetvalarda imzalarının bulunmasının zorunlu olduğu da dikkate alındığında bu fetva formlarının şeyhüislamıya özel bir form olduğu düşünülebilir.¹³⁰ Bundan yola çıkarak Osmanlı müftülerine ait imzalı fetvalar şeyhüislamıya başlangıcının yanı sıra şeyhüislamıya konusunda farklı görüşler olan müftülerin tespiti için yol gösterici olabilir. Bunun için öncelikle orijinal fetvalardaki imzaların kime ait olduğunun kesinleştirilmesi gerekir. Nitekim Özen, şimdiye kadar kütüphane ve arşivlerde yaptığı araştırmalarda Zenbilli'den önce görev yapmış olan diğer şeyhülislamların şukka örneklerine rastlamadığını belirtir. *İlmiyye Sâlnâmesi* ve diğer kaynaklarda Zenbilli'den önceki şeyhülislamlara ait olduğu belirtilen şukkaların imzalarının ise belirtilen şeyhülislama ait olmadığını ve bu şukkalarındaki fetvaların dilinin söylenen dönemi yansıtmadığını tespit eder.¹³¹

Şeyhülislam unvanının geçtiği ilk resmî belge Fatih Sultan Mehmet'in hazırlattığı Kanunname-i Âli Osman'dır. "Ve şeyhülislâm ulemanın reîsidür. Ve mu'allim-i sultân dahi kezâlik serdâr-ı ulemâdır. Vezîria'zam anları üzerine almak ri'âyeten lâzım ve münâsibdür. Ammâ müftî ve hoca sâir vüzerâdan bir niçe tabaka yukarudur ve tasaddur dahi iderler." denilerek kanunnamede şeyhülislam, padişah hocaları ile beraber serdar-ı

¹²⁸ *İlmiyye Sâlnâmesi*, Dârü'l-Hilâfeti'l-aliyye: Matbaa-i Âmire, 1334/1916, s. 322-641; *Mecmû'a-i Fetâvâ*, İstanbul Belediye Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları, nr. 576.

¹²⁹ Uriel Heyd, "Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri", çev. Fethi Gedikli, *Hukuk Araştırmaları Dergisi* 9/1-3 (1995): s. 291; İpşirli, "Osmanlı Fetvaları Üzerine Değerlendirmeler ve Bazı Örnekler", s. 151.

¹³⁰ Fetvaların cevap kısımlarıyla imzanın mutlak surette şeyhülislamın el yazısı ile olması şarttı. 18. yüzyıldan imza yerine mühür basıldığı görülse de bu bir mazeret sebebiyle ve padişahın izniyle olurdu. Bu durumda dahi cevap kısmındaki yazının şeyhülislamın el yazısı ile olması, fetvanın taklit edilmesi veya mührün çalınarak basılması ihtimaline karşı zorunludur. Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 203-204; Heyd, "Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri", s. 298.

¹³¹ Şükrü Özen, Fetva mecmuaları üzerine söyleşi, söyleşiyi yapan Esra Bembeyaz ve Gülsüm Gülsev Şanver, 27 Haziran 2019.

ulema olarak zikredilir. Teşrifatta veziriazamın şeyhülislama ve padişah hocasına kendisinin önünde yer vermesi gerektiği ifade edilir.¹³²

16. yüzyıl başlarında Zenbilli Ali Efendi'nin yirmi üç yıllık dönemi şeyhülislamlığın yetki ve sorumlulukları açısından dönüm noktası kabul edilir. Bu dönemde II. Bayezid'in (ö. 1512) İstanbul'da inşa ettirdiği medresede şeyhülislamların ders vermesi şart koşulmuş, Bayezid Külliyesi'nin nezareti de onlara verilmiştir. Şeyhülislamlığın önemli bir konum kazanması ile ilgili rivayetlerden birisi Zenbilli Ali Efendi'nin Yavuz Sultan Selim'in bazı idari ve siyasi işlerinin tasvip etmeyerek sert tepki göstermesi ve padişahların hem dinlerini hem dünyalarını gözetmenin şeyhülislamların başlıca vazifesi olduğunu belirtmesidir.¹³³ Başlangıçta şeyhülislamların idari görevleri yok denecek kadar az olup müftülerin tayini ile sınırlı iken 16. yüzyılın ortalarında mevleviyet derecesindeki kadı ve müderrislerin tayin, terfi ve diğer işlemleri şeyhülislamlara verilmiştir.¹³⁴ Bu durum 16. yüzyılda Osmanlı topraklarının genişlemesine paralel olarak kadı, müftü ve müderrislerin sayısının artmasının doğal bir sonucu olarak görülebilir. Kadı, müftü ve müderrislerin tayin ve terfilerinin oluşturduğu bürokrasi ve ortaya çıkardığı hukukî ağlar idari olarak yetkin ve ilmî olarak üstün bir otoriteyi gerekli kılmış olmalıdır.

16. yüzyılda şeyhülislamlıktaki önemli gelişmeler yalnızca yetki ve sorumluluklarındaki genişlemeden değil İslam hukukuna dair ortaya koydukları çalışma ve eserlerin seyrinden de takip edilebilmektedir. 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın başından itibaren şeyhülislamlığın önem kazandığının tarihsel verilerle bilinmekte olduğunu belirten Bedir, bunun bir göstergesinin de Osmanlı ilmiye sınıfının, Osmanlı öncesi Hanefi külliyyatını bir nevi “keşfetmeleri” olgusu olduğunu ifade eder. 16. yüzyılda müftü ve kazaskerlerin ve o seviyedeki diğer âlimlerin ilgisi *Vikâye*, *Hidâye*, *Sirâciyye* ve

¹³² *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Kitabevi, 2003, s. 5; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 175.

¹³³ Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-tevarih*, V, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, s. 219; İpşirli, “Şeyhülislam mı İstanbul Müftüsü mü?”, s. 7; Yusuf Küçükdağ, “Zenbilli Ali Efendi”, *DİA*, XLIV, 248.

¹³⁴ İpşirli, “Şeyhülislam”, s. 92-94.

şerhleri gibi temel hukuk metinlerinden, Hanefî geleneğinde vâkıat/nevâzil/fetâvâ adıyla bilinen daha zengin ve geniş hukuk metinlerine yönelmiştir.¹³⁵

Özen, 16. yüzyılda fikhın diğer disiplinlere nispeten öne çıktığını belirtir. Tarihsel arka planda Osmanlının Yavuz Sultan Selim komutasında Arap topraklarına doğru genişlerken kadı ve müftü ihtiyacının bununla paralel olarak artmasına dikkat çeker. Kütüphanelerde mevcut olan Hanefî fikhına dair klasik ve çağdaş eserler bolca istinsah edilirken, kadılar ve müftüler için Hanefî fikhı el kitapları hazırlanmıştır. Şeyhülislam fetvaları, Osmanlı tarihinde ilk defa yine bu yüzyılda derlenmiştir.¹³⁶ Özen, klasik fetva kitaplarından derlemelerin yoğunlaştığı 16. ve 17. yüzyılların aynı zamanda Osmanlı ulehasının kendi değerlerini keşfetme ve bunlar üzerinden hukukta bir süreklilik oluşturma çabalarının ivme kazandığı bir dönem olduğunu belirtir. Gerek bir tek şeyhülislamın fetvalarının yer aldığı monograflar ve gerekse birçok şeyhülislamın fetvalarının bir arada derlenmesiyle oluşturulan koleksiyonlar şeklinde fetva mecmualarında bir artış görülmektedir. 15. yüzyıl ortalarına kadar geçen iki asırlık sürede birçok menkul fetva mecmuası derlenmişken Osmanlı şeyhülisamları ve müftülerinin fetvaları derlenmemiştir. Bilhassa 16. yüzyıl ortalarından itibaren ise şeyhülisamların fetvalarının derlenmesi Osmanlıların adeta kendi fetvalarını keşfettiği bir dönem olarak görülmesini mümkün kılmaktadır.¹³⁷ Özen ve Bedir'in işaret ettiği bu gelişmeler Sa'di Çelebi'nin iki orijinal yapıdırma mecmuasının da derlendiği 16. yüzyıldaki fetva mecmuası üretimindeki hareketliliğin aydınlığa kavuşturulmasına yardımcı olmaktadır.

2.1.2 Şeyhülislam Fetvası

Şeyhülisamların fetva verme vazifelerini yerine getirmek için 1826 yılına kadar şeyhülisamlara ayrı bir yer tahsis edildiğine dair bir bilgi yoktur. İlk dönemlerde şeyhülisamların oturdukları konakların selamlık kısmında, burası uygun değilse geçici

¹³⁵ Murteza Bedir, "Bir Fakih Olarak Ebussuûd", *Osmanlı'da İlm-i Fıkıh*, ed. Murteza Bedir, Necmettin Kızılkaya, Hüseyin Sağlam, İstanbul: İSAR Yayınları 2017, s. 19-20.

¹³⁶ Şükrü Özen, "16. Yüzyıl Osmanlı Hukukunun Kaynakları", *Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler XVI. Yüzyıl*, ed. Ekrem Demirli ve diğer., İstanbul: Zeytinburnu Belediye Kültür Yayınları, 2017, s. 22-23.

¹³⁷ Şükrü Özen, "Fetva Literatürünün Dönem, Coğrafya ve Mezhep Farklılıkları Açısından Mukayesesi", *Osmanlı Hukukunda Fetva*, ed. Süleyman Kaya, Yunus Uğur, Mustafa Demiray, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018, s. 353.

olarak kiraladıkları konaklarda vazifelerini icra ettikleri aktarılır. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı lağvedildikten sonra Yeniçeri Ağasının resmi makamı olan Ağakapısı şeyhülislamlara tahsis edilmiş, şeyhülislamların daimi ikametlerine mahsus fetvahâne olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹³⁸ Bu daireye Bâb-ı Fetvâ ve Fetvahâne veya Bâb-ı Meşihat denilmiştir.¹³⁹ Osmanlı Devleti'nde doğup, büyüyen ve tahsil gören Mouradgea D'Ohsson (ö. 1807) Osmanlı ulema ve ricalinden isimlerini vermediği iki kişiden devletin hukukî yapı ve teşkilatıyla ilgili konularda yardım alarak yazdığı *Tableau Général de L'empire Ottoman* adlı eserinde Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar Osmanlı şeyhülislamlarının fetvalarını kendilerinin hazırlayarak Cuma namazlarından sonra camide verdiklerini belirtir.¹⁴⁰

Osmanlı teşkilat tarihine dair 17. yüzyılda kaleme aldığı eserinde Hezarfen Hüseyin Efendi fetva bürokrasisinin nasıl işlediğine dair bilgiler vermektedir. Buna göre fetvaya ilişkin meseleleri müsevvidler yazıp, mübeyyizler temize çekerdi. Fetva emini gördükten sonra şeyhülislama takdim olunurdu. Şeyhülislam bunu tetkik ettikten sonra kendi el yazısı ile cevap kısmını yazar ve imzalar. Müvezzi denilen memur fetvayı yerine teslim ederdi. Fetva isteyen kimseden bu hizmet karşılığında 7 akçe ücret (resm) alınırdı.¹⁴¹ 17. yüzyıla ait bu bilgiler fetva bürokrasisinin işleyişinin başlangıçtan beri bulunduğu durumu açıklamaz ancak fetva bürokrasisinin gelişimine ve geldiği noktaya işaret etmesi bakımından önemlidir.

Şeyhülislamların yanında fetva işlerinde kendilerine yardım edecek görevliler bulunduğu görülür.¹⁴² Bu görevliler hakkındaki ilk bilgiler Zenbilli Ali Efendi'nin şeyhülislamlığı dönemine aittir. Şeyhülislam Efdalzâde Hamidüddin Efendi (ö. 1503) vefat edince Zenbilli Ali Efendi şeyhülislam tayin edilmiştir. O esnada hac vazifesini ifa etmek üzere yolculukta olan Zenbilli Ali Efendi dönüncüye kadar geçen sürede fetva işlemlerinin aksamaması için geçici olarak Sahn-ı Semân müderrislerinden sekiz kişi

¹³⁸ Ferhat Koca, "Fetvahâne", *DİA*, XII, s. 496-497.

¹³⁹ Koca, "Fetvahâne", s. 497; Mehmet İpşirli, "Bâb-ı Meşihat", *DİA*, IV, s. 363.

¹⁴⁰ Mouradgea D'Ohsson, *Tableau Général de L'empire Ottoman*, İstanbul: Les Éditions Isis, 2001, c. 3-4, s. 300; Kemal Beydilli, "Ignatius Mouradgea D'Ohsson", *DİA*, IX, s. 496-497.

¹⁴¹ Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân*, s. 200; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 196.

¹⁴² Ali Himmet Berki, "Osmanlı Türklerinde Yüksek İfta Makamı", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 9/102-103 (1970): 424; Şükrü Altınbaş, "Fetvâ Eminleri", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 10 (1963): 25.

fetva vermekle görevlendirilmiştir.¹⁴³ Şeyhülislam yerine fetva vermek üzere sekiz kişinin görevlendirilmesi dikkat çekicidir. Fetva bürokrasisinde yoğunluk olduğuna işaret etmektedir. Diğer yandan sekiz kişinin yaptığı bu vazifeyi daha sonra yine bir şeyhülislamın yapacak olması şeyhülislam döndüğünde bu gibi görevlilerin fetva işlerinde yardımcı görevliler olarak vazifelendirilmiş olma ihtimalini akla getirir.

Zenbilli Ali Efendi hacdan döndükten sonra şeyhülisamlık makamına oturmuştur. 1523’de ise iş göremeyecek kadar hasta olunca Kanunî Sultan Süleyman’dan “nâib” tayin edilmesini istemiştir. Bunun üzerine Şeyh Bahâeddinzâde Muhyiddin Mehmed Efendi “nâib” tayin edilmiştir. Şeyhülislamlara yardım için tayin edilen fetva eminlerinin vazifesi şeyhülislamların seferde bulunması ya da hasta olması gibi durumlarda fetva işlerine vekâlet etmektir. Bu itibarla Muhyiddin Mehmed Efendi, ilk fetva emini kabul edilir. Fetva emini unvanıyla tayin edilen ilk kişi ise Ebussuûd Efendi’nin şeyhülisamlığı döneminde Âbâdî Mehmed Efendi’dir.¹⁴⁴

Altınbaş, fetva kâtibi unvanıyla tayin edildiği bilinen ilk kişinin Ebussuûd’un fetva kâtibi Veli Yegân Efendi olduğunu söyler.¹⁴⁵ Ancak daha erken dönemlerden itibaren şeyhülislamların yanında fetva kâtiplerinin olduğu anlaşılmaktadır. Molla Alâeddin Arabî’nin (ö. 1496) yanında bir fetva kâtibinin olduğu bilinmektedir. Bu bilgileri Molla Alâeddin Arabî’nin fetva kâtibi, ondan işittiği fetvaları kaydettiği fetva mecmuasının girişinde bizzat vermektedir.¹⁴⁶ Yine bazı fetva kâtiplerinin verdikleri bilgilerden Ebussuûd öncesi diğer şeyhülislamların da fetva kâtiplerinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Sa’dî b. Hüsam tertip ettiği İbn Kemal’in *Mecmûatü’l-fetâvâ* isimli mecmuasının mukaddimesinde H. 937’de İbn Kemal’in, H. 940’da Sa’dî Çelebi’nin, H.

¹⁴³ Sahn-ı Semân müderrisi olan bu kimseler şunlardır; Kara Bâlî, Kara Seyyidî, Seyyidî Çelebi, Gürz Seyyidî, Sarı Gürz, Bâbek Çelebi, Efdalzâde oğlu Musa Çelebi, Süpurge Şücâ; Altınbaş, “Fetvâ Eminleri”, s. 26; Koca, “Fetvahâne”, 497; Talip Ayar, *Osmanlı Devleti’nde Fetvâ Eminliği (1826-1922)*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014, s. 108-110; Küçükdağ, “Zenbilli Ali Efendi”, s. 249.

¹⁴⁴ Altınbaş, “Fetvâ Eminleri”, s. 26; Berki, “Osmanlı Türklerinde Yüksek İftâ Makamı”, s. 424; Ayar, *Osmanlı Devleti’nde Fetvâ Eminliği (1826-1922)*, s. 108-110; Koca, “Fetvahâne”, 497; Küçükdağ, “Zenbilli Ali Efendi”, s. 248.

¹⁴⁵ Altınbaş, “Fetvâ Eminleri”, s. 26.

¹⁴⁶ Molla Alâeddin Ali el-Arabî, *Fetâvâ-yı Mevlânâ Arab*, Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, nr. 585, vr. 2b.

946'da Çivizâde'nin, H. 948'de Kadirî Çelebi'nin fetva kâtipliğini yaptığını belirtir.¹⁴⁷ Saruhânî Lâlî Efendi (ö. 1563) şeyhülislamların fetvalarının sûretlerini derlediği mecmuasının başında Sa'dî Çelebi'nin şeyhülislam olunca kendisini fetva kâtipliğine tayin ettiğini söyler.¹⁴⁸

Şeyhülislamların orijinal fetvalarında soru ile cevabın farklı el yazısı ile yazılmış olması şeyhülislamların yanında fetva kâtiplerinin daha erken dönemlerden itibaren bulunduğunu gösterir. Heyd, fetvanın cevap kısmına kadar genellikle bir kâtip tarafından kaleme alındığını, cevabın hemen hemen daima bizzat müftü tarafından yazıldığını belirtir.¹⁴⁹ Kütükoğlu cevaplar ve imzanın müftü tarafından yazıldığı için farklı bir kaleminden çıktığını ve soru kısmına göre daha kalın uçlu bir kalem kullanıldığını tespit eder.¹⁵⁰ Bu durum, *İlmiyye Sâlnâmesi*'nde verilen 108 Osmanlı şeyhülislamına ait orijinal, yazılı fetva örnekleri incelendiğinde müşahade edilebilir.¹⁵¹

Düzenli, Zenbilli Ali Efendi'ye "Zenbilli" lakabının verilmesine sebep olan uygulamanın kâtiplik biriminin henüz teşekkül etmemiş olduğunu gösterdiğini söyler.¹⁵² Zenbilli Ali Efendi'nin kendisine başvuranların işlerini kısa sürede sonuçlandırmak için evinin penceresinden sarkıttığı zenbille alıp soruları yine zenbille koyup vermesi ile ilgili rivayetin ayrıntıları yoktur.¹⁵³ Yanında yardımcı kâtip gibi başka görevliler bulunduğu dair bilgi olmadığı gibi bulunmadığına dair bilgi de yer almaz. Zenbilli Ali Efendi'nin zenbille fetva vermesini gerektiren duruma göre fetva faaliyetlerinde yoğunluk olmalıdır. Nitekim Zenbilli Ali Efendi'nin fetvalarının soru ve cevap kısımlarında farklı el yazıları tespit edilmiştir (Şekil-5).¹⁵⁴ Sonuç olarak fetva kâtibi tayin edildiğine dair belgelere

¹⁴⁷ Altınbaş, "Fetvâ Eminleri", s. 26; Ahmet İnanır, "İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Osmanlı'da İslam Hukuku", s. 5; Pehlül Düzenli, *Şeyhülislam Ebussuûd Efendi ve Fetvaları*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2012, s. 32; İbn Kemal, *Mecmûatü'l-fetâvâ*, Atıf Efendi Ktp., nr. 2835.

¹⁴⁸ Saruhânî Lâlî Efendi, *Mecma'u'l-mesâilî's-şer'iyye fi'l-ulûmi'd-dîniyye*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, El Yazmaları, nr. 4432.

¹⁴⁹ Heyd, "Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri", s. 296.

¹⁵⁰ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 344.

¹⁵¹ *İlmiyye Sâlnâmesi*, s. 323-641.

¹⁵² Düzenli, *Şeyhülislam Ebussuûd Efendi ve Fetvaları*, s. 32.

¹⁵³ Mecdî Mehmed Efendi, *Şakâik-i Nu'mâniyye ve Zeylleri: Hadâikü's-Şakâik*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yayınları 1989, c. 1, s. 305; Küçükdağ, "Zenbilli Ali Efendi", s. 247.

¹⁵⁴ *İlmiyye Sâlnâmesi*, s. 345; *Mecmûatü'l-fetâvâ*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2868, vr. 62b; İstanbul Belediye Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları, nr. 576, vr. 8b.

rastlanmadığı dönemlerde de şeyhülislamların yanlarında bir iki kâtip istihdam etmeleri kuvvetle muhtemeldir.

Şekil-5: *Tercüme-i Şekâiku'n-Numâniyye*'de Zenbilli Ali Efendi'yi zenbil ile fetva alırken tasvir eden minyatür.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Küçükdağ, "Zenbilli Ali Efendi", s. 248.

Fetva sözlü ve yazılı olmak üzere iki şekilde istenebilirdi. Atar, İslam'ın ilk dönemlerde soruların sözlü olarak sorulduğunu ve cevapların da aynı şekilde verildiğini, yazılı cevabın nadir olarak görüldüğünü belirtir. Hicri 2. yüzyıldan itibaren içtihat ürünü yazılı ve sözlü fetvaların tedvin edilmeye başlandığını söyler. Hicri 3. yüzyıldan sonra ise fetvaların genellikle yazılı şekilde verilmeye başlandığını ifade eder.¹⁵⁶ Osmanlı uygulamasında da fetva isteme sözlü ve yazılı olarak sürmüştür.¹⁵⁷ *İlmiyye Sâlnâmesi*'nde Meşihat Dairesi'nde görevli memurlar listesinde cevâb-ı şifâhî memuru yer alır.¹⁵⁸ Bu durum sözlü fetva hizmetinin imparatorluğun sonuna kadar devam ettiğini göstermektedir. İpşirli, sözlü ve yazılı fetva için kesin bir belirleme yapmanın zorluğuna dikkat çeker. Geniş halk kitlelerinin kendi dinî problemlerini açıklığa kavuşturmak için veya taraflar arasındaki gayri resmî ihtilafların çözümü için istenecek fetvaların yazılı olmasına gerek görülmediğinden bahseder. Hatta böyle durumlarda halkın resmî müftüye bile ihtiyaç duymadan ilmîne güvenilen bir âlimin şifahi fetvası ile ihtilafı çözdüklerini belirtir.¹⁵⁹

Osmanlı şeyhülislamlarından fetvaları derlenen ilk isim Molla Alâeddin el-Arabî'dir (ö. 1496). Ondan öncesine kadar beş şeyhülislamın derlenmiş mecmuaları bulunmamakla beraber bazı fetvalarının sınırlı sayıda da olsa günümüze ulaşmış olması o dönemlerde fetva vermenin yalnız şifahi olmayıp aynı zamanda yazılı metin formunda da olduğunu göstermektedir. Nitekim 16. yüzyıl öncesine ilişkin sadece fetvalarda değil divan kararları ve kadı sicilleri gibi diğer resmi belge türlerinde de düzenli bir arşivciliğe pek fazla rastlanmadığı bir gerçektir.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Atar, "Fetva", s. 490.

¹⁵⁷ Heyd, "Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri", s. 303.

¹⁵⁸ *İlmiyye Sâlnâmesi*, s. 141.

¹⁵⁹ Mehmet İpşirli, "İnsan Hakları ve Sosyal Hayat Açısından Osmanlı Fetvaları", *Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi 2. Kitap*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, t.y., s. 111.

¹⁶⁰ Özen, "Fetva Literatürünün Dönem, Coğrafya ve Mezhep Farklılıkları Açısından Mukayesesi", s. 352.

2.1.2.1 Orijinal Şeyhülislam Fetva Kâğıtları: Şukkalar

Düzenli, özel hazırlanmış orijinal fetva, soru-cevap formlarına şukka denildiğini belirtmektedir.¹⁶¹ Özen de şukkaları, fetvanın ilk orijinal formunu oluşturan belgeler olarak niteler.¹⁶² Arapça kökenli şukka kelimesi, küçük kâğıt parçası ve küçük tezkere manasına gelir. Yazma eserler içerisine eklenen not kâğıtlarına da şukka denilir.¹⁶³ Fetva terimi olarak Osmanlı döneminde imzalı orijinal fetva kâğıtlarını kastetmek amacıyla kullanılıp kullanılmadığı bilinmemektedir. Şukka teriminin kullanımı bir fetvanın imzalı orijinal fetva kâğıdı mı yoksa fetvanın sûreti mi olduğunu vurgulamak için uygun görünmektedir. Bu nedenle bu tez çalışması boyunca “şukka” terimi kullanıldığında imzalı orijinal fetvalar kastedilmiştir (Şekil-6).

¹⁶¹ Düzenli, *Şeyhülislam Ebussuûd Efendi ve Fetvaları*, s. 89.

¹⁶² Özen, “Fetva Literatürünün Dönem, Coğrafya ve Mezhep Farklılıkları Açısından Mukayesesi”, s. 349;

¹⁶³ Hakan Anameriç, “Yazma Eserlerde Bir Bilgilendirme Aracı Olarak Şukka”, *Bilig* 73 (2015): 18.

Şekil-6: Sa'di Çelebi'nin bir fetva şukkası.¹⁶⁴

Yazılı bir fetva, soru ve cevap olmak üzere iki ana unsurdan oluşur. Osmanlı şeyhülislamlarının fetva şukkaları incelendiğinde ise soru ve cevap kısımlarının dışında bunları tamamlayıcı başka unsurların da bulunduğu görülmektedir. Heyd, Osmanlı şeyhülislam fetvalarını Davet, Mesele, Cevap, Tamamlayıcı Sorular, İmza, Sonradan

¹⁶⁴ Sa'di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 3a.

Gelen Doğrulama ve Kaynaklar olmak üzere yedi unsur olarak ele alır.¹⁶⁵ Kütükoğlu, Osmanlı şeyhülislamlarının verdiği yazılı bir fetvayı Davet, Sual, Cevap ve İmza olmak üzere dört ana unsur olarak inceler.¹⁶⁶ Atar ise fetvalarda mutataş olarak kullanılan ibare ve ifadeleri 1-Dua ve Münâcât, 2-Soru başlangıcı, 3-Soru, 4-Rica ve İstirham, 5-Fetva Başlangıcı Tabir Olunan El-cevâb, 6-Cevap, 7-Fetvayı Veren İsmi, 8-İmza ile Birlikte Tevazu İfadesi, 9-Allah’tan Af Dileği ve 10-Fetvanın Dayandığı Kaynak olarak sıralar.¹⁶⁷ Atar’ın fetvaların unsurlarını ele alma şeklinin, orijinal bir Osmanlı şeyhülislam fetvası için daha detaylı ve kapsayıcı olduğu görülmektedir. Bu unsurlar üçüncü bölümde Sa’dî Çelebi’nin şukkalari incelenirken detaylı olarak ele alınmıştır.

Taşra müftülerinin fetvaları tertip ve terkip olarak şeyhülislam fetvaları ile aynıdır. Ancak bazı yönleri ile ayrılır. Şeyhülislam imzalarına mertebe ve makamlarını eklemeyen taşra müftüleri “*el-müfti bi-...*” veya “*... müftüsü*” gibi nerenin müftüsü olduklarını beyan ederlerdi.¹⁶⁸ Bunun gerekçesi ile ilgili bir bilgiye kaynaklarda rastlanmamaktadır. Fetvanın şeyhülislamlardan birine ait olmadığını belirtmek hedeflenmiş olabilir. Taşra müftülerinin denetimini kolaylaştırmanın düşünülmesi de muhtemeldir.

Yine şeyhülislamlardan farklı olarak taşra müftüleri, fetvalarının üzerinde nakil (çoğulu nukûl) yani fetvanın hangi fıkıh kitabına dayandığını, delillerini yazmak zorundaydılar.¹⁶⁹ Bu zorunluluğun tam olarak ne zaman başladığına dair kesin bir bilgi bulunmasa da bazı bilgilerden 16. yüzyılın sonlarında böyle bir zorunluluğun mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Balıkesir mahkemesi siciline kaydedilen bir ferman 1002 Zi’lka’desi başında (1594 Temmuz) III. Murad (ö. 1595) tarafından kasabanın kadısı ve orada müftülük ve müderrislik yapan âlime gönderilmiştir. Fermanda, hâlihazırdaki müftünün kaynak zikretmeyip yalnızca “olur”, “olmaz” şeklinde cevap vermesinin halk

¹⁶⁵ Heyd, “Osmanlı’da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, 292-300.

¹⁶⁶ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 341-343.

¹⁶⁷ Atar, “Fetva”, s. 494.

¹⁶⁸ İpşirli, “Osmanlı Fetvaları Üzerine Değerlendirmeler ve Bazı Örnekler”, s. 156; Heyd, “Osmanlı’da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, s. 298.

¹⁶⁹ Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhîsü'l-Beyân*, s. 200; İpşirli, “Osmanlı Fetvaları Üzerine Değerlendirmeler ve Bazı Örnekler”, s. 156; Emine Arslan, “Nukûllü Fetva Mecmûaları ve Mehmed Fıkhî’nin el-Ecvibetü’l-Kâniya Adlı Eserinin Bunlar Arasındaki Yeri”, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s. 46; Mardin, “Fetvâ”, s. 583; Atar, “Fetva”, s. 494.

ve kadılar nezdinde itimat etmekte sıkıntılara sebep olacağı vurgulanıp müftünün önceki usule dönerek fetvalarında delil zikretmesi emredilir.¹⁷⁰ Bostanzâde Mehmed Efendi'nin (ö. 1598) konuyla ilgili verdiği iki fetva da böyle bir zorunluluğa işaret eder. Bu fetvalar kenar müftülerinin kendi reyleri ile hüküm vermemelerinin istendiğini açıkça göstermesi bakımından önemlidir:

Kenar müftîleri nakl yazmak ile me'mûrlar iken bazısı müftî-yi zamân hazretlerine taklîden 'Olur', 'Olmaz' yazub nakl yazmasa, taleb olundukda, 'Ben re'yimle iftâ itdim' dise şer'an müftîye ne lâzım olur? El-cevâb: Azil ve hacr lâzım olur. Merhûm Bostanzâde Mehmed Efendi min hattihî.

Bu sûretde hasım nakl talebine şer'an kâdir olur mu? El-cevâb: Olur. Merhûm Bostanzâde Mehmed Efendi min hattihî. (Süleymaniye Kütüphanesi, Yozgat, nr. 325, vr.+VIIb).¹⁷¹

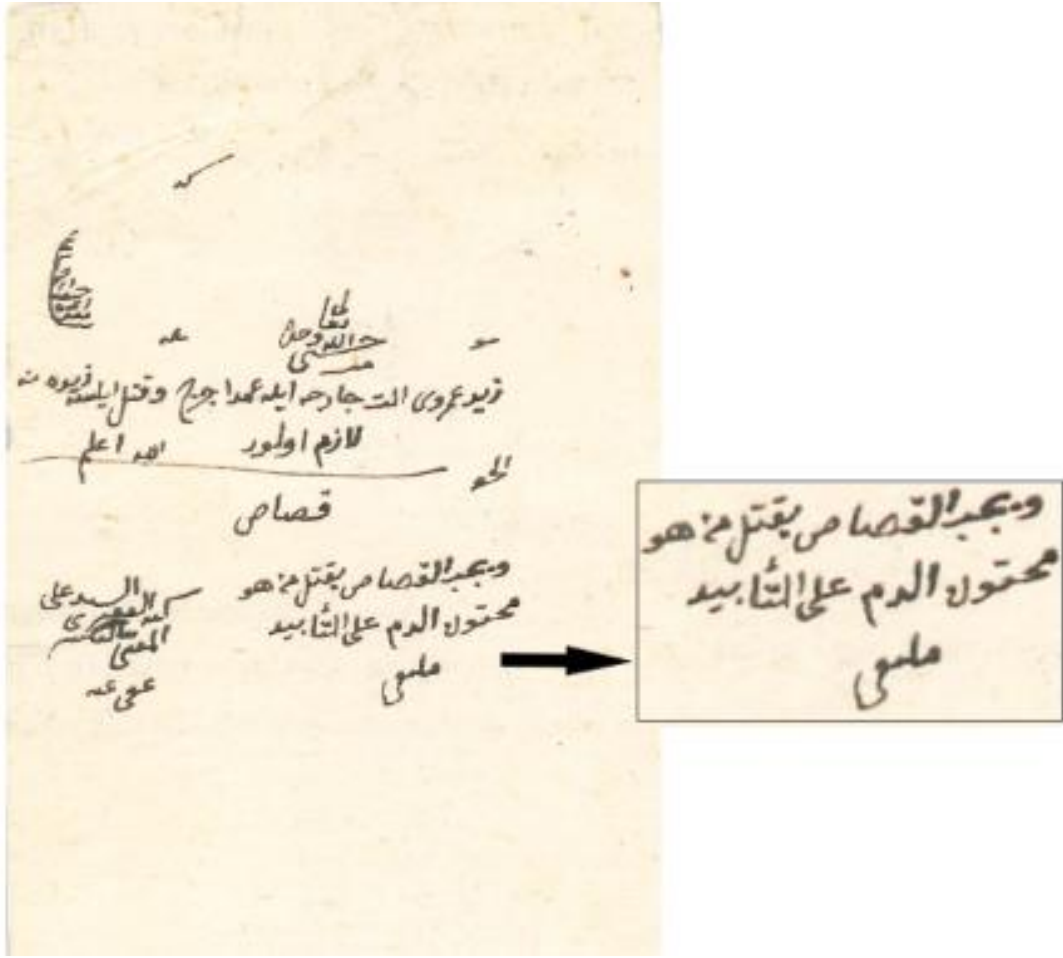
Keskin, 16. yüzyıl Osmanlı taşra müftülerinden Üskübî'nin (ö. 1611) fetva mecmuasında onun yüz yirmi dokuz ayrı kaynaktan nakilde bulunduğunu, iki yüz yirmi sekiz eser ve âlime atıfta bulunduğunu belirtir.¹⁷² Köse ise Osmanlı taşra müftülerine ait fetva mecmualarının tipik bir örneği olan Erzurum müftüsü Vani Mehmed Efendi'nin (ö. 1685) fetva mecmuasında Vani Efendi'nin nakil verdiği kırk beş İslam hukuku kaynağını tespit eder.¹⁷³ Taşra müftülerinin fetvalarında nakiller genellikle cevaptan sonra ve cevabın altında bulunur. Bazen imzanın sağ yanında aynı hizada bazen de imzanın alt kısmında kalacak şekilde yazıldığı görülür. Nakil içeren taşra müftüsü fetvasına bir örnek olarak Balıkesir Müftüsü Seyyid Ali'nin şu fetvası verilebilir (Şekil-7):

¹⁷⁰ Heyd, "Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri", s. 300.

¹⁷¹ Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", 341.

¹⁷² Nuray Keskin, "Fetvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlili", (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), s. 34.

¹⁷³ Ömer Faruk Köse, "The Fatwa Collection of an Ottoman Provincial Mufti, Vani Mehmed Efendi (D. 1685)", (Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s. 94-102

Şekil-7: Balıkesir Müftüsü Seyyid Ali'nin bir fetvası ve fetvadaki nakil ibâresi.¹⁷⁴

Hasbiya'llahu Teâlâ vahdehû.

Bu mesele beyânında e'imme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?;

Zeyd, Amr'ı âlet-i câriha ile amden cerh ve kat eylese Zeyd'e ne lâzım olur.

El-cevâb: Allahu a'lem kısâs.

Ketebehu'l-fakîr es-Seyyid Ali el-müfti bi-Balıkesri.

Ufiye anh.

Ve yecibü'l-kısâs bi-katli men hüve mahkûnü'demi ale't-te'bîd.
Mültekâ.¹⁷⁵

¹⁷⁴ *Osmanlı Arşivi'nde Şeyhülislam Fetvaları*, haz. Sinan Çuluk ve Yılmaz Karaca, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2015, s. 230

¹⁷⁵ *Osmanlı Arşivi'nde Şeyhülislam Fetvaları*, s. 230; diğer taşra müftülerine ait fetva örnekleri için ayrıca bkz. s. 229-255.

Vani Efendi'nin şu fetvasında olduğu gibi bazen nakil cevabın içerisinde zikredilebilir:

Mesele: Cem'-i kesîr ve cemm-i ğafir bir mescidde cem' olub cehr ile vird okuyub ve cehr ile zikr edüb ref'-i savt ve hây u hûy edüb vaz'-ı mezburu ibadet itikâd etseler kavm-i mezburun ettiği zikr-i cehrî ve raf'-ı savt câiz olur mu ve ol kavm hakkında ne hükm olunur ve edbâr-ı salatda cehr ile tesbîhât ve tehlîlât şer'an câiz midir yahut bu mezkûr şeyler cümle ihfâ ile mi lazımdır? El-cevap: Kütüb-i fetâvâ-yı mu'teberede *Hakâyık* ve *Manzûme* ve *İbn Melek* ve *Mültekâ* ve *İhtiyâr* ve *Gunye* ve *Kâdîhan* ve *Vâkı'ât* ve *Tuhfe* ve bunlardan gayri çok kütüb-i mu'teberede mestûrdur ki cehr ile zikr bid'at ve eden ehl-i bid'atdır ve emîrler ve kâdılar ve sair hükkâma ve ulemâya men' vâciptir ve âmmeye kalpleriyle inkâr lazımdır ve mescidlerden ihraçları lazımdır. Vani, *Fetâvâ*, 33b-34a.¹⁷⁶

Zaman zaman mecbur olmadıkları halde şeyhülislamların da fetvalarında kaynak zikrettikleri görülür. Şeyhülislam Ebussuûd Efendi bazen fetvalarında “Kütüb-i fetâvâda mesturdur” veya “Meşâhir-i kütüb-i fetâvâda fetva bunun üzerinedir” gibi genel ifadelerle veya “*Fetâvâ-yı Kâdîhan*” veya “*Fetâvâ-yı Bezzâziyye*” gibi isim vererek muteber fetva kitaplarına atıflar da bulunmaktadır.¹⁷⁷

Osmanlılarda fetvaların sûretlerinin özel bir deftere kaydedilmesi veya birer nüshalarının arşivlenerek muhafaza edilmesine dair bir bilgiye 17. yüzyıla kadar rastlanmaz. Şeyhülislam Zekeriyazâde Yahya Efendi'nin (ö. 1644) fetvalarını derleyen Esîrî Mehmed Efendi fetvaları derlediği mecmuanın mukaddimesinde fetvaların deftere yazıldığını kaydeder. Bununla beraber uygulamanın düzenli devam edip etmediği bilinmemektedir. Özen, İstanbul Müftülüğü arşivindeki incelemelerine göre eski tarihli defter kayıtlarının varlığı ve kaydının tespit edilemediğini söyler. Bu arşivdeki evrak ve mecmuaların içerikleri henüz tam olarak bilinmediği ve iyi bir kataloğu yapılmadığı için adı geçen fetva defterlerinin bu arşivde veya başka bir yerdeki koleksiyonlar arasında bulunma ihtimalinden söz eder. İstanbul Müftülüğü Kütüphanesi'nde 1302-1339/1884-1920 yılları arasında Fetvahâne'de fetvaların tutulduğu 24 defter olduğu belirtilmiş ise de

¹⁷⁶ Köse, “Vani Mehmed Efendi”, s. 49.

¹⁷⁷ Hezarfen Hüseyin Efendi, *Telhisü'l-Beyân*, s. 200; Özen, “Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü”, s. 341.

bu defterlerden sadece üçünün fetvaları içerdiği Özen tarafından tespit edilmiştir. *İlmiyye Sâlnâmesi*'nde tıpkıbasımı verilen fetvaların büyük kısmının Fetvâhâne'de muhafaza edilenlerden olduğu belirtilmiştir. Ancak 1927'de binanın yangın geçirmesi sebebiyle fetvaların bugüne ulaşması mümkün olmamıştır.¹⁷⁸

2.1.3 Fetva Mecmuası

Fıkıh ilminin bir alt şubesi olan “İlmü'l-fetâvâ” fetvaları konu alan bir ilim dalıdır. Fetâvâ ilmini “cüzî vakalar hakkında fakihlerin verdikleri hükümlerin kendilerinden sonraki yetersiz kişilerin işi kolay olsun diye rivayet edildiği bir ilimdir” şeklinde tanımlayan Taşköprülüzâde Ahmed Efendi böylece bu ilmin amacını açıklar.¹⁷⁹

Mecelle Mazbatası'nda ise fetâvâ kitapları “hâdiselerin fikhî kaidelere tatbikine dair verilmiş olan fetvaları hâvî eserler” olarak tanımlanmıştır. Fetâvâ ilmine dair fıkıh tarihi boyunca muhtelif tarz ve ebatlarda sayısız eser yazılmıştır. Özen, bu kitaplarda bir araya getirilenlerin onları derleyenlerin sonraki nesillere aktarma lüzumu gördükleri, seçilen ya da elde etme imkânı bulunan fetvalardan oluştuğuna dikkat çeker.¹⁸⁰

Osmanlı hukuk eğitiminde Hanefî hukuku her zaman başat bir rol oynamıştır. Bedir, bu ilginin daha çok *Vikâye*, *Hidâye*, *Siraciyye* gibi temel hukuk metinlerine ve şerhlerine olduğunu belirtir. Bu eserlerden pek çok nüsha kopyalanmış ve Osmanlı müderrisleri bu eserlerin üzerine hâşiyeler yazmıştır.¹⁸¹ Uzunçarşılı, Osmanlı müftülerinin yararlandığı başlıca eserleri Mecdüddin Abdullah Musulî'nin (1284) *el-Muhtar fî fîrûi'l-Hanefiyye*, İmam Ebi'l-Berekât Hafızüddin Nesefî'nin *Kenzü'd-dekayık*, Burhanüş-şeria Mahmud'un *Vikâyetü'r-rivâye fî Mesaili'l-hidaye*, İmam Muzafferüddin Ahmed'in *Mecmau'l-bahreyn* ve *Mülteka'n-nehreyn*, İmam Ebi'l-Hüseyn b. Muhammed el-Kudurî'nin *Muhtasarü'l-Kudurî* ile bunların şerh ve haşiye ve diğer Hanefî fikhına ait eserler olarak belirtir.¹⁸²

¹⁷⁸ Özen, “Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü”, s. 256-258.

¹⁷⁹ Özen, a.g.m., s. 252.

¹⁸⁰ Şükrü Özen, “Genel Özellikleri Açısından Osmanlı Fetva Mecmuaları”, *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, haz. Hatice Aynur ve diğer., İstanbul: Turkuaz, 2012, s. 327-328.

¹⁸¹ Bedir, “Bir Fakih Olarak Ebussuûd”, s. 19.

¹⁸² Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 173.

16. yüzyıla gelindiğinde ise iki tür gelişme gözlenir. Öncelikle müftü, kazasker ve o seviyedeki diğer âlimlerin ilgisi bu temel hukuk metinlerinden Hanefî geleneğinde vâkıat/nevâzil/fetâvâ adıyla bilinen daha zengin ve geniş hukuk metinlerine yönelmiştir. Bedir bunun iki hususta gözlemlendiğini söyler. Buna göre birincisi geleneksel fıkıh birikimlerini yansıttıkları risalelerinde bu vâkıat eserlerine atıfların gittikçe artması, ikincisi ise vâkıatların çok sayıda nüshalarının kopyalanmasıdır. Nitekim vâkıat eserlerinin 1450'lerden önceye giden nüsha sayıları azken, nüshaların büyük çoğunluğu 1450'lerden sonra kopyalanmıştır.¹⁸³ Osmanlı şeyhülislamı ve diğer ulemanın azımsanamayacak ölçüde referansta bulundukları bu kaynaklar daha çok Osmanlı dönemine kadar oluşmuş ve özellikle Orta Asyalı âlimler tarafından yazılan kitaplardır. *Fetâvâ-yı Kâdîhan* ve *Fetâvâ-yı Bezzâziyye* bunlar arasında sayılabilir.¹⁸⁴

16. yüzyılda Osmanlı âlimlerinin hukuk metinlerine olan ilgisindeki diğer değişim ise Osmanlı şeyhülislamı ve müftülerinin kendi fetvalarının derlenmesiyle oluşan fetva mecmualarındaki artışta görülmektedir.¹⁸⁵ 16. yüzyıl öncesinde mecmuası tespit edilmiş olan tek şeyhülislam Molla Alâeddin el-Arabî'dir.¹⁸⁶ 16. yüzyıla gelindiğinde bu yüzyılda görev yapmış şeyhülislamlardan Zenbilli Ali Efendi, İbn Kemal, Sa'di Çelebi, Çivizâde Muhyiddin Mehmed, Ebussuûd Efendi, Hamid Efendi (ö. 1577) ve Hoca Saadeddin Efendi'nin (ö. 1599) fetvalarının derlendiği bilinmektedir.¹⁸⁷ Daha sonraki dönemlerde *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, *Fetâvâ-yı Feyziyye*, *Behcetü'l-fetâvâ*, *Neticetü'l-fetâvâ* gibi eserler en muteber kaynaklar olarak öne çıkmıştır. Özen, Osmanlı dönemine dair yaptığı fetva literatürü çalışmasında yüz altmış aşkın fetva mecmuasının tanıtımını yapar. Türkiye Kütüphaneleri'nde katalog taramalarında üç yüze yakın müellifi belirtilmeyen fetva mecmuası bulunduğu dikkat çeker. Bunlar arasında Osmanlı öncesi fetva kitaplarının

¹⁸³ Bedir, "Bir Fakih Olarak Ebussuûd", s. 19-20.

¹⁸⁴ Özen, Taşköprülüzâde'nin *Miftâhü's-se'âde*'de bunların bir kısmının toplu bir listesini verdiğini ve sayılamayacak kadar çok olduğunu belirttiğini söyler. Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", s. 338.

¹⁸⁵ Özen, "Fetva Literatürünün Dönem, Coğrafya ve Mezhep Farklılıkları Açısından Mukayesesi", s. 353.

¹⁸⁶ Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", s. 282-283.

¹⁸⁷ Özen, "16. Yüzyıl Osmanlı Hukukunun Kaynakları", s. 23; Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", s. 259, 284-289, 365.

bilinmeyen nüshaları olabileceği gibi Osmanlı dönemi fetva kitapları da bulunabileceğini söyler.¹⁸⁸

Osmanlı müftülerinin vermiş oldukları fetvaları bir eser halinde kendilerinin toplamış oldukları veya toplattırdıkları düşünülmektedir.¹⁸⁹ Diğer bir görüşe göre şeyhülislamın verdikleri fetvalar çoğunlukla bizzat kendileri tarafından değil fetva kâtipleri veya eminleri tarafından derlenmiştir.¹⁹⁰ Bunlar genellikle soru-cevap tarzında olduğu, çeşitli görüşlerden birini tercih edip aktardığı, aktüel meselelere temas ettiği için fıkıh kitaplarından daha kullanışlı kabul edilmişlerdir.¹⁹¹ Bir kısmı basılmıştır ve matbu olmayanlar da kütüphanelerde mevcuttur.¹⁹² Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-zünûn*'unda "fetâvâ" adıyla kaydedilmiş yüz elli, zeylinde de kırk civarında eser bulunmaktadır. Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlılar devrinde Zenbilli Ali Efendi, İbn Kemal ve Ebussuûd'un fetva mecmuaları başta olmak üzere yüze yakın fetva mecmuasından söz eder, bu fetva mecmualarından yirmi altısı şeyhülislamlara aittir.¹⁹³ Osmanlı öncesine ait olan fetva mecmuaları Arapça, Osmanlı döneminde derlenenlerin büyük çoğunluğu ise Türkçe olup Arapça olarak düzenlenenleri de bulunmaktadır.¹⁹⁴

İbn Kemal, Arapça fıkıh kitaplarına müracaat edecek ilmi kudreti olmayan kadı naiplerinin Türkçe fetva mecmualarına başvurarak hüküm verebileceğini ifade etmiştir. Fetva mecmuaları yalnız ulemanın değil aynı zamanda halkın da şer'î hükümleri öğrenebileceği bir kaynaktır. Nitekim İbn Kemal'e ait birçok fetva mecmuasının girişinde mecmuaları derleyenler, halkın şer'î meseleler konusundaki bilgisizliklerini gidermek amacıyla bu mecmuaları kaleme aldıklarını ifade etmişlerdir. İslam hukuk tarihi boyunca derlenen fetva mecmualarının çokluğunu halk arasında bir kısım problemlerin mahkemeye intikal etmeden fetvalar vasıtasıyla çözmeyi tercih etmeleri açıklayabilir.¹⁹⁵

¹⁸⁸ Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", s. 376.

¹⁸⁹ Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 173-174.

¹⁹⁰ Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", s. 253.

¹⁹¹ Atar, "Fetva", s. 495.

¹⁹² Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 173-174.

¹⁹³ Atar, "Fetva", s. 495; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn*, III, s. 974-983, IV, s. 1278-1296; Bağdatlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyl alâ Keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, tsh. Kilisli Rifat Bilge, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1947, c. II, s. 155-158, 439.

¹⁹⁴ İpşirli, "İnsan Hakları ve Sosyal Hayat Açısından Osmanlı Fetvaları", s. 108.

¹⁹⁵ Ahmet İnanır, *Şeyhülislâm İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Kanûnî Devrinde Osmanlı'da Hukukî Hayat*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011, s. 20-21.

2.2 Osmanlı Fetva Mecmuaları Çeşitleri

Örsten, fetvanın kurumsallaşmaya başlamasına paralel olarak özellikle orijinal fetvaların biçiminde belli bir tarzın oluşmasına karşın fetva mecmuaları için aynı durumdan söz edilemeyeceğini söyler. Fetva mecmuaları çeşitli tercihler ve etkenler sonucunda farklı özellikler göstermektedirler.¹⁹⁶ Bir fetva mecmuasında bir araya getirilen fetvalar, şeyhülislam, taşra müftüsü veya başka bir âlime ait olabilir. Fetvaların orijinallerinin bir araya toplanması sonucu oluşan mecmualar olduğu gibi fetvaların kopyalarının yazılması sûretiyle oluşturulmuş mecmualar da bulunur. Fetvaların hangi yollarla bir araya getirildiği ve derlenen fetvaların orijinal veya sûret olması fetva mecmuasındaki fetvaların kaynak değerini de belirleyeceği için önemlidir. Osmanlı fetva mecmualarının sınıflandırılmasına dair çok fazla çalışma yoktur.

Yörükân, fetva mecmuaları arasında çeşit olarak bir gruplandırma ve isimlendirmeye gitmez ancak fetvanın muteber sayılması için fetvanın müftünün imzasını taşıması gerektiğine, taşııyorsa fetvanın müftüye aidiyetinin araştırılması gerektiğine dikkat çeker.¹⁹⁷ Düzenli, Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin fetvalarını incelediği eserinde Ebussuûd'un günümüze ulaşan fetvalarını şukkalar ve müstakil mecmualar olarak iki grupta ele alır. Müstakil mecmuaları ise mukaddimeli ve mukaddimesiz olarak değerlendirir.¹⁹⁸

Osmanlı tarihi boyunca oluşmuş olan fetva literatürüne dair içerik ve derleyenlerin statülerini dikkate alarak yapılan bir sınıflama Özen'e aittir. Osmanlı tarihi boyunca Fetâvâ veya Mecmûâtü'l-fetâvâ adı altında oluşan literatürü başlıca iki gruba ayırır. Buna göre doğrudan soru olarak sorulmuş ve şeyhülislamlar veya müftüler tarafından cevap verilmiş fetvaların derlendiği mecmualar "aslî fetva mecmuaları"dır. Bir soru oluşmasına gerek olmadan kadı ve müftülere başvuru kaynağı olarak el kitapları şeklinde klasik

¹⁹⁶ Seda Örsten, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetvâ Mecmuaları", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 4 (2007 Güz): 33.

¹⁹⁷ Yusuf Ziya Yörükân, "Bir Fetva Münasebetiyle Fetva Müessesesi, Ebussuud Efendi ve Sarı Saltuk", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2-3 (1952): 141.

¹⁹⁸ Düzenli, *Şeyhülislam Ebussuûd Efendi ve Fetvaları*, s. 89-90.

Hanefî literatüründen derlenmiş meseleleri nakledenler ise “menkûl fetva mecmuaları”dır.¹⁹⁹ Bu başlıca iki tür kapsamındaki mecmualar da kendi içerisinde farklı özellikler gösterirler.

2.2.1 Aslî Fetva Mecmuaları

Osmanlı toplumunda şahısların veya bir makamın günlük hayatta karşılaşılan veya tartışma konusu olan meseleleri yazılı olarak ve bir format dâhilinde şeyhülislamlara veya müftülere yöneltmeleri sonucu oluşan fetvalardan müteşekkil mecmualardır. Aslî fetva mecmuaları bu fetvaların orijinallerinin derlendiği “Fetâvâ-yı Yapışdırma” veya sûretlerinin derlendiği “Sûret Mecmuası” olmasına göre başlıca iki türdür. Sûret mecmualarına nakil çıkarılması sonucu oluşan “Nukûllü Mecmualar” da bu grupta incelenebilir.²⁰⁰

2.2.1.1 Fetâvâ-yı Yapışdırma (Yapışdırma Fetva Mecmuaları)

Şeyhülislamların imzalarını içeren orijinal fetva formları olan şukkaların bir kısmı arşivlerde müstakil birer belge olarak saklanmaktadır.²⁰¹ Bazıları ise koleksiyoncular tarafından derlenip sayfaların ön ve arkalarına yapıştırılarak mecmualar oluşturulmuştur. Özen bu mecmuaları Fetâvâ-yı Yapışdırma olarak isimlendirir.²⁰² Derleyenler ve kullananlar tarafından mecmuaların nasıl isimlendirildiğine dair bir bilgi bulunmasa da Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki yapışdırma mecmualardan birinin zahriyesindeki “fetâvâ-yı yapışdırma” başlığı dikkat çeker.²⁰³ Bu tez çalışmasında da gerek bu başlık gerek Özen’in isimlendirmesi dikkate alınarak “yapışdırma” denilmesi tercih edilmiştir. Bununla beraber Aslî Fetva Mecmuaları arasında İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 4401’de kayıtlı bir nüsha bir araya getirilme yönünden farklılık gösterir. Diğer mecmualarda olduğu gibi şukkalar arkalarından yapıştırılarak değil modern bir bloknot biçiminde kâğıtlar üstten toplanmıştır. Bu mecmua şukkalarından

¹⁹⁹ Özen, “Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü”, s. 253.

²⁰⁰ Özen, “Genel Özellikleri Açısından Osmanlı Fetva Mecmuaları”, s. 333-345.

²⁰¹ Özen, “Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü”, s. 259.

²⁰² Özen, a.g.m., s. 258.

²⁰³ *Mecmuatü’l-fetâvâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 2419, vr. 1a.

oluştugu ve başka örneği şimdilik bulunmadığı için yapışdırma fetva mecmuaları grubunda değerlendirilmiştir. Mecmuadaki şukkarlar yapıştırılmadığı için fetvaların arka yüzünün de okunmasına imkân bulunmaktadır. Böylece fetvaların bu yüzünde yer alan fetvayı talep eden kimsenin adı, nereli olduğu, nereden geldiği ve bazen de mesleğine dair bilgiler bulunduğu görülebilir. Fetva kâğıtlarının çoğunun kesilmemiş olduğu dolayısıyla asıl ölçülerinde oldukları görülür.²⁰⁴

Yapışdırma fetva mecmuaları tek bir şeyhülislama ait olan “monograflar” veya birden fazla şeyhülislamın fetvasını içeren “muhtelifler” olmak üzere iki biçimdedir.²⁰⁵ Monograf türde iki tane, muhtelif on tane olmak üzere toplam on iki tane yapışdırma fetva mecmuası tespit edilebilmiştir. Monograf fetva mecmuaları Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulunan Şehid Ali Paşa nr. 1073’de kayıtlı mecmua ile Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi nr. 439’da yer alan mecmualardır. İki mecmuada da bulunan fetvalar Şeyhülislam Sa’di Çelebi’ye aittir.²⁰⁶

Birden çok şeyhülislamın fetvasının bulunduğu muhtelif yapışdırma fetva mecmualarından Süleymaniye Kütüphanesi’nde altı tane, İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi’nde üç tane, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda bir tane tespit edilmiştir (Tablo-1).²⁰⁷

²⁰⁴ Heyd, “Osmanlı’da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, s. 290; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 4401.

²⁰⁵ Özen, “Fetva Literatürünün Dönem, Coğrafya ve Mezhep Farklılıkları Açısından Mukayesesi”, s. 351.

²⁰⁶ Sa’di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa’di Efendi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1073; *Fetâvâ*, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi, nr. 05 Ba 439.

²⁰⁷ Heyd, “Osmanlı’da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, 289-290; Ensar Karagöz, Mecmualar üzerine söyleşi, söyleşiyi yapan Esra Bembeyaz, 02 Nisan 2019, İstanbul; Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa nr. 1072, 2865, 2866, 2867, 2868, Fatih, nr. 2419; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 2088, 2112; 4401; Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ökten İl Halk Kütüphanesi, nr. 06 HK 265.

Tablo 1

Yapıştırma Fetva Mecmuaları

Mecmua	Bulunduğu Kütüphane	Monograf/Muhtelif	Bir Araya Getirilme Şekli
Sa'di Çelebi, <i>Fetâvâ</i>	Amasya Bayezıt İl Halk Kütüphanesi, nr. 05 Ba 439	Monograf	Yapıştırma
Sa'di Çelebi, <i>Fetâvâ-yı Sa'di Efendi</i>	Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1073.	Monograf	Yapıştırma
<i>Mecmû'a-i Fetâvâ</i>	Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi, nr. 06 HK 265	Muhtelif	Yapıştırma
<i>Mecmuatü'l-fetâvâ</i>	Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1072	Muhtelif	Yapıştırma
<i>Fetvalar Mecmuası</i>	Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 2865	Muhtelif	Yapıştırma
<i>Fetva Mecmuası</i>	Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 2866	Muhtelif	Yapıştırma
<i>Mecmuatü'l-fetâvâ</i>	Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 2867	Muhtelif	Yapıştırma
<i>Mecmuatü'l-fetâvâ</i>	Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 2868.	Muhtelif	Yapıştırma
<i>Mecmuatü'l-fetâvâ</i>	Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 2419.	Muhtelif	Yapıştırma
<i>Mecmûa-i fetâvâ</i>	İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 2088.	Muhtelif	Yapıştırma
<i>Mecmûa-i fetâvâ</i>	İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 2112.	Muhtelif	Yapıştırma
<i>Mecmuatü'l-fetâvâ</i>	İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 4401	Muhtelif	Bloknot biçiminde kâğıtlar üsten toplanarak oluşturulmuş

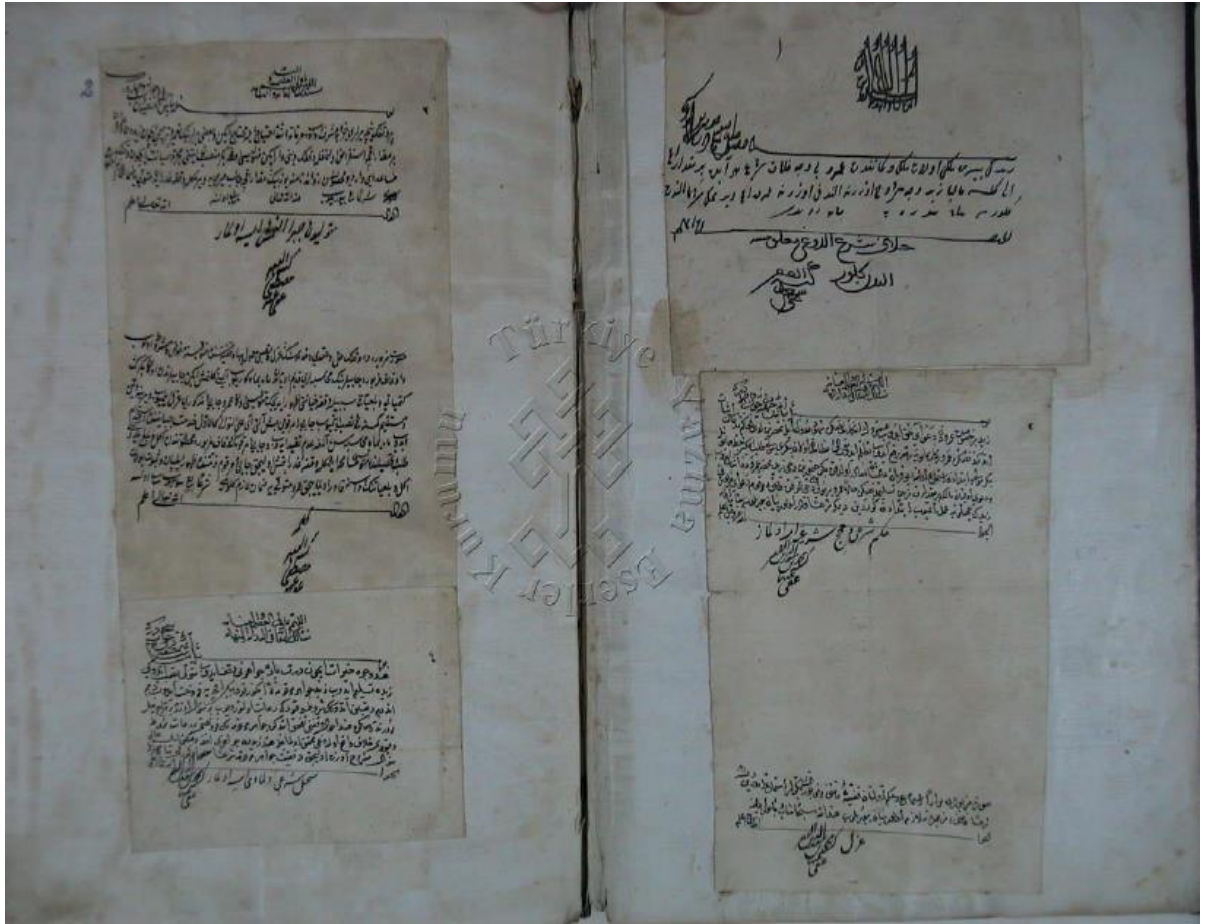
Şehid Ali Paşa, nr. 1072 ve Fatih, nr. 2419'daki *Mecmuatü'l-fetâvâ* 'larda yapılan incelemeye göre şukkaların kesilerek küçültüldüğü şukka kenarlarındaki kesik izlerinde açık şekilde görülür. Boyutları yaklaşık 21 cm-30 cm olan sayfalara yapıştırılan şukkaların boyları 4.5 cm'den 17 cm'e, enleri ise 9.5 cm'den 14 cm'e değişiklikler gösterir. Sayfalara sığdırmak amacıyla kesildiği düşünülen şukkalarda ağırlıklı olarak

davet kısmı ve imzaları da içerecek biçimde yazılı metinlerin başlangıç ve bitişleri muhafaza edilmiştir. Davet kısmının kesik olduğu şukkalar da bulunur. Yapıştırılan bu şukkaların arka yüzlerini okumaya imkân yoktur. Gerek şukkaların gerek yapıştırıldıkları sayfaların kalın ve aharsız kâğıtlar olduğu görülür. Bir sayfada bir veya ona varıncaya kadar farklı sayılarda fetva bulunur. Fetvalar sayfalarda tek sütun veya iki sütun halinde düzenlenmişlerdir. (Şekil-8 ve Şekil-9).

Şekil-8: Fetvaların yapıştırıldığı sayfalardan örnekler I.²⁰⁸

²⁰⁸ Mecmuatü'l-fetavâ, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1072, vr. 8b-9a.

Şekil-9: Fetvaların yapıştırıldığı sayfalardan örnekler II.²⁰⁹

Muhtelif türdeki yapıdırma fetva mecmualarında bir önceki ve sonraki yüzyıllara ait olanları da olmakla beraber fetvalar ağırlıklı olarak 16 ve 17. yüzyıllara aittir. Bu iki yüzyılın muhtelif dönemlerine ait şeyhülislamların ve bazı taşra müftülerinin fetvaları yer alır. Ebussuûd Efendi, İbn Kemal, Sunullah Efendi (ö. 1612), Hocaşâde Esad Efendi (ö. 1625), Zekeriyâyâde Yahya Efendi (ö. 1644) gibi bazı şeyhülislamların fetvaları sayıca öne çıkmaktadır.²¹⁰

Mecmualarda fetvalar düzenlenirken konusuna veya ait olduğu şeyhülslama göre düzenleme gibi bir terkinin genellikle gözetilmediği fetvaların gelişigüzel dağınık biçimde yapıştırıldığı görülür. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe

²⁰⁹ Mecmuatü'l-fetâvâ, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 2419, vr. 1b-2a.

²¹⁰ Özen, "Genel Özellikleri Açısından Osmanlı Fetva Mecmuaları", s. 337-338.

Yazmalar nr. 2088'deki *Mecmû'a-yı fetâvâ*'da 16. ve 17. yüzyıllarda yaşamış olan şeyhülislamların vakıfla ilgili fetvaları bir araya getirilmiştir. Aynı bölümde nr. 2112'deki *Mecmû'a-yı fetâvâ*'da ise fetvalar ağırlıklı olarak 18. yüzyıla ait olup muhtelif konulardadır. Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 2865 ve nr. 2866'da bulunan mecmualar genellikle şeyhülislam fetvalarını içermekle birlikte ulemaya ait arz, tezkire, mektup gibi yazışmalara ait belgelere de rastlanır. Aynı bölümde 1000'den fazla fetva içeren 2867 numaralı mecmuada 16. ve 17. yüzyıllarda görev yapmış şeyhülislamların fetvalarının yanında birçok müderris ve taşra müftüsünün fetvaları da bulunur.²¹¹ Diğer yapıdırma mecmualar ile benzerlikler gösteren bir başka mecmua Milli Kütüphane, nr. 06 HK 265 bulunur. 132 yaprak olan mecmuada Molla Fenârî, Zenbilli Ali Efendi, İbn Kemal, Sa'di Çelebi, Ebussuûd Efendi, Hamid Efendi (ö. 1548), Ahmed Şemseddin Efendi (ö. 1580), Sunullah Efendi, Mustafa Efendi (ö. 1606) gibi pek çok şeyhülislamın fetvası yer alır.²¹²

Mecmualarda bir araya getirilmiş olanlardan başka Osmanlı Arşivi'nde ve Topkapı Müzesi Arşivi'nde müstakil belge olarak şukkaların bulunduğu bilinmektedir.²¹³ Osmanlı Arşivi'nde bulunan şeyhülislam ve taşra müftülerinin orijinal fetvalarından bazı örnekler tıpkıbasımları verilerek yayınlanmıştır.²¹⁴ Cönk adı verilen mecmuaların yanı sıra şer'îyye sicillerinde müstakil olarak veya hüccet metinlerinin içinde, tarih kaynaklarında ve diğer ilmî literatürde de fetva sûretlerine yer verildiği görülür.²¹⁵

Şukkaların tıpkıbasımına yer veren bir başka eser 1916 tarihinde Meşihat makamı tarafından yayınlanan *İlmiyye Sâlnâmesi*'dir. *İlmiyye Sâlnâmesi*'nde 124 şeyhülislamdan 108'inin 251 fetva şukkasının tıpkıbasımı yapılmıştır. Tıpkıbasımı yapılan bu fetvaların asıllarının Fetvahâne, Yıldız Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Kütüphanesi, Tevfik Beyefendi Kütüphanesi ve Halis Efendi Kütüphanelerinde olduğu *Sâlnâme*'de kaydedilmektedir.

²¹¹ Heyd, "Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri", s. 289-290; Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", s. 260-261.

²¹² Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ökten İl Halk Kütüphanesi, nr. 06 HK 265.

²¹³ Özen, "Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü", s. 258-259.

²¹⁴ *Osmanlı Arşivi'nde Şeyhülislam Fetvaları*, haz. Sinan Çuluk ve Yılmaz Karaca, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2015.

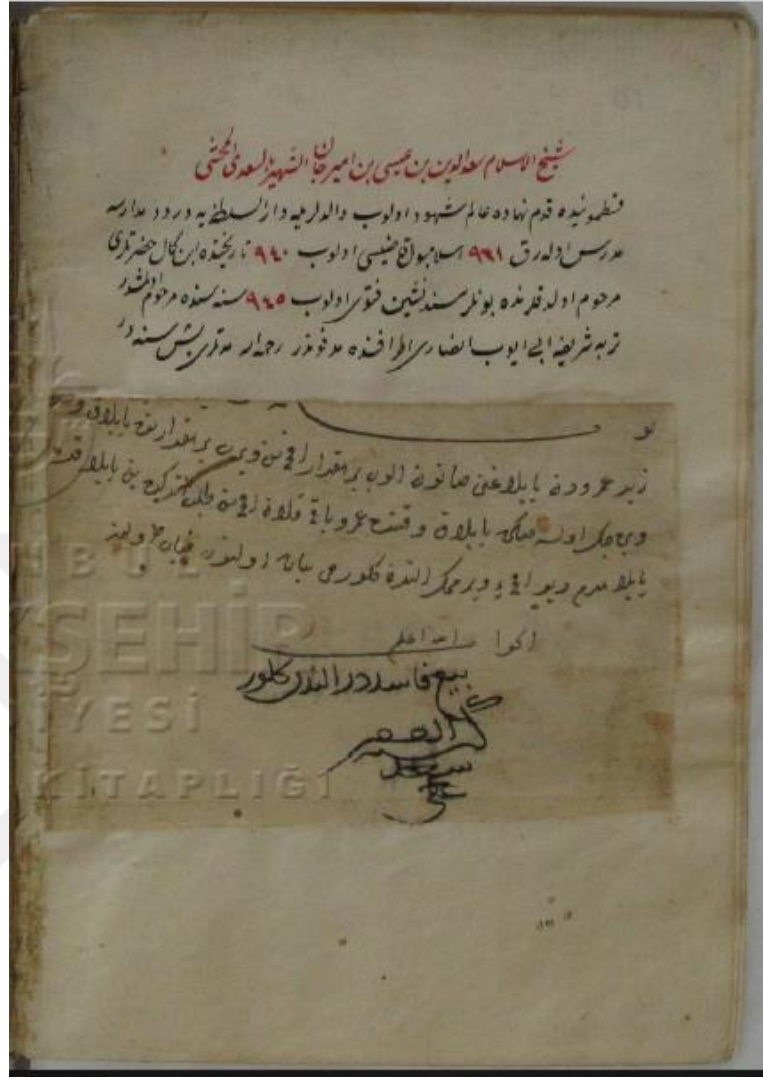
²¹⁵ Özen, "Genel Özellikleri Açısından Osmanlı Fetva Mecmûaları", s. 339.

Fetvaların çoğunluğunun bulunduğu Fetvahâne binasının 1927 yılında geçirdiği yangın sebebiyle şukkaların büyük kısmının kaybolduğu düşünülmektedir.²¹⁶

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, nr. 576'da yer alan “*Mecmû 'a-i Fetâvâ*” olarak kaydedilmiş olan şeyhülislamın tercüme-i hallerine dair bir yazma eserde *İlmiyye Sâlnâmesi*'nde benzer biçimde şeyhülislamın kısa biyografileri ve orijinal fetvaları yer alır. Üzerinde müellifine dair bilgi bulunmayan yazma eserin mukaddimesinde belirtildiğine göre şeyhülislam Ravzatü'l-ebrâr müellifi Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin (ö. 1658) tertibine göre verilmiştir. Molla Fenârî'den Kadızâde Mehmed Tâhir Efendi'ye (ö. 1838) 105 şeyhülislamın biyografisinin ardından bir kısmının orijinal fetvası yapıştırılarak sunulmuştur.²¹⁷ 88 şeyhülislama ait 89 fetva bulunur (Şekil-10).

²¹⁶ Heyd, “Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, 289-290; Özen, “Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü”, s. 258.

²¹⁷ *Mecmû 'a-i Fetâvâ*, İstanbul Belediye Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları, nr. 576, vr. 1b; Özen, bu eserin müellifinin çok yüksek bir ihtimalle koleksiyonun da sahibi olan Muallim Cevdet olduğuna dikkat çekmektedir; Şükrü Özen, Fetva mecmuaları üzerine söyleşi, söyleşiyi yapan Esra Bembeyaz ve Gülsüm Gülsev Şanver, 27 Haziran 2019.

Şekil-10: Mecmû'a-i fetâvâ'dan bir sayfa.²¹⁸

2.2.1.2 Sûret Mecmuaları

Müftünün el yazısı ve imzasını taşıyan şukkaların kopyalanması sûretiyle genellikle konularına göre sınıflandırılarak düzenlenen mecmualar da mevcuttur. Fetvaların başlarında yer alan “Sûret-i fetvâ” veya “Suver-i fetâvâ” ibarelerinden yola çıkarak bu tür mecmualar Özen tarafından “Sûret Mecmuaları” şeklinde adlandırılmıştır (Şekil-11).²¹⁹

²¹⁸ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Yazmaları, nr. 576, vr. 10b.

²¹⁹ Özen, “Genel Özellikleri Açısından Osmanlı Fetva Mecmûaları”, s. 335-338.

Şekil-11: İbn Kemal'in fetvalarının toplandığı bir sûret mecmuası.²²⁰

Bu mecmuaların mukaddimelerinden anlaşıldığına göre şukkarlar sahiplerine teslim edilmeden önce fetvaların birer sûreti fetva kâtipleri veya bir başka görevli tarafından kaydedilmiştir. Kaydedilen bu fetvalar daha sonra belli bir sınıflamaya göre kitaplar haline getirilmiştir.²²¹ Örneğin Sa'di bin Hüsam, İbn Kemal ve Sa'di Çelebi'ye fetva kâtipliği yaptığı sırada onların fetvalarının sûretlerini almış, eski şeyhülislamların fetvalarını güvenilir kimselerden dinlemiş ve daha sonra Çivizâde Şeyh Mehmed ve

²²⁰ İbn Kemal, Fetva, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, nr. 34 Ae Arabi 1173/4, vr. 41b-42a; Mecmua 41b-75a arasında İbn Kemal'in fetvaları toplanmışken devam eden sayfalarda başka şeyhülislamların fetvaları da bulunmaktadır.

²²¹ Özen, "Fetva Literatürünün Dönem, Coğrafya ve Mezhep Farklılıkları Açısından Mukayesesi", s. 350.

Kâdirî Çelebi'nin şeyhülislamlık döneminde verdikleri fetvaların sûretlerini de alarak bir mecmua oluşturmuştur.²²²

Sûret mecmualarında fetvalar kopyalanırken nadiren aynıyla kopyalananlar bulunsa da çoğunlukla bazı tasarruflarda bulunulmuştur. Davet, meseleye giriş cümlesi, rica ve istirham ile imza gibi fetvaların esası ilgilendirmeyen kısımları çıkarılmıştır. Genellikle meseleye giriş cümlesi “Mesele” başlığına indirgenmiştir. Sorudan sonra “el-Cevap” başlığını takiben cevap gelir. Birden fazla müftünün fetvaları derlendiğinde fetvaların sonuna müftünün ismi yazılmıştır, tek bir müftüye ait fetvalar derlendiğinde ise müftünün ismi yazılmamıştır. Fetvanın kaynağını gösteren nakil ibaresi genelde muhafaza edilmiştir. Sûret mecmualarında fetvalar çoğunlukla klasik fıkıh kitaplarındaki sistematığe göre düzenlenmişlerdir. Buna göre Kitâbü't-Tahâre (Temizlik Bölümü) ile başlayıp Kitâbü'l-Ferâiz (Miras Hukuku Bölümü) ile biten bâblar şeklinde sıralanmışlardır. Fıkıh kitaplarında yer almayan inançla ilgili fetvalar ise birçok mecmuanın ilk bölümünde veya “Siyer”, “Elfâz-ı Küfür” veya “İstihsân ve Kerâhiye” bölümlerinde yer alır.

Sûret mecmuaları ağırlıklı olarak yazılı metinlere dayansa da Alâeddin el-Arabî'nin fetvalarını içeren mecmua şifahi olarak sorulan soruların ve onun verdiği cevapların orada hazır bulunanlar tarafından kaydedilmesi ile oluşturulması bakımından diğerlerinden farklılık gösterir.²²³ Sûret mecmuaları da yapışdırma mecmualar gibi tek bir şeyhülislamın fetvalarına hasredilmiş monograflar olabileceği gibi birden fazla şeyhülislamın fetvalarına yer veren muhtelif mecmualar olabilir. Tek müftüye ait olanlarda her fetva sonunda müftü ismi kaydedilmez. Aralarda başka müftülerin fetvaları kaydedildi ise o fetvaya mahsus olmak üzere müftünün ismi kaydedilir. Muhtelif bir sûret mecmuasında ise her fetva sonunda müftünün açık adı yazılmıştır. Genellikle diğerlerine göre uzun süre şeyhülislamlık vazifesinde bulunmuş olan şeyhülislamların fetvalarının derlendiği görülür. Zira görev sürelerinin uzunluğu mecmua oluşturacak kadar fetva vermeleri için elverişli bir süre oluşmasına imkân sağlamıştır.²²⁴

²²² Özen, “Genel Özellikleri Açısından Osmanlı Fetva Mecmuaları”, s. 344-345.

²²³ Özen, a.g.m., s. 338-342.

²²⁴ Özen, a.g.m., s. 343-344.

2.2.1.3 Nukûllü Mecmualar

Nukûl, naklin çoğulu olup alıntı, kaynak anlamına gelir.²²⁵ Fetvanın hangi fıkıh kitabına dayandığını, delillerini belirten ibarelerdir. Mecmualarda derlenen Türkçe fetvaların ardından nakillerinin yazıldığı bir literatür çeşidi söz konusudur. Fetvanın ardından fetvanın kaynağını teşkil eden ibareler Arapça asılları ile bazen sadece bulundukları kitabın adı bazen kitap adı ile beraber bölüm adı da belirtilerek verilir. Bu tür nakilleri içeren mecmualara “ma‘a’n-nukûl” yani nukûllü mecmualar denilmiştir.²²⁶

Bazı kaynaklarda Fetvahâne’ce muteber kabul edildiği rivayet edilen Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi’nin (ö. 1692) *Fetâvâ-yı Ali Efendi*, Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi’nin (ö. 1703) *Fetâvâ-yı Feyziyye*, Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi’nin (ö. 1743) *Behcetü’l-fetâvâ*, Şeyhülislam Dürrişâde Mehmed Arif Bey’in (ö. 1800) *Neticetü’l-fetâvâ* isimli fetva mecmualarının nukûllü ve nukûlsüz pek çok nüshası bulunur. Arslan’a göre şeyhülislamların verdikleri fetvalarda kaynak göstermek zorunda olmamaları ve bazı konularda da birbirlerine muhalif sonuçlara ulaşmaları bu fetvalardan azami istifadeyi engellemekteydi. Söz konusu engeli ortadan kaldırmak ve merkezin birikimini taşraya taşımak için fetva kâtipleri ve fetva eminleri veya bazen de müstensihler tarafından fetvalara muteber kaynaklardan nakil çıkarma ameliyesi başlamıştır.²²⁷ Şeyhülislamların fetvalarına müracaat edecek olan müftülerin fetvalarına ve kadıların davalardaki kararlarına mesnet gösterebilmeleri de bu ameliyenin sebeplerindendir.²²⁸

Nukûllü mecmuaların bir kısmında nakil, ana metin olarak fetvanın arkasından zikredilir. Bir kısmında ise fetvanın aslı ana metin olarak, nakiller ise fetvanın hizasına sayfa kenarına yazılır. Fetvaların zikredilmeyip sadece nakillerinin yer aldığı bir tür de

²²⁵ Arslan, “Nukûllü Fetva Mecmûaları”, s. 46.

²²⁶ Özen, “Genel Özellikleri Açısından Osmanlı Fetva Mecmûaları”, s. 345.

²²⁷ Arslan, “Nukûllü Fetva Mecmûaları”, s. 3.

²²⁸ Özen, “Genel Özellikleri Açısından Osmanlı Fetva Mecmûaları”, s. 345-346.

bulunur. Bunlar genellikle *Nukûlü Fetâvâ li-Ali Efendi*'de olduğu gibi “Nukûlü Fetâvâ-yı ...” şeklinde isimlendirilir.²²⁹

2.2.2 Menkûl Fetva Mecmuaları

Osmanlı döneminde oluşturulan fetva mecmuaları ilk olarak menkûl fetva mecmuaları ile başlamıştır. Hanefî fıkıh literatüründen bir tek olayın tasviri ve hükmünü kaynağı ile belirten fetvaya menkûl fetva, bu tür fetvaların aktarıldığı mecmualara da menkûl fetva mecmuaları denir. Aktarılan meselelerin gerçek bir olay mı yoksa farazi bir mesele mi olduğu açık değildir. Geçmiş zamanlarda yaşanan gerçek hadiseler hakkında olabileceği gibi tamamen izah amacıyla örnek olarak gösterilen teorik meseleler de olabilir.²³⁰ Osmanlı ulema sınıfının teşekkül etmeye başladığı 14. yüzyıldan itibaren özellikle Mâverâünnehir ve Horasan bölgelerinde yaşamış olan geçmiş Hanefî fakihlerinin eserlerinden derlenen menkûl fetva mecmuaları kadı ve müftülerin ihtiyaçlarını karşılamak ve bir bakıma kanun metinleri rolünü üstlenmek gibi pratik sebeplerden ötürü ortaya çıkmıştır. Taşra müftülerinin verdikleri fetvalarda nakillerini yazma zorunluluğunun bulunması da bu tür mecmuaların derlenmesinin sebeplerinden sayılabilir.²³¹ Menkûl fetva mecmualarının sayısı daha sonraki yüzyıllarda azalarak 16. yüzyıl itibarıyla yerini Osmanlı şeyhülislamalarının ve müftülerinin fetvalarından derlenen fetva mecmualarına bırakmıştır.²³²

²²⁹ Arslan, “Nukûllü Fetva Mecmûaları ”, s. 53-71.

²³⁰ Özen, “Fetva Literatürünün Dönem, Coğrafya ve Mezhep Farklılıkları Açısından Mukayesesi”, s. 350-351.

²³¹ Özen, “Genel Özellikleri Açısından Osmanlı Fetva Mecmûaları”, s. 348-349.

²³² Özen, “Fetva Literatürünün Dönem, Coğrafya ve Mezhep Farklılıkları Açısından Mukayesesi”, s. 353.

2.3 Fetva Mecmualarının Güvenilirliği ve Kaynak Değeri

Fetva mecmualarının, yukarıda ele alındığı şekli ile fetvaların orijinal mi kopya mı olduğunu dikkate alan bir tasnife tutulması, fetvaları veren müftülere aidiyetlerini ortaya koyabilmek bakımından önemlidir. Zira fetvaların tarihi bir vesika olarak kullanılabilmesi için öncelikle fetvayı veren şeyhülislam veya müftünün kimliğinin belli olması bir zorunluluktur.²³³ Müftülerin el yazısı ve imzalarının bulunduğu fetvalardan oluşan yapışdırma fetva mecmuaları müftüye aidiyetlerinin kesinliği bakımından diğer fetva derlemeleri içinde en güvenilir olan kaynak grubudur. Sûret mecmuaları ve nükûllü mecmualardaki fetvalar değerlendirilirken daha dikkatli yaklaşılması gerekir. Mecmuaların bir kısmının mukaddimesinde fetvaların nereden veya kimden alındığı belirtilmiş diğer bir kısmında ise belirtilmemiştir. Aynı mecmuanın farklı nüshaları da ihtiva ettikleri fetvalar bakımından birbirlerinden farklı olabilmektedir. Düzenli, bu özelliklerinden dolayı bu tür mecmualarda yer alan fetvaları güvenilirlik bakımından ikinci derecede değerlendirir. “*Min hattihî*”, “*Min imlâihî*” veya “*Bi-hatti...*” ve “*Ketebehu...*” gibi fetvanın müftünün kendi el yazmasından alındığı belirten kayıtlar taşıyanları ise güvenilirlik bakımından üçüncü derecede değerlendirir.²³⁴ Yörükân’a göre de bu tür mecmuaları derleyen kimselerin işin uzmanı kimseler olması veya yine işin ilmini bilen kimseler tarafından fetvaların aidiyetinin ispat edilmiş bulunması gerekir, aksi takdirde fetvalar sahih ve muteber sayılamaz.²³⁵ Örneğin *Fetâvâ-yı Feyziyye* adıyla yayınlanan eserde Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi’ye nispet edilen fetvaların, *Neticetü’l-Fetâvâ*’daki fetvalarla karşılaştırılması sonucunda aslında başka şeyhülislamlara ait olduğu tespit edilmiştir.²³⁶

Örsten, biçimsel olarak gösterdiği çeşitliliğin ve yüzyıllar boyunca çok sık istinsah edilerek çoğaltılmasının metinlerin güvenilirliği konusunda şüphe uyandırır da genel olarak müstensihlerin metinlere özen gösterdikleri ve istinsah edilmiş nüshalar arasında önemli sayılabilecek çok az fark bulunduğunun anlaşıldığını belirtir. Derleyenlerin fetva

²³³ Yörükân, “Bir Fetva Münasebetiyle Fetva Müessesesi, Ebussuud Efendi ve Sarı Saltuk”, s. 137; Özen, “Genel Özellikleri Açısından Osmanlı Fetva Mecmuaları”, s. 347.

²³⁴ Düzenli, *Şeyhülislam Ebussuûd Efendi ve Fetvaları*, s. 98-99.

²³⁵ Yörükân, “Bir Fetva Münasebetiyle Fetva Müessesesi, Ebussuud Efendi ve Sarı Saltuk”, s. 141-142.

²³⁶ Özen, “Genel Özellikleri Açısından Osmanlı Fetva Mecmuaları”, s. 348.

işleyişi içinde bulunan kimseler olmalarının yanı sıra, özellikle mecmuaların toplumsal ve hukuksal işlevlerine verilen önemin yapılan işin ciddiyeti ile ilgili kuşkuya yer bırakmadığını söyler.²³⁷

Hangi müftüye ait olduğundan bağımsız olarak da fetvalar, mecmuaların hemen hepsinde temlik, vakfiye gibi kayıtların bulunduğu dikkate alındığında dönemi ve yeri için önemini korurlar. Muhafaza ettikleri içerikleriyle verildikleri yahut okundukları dönem ve yer için dinî, hukukî ve sosyal hayata dair belge niteliğindedirler. Yine kime ait olduklarından bağımsız olarak fetvaların derlenip mecmua halini almaları, bir araya getirilme biçimlerindeki farklılıkları, kâğıt ve yazı biçimlerine dair özellikler ve okuyucu notları gibi hususiyetleri ile sosyal ve entelektüel tarih için zengin kaynaklardır.

2.4 Osmanlı Hukukunun Dinamiklerinden Esahh-ı Akvâl: Kadı-Müftü-Fetva Kitapları Üçgeni

Esahh-ı akvâl bir fıkıh terimi olarak Hanefî mezhebi içinde farklı görüşlerin bulunması halinde doktrinde en sahih görüş olarak kabul edilen görüşlerdir.²³⁸ Genellikle Hanefî mezhebinin uygulandığı Osmanlı’da müftüler öncelikle “zâhirü’rivâye” kitaplarına bakarlar, eski âlimlerce tercih ve kabul edilmiş (müftâ-bih) görüşlerin en doğrusu (esahh-ı akvâl) olarak değerlendirilen kanaatleri alırlardı.²³⁹ 16. yüzyılın ortalarından itibaren ise kadı ve müftü berâtlarında hemen daima “...eimme-i Hanefiyye’den muhtelefun fiha olan mesaili kemâ yenbeği tettebbu edüp esahh-ı akvâli bulup anınla amel eyleye...” ifadelerinin bulunması ile esahh-ı akvâle göre hükmetmek Osmanlı siyasî otoritesi tarafından kadı ve müftülere zorunlu kılınmıştır.²⁴⁰ Böylece zayıf görüşlere göre hareket edilmesi engellenip hukukî birliğin sağlanması hedeflenmiştir. Berâtlardaki bu emir ile kazâ-fetva ilişkisi yeni bir boyut kazanmış olmalıdır. 16. yüzyılda esahh-ı akvâl ile

²³⁷ Örsten, “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetvâ Mecmuaları”, s. 33.

²³⁸ Ali Bardakoğlu, “Hanefî Mezhebi”, *DİA*, XVI, 7.

²³⁹ Atar, “Fetva”, s. 487, 495; “Zâhirü’r-rivâye” Hanefî hukukunun ana yapısını ve temel unsurlarını teşkil eden, Ebû Hanîfe ve iki öğrencisi Ebû Yusuf ve Muhammed’in görüşleridir, bkz. Murteza Bedir, *Buhara Hukuk Okulu: Vakıf Hukuku Bağlamında X-XIII. Yüzyıl Orta Asya Hanefî Hukuku Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul: İSAM Yayınları, 2014, s. 76.

²⁴⁰ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri* I. Kitap, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990, s. 69-70; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 112-113; Mehmet Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2010, s. 91-92; Bardakoğlu, “Hanefî Mezhebi”, s. 7.

hareket edilmesi emrinin Osmanlı hukukunun dinamiklerinden biri olarak değerlendirilmesinin sebebi kadı, müftü ve fetva kitapları arasında en sahih görüşü bulmak amacıyla araştırmaya dayalı bir etkileşime neden olmasıdır. Zira kadılar, Hanefi mezhebi içerisinde farklı görüşlerin bulunduğu durumlarda esahh-ı akvâlin tespitinde müftülerden yardım istemişlerdir. Kadıların bizâtihi fetva istedikleri durumların yanı sıra şer‘iyye sicil defterlerinde davanın taraflarından biri tarafından getirilen fetvaya dayanılarak verilen hükümlere de rastlanmaktadır.²⁴¹

Gedikli, başlangıçtan beri çok sayıda fetva mecmuasının toplanması ve çok sayıda nüshalarının olmasının doğrudan atıf olmasa bile bunların kadı tarafından kullanılabileceğini gösterdiğini belirtir. Bu tezin yazarına göre fetva mecmualarının fıkıh kitaplarındaki konulardan farklı olarak daha çok davalara konu olan hususlardaki fetvalardan oluşması bu fikri desteklemektedir. Nitekim üçüncü bölümde ele alınacağı üzere Sa‘di Çelebi’nin yapılandırma fetva mecmualarının konuları da bu özelliiktir. Tahsin Özcan da şer‘iyye sicillerinde çok sayıda fetva nakledilmediğini belirtir ve bunun sebebinin kadıların elinde fetva mecmualarının bulunması olabileceğini söyler.²⁴²

Sa‘di Çelebi’nin verdiği bazı fetvalar kadı-müftü-fetva kitapları arasındaki ilişkiye ışık tutmaktadır:

Kazâyâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne vechiledir ki?

Bir şehrin kâdısı mütûnda mukayyed olan mesâile müte‘allik şer‘î husûsu icrâ etmeyüb ta‘allül idüb varın fetvâ etdirin dise şer‘an ol kâdıya nesne lâzım gelür mü? Beyân olunub müsâb oluna

El-cevâb Allahu a‘lem nesne lâzım olmaz eğer ihtiyâten dirse fetâvâ kitaplarında mestûr olan mütûna muhâlif olsa kütüb-i fetâvâda mestûr olanla amel olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.²⁴³

²⁴¹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 95; Aslan, “Fetvâ Kazâ Münasebeti”, s. 87-92; Kenanoğlu, “Osmanlı Devleti’nde Kanun-Fetva İlişkisi”, s. 113; Fethi Gedikli, “Osmanlı Mahkemesinde Fetva Kullanımı ve Fetva -Kaza İlişkisi”, *Osmanlı Hukukunda Fetva*, ed. Süleyman Kaya, Yunus Uğur, Mustafa Demiray, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018, s. 213.

²⁴² Gedikli, “Osmanlı Mahkemesinde Fetva Kullanımı”, s. 218-219.

²⁴³ Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 7b.

Bu fetvada bir şehrin kadısı, meselelerle ilgili “mütûn” denilen kitaplarda kayıtlı olan şer‘î bir hususu icra etmekten “ta‘allül idüp” yani bir gerekçe gösterip kaçınarak soruyu soranlara gidip fetva istemelerini söylerse kadıya ne gerekeceği sorulur. Fetvada mütûn ile kastedilen Hanefî mezhebinde özel bir hukuk literatürü olan “metinler”dir. Hukuk literatüründeki metinler, şerhler ve fetvalar olmak üzere üç hukuk literatürü türü, Hanefî hukukunda doktrini temsil etmek bakımından eşit değildir. Bir görüşün mezhebin ana doktrini olduğunu tespitite sıralama şu şekildedir; Metinlerde yer alan bir görüş şerhlerde yer alana, şerhlerde yer alan bir görüş ise fetva eserlerinde yer alana göre mezhebin görüşünü daha yetkinlikle temsil eder.²⁴⁴ Bu fetvada Sa‘di Çelebi’nin eğer fetva kitaplarında yazılı olan mütûna muhalif ise fetva kitaplarına göre amel olunur diyerek Hanefî hukuk doktrindeki mütûn, şürûh, fetâvâ sıralamasının tersi bir uygulama takip edilmesini istemesi oldukça dikkat çekicidir.

Sa‘di Çelebi’nin bir başka fetvasından fetva kitaplarına göre amel edilmesinin istenmesinin fetva kitabındaki görüşün esahh-ı akvâl olması şartına bağlı olduğu anlaşılır:

Kazâyâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne vechiledir ki?

Bir kâdı bir kazıyyeyi ba‘zı fetâvâ kitaplarında mestûr ve mukayyed olan meseleye binâen hükm eylese lâkin ol fetâvâda mukayyed olan mesele esahh-ı akvâlin hilâfı olup ammâ kâdı esahh-ı akvâlin hilâfı idüğün bilmeyüb mücerred fetvâ kitaplarında mestûr olmağla esahh-ı kavîl zann eyleyüb hükm eylese hükmü şer‘an nâfiz ve sahîh olur mu olmaz mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem menşûrunda esahh-ı akvâlle amel eyleye denilmedi ise nâfiz olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.²⁴⁵

²⁴⁴ Bedir, *Buhara Hukuk Okulu: Vakıf Hukuku Bağlamında X-XIII. Yüzyıl Orta Asya Hanefî Hukuku Üzerine Bir İnceleme*, s. 167-168.

²⁴⁵ Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 6b.

Bu fetvaya göre kadı fetva kitabında bulunan ama esahh-ı akvâle (hâkim görüş) muhalif olduğunu bilmediği meseleye göre hüküm vermiştir. Sa'di Çelebi, kadının kendisine verilen berâtta esahh-ı akvâlle amel etmesi istendiği takdirde esahh-ı akvâli dikkate alması gerektiğini, berâtta bu zorunluluk yoksa vereceği hükmün geçerli olacağını söyler. Kaynaklarda Osmanlı'da kadı ve müftülerin esahh-ı akvâle göre hükmetmesi şartının yer aldığı berâtlarla 16. yüzyılın ortalarından itibaren karşılaştığı aktarılsa da Sa'di Çelebi'nin bu fetvası 16. yüzyılın ilk yarısında da uygulanmış olabileceğini gösterir.²⁴⁶

Osmanlı hukukunda esahh-ı akvâlin merkeze alınması müftüleri ve fetva kitaplarını da merkez haline getirmiş görünmektedir. Kadıların esahh-ı akvâlin tespitinde yetersiz kalabildiği bu nedenle bir araştırma içine girmek zorunda kaldıkları ve müftülere danışmak veya fetva kitaplarına müracaat etmek yoluna başvurdıkları anlaşılmaktadır. Fetva kitapları ile kastedilenin menkûl fetva kitaplarının yanı sıra şeyhülislam fetva mecmularını da içerdiği düşünülmektedir. Eski fetva kitapları bulunsun da dönemin güncel meselelerine dair esahh-ı akvâlin toplandığı yeni mecmuaların oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuş olması muhtemeldir.

Kadıların esahh-ı akvâlin tespitinde yetersiz kalabildikleri durumlar taşra müftüleri için de geçerli olmuş olmalıdır ki taşra müftülerine ait fetva mecmualarında şeyhülislam fetvalarının kaynak değerine atıf yapan açık ifadeler yer alır. Nitekim 17. başlarında Üsküp'te müftülük yapan Pîr Mehmed Üskübî'ye (ö. 1611) göre ihtilafli konularda zamanın şeyhülislamının hangi görüşü tercih ettiği kesin olarak bilinirse artık asla kimse ona muhalefet edemez. Zira onun kavline göre hareket etmek emredilmiştir, kavillerin hangisinin en sahih olduğunu o bilir.²⁴⁷ 18. yüzyılda Amasya müftülüğü ve İstanbul Bâb Mahkemesi'nde kadılık yapmış olan Âkifzâde el-Amasî (ö. 1808) ise fetva

²⁴⁶ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri* I. Kitap, s. 69-70; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 112-113; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 91-92; Bardakoğlu, "Hanefi Mezhebi", s. 7.

²⁴⁷ Şükrü Özen, "Molla Hüsrev'in Velâ Meselesi ile İlgili Görüşünün Osmanlı İlim Muhitindeki Yansımaları", *Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu (18-20 Kasım 2011 Bursa) Bildiriler* (2013): 352-353.

mecmuasında müftü ve kadıların şeyhülislam fetvalarına uymak zorunda olduklarını ifade eder.²⁴⁸

²⁴⁸ Süleyman Kaya, “Osmanlı Hukukunda Şeyhülislam Fetvasının Yeri”, *Osmanlı’da İlm-i Fıkıh*, ed. Murteza Bedir, Necmettin Kızılkaya, Hüseyin Sağlam, İstanbul: İSAR Yayınları 2017, s. 379-380.

3.BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLAM SA'Dİ ÇELEBİ'NİN YAPIŞDIRMA FETVA MECMUALARININ DİPLOMATİKASI

Bu çalışmada ele alınan Şeyhülislam Sa'di Çelebi'nin iki fetva mecmuası orijinal fetvalardan oluşan yapışdırma türündedir. Yapışdırma fetva mecmuaları arasında tek bir şeyhülislama ait fetvaların derlendiği mecmua olarak yalnız bu iki mecmua bulunmaktadır. Gerek bu özellikleri gerek içerisinde mevcut olan fetvaların konularının çeşitliliği ve muhtevaları önemlidir. Bugüne kadar fetva, fetva mecmuaları ve fetva literatürü ile ilgili genel çalışmalarda değinilmişse de yapışdırma fetva mecmualarına dair müstakil bir çalışma yoktur. Fetva biçimi ile ilgili fetvaların asıllarını esas alarak yapılan ilk müstakil inceleme Heyd tarafından 1969'da yayınlanmıştır.²⁴⁹ Heyd'in çalışmasından bu yana fetvaları çeşitli açılarından ele alan çalışmaların sayısı özellikle son yıllarda artmıştır. Bununla beraber özel olarak fetva biçimini ele alan yeni bir çalışma yoktur. Başka çalışmalar içerisinde genellikle Heyd'in bilgilerine dayanılarak kısaca yer verilmiştir.

Bu bölümde Şeyhülislam Sa'di Çelebi'nin yapışdırma fetva mecmularındaki fetvaların diplomatikası ele alınacaktır. Öncelikle fetvaların unsurlarının neler olduğu ve içerikleri incelenecek, fetvaların biçimi tahlil edilecektir. Böylece fetvanın kaleme alınışından talep eden kişiye verilişine değin nasıl bir işleyiş takip edildiğinin anlaşılması amaçlanmaktadır. Sa'di Çelebi'nin orijinal fetvalarının kim tarafından ve neden bir araya getirildiği sorusuna cevap aranmaya çalışılarak bu tarz mecmualar oluşturulması ile Osmanlı hukukuna nasıl bir katkı hedeflendiği incelenecektir. Mecmuanın üzerindeki

²⁴⁹ Heyd, "Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri", s. 288.

okuyucu notları tahlil edilerek bu tür mecmualardan kimlerin hangi amaçlarla yararlandıkları üzerine düşünülecektir.

3.1 Sa'di Çelebi'nin Yapışdırma Fetva Mecmualarının Genel Özellikleri

Sa'di Çelebi'nin tespit edilen iki yapışdırma fetva mecmuası Süleymaniye Kütüphanesi ile Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanelerinde bulunmaktadır.²⁵⁰ İki mecmuada toplanan fetvalar birbirinden farklıdır, mecmualardan biri diğerrinin kopyası değildir. Mecmuaların kütüphane ve koleksiyonlarda bilinen başka kopyaları yoktur. Diğerr yapışdırma fetva mecmualarında olduğu gibi şukkalar bu iki mecmuada boş bir sayfaya yapıştırılmamıştır. Bir şukkanın arka yüzüne bir başka şukka yapıştırılmak sûretiyle oluşturulmuştur.

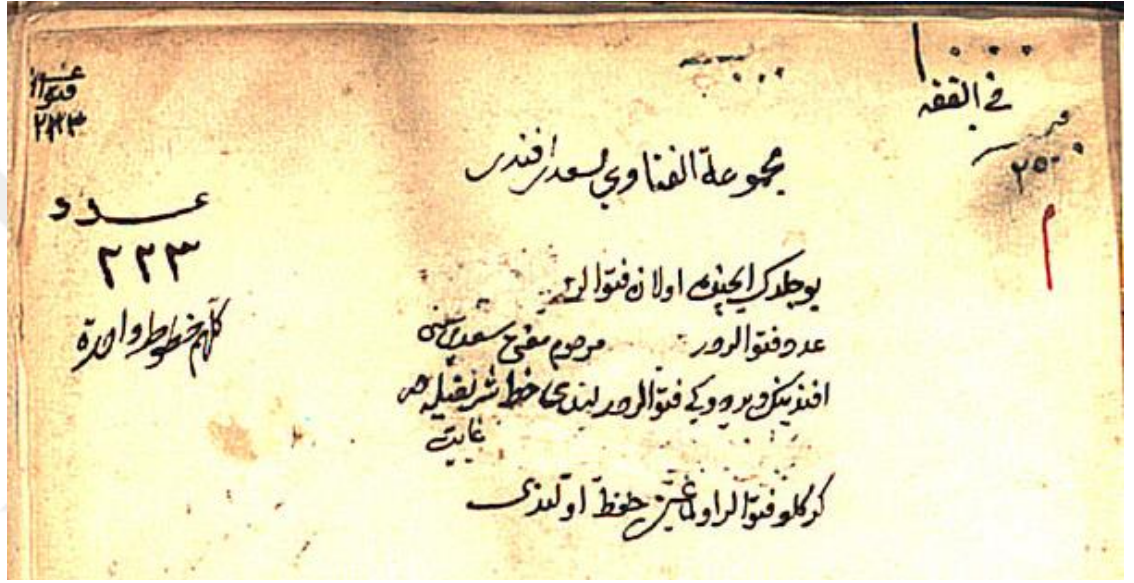
Sa'di Çelebi'nin bu iki mecmuasını oluşturan kişilerin kimliğı hakkında mecmualarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu çalışma boyunca mürettip (düzenleyen, tertip eden) denildiğinde, fetvaları yapıştırarak mecmuaları oluşturan kimseler kastedilmiştir. İki mecmua biçimsel olarak birçok açıdan aynı özellikleri göstermektedir. Bununla beraber fetvaların unsurlarına geçmeden önce mecmuaların katalog bilgileri, üzerinde yer alan mühürler, cilt özellikleri, ölçüleri ve zahriye kayıtları gibi farklılıklar gösteren bazı özelliklerini ayrı ayrı ele almakta yarar vardır. Ardından iki mecmuanın dil, yazı ve kompozisyon özellikleri beraber değerlendirilecektir.

3.1.1 *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1073.

Sa'di Çelebi'nin Şehid Ali Paşa nr. 1073'de yer alan *Fetâvâ*'sı Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan yapışdırma fetva mecmuaları arasında en muntazam olanıdır. Her bir sayfada bir şukka mevcuttur. Mecmuanın cildi ebruludur, iç kapaklarında da ebru kullanılmıştır, sırtı bordo renktedir. Mecmua katalogda *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi* olarak kaydedilmiştir.

²⁵⁰ Sa'di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1073; *Fetâvâ*, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi, nr. 05 Ba 439.

Zahriyesinde bulunan bir kayıttaki Sa'di Efendi'ye ait fetva mecmuası olduğunu ifade eden "Mecmû'atü'l-fetâvâ li-Sa'di Efendi" ibaresi yazılmıştır. Kaydın devamında "Bu cildin içinde olan fetvâlar 223 adet fetvâlardır merhûm müftî Sa'dî Çelebi (?) Efendi'nin virdüğü fetvâlardır kendi hatt-ı şerîfiyledir gâyet gereklü fetvâlar olmağın hıfz olundu." yazmaktadır (Şekil-12).

Şekil-12: Fetâvâ-yı Sa'di Efendi zahriyesindeki kayıtlar.²⁵¹

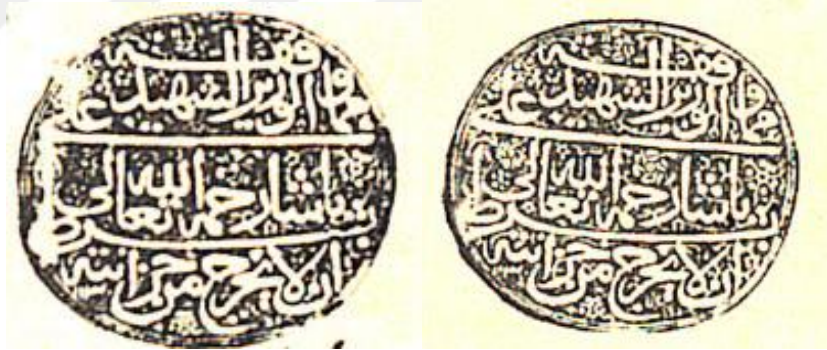
"Hıfz olundu" ibaresi nedeniyle bu kaydın şukkalari bizzat hıfz edip daha sonra bir mecmua tertip ettiği varsayılan mürettip tarafından yazıldığı düşünülebilir. Kayıttaki fetvaların gayet gerekli fetvalar olduğu ile ilgili ibare dikkat çekmektedir. Fetvalarla ilgili bu yargıya göre mürettip fetvaların öneminin farkında olan ve onlara gereksinim duyan bir kimse olmalıdır. Bu nedenle mürettibin bir fetva kâtibi, fetvâ emîni, müftü veya İslam hukuku ile alakadar bir ilmiye mensubu olduğu düşünülebilir.

Bu kayıt aynı zamanda Sa'di Çelebi'nin döneminde fetvalarının önemli bulunduğu da işaret eder. Kayıt, eseri satışa sunan bir satıcı tarafından mecmuanın

²⁵¹ Sa'di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 1a.

önemini vurgulamak amacıyla yazılmış da olabilir. Mecmuanın zahriyesinin sağ üst köşesinde eserin fıkıh hakkında olduğunu bildiren “*fi l-fikh*” kaydı yazılıdır. Bu kayıtların hepsi mecmuanın oluşturulduğu esnada veya sonrasında herhangi bir zamanda yazılmış olabilir.

Mecmuanın 2b ve 112b sayfalarında aynı mühür basılıdır. Mühürdeki tarihe göre bu mühürler mecmuanın oluşturulmasından daha sonra ilave edilmiş olmalıdır. Süleymaniye Kütüphanesi’nde Şehid Ali Paşa koleksiyonundaki başka eserlerde de bu mührre rastlanmaktadır.²⁵² Mühürde “*Mimmâ vakafahu el-vezîr Şehîd Ali Paşa rahimehu’llâhu te’âlâ bi-şarti en lâ yuhraca min hizânetihi 1130*” yazmaktadır. 1130/1718 tarihli mührre göre mecmua Vezir Şehid Ali Paşa’nın (ö. 1716) kütüphaneden çıkarılmamak şartıyla vakfettiği kitaplardan biridir. Şehid Ali Paşa’nın Vefa’daki kütüphanesinden 1933 yılında Süleymaniye Kütüphanesi’ne nakledilen kitaplar arasında olduğu anlaşılmaktadır (Şekil-13).²⁵³

Şekil-13: Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi’deki mühürler.²⁵⁴

Mecmuanın ne zaman derlendiği hakkında bir kayıt yoktur. Zahriyesindeki kayıt daha sonra düşülmedi ise Sa‘di Çelebi hakkında merhum dendiği için vefatından sonra

²⁵² Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1072, vr. 2a, 21b, 22b; nr. 2865, 1a, 8b, 88b; nr. 2866, vr. 2a, 83b; nr. 2867, vr. 2a; nr. 2868, vr. 2a, 157b.

²⁵³ Günay Kut ve Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1984, s. 86-87.

²⁵⁴ Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 2b, 112b.

derlendiği düşünülebilir. İlk sayfasındaki Ebussuûd Efendi'ye ait fetvaların da sonradan eklenmediği varsayılırsa en erken 1545'ten sonra derlenmiş olmalıdır. Bu vakte kadar fetvalar yapıştırılmadan korunmuş olmalıdır.

Mecmuanın dış ölçüsü 200 mm × 143 mm, iç ölçüsü muhtelifdir. Heyd'e göre fetva şukkalarının yaygın ölçüleri 9-10.5 cm genişlik ve 19-22.5 cm uzunlukta iken kimisi daha geniş (12-16 cm), kimisi daha kısa (15-17cm) veya daha uzun (25-31cm) olabilir.²⁵⁵ Şeyhülislam fetvalarının gerek kullanılan kâğıdın boyutları gerek şekli bakımından diğer belgelerden kolayca ayrıldığını belirten Kütükoğlu'na göre ise çoğunlukla 12-13cm x 25-26 cm boyutlarında ince uzun kâğıtlar kullanılmıştır.²⁵⁶ Sa'di Çelebi'nin mecmuasında yer alan şukkaların ölçüleri ise 14-16 cm genişlik ve 20 cm uzunluktadır. Mecmua oluşturulurken şukkaların bir miktar kesilmiş olması muhtemeldir, bu nedenle asıl ölçüleri daha uzun ve geniş olabilir. Bununla beraber bir sayfaya birden fazla şukka sığdırılmaya çalışılmadığı için bu mecmuadaki şukkaların ölçüsü diğer yapıştırma mecmualarındakilere göre esas ölçülerine daha yakındır.

Heyd yazılı bir Osmanlı şeyhülislamı fetvasının genellikle oldukça kalın kâğıtlara yazıldığını belirtir.²⁵⁷ Sa'di Çelebi'nin *Fetâvâ*'sında da şukkaların kalın ve sert kâğıtlar olduğu görülür. Şukkalar iki kitap kapağı arasında muhafaza edilecek sayfalar niyetiyle değil fetva isteyenlerin eline verilecek müstakil belgeler olarak hazırlandığı için muhtemelen dayanıklı olması hedeflenmiştir.

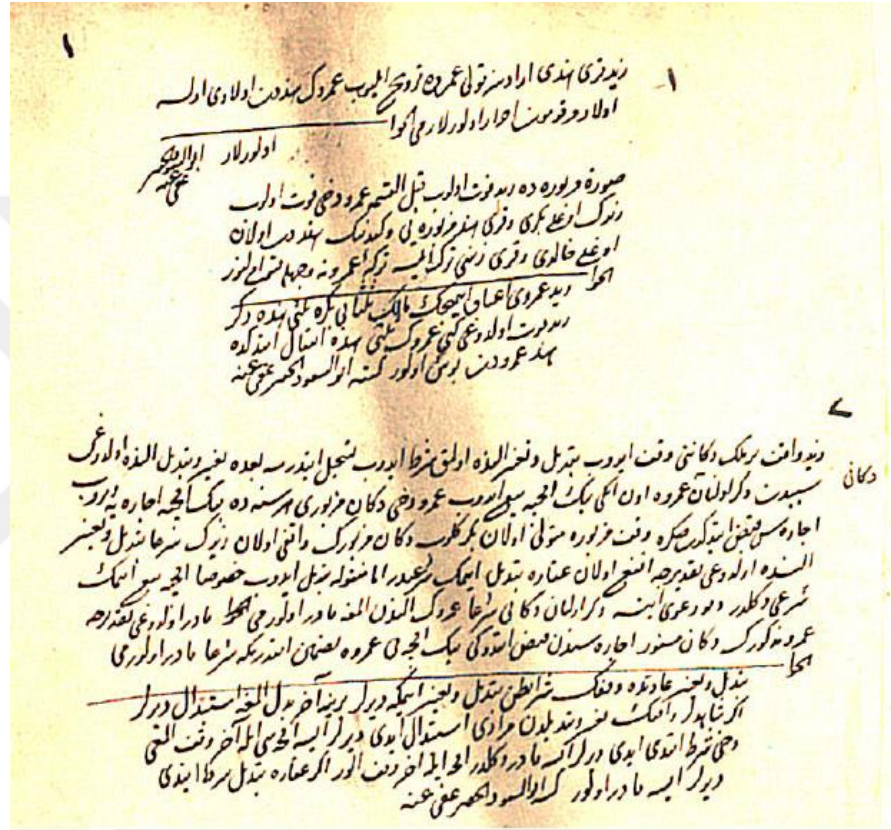
Mecmuanın 2a yüzünde “*varaka-i fetvâ aded 113*” kaydı bulunur. Bu sayı şukkaların sayısını değil iki şukkanın sırtından yapıştırılarak oluşan yaprakların sayısını vermektedir. 113 yaprak olan mecmuada Sa'di Çelebi'nin el yazısı ve imzasının bulunduğu 219 şukka mevcuttur. Bunlardan vr. 19a'da biri tamamlayıcı soru niteliğinde olan iki fetva bulunur. Sa'di Çelebi'nin şukkalarından başka ilk sayfada Ebussuûd Efendi'ye ait biri tamamlayıcı soru üç fetvanın yer aldığı bir sayfa bulunur. Ebussuûd'un bu fetvaları ile beraber mecmuada toplam 223 tane fetva vardır.

²⁵⁵ Heyd, “Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, s. 291.

²⁵⁶ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 343.

²⁵⁷ Heyd, “Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, s. 291.

İlk sayfadaki sonunda “*ketebehu Ebu’s-Su’ûd el-hakîr ‘ufiye ‘anh*” ibarelerinden Ebussuûd’a ait olduğu anlaşılan fetvalar asıl değil sûrettir. İlk fetvanın altında bulunan “*Ebu’s-Su’ûd el-hakîr ‘ufiye ‘anh*” ibaresi Ebussuûd’un orijinal fetvalarındaki imzasına benzer görünse de Ebussuûd’un imzası değildir (Şekil-14).

Şekil-14: Sa‘di Çelebi’nin *Fetâvâ*’sının başında yer alan Ebussuûd Efendi’nin fetvaları.²⁵⁸

Mecmuayı özel kılan hususiyetlerinden biri şukkalara hemen hemen tamamına yakınında kâğıdın üzerine rîk/rıh serpilmiş olmasıdır. Rîk yoğun olarak davet, meseleye giriş cümlesi ve cevaba giriş cümlelerinin üzerindedir. Kâğıdın diğer kısımlarında yoktur veya daha azdır. Osmanlı’da resmî yazıların çabuk kuruması amacıyla belgelere rıh veya rîk denilen renklendirilmiş bir çeşit ince kum serpilmesine rastlanmaktadır. Aynı

²⁵⁸ Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 2a.

maksatla Beç rihî denilen daha kaliteli ve pahalı bir çeşidi olan yaldız kırpıntısı da kullanılmıştır. Nitekim padişah tarafından da bu rîk kullanılmaktadır.²⁵⁹ Dijital ortamın yanı sıra çıplak gözle yapılan incelemeye göre şukkaların üzerindeki rîk altın rengindedir, görünüşe göre Beç rihîdir. Rîk izleri fetvaların çabuk kurumasına ihtiyaç duyulmasına işaret ettiği gibi değerli bir türünün kullanılması nedeni ile bu belgelere verilen önemi göstermektedir.

Mecmuada hem sayfalar hem de fetvalar Arap harfleri ile numaralandırılmıştır ancak numaralandırmada hatalar vardır. Bu numaralandırmaya göre 2a'dan 112a'ya kadar sayfalar 223, fetvalar 224'te biter. Vr. 55a'da fetva olmadığı için vr. 55b'deki fetvanın numarası 108 olması gerekirken 109 diye devam eder. Vr. 58b'de 114 olarak devam etmesi gereken sayfa numarası 116 yazılmıştır ve daha sonraki sayfalardaki numaralar da bu yanlışlığa göre sürer.

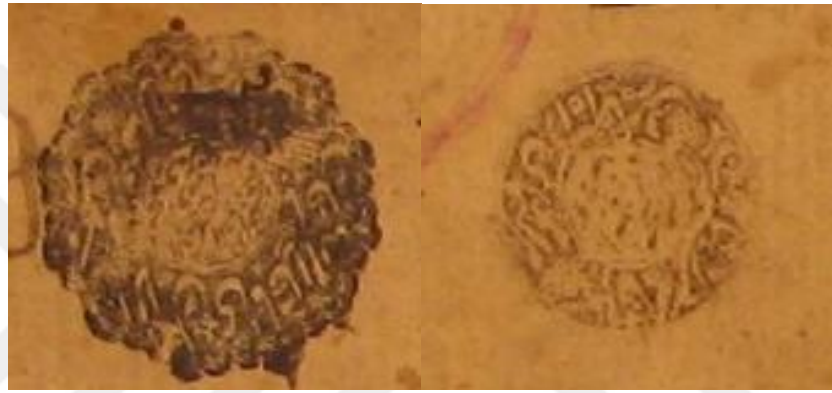
Fetvaların pek çoğunun üzerinde fetvaların konularını belirten ibareler yazılıdır. Vakıf, talak, nikâh, dava, kerâhiyye, edeb-i kadı gibi fetvanın konusunun fikhın hangi alanından olduğunu belirten bu ibareler fetvaların asıl unsurlarından değildir. Mürettip veya okuyucu tarafından daha sonra yazılmıştır. Başlıklarda bir birlik yoktur. Benzer konudaki fetvalara, fetvanın konusuna veya gereken cezaya göre farklı başlıklar yazıldığı görülür.

113a ile 114b arasında “fihristü'l-kitâb” başlığı altında bir fihrist mevcuttur. Vr. 112b'deki mühürden sonraki sayfalara yazılmış olan fihrist mecmuanın aslına dâhil görünmemektedir. Fihristteki sayfa başlarında numaraların üstünde “fetvâ numerosu” şeklinde yazılmış modern başlıklar nedeniyle günümüze daha yakın bir dönemde oluşturulduğu düşünülebilir.

²⁵⁹ M. Uğur Derman, “Mürekkap”, *DİA*, XXXII, 47; Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 48.

3.1.2 *Fetâvâ*, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi, nr. 05 Ba 439.

Sa‘di Çelebi’nin Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi’ndeki yapışdırma fetva mecmuası katalogda *Fetâvâ* olarak kaydedilmiştir. Mecmuanın zahriyesinde ise sûret-i fetvâ, sûret-i fetâvâ şeklinde kayıtlar bulunmaktadır. Zahriyede ayrıca “Monlâ Mahmûd’un vakf eylediği kütübdendir.” ibaresi yazılıdır. Bu sayfanın üst ve alt kısmında birer mühür basılıdır. Mühürler okunamamaktadır (Şekil-15).

Şekil-15: *Fetâvâ*’daki mühürler.²⁶⁰

Mecmuanın dış ölçüsü 200 mm ×150 mm, iç ölçüsü muhtelifdir. Sa‘di Çelebi’nin diğer yapışdırma fetva mecmuası ile aynı ebatlarda olduğu görülmektedir. Kapakları düşmüş durumdadır, sırtı kahverengi meşindir. Şukkalar âbâdî kâğıda yazılmıştır.²⁶¹ Bu mecmuada da fetvaların üzerine rîk/rıh serpilmiş olanlar mevcuttur.

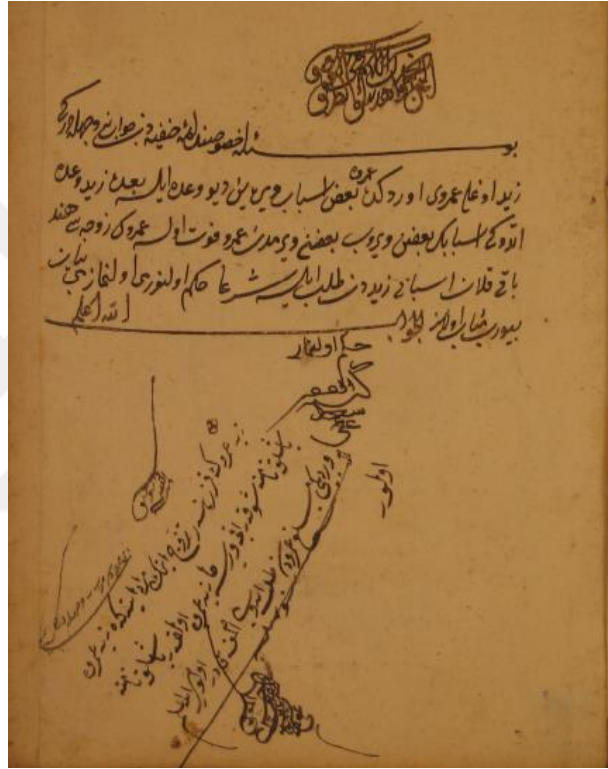
108 yaprak olan mecmuada Sa‘di Çelebi’ye ait 211 şukka vardır. Mecmuada iki tanesi ilk iki sayfaya yapıştırılmış, diğerleri Sa‘di Çelebi’nin şukkalarının üzerine yapıştırılmış veya yazılmış başka müftülere ait 12 fetva daha bulunmaktadır. Bunlardan 7 tanesi Ebussuûd Efendi’ye ait kendi imzasının bulunduğu şukkalardır.²⁶² Kimliği tespit

²⁶⁰ Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ*, vr. 1a.

²⁶¹ *Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Amasya 3*, haz. Faruk Alp ve diğer., İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1992. s. 119-120.

²⁶² Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ*, vr. 1b, 2a, 33b, 37a, 66a, 106a, 106b.

edilememiş bir müftünün imzalı iki tane Arapça fetvası bulunur.²⁶³ Mehmed isimli müftüye ait bir tane ve Hüseyin isimli müftüye ait iki tane olmak üzere diğer üç farklı özellikleri ile dikkat çeker. Bu üç fetva ayrı şukkalar olarak düzenlenmeyip Sa‘di Çelebi’nin fetvalarının yer aldığı sayfalara alttaki boşluğa yan olarak yazılmıştır (Şekil-16).²⁶⁴

Şekil-16: Üzerine başka bir müftü tarafından fetva yazılan şukka örneği.²⁶⁵

Mecmuada sayfa numaralandırması ve fihrist yoktur. Fetvaların çoğunun sağ veya sol üst köşesinde fetvanın fıkıh ilminin hangi bahsinden olduğunu belirten sulh, bey‘, mudârebe, şirket, şehâdet, kefâlet gibi başlıklar yazılmıştır. Fetvaların asıl unsurlarından olmayan bu ibareler mürettip veya okuyucu tarafından yazılmış olmalıdır. Başlıklar

²⁶³ *Fetâvâ*, vr. 96b, 104a.

²⁶⁴ *Fetâvâ*, vr. 39b, 58a, 82b.

²⁶⁵ *Fetâvâ*, vr. 58a.

seçilirken bir standart takip edildiği düşünülmemektedir. Bazıları fetvaya konu olan durumla bazıları ise gerektirdiği ceza ile isimlendirilmiştir.

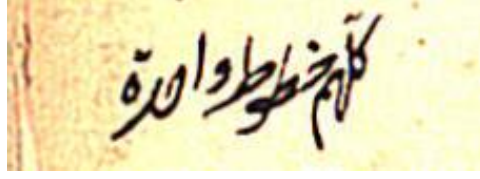
3.1.3 Dil

Sa'di Çelebi'nin verdiği fetvalar Türkçedir. Görünüşe göre fetvalarda her kesimden kimsenin anlayabileceği açıklıkta bir Türkçe kullanılmaya dikkat edilmiştir. Ancak dinî-hukukî ıstılah yer yer fetvalara hâkim olmaktadır. Fetvalardaki kable'n-nübüvve, tahrîr-i rak'abe, zevi'l-erhâm, gabn-ı fâhiş, esahh-ı akvâl gibi bugünden bakıldığında terim olarak yorumlanabilecek kelimelerin o günün günlük dili için daha anlaşılır olma ihtimali mevcuttur. Sakaoğlu, fetva metinlerinin dönemin Türkçesi ve anlatım teknikleri bakımından da birer belge olduğunu belirtir.²⁶⁶ Nitekim Sa'di Çelebi'nin fetvalarında kullanılan dil de 16. yüzyıl Türkçesinin özelliklerini göstermektedir. Bu durum itmek, virmek, dimek, idüb, eyleyüb, eyledüğü, idüğü, gerü, deyü gibi bazı kelimelerin ve eklerin yazılışlarına da yansır. Fetvalarda durgurmak, uvanmak, yund, gice, demür, eyü, kendü, havlu, yoğsa, yohsa, ânlar, ânda, kangı, kânde gibi günümüzde kullanımı azalmış veya değişmiş Türkçe kelimelere de rastlanır. Fetvalar bu yönleri ile dil araştırmaları için hala çalışılmayı bekleyen bir kaynaktır.

3.1.4 Yazı

Sa'di Çelebi'nin fetvaları incelendiğinde soru kısımlarını kâtiplerin, cevap kısımlarını Sa'di Çelebi'nin yazdığı görülür. Bu nedenle tek bir yazı çeşidinden söz etmek zordur. Şehid Ali Paşa nr. 1073'deki *Fetâvâ*'nın zahriyesinde yer alan “*Küllühüm hutûtun vâhide*” şeklindeki fetvaların tek bir hatt, tek bir yazı olduğunu belirten kayıt fetvaların aynı şeyhülislama ait olduğunu ve kendi el yazısı ile yazıldığını belirtmek için olabilir (Şekil-17).

²⁶⁶ Necdet Sakaoğlu, “Toplum Tarihi İçin Zengin Bir Kaynak: Fetvâ Mecmuaları”, *Toplumsal Tarih* 3 (1994): 47.

Şekil-17: *Fetâvâ*’nın zahriyesinde yer alan “*Küllühüm hutûtun vâhide*” ibâresi.

Mecmualardaki yazı türü ile ilgili bilgiler kütüphane kataloglarında biri dîvânî (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1073) diğeri nesih (Amasya İl Halk Ktp., nr. 05 Ba 439) olarak kaydedilmiştir. Kaynaklarda, fetvalarda ta’lik yazının tercih edildiği belirtilir.²⁶⁷ Sa’dî Çelebi’nin fetvalardaki hattı için ta’lik demek mümkün görünmemektedir. Daha çok nesih yazısına benzemektedir. Oldukça çeşitli yazı stilleri bulunan kâtiplerin yazılarında ise ta’lik ve nesih yazısının yanı sıra ağırlıklı olarak dîvânî yazısı tercih edilmiştir.²⁶⁸

Fetvalar, kâğıtların üstünde 3-6 cm, sağ tarafında 1-3 cm boşluk bırakılarak yazılmıştır. Kâğıtların alt kısmında genellikle geniş bir boşluk bulunur. Rîk izleri ve yazı, fetva kâğıdının bazı unsurlarının önceden yazılarak hazırlanıp hazırlanmadığına ve unsurların yazılış sırasına dair bazı ipuçları vermektedir. Heyd fetvalardaki rîk izlerinin, tepesinde padişah tuğrası bulunan boş ferman kâğıtlarının kullanılması gibi kâtiplerin “açık” fetva hazırladıkları anlamına gelebileceğini söyler.²⁶⁹ Ancak fetvalar incelendiğinde bu tespite katılmak zordur. Zira rîk tozu yalnızca en üstteki davet cümlesinin üzerinde değil, altta yer alan meseleye giriş ve cevaba giriş cümlelerinin üzerinde de bulunur. Sorular meseleye giriş cümlesinden hemen sonra başlar. Soru bitiminde de cevaba giriş cümlesi aralık olmadan yazılmıştır. Bu nedenle meseleye giriş ve cevaba giriş cümleleri daha önceden değil soru ile beraber peş peşe yazılmıştır veya önce soru yazılıp bu kısımlar daha sonra eklenmiştir. Rîk tozu bulunan bu üç kısmın (davet, meseleye giriş ve cevaba giriş cümleleri) çabuk kurummasının gerekliliği ile ilgili durum soru ve cevap yazılacağı için değil, kişilere teslim edileceği için olabilir. Rîk tozu

²⁶⁷ Cahit Baltacı, *İslâm Paleografyası (Diplomatik-Arşivcilik)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1989, s. 28; Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 61.

²⁶⁸ Mustafa Parıldar, Fetvaların yazı türleri üzerine söyleşi, söyleşiyi yapan Tuba Bembeyaz, 25 Nisan 2019, İstanbul.

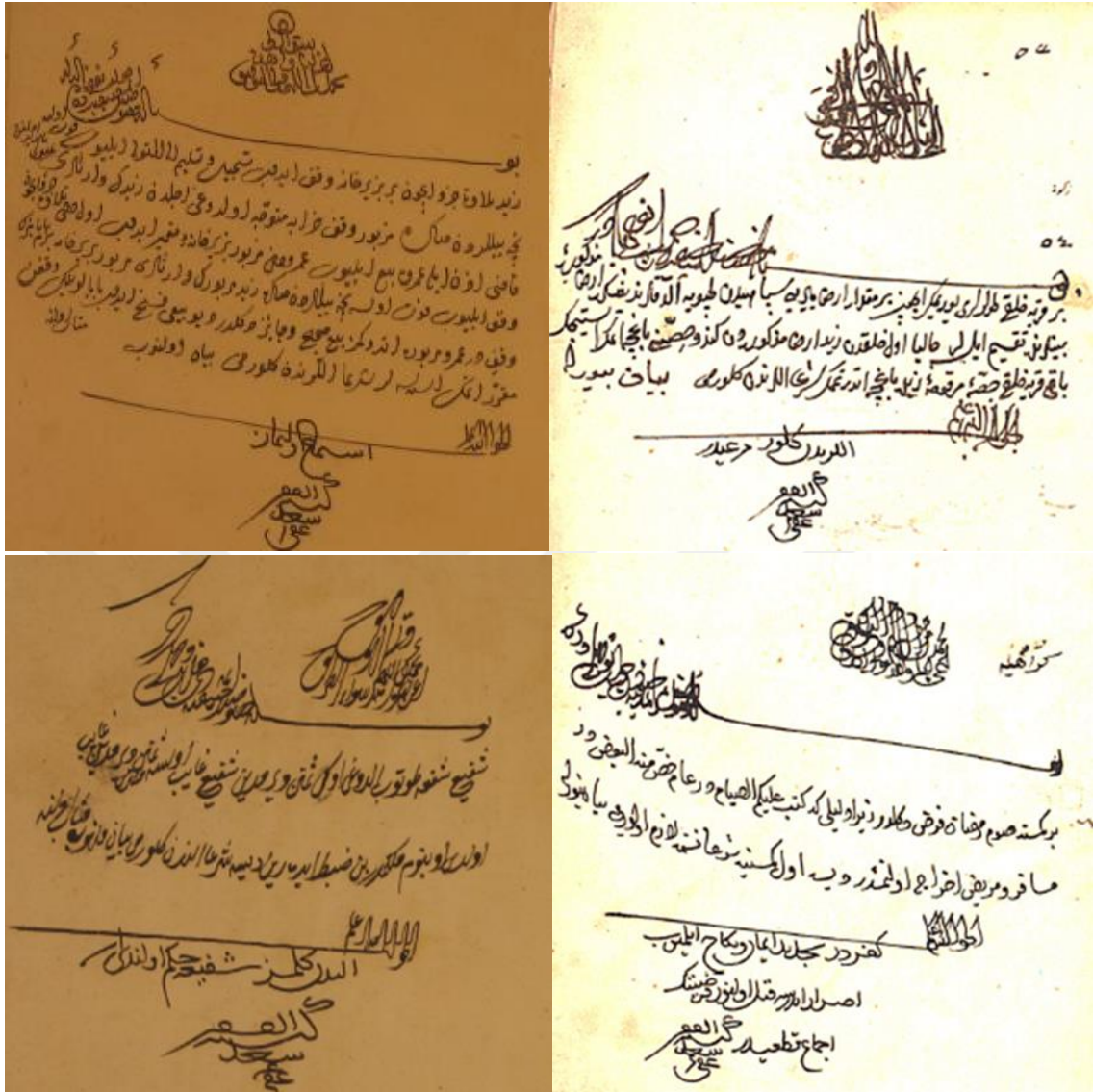
²⁶⁹ Heyd, “Osmanlı’da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, s. 294.

yalnız görsel amaçla kullanılmış da olabilir. Davet kısmının eksik olduğu bazı fetvalar bulunmaktadır.²⁷⁰ Davet kısımları soru yazıldıktan sonra yazıldığı takdirde unutulmuş olması muhtemeldir.

Sa'di Çelebi'nin fetvalarında kâtipler tarafından yazılan kısımlarda çok çeşitli yazı stilleri tespit edilmektedir. Bir kâtip birden fazla yazı şekli benimsemiş olsa dahi bu durum Sa'di Çelebi'nin beş yıllık şeyhülislamlığı süresinde birkaç kişiden daha fazla kâtip olduğuna işaret etmektedir. Kâtiplerin yazdıkları kısımların tüm unsurları incelendiğinde en az 9-10 en fazla 21-22 farklı kâtipten söz etmek mümkündür. Mecmualardaki el yazıları üzerinde yapılacak paleografik ve grafolojik incelemeler ile fetva kâtiplerinin sayısını kesin olarak tespit etmek o dönemde kaç kâtibin görev yaptığını belirlemede önemli katkılar sunabilir. Böylece o dönemdeki fetva müessesesinin işleyişi ve bürokrasinin yoğunluğuna dair daha kesin sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir.

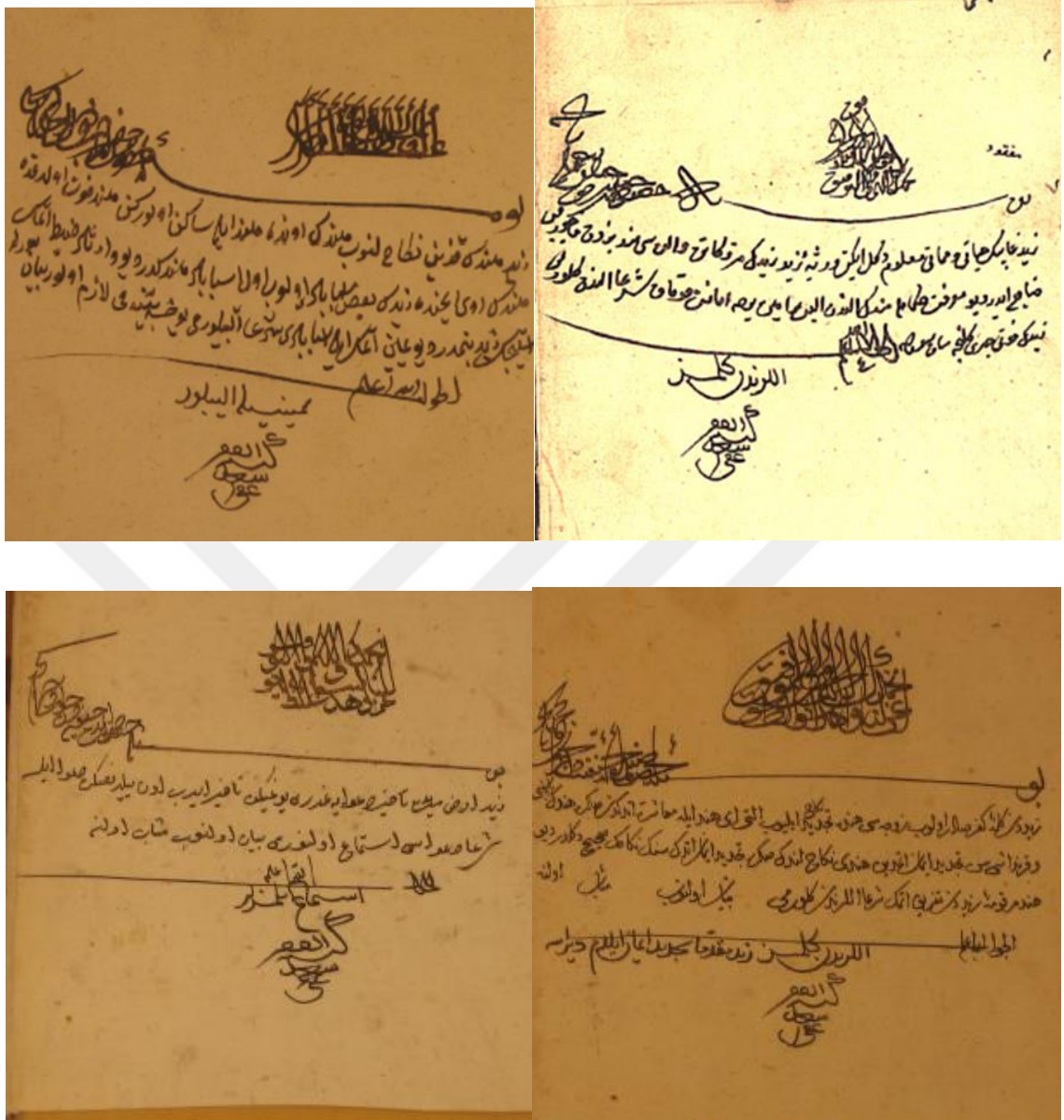
Sa'di Çelebi'nin mecmualarındaki kâtipler aynı anda veya farklı zamanlarda görev yapmış olabilir. Aynı yazı stilleri, dolayısıyla aynı kâtiplerin çoğu iki mecmuada da bulunmaktadır. Bu nedenle mecmualar arasında kâtipler takip edilerek iki farklı dönemin fetvaları olduğu ile ilgili bir hükme varmak zordur. Bu benzerlikler fetvaların aynı döneme ait olduklarını düşündürmektedir (Şekil-18, 19, 20, 21).

²⁷⁰ Sa'di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 12b, 35a, 35b, 53a, 90a, 100b; *Fetâvâ*, vr. 21a, 47b.

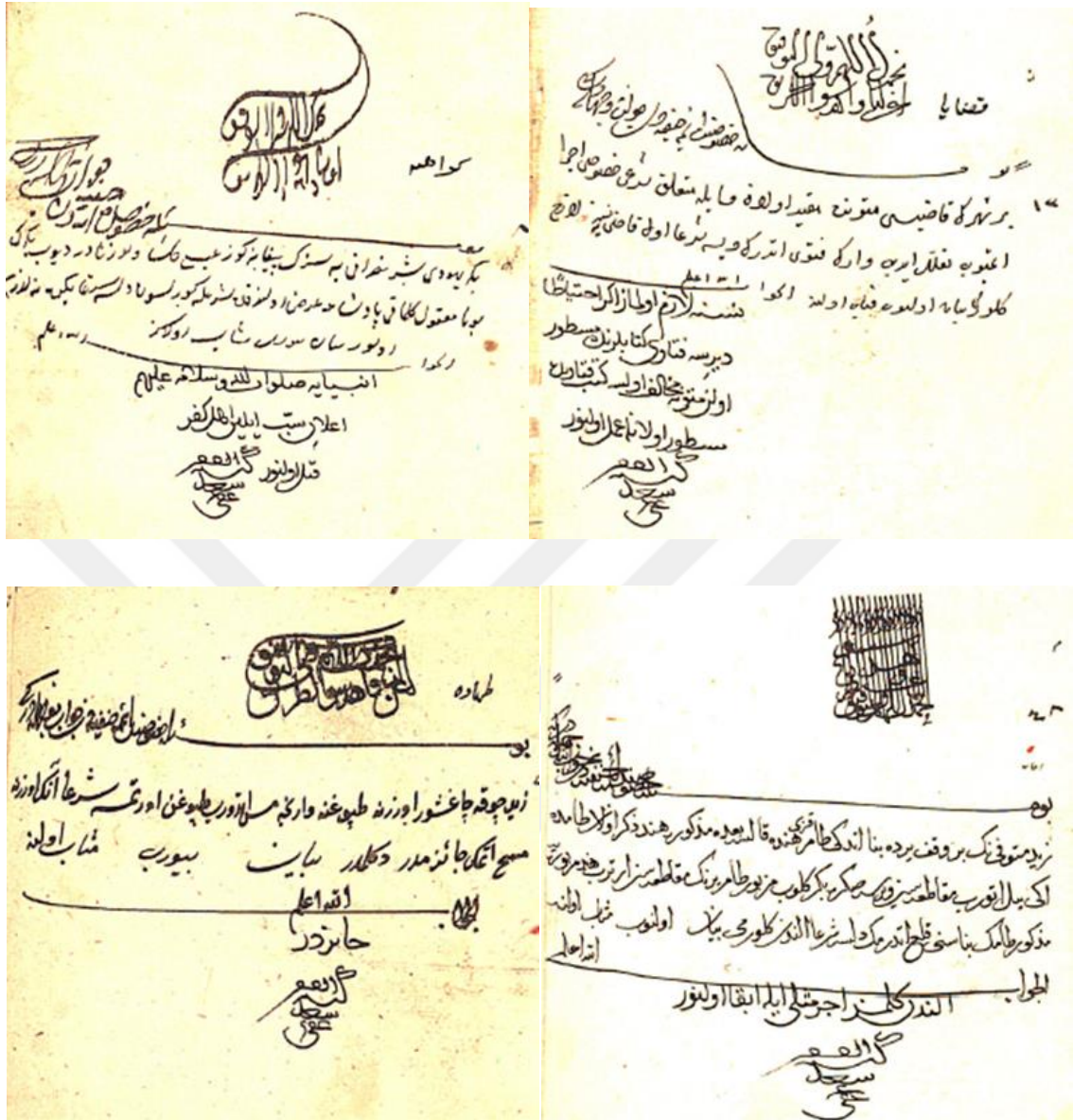
Şekil-18: Farklı kâtiplerin elinden çıktığı düşünülen fetvalara örnekler I.²⁷¹

²⁷¹ (Soldan sağa) Fetâvâ, vr. 11a; Fetâvâ-yı Sa'dî Efendi, vr. 28a; Fetâvâ, vr. 9a; Fetâvâ-yı Sa'dî Efendi, vr. 4a.

Şekil-19: Farklı kâtiplerin elinden çıktığı düşünülen fetvalara örnekler II.²⁷²

²⁷² (Soldan sağa) sıra ile fetvaların bulunduğu sayfalar: *Fetâvâ*, vr. 33a; *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 36b; *Fetâvâ*, vr. 48b; 63b.

Şekil-20: Farklı kâtiplerin elinden çıktığı düşünülen fetvalara örnekler III.²⁷³

²⁷³ (Soldan sağa) *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 5a; 7b; 11a; 25a.

Şekil-21: Farklı kâtiplerin elinden çıktığı düşünülen fetvalara örnekler IV.²⁷⁴

²⁷⁴ (Soldan sağa) *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 99a; 21b; 26b; 30b.

3.1.5 Kompozisyon

Sa'di Çelebi'nin iki yapıdırma mecmuasında da fetvaların dizilişi ile ilgili bir düzen takip edilmemiştir. Konu birliğine göre sıralama söz konusu değildir, gelişigüzel sıralanmışlardır. Fetvaların, sorular gelip oluşukça kaydedildiği veya temin edildikçe peyderpey yapıştırıldığı ihtimali mecmuaların biçiminden dolayı düşünülmemektedir. Zira mecmualar, bir defter yahut kitap formunda değildir. Fetva sayfalarının arkalarından birbirine yapıştırıldığı daha sonra kitap gibi sırtından dikilip ciltlendiği bir formdadır. Fıkıh kitaplarında ve sûret veya nukûllü fetva mecmualarında rastlanan fikhî sistematığe göre bâb veya kısımlar da söz konusu değildir. Bununla beraber fetvaların dizilişinde bazen aynı konuyla ilgili birden fazla fetvanın peş peşe geldiği görülür.

Mecmualar oluşturulurken fetvaların seçiminde bir tercih olup olmadığı önemli bir sorudur. Her iki mecmua için bu tercihleri mürettibin ilgisinin yanı sıra şukka olmaları sebebiyle ulaşılabilenler belirlemiş olmalıdır. Sa'di Çelebi'nin mecmuaları için fetvaların seçiminde bir tercih olup olmadığı sorusunu cevaplamak iki mecmuanın karşılaştırılması ile kısmen mümkün olmaktadır. Mecmualardaki fetvaların konuları arasında benzerlikler bulunmakla beraber aynı konuya ait fetvaların sayısı açısından farklılıklar söz konusudur. Şehid Ali Paşa nr. 1073'deki mecmuada yaklaşık sayıları, nikâh 25, talâk 11, vakıf 22, icâre18, bey' 5, da'vâ 7; Amasya İl Halk Ktp., nr. 05 Ba 439'daki mecmuada ise nikâh 8, talâk 16, vakıf 15, icâre18, bey' 22, da'vâ 35 olmak üzere bu fetvalar iki mecmuada da diğer konulara göre sayıca öne çıkan fetvalardır. 'Itâk, mukâtebe, müdebbir ve âbık gibi kölelerle ilgili muamelelere dair fetvaların oranı iki mecmuada da benzerdir, savaş esirleri ile ilgili fetvalara ise rastlanmaz.

Mecmualarda savm, salât, zekât ve mesh gibi ibadetlerle ilgili az sayıda fetva bulunur. Bu durum inanç meselelerine dair fetvalar için de geçerlidir. Fetvalar daha çok fıkıhta kişiler arası ilişkileri ifade eden muamelâta dair meselelerde yoğunlaşır. 16. yüzyılda Osmanlı'da siyasi ve dinî alanda önemli yer tutan Şîlik ve Kızılbaşlık konularına dair fetvalar iki mecmuada da bulunmamaktadır. Aynı şekilde 16. yüzyılın önemli tartışma konuları arasında bulunan tasavvuf, tarikatlar ve tarikatların ritüellerine dair fetvalara da rastlanmaz. Oysa Sa'di Çelebi'ye ait olduğu belirtilen fetvaların

sûretlerinin derlendiği Millet Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada zikir, semâ', raks, devran gibi konularla ilgili fetvalar önemli bir yer tutmaktadır.²⁷⁵ Bu nedenlerle fetvaların seçiminin rast gele değil bilinçli bir tercih olduğu düşünülebilir.

Mecmualarda sulh, mudârebe, şirket, şehâdet, kefâlet, nafaka, şuf'a, kasâme, hibe, gasb, vedî'a, serika, cinâyât, diyet, müşkil, hidâne, kerâhiyye, rehin, kefil, mîras, kısmet, vesâyâ, vasiyyet, öşür, arâzî, neseb, velâ, eşribe, cihâd, hîtân, lian, elfâz-ı küfür gibi meselelerden herhangi birinde sayıca ağırlık yoktur. Kazâyâ, kazıyye, edeb-i kâdı, hüccet, hudûd ve ta'zîr gibi kadı ve mahkemeye dair fetvalar da bulunur. Bedir, bir fetva/vâkıât eserinin fıkhn bütün konularını kapsamak durumunda olmadığını belirtir. Müftünün sık karşılaştığı olaylarla ilgili bir seçkisi olduğu için fıkhn bütün başlıklarının burada bulunmayabileceğini ifade eder.²⁷⁶ Sa'di Çelebi'nin mecmualarında yer alan konuların dağılımı da bir seçki oluşturulduğu izlenimi vermektedir. Fetvalar fıkhn inanç ve ibadet alanından daha çok kişiler arasında hukuk doğuran konulara dairdir. Mecmuaların bu özellikleri nedeniyle mahkemede görev alan kimseler için yahut müftüler için hazırlandığı ve onlar tarafından yararlanıldığı düşünülebilir.

3.2 Sa'di Çelebi'nin Fetvalarının Unsurları

3.2.1 Davet

Orijinal şeyhülislam fetvalarının çoğunda olduğu gibi Sa'di Çelebi'nin fetvalarının başında Arapça bir dua yer alır. Bu durum Osmanlı diplomatik dilinin bir özelliği olmasının yanı sıra fetvâ âdâbının bir yansımasıdır. Ferman, berat, ahitname gibi pek çok Osmanlı belgesinin başında tahmid ve temcid adı verilen bazen “hüve” veya “hû” şeklinde kısa bazen daha uzun olan davet unsuru bulunur. Bunlar, Allah'ın adını ve sıfatını zikreden, yardımını davet eden formüllerdir.²⁷⁷

²⁷⁵ Sa'di Çelebi, *Fetva*. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, nr. 34 Ae Arabi 1173/5, vr. 75-90.

²⁷⁶ Bedir, *Buhara Hukuk Okulu*, s. 63.

²⁷⁷ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 100; Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1979, s. 54.

Fıkıh bilginleri fetva yazılmadan önce müftünün dua etmeyi alışkanlık haline getirmesini tavsiye etmişlerdir. İstiaze, besmele, hamdele, salvele veya bazı dua ayetlerini okumak müstehab görülmüştür. Fetva usulcileri, bu konuya çok önem verdikleri için müftülerin başta dua etmeyi unutması halinde duayı yazılı olarak fetvanın sonuna eklemelerini önermişlerdir. Bu uygulama bir gelenek halinde devam etmiştir. Şahin, fetva usulcülerinin bu konuda ısrarcı olmalarında hem müftünün manevi olarak desteklenmesi hem de müftüye Allah'ı hatırlatarak fetva işinde titiz davranmasını sağlama amacı olabileceğini söyler.²⁷⁸

Osmanlı şeyhülislam fetvalarında davet formülleri çok çeşitlidir. “*Allahu Hüve’l-Hâdî*”, “*Allahu yâ veliyyü’l-hidâyeti ve’t-tevfîk*”, “*Ve minhü’l-hidâyet ve’t-tevfîk*”, “*Allahu’l-Hâdî aleyhi i’timâdî*”, “*Allahümme yâ mucibe külli sâ’il, nes’elüke teshîle’l-vesâil ilâ halli müşkilâti’l-mesâil*”, “*Allahümme mülhimü’l-hakkı ve sehlü’s-sa’âbi nes’elüke’l-hidâyet ilâ sebîli’s-savâb*”, “*Allahümme yâ mâliki yevmi’d-dîn, iyyâke na’büdü ve iyyâke nasta’in*” gibi pek çok örneği bulunur.²⁷⁹ Sa’dî Çelebi’nin fetvalarında farklı kâtiplerin elinden çıkması sebebiyle davet formüllerinin bir kısmı kolay okunabilir iken bazıları aşırı ölçüde stilize olduğu için okunamaz durumdadır (Şekil-22).

²⁷⁸ Şahin, “İslam Hukukunda Fetva Usulü”, s. 191-192.

²⁷⁹ Osmanlı Arşivi’nde Şeyhülislam Fetvaları, s. 8; Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 341-342; Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî*, s. 113.

Şekil-22: Aşırı ölçüde stilize olup okunması güçleşen davet formüllerine örnekler.²⁸⁰

Okunabilen davet formüllerinde “Başarıya ulaştırma yetkisi elinde olan Allah’ım sana hamd ederiz. Bize yardım et ve bizi doğru yola eriştir” anlamına gelen “*nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik e’in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk*” şeklindeki Arapça bir dua tespit edilmiştir. Mecmualardaki Sa’di Çelebi’ye ait olmayan diğer fetvaların davetlerinden tespit edilebilenler ise “koruyan ve başarıya ulaştırma yetkisi elinde olan Allah’ım, senden bizi doğru yola eriştirmeni dileriz” manasındaki “*Allahümme yâ veliyye’l-’ismeti ve’t-tevfik nes’elüke’l-hidâye ilâ sevâi’t-tarîk*” ile “koruma ve başarı ondandır” anlamındaki “*minhü’l-’ismeti ve’t-tevfik*”tir.

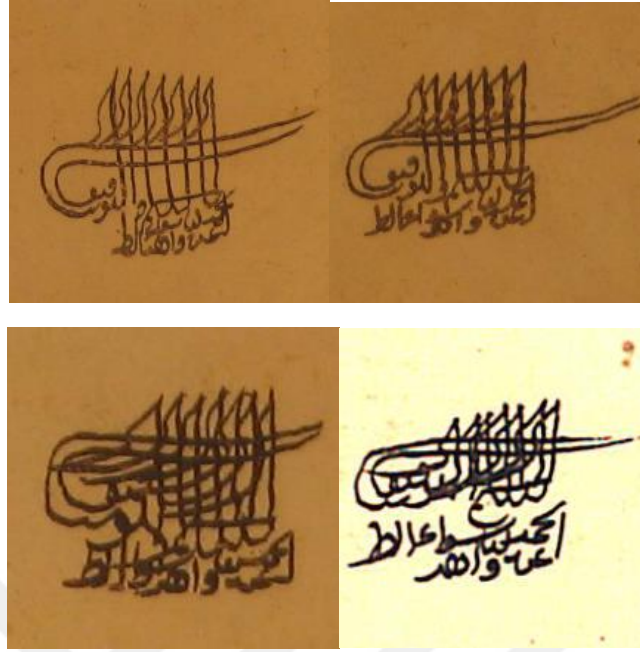
²⁸⁰ (Soldan sağa) Sa’di Çelebi, *Fetâvâ*, vr. 32b; 33a; 56a; 90b; *Fetâvâ-yı Sa’di Efendi*, vr. 16a; 67b; 68a; 69b; 28a.

Müftüler fetva verirken ilgili mesele hakkında İslam hukukunda hüküm bulunmuyorsa yeni hüküm vermekten, bulunuyorsa bu hükümlerden birini tercih etmektedirler. Görüşler arasından tercih ettikleri veya verdikleri yeni hüküm isabetli olabileceği gibi hatalı da olabilir.²⁸¹ Müftü bu noktada akıl yürütmeye başvurmuş ve bir irade kullanmış olur. Davet formülünde tercih edilen dualardaki yardım ve doğruya ulaştırma talepleri bu durumun bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Yanılmazlık, başarıya ulaşma, doğru yol gibi kavramların dua formülünde yer alması müftülerin vardıkları sonuçla ilgili olarak yanılabilir olduklarının bir beyanı olduğu gibi aynı zamanda beraat-i istihlal sanatının yansımasıdır.²⁸²

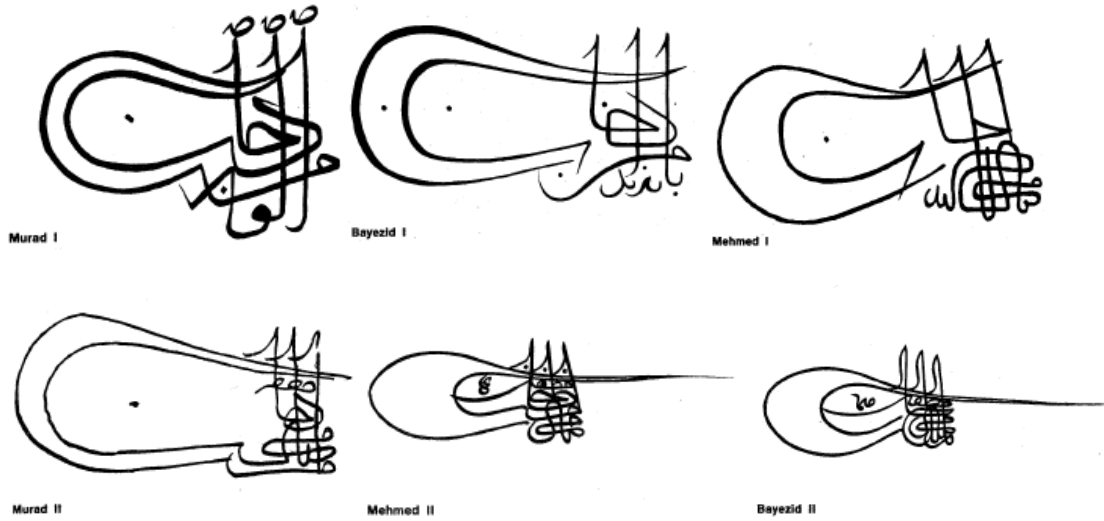
Sa'di Çelebi'nin fetvalarında yer alan davet formüllerinin yazı stilleri oldukça çeşitlidir. Bazıları rahat okunabilecek şekilde iki satır halinde yazılmıştır. Bir kısmı ise satır halinde değildir bir forma dönüşmüştür, görünüşü pençe, tuğra veya yelkenliye benzeyenler mevcuttur. Bazılarının (Şekil-23) çizgi ve kompozisyonları Osmanlı erken dönem tuğralarını andırmaktadır (Şekil-24). Bu durum divanda ve divan dışında üretilen belgelerde ortak şekillerin belirlediğini ve bürokratik pratiklerin bu dönemde belli bir noktaya gelmiş olduğunu gösterir.

²⁸¹ Süleyman Kaya, “Vekâlet Akdine Dair Bir Tartışma Bağlamında Osmanlı Döneminde Fetvanın Müftâ-Bih Hâle Geliş Süreci”, *Osmanlı Hukukunda Fetva*, ed. Süleyman Kaya, Yunus Uğur, Mustafa Demiray, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018, s. 85-86, 105.

²⁸² “Bir terim olarak berâat-i istihlâl, nazım ve nesirde maksada ve muhtevaya işaret eden kelime ve deyimlerin yardımıyla konuya ilgi çekici güzel bir üslûpla başlama sanatıdır.” Bkz. Nasrullah Hacı müftüoğlu, “Berâat-i İstihlâl”, *DİA*, V, 470.

Şekil-23: Tuğraları andıran davet formülleri.²⁸³

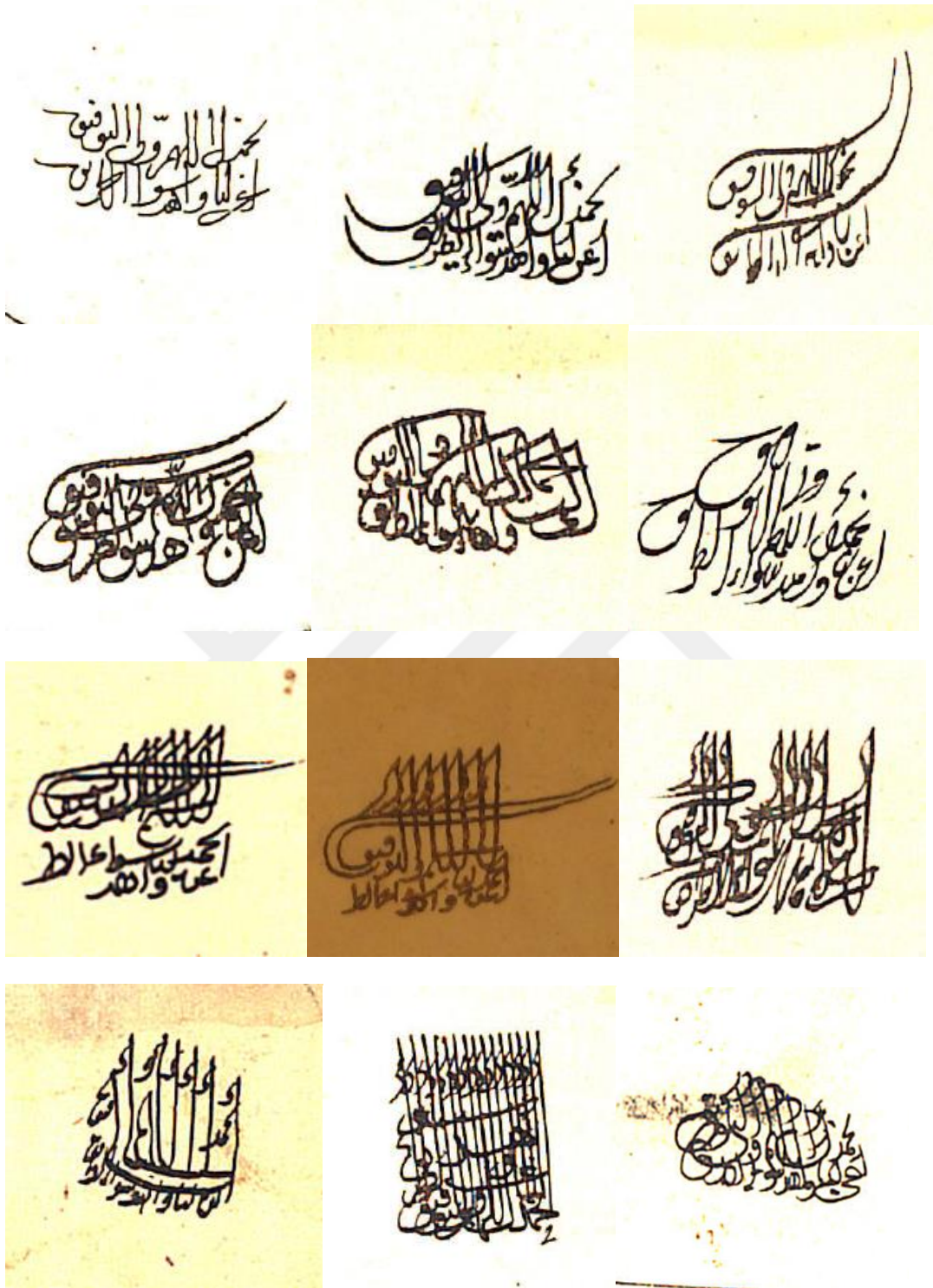

Şekil-24: Erken dönem Osmanlı padişah tuğraları.²⁸⁴

²⁸³ Soldan sağa sıra ile davet formüllerinin bulunduğu sayfalar: *Fetâvâ*, vr. 52a; 52b; 83b; *Fetâvâ*,-yı *Sa'di Efendi*, vr. 38a.

²⁸⁴ Soldan sağa sıra ile I. Murad, I. Bayezid, I. Mehmet, II. Murad, II. Mehmed, II. Bayezid'in tuğraları; bkz. Suha Umur, *Osmanlı Padişah Tuğraları*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1980, s. 30-31.

Davet formüllerinin oldukça stilize hale gelmesi Sa'di Çelebi'den önceki şeyhülislamın fetvalarında da gözlenir. Bu durumu fetva müessesesindeki ilerleme ve artık yazının hızlanmış olması ile ilişkilendirmek mümkündür. Özellikle Sa'di Çelebi'nin fetvalarında yaklaşık 21-22 farklı davet stili görülmesi kâtip sayısındaki fazlalığa, dolayısıyla fetva talebindeki yoğunluğa işaret olarak değerlendirilebilir. (Şekil-25 ve Şekil-26). Yazı stillerindeki farklılık kâtiplerin aldıkları eğitimin veya yakın durdukları sınıfların (ilmiye, kalemiye gibi) farklılaşıyor olmasından kaynaklanıyor olabilir. Davet formülleri, yazı çeşitlerindeki zenginlik ve stilize hale dönüşmeleri ile Osmanlı yazı sanatı ve görsel kültürünün gelişimi hakkında araştırılmayı bekleyen ilgi çekici materyaller olarak görülmektedir.

Şekil-25: Sa‘di Çelebi’nin fetvalarından davet formülü örnekleri I.²⁸⁵

²⁸⁵ (Soldan sağa) *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 39a; 40b; 97b; 22b; 81b; 20b; 38a; *Fetâvâ*, vr. 52b; *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 99a; 30b; 25a; 2b.

Şekil-26: Sa'di Çelebi'nin fetvalarından davet formülü örnekleri II.²⁸⁶

²⁸⁶ (Soldan sağa) *Fetâvâ*, vr. 24b; 63b; 10a; *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 59b; 28a; 36b; *Fetâvâ*, vr. 11a; *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 32b; 34b; *Fetâvâ*, vr. 57b; *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 31b; *Fetâvâ*, vr. 78b.

3.2.2 Meseleye giriş cümlesi

Fetvalarda davet unsurundan sonra meseleye “Bu mes’ele beyânında ne buyurulur ki”, “Bu mes’ele beyânında cevâb ne veçhiledir ki”, “Bu mes’ele husûsunda (veya beyânında) eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne veçhiledir”, “Eimme-i din işbu mesele beyânında ne buyururlar ki” şeklindeki formüllerden biri ile geçilir.²⁸⁷ Heyd, İbn Kemal zamanından sonra meselenin “Bu mes’ele beyânında (veya husûsunda) eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne veçhiledir (veya buyurulur) ki” şeklinde standart ibare ile başladığını belirtir. Bu formül fetvaların sûretlerinin derlendiği mecmualardaki fetvalarda yer almaz, soru “mesele” veya “sual” denildikten sonra yazılır.

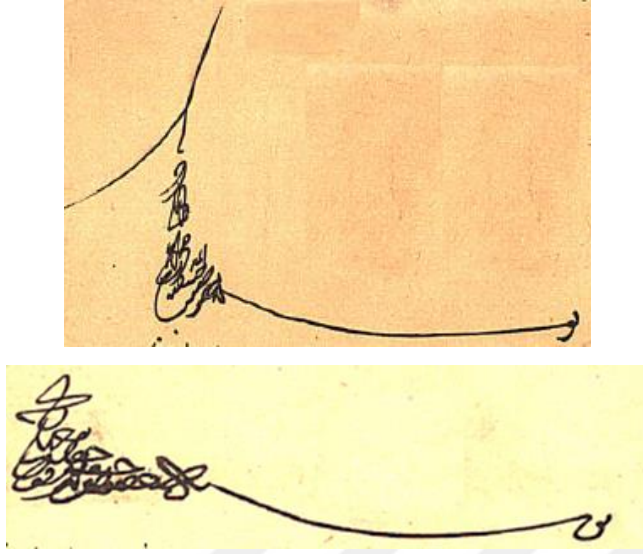
Sa’di Çelebi’nin fetvalarının hepsinde meseleye giriş cümlesi “Bu mes’ele husûsunda/beyânında eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne veçhiledir ki” şeklinde tek satır ve meselenin “sin”i uzatılarak yazılır (Şekil-27). Bazılarında kelimeler satır sonuna sıkıştırılarak veya birbirinin üstüne gelecek şekilde yazılmıştır. Davet formüllerinde olduğu gibi stilize hale gelip okunamayanlar da mevcuttur (Şekil-28).

Şekil-27: Meseleye giriş cümlesi.²⁸⁸

²⁸⁷ Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 342; *İlmiyye Sâlnâmesi*, s. 323-641; Heyd, “Osmanlı’da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, s. 293-294.

²⁸⁸ *Fetâvâ-yı Sa’di Efendi*, vr. 46b.

Şekil-28: Stilize olmuş meseleye giriş cümlelerine örnekler.²⁸⁹

Sa‘di Çelebi’nin fetvalarının hepsinde sorulan sorunun yalnızca Hanefî hukukunun hükümlerine göre cevaplandırılması beklenir. Sorulan soruların Hanefî mezhebinin görüşlerine göre cevaplandırılmak üzere sınırlandırılması Osmanlı’da resmî mezhep tercihini akla getirir. Selefleri Selçuklular ve beylikler ile olan tarihi, kültürel, dinî ve ilmî bağın bir sonucu olarak ulema ve halk nezdinde Hanefilik Osmanlı’da yaygın olarak benimsenen mezhep olsa da Osmanlıların ilk dönemleri için hükümlerin Hanefî mezhebine göre verilmesi konusunda açık bir şart koşmaya rastlanmamaktadır. Osmanlı şeyhülislam şukkalârında ne zamandan itibaren mezhep zikredilmeye başlandığına dair kesin bir bilgi yoktur. Kaynaklarda Hanefî mezhebinin resmî mezhep olarak Anadolu ve Rumeli ile sınırlı olmak üzere 16. yüzyılda uygulanmaya başlandığı belirtilir.²⁹⁰ Nitekim Mısır, Osmanlı idaresine geçtikten sonra buradaki adaletle ilgili kişiler ve kurumlar üzerindeki denetimler artmış olsa da davalarda dört mezhebin kadılarını istihdam eden Memlûk uygulaması devam etmiştir.²⁹¹

²⁸⁹ Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 40a; 58b.

²⁹⁰ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 90-92; Recep Cici, “Osmanlı Hanefiliği: Hanefî Mezhebi’nin Resmî Mezhep Haline Gelmesi”, *Devirleri Aydınlatan Meşale İmam-ı Azam Ulusal Sempozyum Tebliğler Kitabı*, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2015, s. 269-270; Hayrettin Karaman, “Osmanlı Hukukunda Mezhep Tercihi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, VIII, s. 188.

²⁹¹ Abdurrahman Atçıl, “Memlûkler’den Osmanlılar’a Geçişte Mısır’da Adli Teşkilât ve Hukuk (922-931/1517-1525)”, *İslâm Araştırmaları Dergisi* 38 (2017): 89-91.

Şimdiye kadar incelenebilen diğer şeyhülislam ve müftü fetvalarında hükmün Hanefî mezhebi dışındaki Şâfi, Malikî veya Hanbelî mezheplerinden herhangi birisine göre nasıl olduğunu soran fetva şukkasına rastlanmamıştır. Ancak hem Hanefiliğin Anadolu ve Rumeli’de resmî mezhep olarak uygulandığı dönemde gayri-Hanefî olan nüfusun yaşadığı yerlerde hem de resmî uygulama öncesi tüm Osmanlı’da bu tür fetvaların talep edilmesi muhtemeldir.

Hanefiliğin resmî mezhep olarak uygulanmasına genellikle Ebussuûd Efendi döneminde başlandığı belirtilir.²⁹² Bu durum Ebussuûd’un bazı fetvalarına dayandırılır. Bunlardan biri Ebussuûd’un kadıların Şâfi mezhebine göre hüküm vermesinin yasaklandığına dair fetvasıdır.²⁹³ Diğer fetva ise teşeffu’un Diyâr-ı Rum’da yasaklandığına dair sultanın emri bulunduğunu belirtir.²⁹⁴ Bu iki fetva resmî mezhep uygulaması olarak yorumlandığı takdirde uygulamanın çok daha önce başladığı söylenebilir. Sa’dî Çelebi’nin fetva mecmuasında Hanefî kadının Şâfi mezhebi üzerine verdiği bir hükmün geçerli ve sahih olmayacağı ile ilgili fetvası dikkat çekmektedir.²⁹⁵ Bununla beraber Ebussuûd Efendi’nin teşeffu’nun yasaklandığına dair fetvasında bununla ilgili sultanın emri vardır dediği emir Sa’dî Çelebi’nin şeyhülislamlığı dönemine rastlayan 27 Receb 943/9 Ocak 1537 tarihli Kanunî Sultan Süleyman’ın fermânıdır:

Gâib olanların zevceleri husûsiyçün ahkâm

²⁹² Hayrettin Karaman, “Osmanlı Hukukunda Mezhep Tercihi”, s. 188; Abdullah Demir, “Ebussuud Efendi’nin Osmanlı Hukukundaki Yeri”, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), s. 212; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 90-92.

²⁹³ “Mesele: Zeyd-i Hanefî gâib iken fevt olub Şâfi’î olan dâinleri cümle verese gâib iken deynlerini isbât edüp, Şâfi’î kâdısı hüküm edüb ba’dehu Hanefî kâdısı tenfiz eylese, şer’an makbûle olur mu? El-cevâb: Olmaz. Kuzât-ı Memâlik-i Mahmiyye, müdde’â aleyh mezhebine muhalif hükümden memnû’durlar. İmza ve tenfiz dahi lağvıdır. Ketebehü Ebussuûd Ufiye anh.”, bkz. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri IV. Kitap*, s. 51.

²⁹⁴ “Mesele: Zevc-i nâbedîd olan Hind, nafakaya aczi olucak teşeffu’ edip, Şâfi’î kâdısı tefrik edip zevc-i âhara varsa ba’dehu Zeyd gelse zevcesin geri alabilir mi? el-Cevap: Alamaz. Ahmed. Cevab-ı âhar: Teşeffu’ husûsu Diyâr-ı Rûm’da câri olmaya deyu men-i sultânî vâki’ olmuştur”, bkz. Ebussuûd; M. Ertuğrul Düzdâğ, *Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983, s. 44; Teşeffu’ Şâfi mezhebine geçmek, Şâfi olmak anlamına gelir.

²⁹⁵ “Nahmedûke allahümme veliyye’t-tevfik. E’in lenâ ve’hdî sevâe’t-tarîk. Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne vechiledir ki?. Kâdî-ı Hanefî Şâfi’î mezhebi üzerine müdebberin bey’inin cevâzına hüküm eylese şer’an hükmü nâfiz ve sahih olur mu? Beyân buyurula. El-cevâb Allahu a’lem nâfiz olmaz. Ketebehu el-fakîr Sa’d ‘ufiye anh.”; Sa’dî Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa’dî Efendi*, vr. 32a.

İstanbul ve Bursa ve Edirne ve Üsküb ve Siroz ve Selanik kâdılarına, Anadolu ve Rumeli ve Karaman beğlerbeğilerine bir hüküm yazıla ki hâliyâ memalik-i mahrûsemde sipâhî taifesinden ve sâir re‘âyâdan bazı kimesneler anun gibi gâib olup henüz hakikat-i ahvâlleri ma‘lûm olmadın Şâfi‘î kâdılarını anların zevcâtı için nafakaya muhtâcdır deyü hîle ve telbîs edüb bu bahane ile menkûhelerini tefrîk edüb âhara nikâh etdikleri pâye-i serîr-i âlem-masîrime arz olunmağın memalik-i mahrûsemde min-ba‘d Şâfi‘î kâdı olmasın ref‘ edüb buyurdum ki: Hüküm-i şerîf-i vâcibü’l-ittibâ‘ım varıcak te’hîr ü terâhî etmeyüb taht-ı hükümetinizde olan mevâzî‘a bu emr-i cihân-mutâ‘ı umûmen halka her zamanda bu emr-i celîlü’l-kadrim muktezasınca amel eylesin. Ve eğer bi’l-fi‘il nasb olunmuş Şâfi‘î kâdılarını var ise ve her ne mahalde ise giderdüb emr-i şerifime muhâlif iş olunmakdan ziyâde ihtiyât ü ihtirâz eylesiniz. Fî 27 Receb sene 943.²⁹⁶

Sa‘di Çelebi fetvalarından birinde kadının kendisine verilen berâtta esahh-ı akvâlle amel etmesi istendiği takdirde esahh-ı akvâli dikkate alması gerektiğini, berâtta bu zorunluluk yoksa fetva kitabından vereceği esahh-ı akvâle muhalif görüşün de geçerli olacağını söyler. Kaynaklarda Osmanlı’da kadı ve müftülerin esahh-ı akvâle göre hükmetmesi şartının yer aldığı berâtlara 16. yüzyılın ortalarından itibaren tesadüf edildiği belirtilse de Sa‘di Çelebi’nin bu fetvası 16. yüzyılın ilk yarısında da uygulanmış olabileceğini gösterir.²⁹⁷

Şeyhülislam fetvalarında “Bu mes’ele husûsunda/beyânında eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne veçhiledir ki” ibâresi ile cevabın Hanefî mezhebinden sorulması resmî olsun olmasın bir tercih olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Mezhep tercihinin uzun bir sürece dayandığı ve birden fazla etkenin etkisi ile oluştuğu görülmektedir. II. Bayezid’in (ö. 1512) İslam’ın Sünnî yorumu dışındaki yorumlara karşı sert bir tutum takındığı ileri sürülür. Emecen, Sünnî akaide aykırı cereyanlara karşı ilk ciddi tedbirlerin II. Bayezid’in son on yılında alınmaya başlanmasının tamamen Doğu’da

²⁹⁶ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri VI. Kitap II. Kısım*, s. 368-369.

²⁹⁷ “Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarik. Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne veçhiledir ki? Bir kâdı bir kazıyyeyi ba‘zı fetâvâ kitaplarında mestûr ve mukayyed olan meseleye binâen hüküm eylese lâkin ol fetâvâda mukayyed olan mesele esahh-ı akvâlin hilâfı olup ammâ kâdı esahh-ı akvâlin hilâfı idüğün bilmeyüb mücerred fetvâ kitaplarında mestûr olmağla esahh-ı kavîl zann eyleyüb hüküm eylese hükmü şer‘an nâfiz ve sahîh olur mu olmaz mı? Beyân buyurula. El-cevâb Allahu a‘lem menşûrunda esahh-ı akvâlle amel eyleye denilmedi ise nâfiz olur. Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.” ;Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 6b.

ortaya çıkan siyasi-dini tehdidin bir sonucu olduğunu belirtir ve Safevî-Şîî hareketine dikkat çeker.²⁹⁸ 1514’de Çaldıran Savaşı’nda Safevîler karşısında kesin bir üstünlük kazanılması ile beraber Osmanlılar’ın Sünnî inancın koruyucusu misyonunu da yüklendiklerini ve bu dinî görevin idari ve siyasi alanda da etkili olacağını belirtir ve giderek daha katı sayılabilecek bir Sünnî inanış yerleştirilmeye çalışılacağına işaret eder.²⁹⁹ Osmanlılar’ın Safevî propagandasına karşı kendi hâkimiyet ve dini telakkilerini korumak için ulemayı harekete geçirmek ve karşı propaganda yapmak gibi yollar izlediklerini belirten Emecen, Kanuni Sultan Süleyman döneminde de bu durumun ulemanın desteğiyle daha belirgin hale geldiğini söyler.³⁰⁰

Osmanlı’da Hanefilik tercihinin yalnızca Şîilik karşısında Sünnî bir tercih değil Sünnî mezhepler arasında da bir tercih olduğu düşünülebilir. Hanefî ve Şâfi mezhepleri arasında pek çok ihtilaflı fikhî mesele olduğu bilinmektedir. Bu ihtilaflı meselelerde Osmanlı hukukunda benimsenen yaklaşımların incelenmesi böyle bir tercihin olup olmadığını aydınlatmaya yardımcı olacaktır. Nitekim Sa’dî Çelebi’nin fetvalarının birçoğunun konusunu oluşturan rehin, sulh, kefalet, şirket, vekâlet, ved’ia, nikâh, mehir, talak, li’an, nafaka ve diyet gibi konularda Hanefî ve Şâfi mezhepleri arasında ihtilaflar bulunur.³⁰¹ Fetva mecmualarında bir araya getirilmiş fetvalara bu ihtilaflı meselelerin yansıyor yansımadığı, ne ölçüde yer tuttuğu başka çalışmaların konusu olabilir.

3.2.3 Mesele

Fetva kazâdan farklı olarak genel hukukî bir karar niteliğinde olduğu için mesele daima mümkün olduğu kadar soyut bir tarzda formüleleştirilmiştir. Bu nedenle fetvalarda fetva isteyen kişinin ve ilgili kişilerin gerçek isimleri belirtilmez.³⁰² Sa’dî Çelebi’nin fetvalarında da gerçek kişilerin isimleri yerine erkekler için Amr, Zeyd, Hâlid, Bekir,

²⁹⁸ Feridun Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2015, s. 204-205.

²⁹⁹ Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, s. 213-214.

³⁰⁰ Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, s. 261-262.

³⁰¹ Zamahşeri, *Hanefî ve Şafii Mezhepleri Arasındaki İhtilaflı Fıkhi Meseleler*, trc. Zeynel Abidin Çiçek, İstanbul: Seyda Kitabevi, 2012, s. 81-123.

³⁰² Heyd, “Osmanlı’da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, s. 295; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 200; Örsten, *Osmanlı Hukukunda Fetva*, s. 12; Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 342.

Beşir, kadınlar için Hind, Zeynep gibi sembol isimler kullanılmıştır. Sadece bir fetvada Hafsa ismi geçmektedir. Diğer fetvalarda karşılaşılmaması bu ismin sembol yerine fetvaya konu olan gerçek kişinin ismi olma ihtimalini akla getirir.³⁰³ Bazen isim kullanmaksızın “bir kimesne” denildiğine de rastlanır.³⁰⁴ Gayrimüslimler için ise Bekir-i Yahûdî, Beşir-i Nasrânî, Zeyd-i zımmî tabirleri kullanılır. Fetvaları soran kimselerin gerçek isimleri ise şükkanın arka yüzünde tespit edilebilmektedir.

Sa’dî Çelebi’nin fetvalarında sorulara konu olan kimseler kadı, müftü, müderris, imam, hatip, naip, kassam, âlim, beytûmalcı, mütevellî, zaviye şeyhi, câbi, şakird, sipahi, subaşı, eskici, sığırtmaç, tabip, kervansaraycı, hizmetkâr, tüccâr gibi toplumdaki farklı meslekî ve sosyal gruplardandır. Fetvalardan birinin padişahın talebi üzerine sorulduğu anlaşılmaktadır. Yahudi Bekir’in, Hristiyan Beşir’e “sizin peygamberiniz İsa hâşâ veveled-i zinadır” demesi üzerine bu kelimeler padişaha arz olunmuş, padişah şer‘le görülsün demiştir. Bekir’e ne gerektiği sorusuna Sa’dî Çelebi, peygamberlere i‘lân-ı sebb eyleyen yani söven ehl-i küfr katl olunur cevabını verir.³⁰⁵

Sorular kişilerin ağızından çıktığı hali ile değil hukukî, ilmî bir şekle dönüştürülerek yazılmıştır. Meselelerin, meseleye konu olan durumun diğer ihtimallerini dışarıda bırakarak formüle edildiği görülür. Soruların çerçevesi çoğunlukla açıklama gerektirmeyen kısa bir cevap ile cevaplanabilecek bir şekilde sınırlandırılmıştır. Bu durum soruları hazırlayanların ilmî yetkinliklerine ve fetvaları formülleştirmede uzmanlaşmış olduklarına işaret etmektedir. Sa’dî Çelebi’nin fetvalarındaki hukukî dilin gelişmişliği ile ilgili bir tespit Sa’dî Çelebi öncesi ve sonrası şeyhülislamlarının fetvaları ile karşılaştırılarak yapıldığında daha açıklayıcı olacaktır.

İlmi, hukukî bir forma dönüştürülmüş olmakla beraber Sa’dî Çelebi’nin fetvalarının anlaşılır olduğu görülür. Nitekim fetva usulcülerinin sorunun rahatça anlaşılabilir şekilde açık-seçik ve net olarak yazılması gerektiğini ifade ederler. Bu

³⁰³ Sa’dî Çelebi, *Fetâvâ*, vr. 14b.

³⁰⁴ “Bir kimesne çuka çağışur üzerine mesh eyleyüb namaz kılsa ol namazı şer‘an i‘âde lâzım olur mu olmaz mı? Beyân buyurula”; Sa’dî Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa’dî Efendi*, vr. 11b.

³⁰⁵ Sa’dî Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa’dî Efendi*, vr. 5a.

nedenle soruyu yazan kişinin, maksadı iyi ifade edebilen hem de imla hatalarına düşmeyecek ilim ehlinen biri olması tavsiye edilir.³⁰⁶

Sa'di Çelebi'nin fetvaları arasında aynı konuda ve birbirine çok benzer sorular bulunsa da genellikle aynı sorular değildir. Sorular arasında cevabı değiştirecek nüanslar bulunur. Bununla beraber bu durumun birkaç istisnasına rastlanır. Tekrarlayan bu şukkalar birinin fetva makamında diğerinin soru soran kimsede kalması için hazırlanmış olabileceğini akla getirir ancak bu ihtimal zayıf görünmektedir. Zira tekrar eden şukkaların sayısı oldukça azdır. Fetvalar ilk yazılışında ikişer tane yazılıyor olsaydı Sa'di Çelebi'nin ve diğer şeyhülislamın şukkaları arasında birbirinin kopyası olan daha çok örneğe rastlanabilirdi. Bununla ilgili bir sonuca varmak için Sa'di Çelebi'nin yanı sıra diğer şeyhülislamlara ait daha fazla sayıda şukka incelenmelidir. Şeyhülislamlıkta imzalı orijinal fetvaların iki tane hazırlanması fetva bürokrasisi açısından maliyetli ve zaman alıcı görünmekte ise de bu durum gerekli görülen fetvalar ile sınırlı tutulmuş da olabilir. Soru soran kişinin aynı fetvadan iki tane yazdırmasının sebebi fetvalardan birini mahkemeye veya ilgili kişiye vermek istemesinden kaynaklanabilir.

Sa'di Çelebi'nin şukkaları arasında aynı sorunun yazıldığı fetvalardan birinin konusu velâdır. Azad edilmiş bir köle ile hür bir annenin çocuğu olan bir kimse vefat ettikten sonra bu kimseden kendi babasını azad etmiş olan kişinin oğluna miras düşüp düşmeyeceği sorulmaktadır. Birebir aynı iki soruya da Sa'di Çelebi miras düşeceği cevabını verir.³⁰⁷ Bu sorunun tekrar ettiği diğer fetvada ise “ve sûret-i mezkûrede” diye başlayan ikinci bir soru daha yazılmıştır. Aynı olayda kadı, Molla Hüsrev'in böyle bir durumla velâ olmayacağı görüşüne göre hükm ederse bunun geçerli olup olmayacağı sorulmuştur. Sa'di Çelebi ise hükmetti ise geçerli olur cevabı verir. Kadı Molla Hüsrev'in görüşüne göre hareket ettiği takdirde Sa'di Çelebi'nin miras düşer hükmünün aksine miras düşmeyeceğine hükmeder. Bu iki fetva Molla Hüsrev döneminde başlayıp birkaç yüzyıl devam eden “hürriyetine kavuşan köle ile azat eden arasında doğan hükmi akrabalık bağı” olarak tanımlanan velâ tartışmasının bir parçasıdır. Velâ tartışmasının sadece teorik bir mesele olmadığını toplumda yaşanan bir pratiğin yansıması olduğunu

³⁰⁶ Şahin, “İslam Hukukunda Fetva Usulü”, s. 96.

³⁰⁷ Sa'di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 19a, 19b.

gösterir.³⁰⁸ Nitekim bu soru için ikinci bir fetva istenmesinin sebebi de mahkemede fetvanın aksi bir uygulama ile karşılaşılması olmalıdır.

İki şukkada aynı ile tekrar eden bir başka soruda ise iki farklı cevap verildiği görülür.³⁰⁹ Bu cevaplardan ilki sorunun hukukî cevabı değildir. Şeyhülislamın kendi vicdanî yorumunu içermesi yönünden dikkat çekmektedir. Soruya göre, evini evlatlarına ve onların çocuklarına vakfeyleyen kimsenin oğlu Amr bu evde yaşarken vefat etmiştir. Bu vakıf evin tahsis edildiği kimselerden bazılarının, vefat eden Amr'ın karısını iddet süresi dolmadan evden çıkarıp çıkaramayacağı sorulmaktadır. Sa'di Çelebi sorunun cevaplarından birinde “Amr'ın zevcesin ihrâca böyle hâris olan kimesne dâire-i mürüvvetden ve insâniyetden hâriç olur” demektedir. Amr'ın karısını evden çıkartmak isteyenler vakfın şartına göre Amr'ın çocukları, kardeşleri veya kardeş çocukları gibi kimseler olabilir. Bu kimselerin hukuken hakları olsa bile henüz iddet süresi bile dolmadan yakınlarını evden çıkartmak istemeleri Sa'di Çelebi'nin tepkisini çekmiş ve bu kimselerin iyilikseverlikten ve insanlıktan uzak olduklarını belirtmiştir. Sa'di Çelebi'nin cevabı hukuki yanıtı içermediği için tekrar sorulmuş olmalıdır. Bu kez Amr'ın karısını evden çıkartmaya kâdir oldukları yanıtı verilir.

Tekrar eden soruların bir başka örneği “Zeyd sipâhî ma'rifetinsiz mîrî yerini bey'eylese şer'an bey'i sahîh midir? Beyân buyurula. El-cevâb Allahu a'lem sipâhî kabûl eylemese elinden gelür.” fetvasında görülür. Fetva, “Sipâhî ma'rifetinsiz mîrî yerin bey'i şer'an sahîh olur mu? Beyân olunub müsâb oluna. El-cevâb Allahu a'lem sahîh olmaz.” şeklinde hemen hemen aynı biçimde tekrar sorulmuş ve cevap verilmiştir.³¹⁰ Aynı kişinin iki şukkaya ihtiyacı olması nedeni ile soruyu tekrar sorması veya farklı kimselerin aynı konuda fetva sormaları muhtemeldir.

³⁰⁸ Özen, “Molla Hüsrev'in Velâ Meselesi ile İlgili Görüşünün Osmanlı İlim Muhitindeki Yansımaları”, s. 321-353.

³⁰⁹ Sa'di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 77a, 77b.

³¹⁰ *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 31a; 31b.

3.2.4 Rica ve İstirham Cümlesi

Fetvalarda genellikle sorunun arkasından cevabın açıklanmasını rica eden ve müftünün karşılığını Allah'tan görmesini dileyen kalıplaşmış ibareler gelir. Heyd bu kalıplaşmış ibarelerin bazı şeyhülislam fetvalarında bulunmadığını söyler.³¹¹ Sa'di Çelebi'nin fetvalarının hepsinde sorunun ardından bitişik olarak bu ibarelere yer verildiği görülür. Nitekim fetva usulcülerinin de fetva isteyeninin müftüye karşı hürmet ve şükran yollarından biri olarak soru kâğıdında müftüye dua etmeyi ihmal etmemesini tavsiye etmişlerdir.³¹² Sa'di Çelebi'nin fetvalarında “beyân buyurup”, “beyân buyurula” veya “beyân olunup” sözleri ile sorunun açıklanmasının talep edildiği bildirilir. Ardından “müsâb oluna/olasız” veya “müsâb ve me’cûr olamaz” şeklinde müftünün sevap ve mükâfâtını alması için dua edilir. Müftünün duası ile başlayan fetva bu kez fetva isteyeninin duası ile sona ermiş olur. Böylece soruyu cevaplayan, meseleyi çözen kimseye hem bu aşamada doğru olanı bulması için yardım dilenir hem de Allahtan karşılığını, sevabını alması dileği sunularak teşekkür edilmiş olur.

3.2.5 Cevaba Giriş Cümlesi

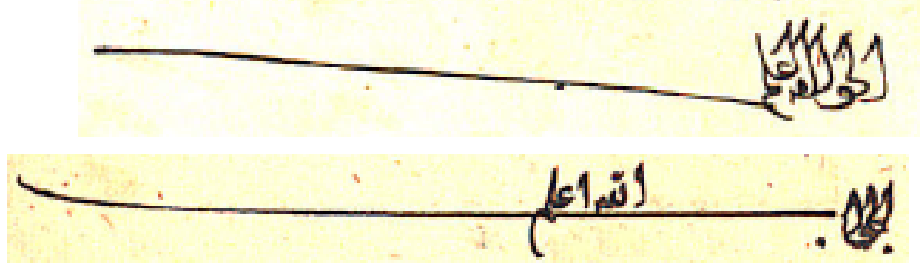
Fetvalarda müftünün cevabı satır boyunca uzanan “*El-cevâb*” kelimesi ile başlar. Bu kelimeyi genellikle müftünün yanılabilirliğini ima eden ibareler takip eder. Bu ibareler “*ve Allah subhânehu ve te’âlâ a’lem ve ahkem*” (ve en iyisini subhan olan yüce Allah bilir ve en iyi hüküm verendir), “*ve Allahu a’lem bi’s-savâb*” (ve doğrusunu en iyi Allah bilir), “*el-’ilm indehu*” (ilim Allah katındadır), “*ve bi’llâh te’âlâ et-tevfik*” (ve başarı yüce Allah’ın bağışı iledir) veya “*Allahu a’lem*” (Allah bilir) şeklinde olabilir.³¹³ Sa'di Çelebi'nin fetvalarının hepsinde “*El-cevâb*” kelimesini çoğunlukla “*Allahu a’lem*” ibaresinin takip ettiği görülür. “*El-cevâb*”dan sonra “*Allahu a’lem*” bazen bitişik bazen

³¹¹ Heyd, “Osmanlı’da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, s. 295; Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 343.

³¹² Osman Şahin, “İslam Hukukunda Fetva Usulü”, (Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2002), s. 96.

³¹³ Heyd, “Osmanlı’da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, s. 295; Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 343-344.

“*El-cevâb*”ın sonundaki “b” harfinin üzerine, bazen de satırın sonuna yazılır. Bazı fetvalarda ise yalnızca “*El-cevâb*” yazar (Şekil-29).

Şekil-29: Cevaba giriş cümlelerine örnekler: “el-cevap Allahu a‘lem”.³¹⁴

El-cevâb Alahu a‘lem ibâresi, davet formülünde ve rica ve istirham cümlelerinde olduğu gibi müftünün görüşler arasından tercih ettiği veya yeni verdiği hükmün isabetli ya da hatalı olabileceğini işaret eder. Böylece fetva boyunca hem müftünün hem de müsteftinin ağızından müftülerin yanılabilirliği vurgulanmaktadır.

3.2.6 Cevap

Cevaba giriş cümlesinin ardından şeyhülislamın kendi el yazısı ile yazdığı cevap gelir. Cevabın uzunluğu sorulan soruya göre değişir. Sorular genellikle olur, olmaz, vardır, yoktur, gelir, gelmez, meşrudur, meşru değildir, caizdir, caiz değildir şeklinde kısadır.³¹⁵ Cevapların kısa oluşu, soruların konunun diğer ihtimallerini dışarıda bırakarak ilmî şekilde formüle edilmesinden kaynaklanır.

Fetva usulcülerini cevabın açık ve anlaşılır olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Nitekim İbnü’l-Kayyım anlaşılamayacak cevapların, soranın şaşkınlığını artırmaktan başka işe yaramayacağını, dolayısıyla bunun ilim olamayacağını belirtmiştir. Ebu Hanife ise cevap kalabalık/sıkışık olunca doğrunun kaybolduğunu söyler. Diğer yandan müftü

³¹⁴ Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 9a; 11a.

³¹⁵ Atar, “İftâ Teşkilatının Ortaya Çıkışı”, s. 43; Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 200; Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili*, s. 343.

cevabın, halkın anlayabileceğinden daha kısa olmamasına da özen göstermelidir. Cemâleddîn el-Kâsımî kısa cevabın ancak açık-seçik olan konularda tercih edileceğini, önemli konularda ise cevabın uzatılabileceğini söylemiştir. Fetva usulcileri, müftünün kendi asrındakilerin anlayacağı bir dil kullanması, anlaşılmayacak derecede ağır terim ve garip lafızlar kullanmaktan kaçınması gerektiğine dikkat çekmişlerdir.³¹⁶

Osmanlı’da fetvanın cevap kısmındaki yazının şeyhülislamın el yazısıyla olması zaruridir. Uzunçarşılı, fetvanın taklit edilmesi ihtimaline karşı buna dikkat edildiğini belirtir.³¹⁷ Sa’di Çelebi’nin fetvalarının tümünde cevap kendi el yazısı ile yazılmıştır. Cevapları bazen bir, iki kelime ile soruyu olumlu veya olumsuz yanıtlayan kısa cevaplardır. Daha uzun, içinde açıklama ve şart belirten uzun cevapları da bulunmaktadır.

Sa’di Çelebi’nin câiz olur/olmaz, kâdir olur/olmaz, sahih olur/olmaz, nâfiz olur/olmaz, farz değildir, haram denilmez, helâl olur, lâzım olur, nesne lâzım olmaz, makbul olmaz, amel olunmaz, elinden gelir/gelemez, taleb idemez, intikâl eyler, istimâ’ olmazlar, mesmû’ olur, halâs olur, âzâd olmaz, cârî olmaz, ikâme olunmaz, vârislerin olur, ta’zîr müstehak olur, tecdîd-i îmân ve nikâh lâzım olur, te’dîb olunur, tövbe ve işğfâr lâzım olur, tazmîn itdürülmez, tazmîn etdirir, tasdik olunur, beyyineyle alıbilür, bey’ idemez, men’ idemez gibi cevapları kısa cevaplarına örnek verilebilir.

Birçok cevabında verdiği hükmün koşullarını açıklayıcı ifadeler bulunduğu görülür. “Hind mütezevvic ve mu’tell değilse tasdîk olunur”, “reşîd oldu ise kâdir olur”, “Zeyd münkir ise istimâ’ olunmaz”, “istimâ’ olunmaz yirmi yıldan berü Amr’ın tasarrufunda ise”, “ecr-i misilli ziyâde eylediği şuhûdla sâbit ise”, “Zeyd hırzından hafıyyeten aldı ise serikadır”, “giderdebilürler eğer gidertmek isteyenlerün tarîk-i âmma Zeyd gibi ta’addileri yoğsa”, “Zeyd fesâdla ma’rûf kimesne ise Hind tasdîk olunur”, “makbûl olur ‘adllerse”, “nikâh-ı cedîd olmayınca menkûhası olmaz ve Zeyd Hafsa’dan nesne almaz”, “kitâbete kesti ise mükâtebin rızâsı olmayınca bey’ eylemek elinden

³¹⁶ Şahin, *Fetvâ Âdâbı*, s. 124-127.

³¹⁷ Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 203-204.

gelmez”, “kâdir olmaz zevc-i âhara tezvîc olmayınca” şeklindeki cevaplar bu türden cevaplarına örnek verilebilir.³¹⁸

“Süleyman aleyhi’s-selâm salât-ı asrı terk eylediği sâbit değildir alâ farzi subûtihi bi-tarîki’n-nisyândır kebîre olmaz ve Mûsâ aleyhi’s-selâm Kıptî katl eylediği kable’n-nübüvvedir ve hatâendir ve bunun gibilere kebîredir deyü ısrar edene ta‘zîr-i belîğ lâzım olur”, “a‘lem câiz değildir ol kâdının kande şuhûd-ı tarikile nakl sâbit olduktan sonra tekrâr şuhûd-ı tarîk işhâd eyleyüb kendünün kande nakli sübut ve işhâd eylediği şahidlerin esâmîsin naklin zeylinde yazub kâdı-yı âhara irsâl eylemek gerekdir” örneklerinde olduğu gibi bazı cevapları ise diğerlerine nisbeten daha uzun ve açıklayıcıdır.³¹⁹

3.2.7 İmza

Osmanlılarda her türlü yazı ve yazışmaya görüldüğünü ve onaylandığını ifade etmek üzere konulan formül için imza denilmiştir.³²⁰ İmzalar genellikle kişinin ismi ile birlikte Arapça olarak Allah’tan iyilik ve bağış dileyen sözleri içerirdi.³²¹ Fetva usulcileri, fetva yazılıp tamamlanınca bu fetvayı yazanın kimliğinin açık bir şekilde yazılıp imzalanmasını istemişlerdir.³²² Fetvayı talep eden kişinin fetvayı aldıktan sonra yazının müftüye ait olduğundan emin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Fetva belgesinde müftünün imzasının bulunması halinde bunun tereddüde yol açmayacağı açıktır.³²³

Uzunçarşılı, Osmanlı şeyhülislamlarının fetvalarının altında kendi el yazılarıyla imzalarının bulunmasının şart olduğunu belirtir. 18. yüzyıldan sonra imza yerine şeyhülislamın şahsi mührünün basıldığı görülse de bunun ancak bir mazeret sebebiyle ve padişahın izniyle olduğunu söyler.³²⁴

³¹⁸ Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 15a; 16a; 20a; 20b; 25b; 35a; 47a; 60a; *Fetâvâ*, vr. 6a; 14b; 19b; 42b; 49b; 75b.

³¹⁹ *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 3a; *Fetâvâ*, vr. 13b.

³²⁰ Mehmet İpşirli, “İlmiye Mensublarının İmzâ ve Tasdik Formülleri”, *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri: Bildiriler*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1988, s. 177.

³²¹ İpşirli, “İlmiye Mensublarının İmzâ ve Tasdik Formülleri”, s. 178.

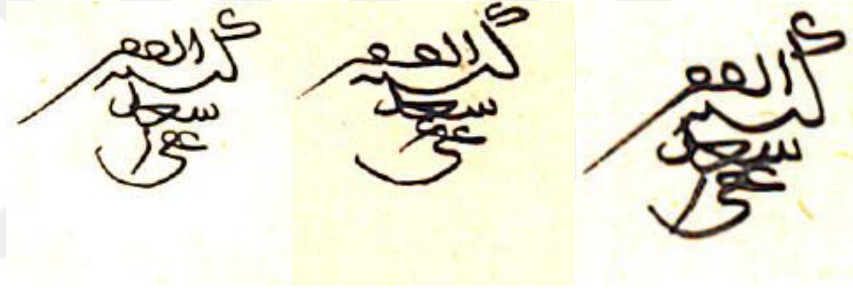
³²² Şahin, “İslam Hukukunda Fetva Usulü”, s. 194.

³²³ Şahin, “İslam Hukukunda Fetva Usulü”, s. 99-100.

³²⁴ Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 203-204.

İpşirli, ilmiye mensuplarının imzalarında kendilerine mahsus bir tarz oluştuğunu söyler. Şeyhülislamın fetvalardaki imzaları “*Ketebehû el-fakîr*” (fakir bunu yazdı), ilk birkaç şeyhülislamın fetvasında ise “*Harrerehû el-fakîr*” (fakir bunu yazdı) ibaresi ile başlamaktadır. Yazan kişiler fakîr (yoksul), hakir (değersiz) gibi sıfatları alçakgönüllülük ifadesi olarak seçmişlerdir. Bundan sonra şeyhülislamın ismi, bazen yanında babasının ismi de gelir. Son olarak da “*ufiye anh*” (Allah onu afetsin) veya “*ufiye anhumâ*” (Allah onları affetsin) duası yer alır.³²⁵

Sa’di Çelebi fetvalarının altına imzasını “*Ketebehu el-fakîr Sa’d ‘ufiye anh*” (Fakir Sa’d onu yazdı. Allah onu affetsin) şeklinde atmaktadır (Şekil-30).

Şekil-30: Sa’di Çelebi’nin imzasına örnekler, “*Ketebehu el-fakîr Sa’d ‘ufiye anh*.”³²⁶

3.2.8 Tamamlayıcı Soru

Bazı fetvalarda cevabın altında mesele ile ilgili ikinci bir soru bulunur. Genellikle “bu sûrette” veya “sûret-i mezbûrede” şeklinde başlayarak yukarıdaki sorunun sonucuna ilişkin olduğu vurgulanır. İkinci soruyu da ilk soruyu yazan kâtip yazar. Bazı fetvalarda ilk sorunun cevabı için bırakılan geniş boşluk, bazılarında ise cevabın çok dar bir alana sıkıştırılmış olması iki sorunun aynı zamanda yazıldığını gösterir. İkinci soru müftünün

³²⁵ İpşirli, “İlmiye Mensublarının İmzâ ve Tasdik Formülleri”, s. 179.

³²⁶ Sa’di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa’di Efendi*, vr. 4b; 7a; 50b.

ilk soruya vereceği cevaba dayandığı için soruları yazan kâtibin cevabı bilerek yazmış olduğu anlaşılmaktadır.³²⁷

Sa‘di Çelebi’nin fetva mecmualarında kendi cevapladığı tamamlayıcı soru bulunan fetva sayısı üç tanedir.³²⁸ Fetvalarda tamamlayıcı soru genellikle aynı kâtip tarafından yazılıp cevap aynı müftü tarafından verilirken Sa‘di Çelebi’nin mecmuasında bunun aksi olan bir örnek dikkat çekmektedir. Sa‘di Çelebi’nin cevabının altındaki boş kısma “sûret-i mezbûrede” diye başlayan Ebussuûd Efendi’nin cevaplayıp imzaladığı tamamlayıcı soru yapıştırılmıştır. Bu durum fetvanın alındığı dönemden sonra da dolaşımda olduğuna işaret etmektedir. İkinci cevabın birinciye tasdik etmesi hukukî yorumun geçerliliğinin devam ettiği durumlara örneklik teşkil eder:

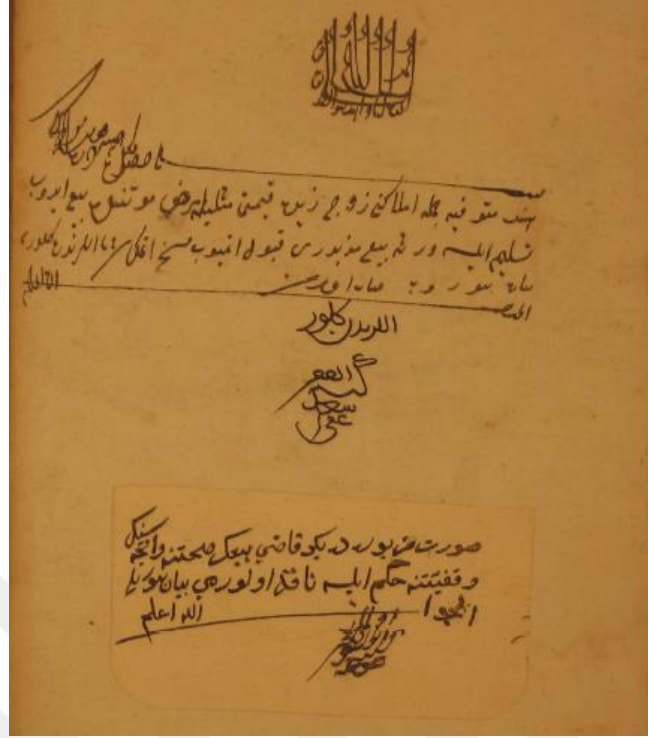
Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.
Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne vechiledir ki?
Hind-i müteveffiye cümle emlâkını zevci Zeyd’e kıymet-i misliyle maraz-
ı mevtime bey‘ idüb teslîm eylese verese bey‘-i mezbûru kabûl etmeyüb
fesh etmek şer‘an ellerinden gelür mü? Beyân buyurub müsâb olasız.
El-cevâb Allahu a‘lem ellerinden gelür.
Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

*Sûret-i mezbûrede Bekir-i kâdî bey’in sıhhatine ve akçesinin vakfiyyetine
hükm eylese nâfiz olur mu? Beyân buyurula.
El-cevâb Allahu a‘lem olmaz.
Ketebehu el-hakîr Ebussu‘ud ‘ufiye anh (Şekil-31).³²⁹*

³²⁷ Heyd, “Osmanlı’da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, s. 297.

³²⁸ *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 19a; *Fetâvâ*, vr. 20b; 103b.

³²⁹ Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ*, vr. 33b.

Şekil-31: Sa'di Çelebi'nin fetvasının altında Ebussuûd'un cevapladığı tamamlayıcı soru bulunan şukka.³³⁰

3.2.9 Şukkaların Arka Yüzündeki Kayıtlar

Heyd, birçok fetvanın arkasında, ters çevrildiği zaman çoğunlukla kâğıdın sol üst köşesinde kısa kayıtlar bulunduğunu aktarır. Bu kayıtlarda genellikle soruyu soranın ismi, ikametgâhı veya her ikisi bulunur. Kimi zaman soranın mesleği de yazılır.³³¹ Bu durum ancak müstakil halde bulunan şukkalar için geçerlidir. Fetvaların kopyalarının yazıldığı sûret mecmualarına bu bilgiler kaydedilmemiştir. Yapışdırma fetva mecmualarında ise şukkalar arkalarından yapıştırıldığı için bu kısımları okumaya çoğunlukla imkân yoktur. Sa'di Çelebi'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan yapışdırma mecmuası incelendiğinde iyi yapıştırılmamış veya yapışkanının etkisi geçen sayfaların kalkması

³³⁰ *Fetâvâ*, vr. 33b.

³³¹ Heyd, "Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri", s. 291.

nedeniyle bu kayıtların bazıları okunabilir hâldedir. Yapıştırılmış halde olanlardan bir kısmının ışığa tutulması ile kayıtları kâğıdın arkasından okuma imkânı oluşmuştur.

Şukkaların arkasına bu bilgilerin kaydedilmesi cevap yazıldıktan sonra kime teslim edileceğinin tespiti için gerekli olmuş olmalıdır. Zira fetvaların soru sorulduğu anda hemen yazılıp verilmesi mümkün değildir. Fetva sorusunun kişinin ağzından aktarıldığı halden ilmî bir forma dönüştürülmesi, kâğıdın hazırlanıp sorunun yazılması, şeyhülislamın soruyu görüp cevaplaması belli bir sürede gerçekleşecektir. Fetva talebinin yoğunluğuna göre bu süre uzamış veya kısalmış olmalıdır. Bu kayıtları anlamlı hâle getiren bir başka yönü fetvayı talep eden kişi, fetvayı mahkemeye veya kullanacağı başka yere göstermek istediğinde fetvanın kendi meselesine dair verilmiş bir cevap olduğunu kanıtlayabilmesidir.

Heyd, birkaç fetvanın arka yüzünde soruyu soran kişinin isminin yanında başka bir isim daha belki de fetvahanedeki görevlinin isminin bulunduğunu aktarır. Sa'di Çelebi'nin şukkalarında bu durumun bir örneğine rastlanmamıştır. Fetva metinlerinde tarih yer almamasına karşın kimi fetvaların arkasında sadece ayın günü zikredilmiştir.³³² İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan, fetvaların yapıştırılmayıp tepeden toplandığı bloknot biçimindeki fetva mecmuasında, bir şukkanın arkasındaki kayıtta “Rebî‘u’l-evvel yevmü’l-ehad 7 Ümmühan Hatun Sultan Bayezid’den” şeklinde ay ve günün düğüldüğü bir örnek bulunur.³³³

Sa'di Çelebi'nin şukkalarının arka yüzünde isimlerin yanında Galatalı, Galatavî, Gümülcinelî, İstanbullu, İstanbulî, Akkiliseli, Kandıralı, Edirneli, Mihaliçli, Bolulu, Engürülü, Simavlı, Bursalı, Semendereli, Beyşehir'den, İznik'ten, Şile'den Hayrabolu'dan, Bergama'dan, Trabzon'dan, Selanik'ten, Üsküdar, Ayasofya, Bursa, Lârende gibi soruyu soranın nereli olduğunu veya nereden geldiğini belirten kayıtlar bulunur.³³⁴ Bu kayıtların kişilerin nereden geldiklerini göstermesi güçlü bir ihtimaldir. Sadrazam Koca Sinan Paşa'nın (ö. 1596) şeyhülislamlık ile ilgili “Şark'dan ve Garb'dan

³³² Heyd, a.g.m, s. 291-292.

³³³ *Mecmuatü'l-fetâvâ*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 4401, vr. 154.

³³⁴ Sa'di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 9b, 10b, 24b, 26b, 30b, 32b, 34a, 35b, 37b, 39b, 41b, 42b, 45b, 46b, 47b, 49b, 58a, 61b, 62b, 67b, 69b, 70b, 73b, 75a, 83b, 87a, 88b, 89b, 90b, 98b, 103b, 104b, 105b, 106b, 107b, 108b, 109b, 110b, 111b.

gelen müsteftîler”den söz etmesi bu ihtimali desteklemektedir.³³⁵ Galata, Şile, Semendere, Kandıra, Akkilise, Hayrabolu, Mihaliç, İznik gibi İstanbul’un içinden veya nispeten yakın sayılabilecek yerlerden başka Selanik, Gümülcine, Bergama, Trabzon, Beyşehir, Simav, Lârende gibi İstanbul’a uzak bölgelerden fetva istemek üzere şeyhülislamlığa gelinmesi şeyhülislam fetvalarının önemli bir fonksiyonu olduğunu işaret eder.

Sa’dî Çelebi’nin şukkalarının arkasındaki kayıtlarda iki kadın ismi dikkat çeker. Bunlardan Güllü binti Murad’ın talep ettiği fetva, bir kadının boşandığı kocası ile arasındaki çocuklarının velayetinden ve mehirden kaynaklanan probleme dairdir.³³⁶ Habibe binti Cafer ise bir topluluk içinde öldürülen ve katili belli olmayan kimsenin varislerine ödenen sulh bedelinin katilin ortaya çıkması durumunda geri alınıp alınamayacağını sormaktadır.³³⁷ Arka yüzdeki bu kayıtlarda bazen Taşçı Sinan İstanbullu, Ahmed Efendi el-Kadî gibi soru soranların mesleklerini bildiren bilgiler de bulunur.³³⁸ Elde daha fazla malzeme bulunması halinde fetvaları talep edenlerin cinsiyetleri, meslekleri, memleketleri ile ilgili ayrıntılar fetvaların hangi alanlarda ne gibi bir fonksiyon icra ettiğini göstermeye yarayabilir. Aynı zamanda toplum ve kültür tarihi için de zengin materyaller sunabilir.

3.3 Okuyucu Notları

Heyd, bu tür yapılandırma mecmuaların oluşturulmasının tarihi bir ilgi sebebiyle değil uygulamaya dönük bir düşünüş olarak daha sonra gelecek fetvalara itimada layık öncüller sağlamak için olduğunu belirtir.³³⁹ Sa’dî Çelebi’nin fetvalarının konularının inanç ve ibadet alanından daha çok ağırlıklı olarak kişiler arasında hukuk doğuran meselelerle ilgili olması bunu desteklemektedir. Nitekim nikâh, talâk, vakıf, icâr, bey‘, da‘vâ ile ilgili sorulan sorular sayıca öne çıkar. Diğer fetvalar ise ‘itâk, mukâtebe, müdebbir, âbık, sulh,

³³⁵ Özen, “Fetva Literatürünün Dönem, Coğrafya ve Mezhep Farklılıkları Açısından Mukayesesi”, s. 357.

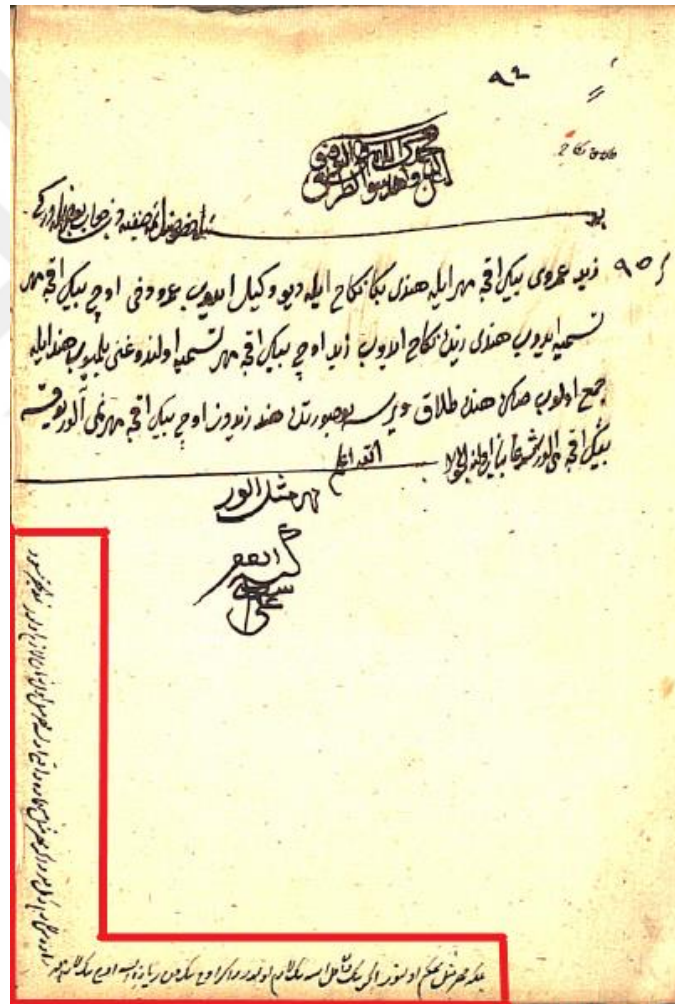
³³⁶ Sa’dî Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa’dî Efendi*, vr. 58b.

³³⁷ *Fetâvâ-yı Sa’dî Efendi*, vr. 65b.

³³⁸ *Fetâvâ-yı Sa’dî Efendi*, vr. 32b; *Mecmuatü’l-fetâvâ*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, nr. 4401, vr. 27.

³³⁹ Heyd, “Osmanlı’da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”, s. 290

mudârebe, şirket, şehâdet, kefâlet, nafaka, şuf'a, kasâme, hîbe, gasb, vedî'a, serika, cinâyât, diyet, müşkil, hidâne, kerâhiyye, rehin, kefil, mîras, kismet, vesâyâ, vasiyyet, öşür, arâzî, neseb, velâ, hîtân, lian, elfâz-ı küfür gibi yine mahkemelere konu olabilecek pek çok hususu içerir. Kazâyâ, kazıyye ve edeb-i kâdı konularındaki doğrudan kadıyı ve mahkeme usulünü ilgilendiren fetvalar da dikkat çeker. Sa'di Çelebi'nin mecmualarının üzerindeki okuyucu notları da mecmualardan kadı, müftü veya İslam hukukçusu bir âlim tarafından böyle bir pratik amaç nedeniyle istifade edildiğini göstermektedir (Şekil-32).

Şekil-32: Üzerinde okuyucu notu yazılı olan bir şukka örneği.³⁴⁰

³⁴⁰ Sa'di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 48b.

Sa'di Çelebi'nin Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1073'deki mecmuasında 81 şukkanın üzerinde okuyucu notu bulunmaktadır. Bunlardan 59 tanesi, fetvanın altındaki boş kısma yazılmış olan “sahh” kelimesidir.³⁴¹ Diğer notlar ise fetvayı tasdik edenler veya şüpheli bulanlar, fetvanın zıttı görüş bildirenler ile fetvaya ek açıklama düşen notlardır.

Sahih, uygun, doğru anlamına gelen sahh işaretinin, Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemi yazma eserlerinde, eserin diğer nüshalarının karşılaştırılması neticesinde kayıtların sıhhatini ve doğruluğunu ifade eden bir sembol olarak kullanımına rastlanır.³⁴² Fetva mecmualarındaki kullanımına dair literatürde bir açıklamaya rastlanmamıştır. Sa'di Çelebi'nin fetvaları orijinal olduğu için “doğru, uygun” olduğu belirtilip tasdik edilen şey, fetvanın içeriği olmalıdır. Sahh notu düşülen fetvalardan birinde aynı zamanda “Savâbuhû Mevlânâ Hüsrev ihtiyâr etdüğü kavî üzere” notu yazılıdır.³⁴³ Savâb kelime anlamı olarak, sahh ile aynı anlama gelir, doğru demektir. Fetvanın Molla Hüsrev'in görüşüne göre olduğu doğrulanır. Fetvaya verilen cevap ile paralel olan, onu tasdik eden bir başka not örneğinde önce fetvanın konusunu özetleyen, çizme üzerine meshin cevazı anlamındaki “*cevâzü'l-mesh alâ cürmuk*” ibaresi gelir, ardından görüldü, doğrulandı manasında “*şâhede sadaka aleyh*” yazılmıştır.³⁴⁴

Verilen fetvayı eleştiren notlardan biri “şübhelî” ibaresidir. Dört fetvanın üzerine bu not düşülmüştür.³⁴⁵ Şübhelî yazan fetvalardan birisinde şüphe edilen bir mesele hakkında ona bir bakmak, araştırmak gerekir manasına gelen “*fîhi nazarun*” yazılmıştır. Bu fetvanın üzerindeki diğer notta ise Ebussuûd Efendi'nin aynı konuya farklı hüküm verdiği fetva kaydedilmiştir. Buna göre, bir kadının bakıp hüküm verdiği bir davayı başka bir kadı tekrar istînâf edebilir mi sorusuna Sa'di Çelebi elinden gelir cevabı verirken,

³⁴¹ *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 4a, 4b, 6b, 8b, 10a, 10b, 13a, 14a, 14b, 15a, 16a, 16b, 17a, 17b, 19a, 19b, 20a, 37b, 38a, 38b, 39b, 40b, 41a, 41b, 42b, 43a, 46a, 47a, 47b, 48a, 51a, 51b, 62b, 68a, 73a, 75b, 76a, 80b, 81a, 82b, 84b, 85b, 88a, 89a, 91b, 95b, 101b, 102a, 102b, 103a, 105b, 106a, 108a, 110a, 111b.

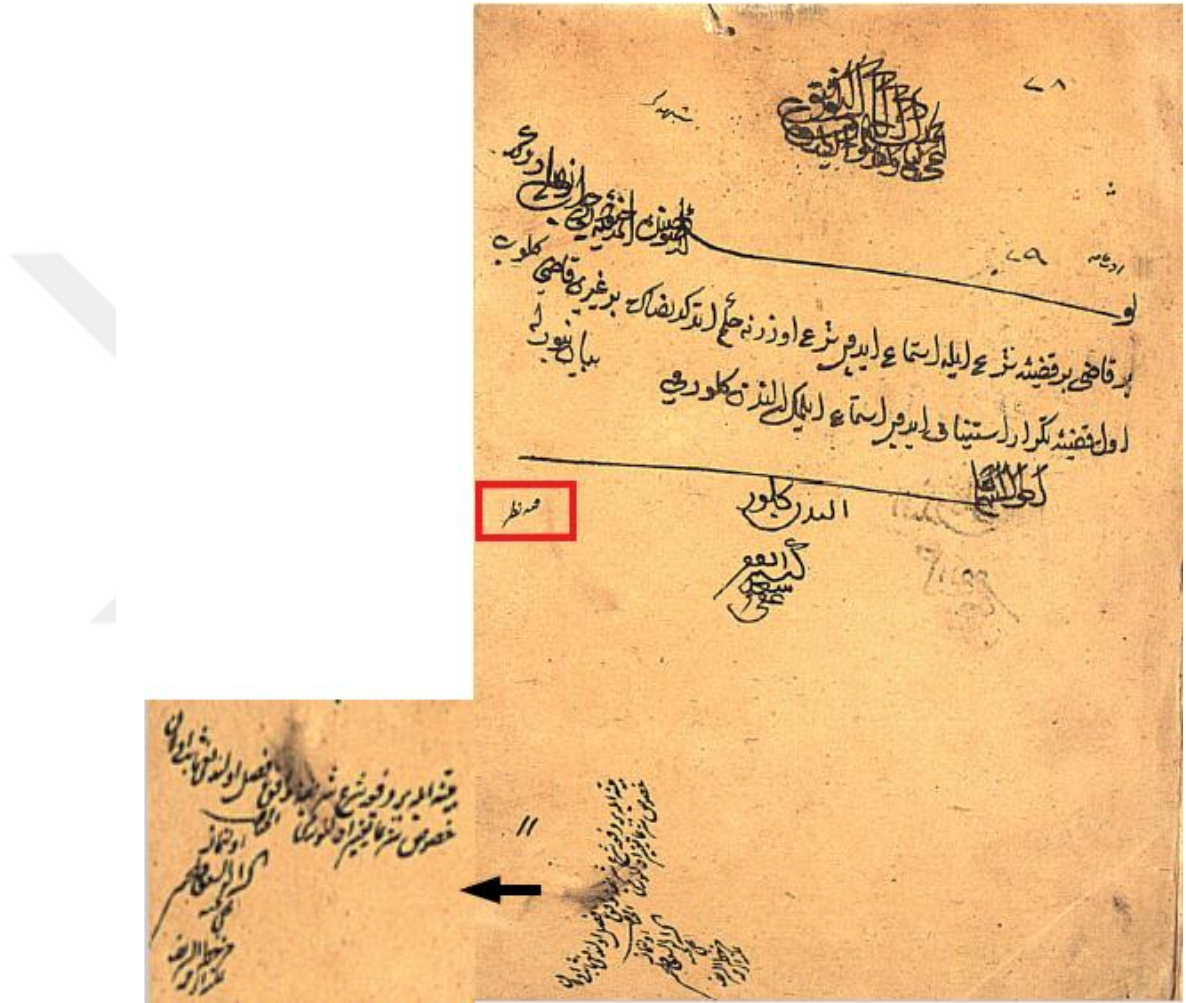
³⁴² Mehmet İpşirli, “Sah”, *DİA XXXV*: 490-491; Adam Gacek, *Arapça Elyazmaları İçin Rehber*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2017, s. 398.

³⁴³ Sa'di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 19a.

³⁴⁴ *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 12a.

³⁴⁵ *Fetâvâ-yı Sa'di Efendi*, vr. 12b, 15b, 39b, 52a.

Ebussuûd'un fetvasında görülen bir davada varılan hükmün değiştirilemeyeceği belirtilir (Şekil-33).³⁴⁶ Diyet ile ilgili bir fetvanın üzerinde yazan “Bu mesele cevâbında işkâl vardır” kaydı cevabı şüpheli bulan ifadelerden bir başkasıdır.³⁴⁷

Şekil-33: Üzerinde “fihi nazarun” kaydı ve Ebussuûd Efendi’ye ait bir fetvanın yazıldığı Sa’di Çelebi’ye ait şukka.³⁴⁸

³⁴⁶ *Fetâvâ-yı Sa’di Efendi*, vr. 15b.

³⁴⁷ *Fetâvâ-yı Sa’di Efendi*, vr. 112a.

³⁴⁸ Sa’di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa’di Efendi*, vr. 15b.

Bazı notlar fetvada verilen cevabı yanışlamaz ancak yine de tamamlayıcı, açıklayıcı bazı ifadeler ile şerh düşer. “Müddeti tamam oldu ise”, “Fesihden sonra” notları buna örnek verilebilir.³⁴⁹ Fetvada verilen hükme değil, kapalı kalan bir hususa yapılan bir eleştiriye “Sûk ne tâifenin sükudur beyân olunmak gerekdir” kaydında rastlanır. Bir vakıf dükkânının eskici ve gübreçi kimseler tarafından kiralanmasıyla ilgili olan fetvada geçen ehl-i sûk ile hangi esnaf grubunun kastedildiğinin belirtilmesi gerektiği ifade edilir.³⁵⁰

Şüpheli bulan veya şerh düşen ifadelerin yanı sıra okuyucu notlarının bir kısmı verilen cevaba muhalif olunduğunu belirten kayıtlardır. Sa’di Çelebi’nin “Zeyd’in iki bin akçe mehir üzere nikâh ile artuğa eyleme dediği vekîli olan Amr Hind’i Zeyd’e on iki bin akçe üzere nikâh eylese ba’de zaman Zeyd fevt olucak Hind-i mezbûre mehrini metrûkât-ı Zeyd’den iki bin üzere mi alır yohsa on iki bin üzere mi alır? Şer’an beyân olunub müsâb oluna. El-cevâb Allahu a’lem Zeyd Amr’ın on iki bin akçe üzerine tezvîc kabûl eyledi ise on iki bin alır kabûl eylemedi ise nikâh münfesih olur.” fetvasına düşülen “Bu ne makûle cevâbdır bilmedi ise cem’ oldular ise mehir-i misl alır niçün buyurmazlar.” şeklinde düşülen not, verilen cevabı uygun bulmadığını açıkça ifade eder ve kendi cevabını verir.³⁵¹

Sa’di Çelebi’nin fetvasının üzerine Ebussuûd’un fetvasının yazıldığı bir başka okuyucu kaydı oldukça dikkat çekicidir. Fetvalarda zikredilen rakamların aynı olması Ebussuûd’un bu fetvayı Sa’di Çelebi’nin fetvasını gördükten sonra yazdığını düşündürmektedir:

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E’in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.
Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne vechiledir ki?
Zeyd Amr’ı bin akçe mehir ile Hind’i bana nikâh eyle deyü vekîl idüb Amr dahi üç bin akçe mehir tesmiye idüb Hind’i Zeyd’e nikâh idüb Zeyd üç bin akçe mehir tesmiye olunduğunu bilmeyüb Hind ile cem’ olub sonra Hind ‘e talâk virse bu sûretde Hind Zeyd’den üç bin akçe mehirini mi alır yogsa bin akçe mi alır? Şer’an beyân oluna.
El-cevâb Allahu a’lem mehr-i misl alır.
Ketebehu el-fakîr Sa’d ‘ufiye anh.

³⁴⁹ *Fetâvâ-yı Sa’di Efendi*, vr. 22a; 75a.

³⁵⁰ *Fetâvâ-yı Sa’di Efendi*, vr. 22b.

³⁵¹ Sa’di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa’di Efendi*, vr. 49b.

(?) mehr-i misil hükm olunur eğer binden ekall ise bin lâzım olur ve eğer üç binden ziyâde ise üç bin lâzım olur ziyâdesi lâzım değildir ve eğer mehr-i misil müsemâmâda vâki‘ olsa mehr-i misil ol zaman lâzım olur nemekahu el-hakîr Su‘ud.³⁵²

Sa‘di Çelebi’nin verdiği cevaplarla ilgili farklı kanaatte olunan başka kayıtlar da bulunur. Örneğin Sa‘di Çelebi vakfedilen bir evle ilgili sorulan soruya ğallesi vakf olur derken altındaki notta [evin] kendisi vakıf olur, ğallesi virilür denilmektedir.³⁵³ Bir başka şukkada ise Sa‘di Çelebi’nin verdiği fetvaya muhalif olan Kadıhan’dan Arapça bir kayıt yazılmıştır. Fetvada Zeyd’in eskiden beri harmanı olan yerin yakınında Amr kendi tasarrufunda olan yere bir dam yapsa rüzgârına mani olduğu için Zeyd, Amr’a damını kaldırıtabilir mi sorusuna Sa‘di Çelebi kaldırıtabileceği cevabını verir. Kadıhan’dan getirilen kayıta ise ev sahibinin komşusunun rüzgârını, güneşini kesecek şekilde evini yükseltmesinin ya da duvarına yakın olmasının ya da kapı açmasının engellenemeyeceği çünkü kendi malında tasarrufta bulunduğu yazmaktadır.³⁵⁴

“Bir Müslümân kendü bağının üzümün sıkub şıra idüb Nasrânîye ve Yahûdiye şırayı satsa ammâ ol Nasrânî ile Yahûdî ol şırayı hamr idüb satacağın bilse ol şıranın akçesi ol Müslümâna şer‘an helâl olur mu? Beyân buyurula. El-cevâb Allahu a‘lem şübhelüdür harâm denilmez.” fetvasının üstündeki notta bir fıkıh eseri olan *Hidâye*’ye muhalif olduğu belirtilir. Fetvanın alt kısmında ise “tekrar yazılsın” notu dikkat çeker. İki not farklı el yazıları ile yazılmıştır. Tekrar yazılsın ibaresindeki yazı Sa‘di Çelebi’nin el yazısına benzemektedir.³⁵⁵

Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi, nr. 439’daki mecmuada ise 11 tane fetvanın üzerinde okuyucu notuna rastlanır. Bunlardan biri diğer mecmuada oldukça sık rastlanan “sahh” ibâresidir.³⁵⁶ Bir başka fetvada “tafsîle muhtâcdır” kaydı düşülmüştür. Soruda verilen bilgilerin hükmü vermek için yetersiz olduğu veya verilen cevabın açıklayıcı olması gerektiği kastedilmiş olabilir.³⁵⁷ “cevap yazılmıştır” şeklindeki bir kayıt

³⁵² *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 48b.

³⁵³ *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 72a.

³⁵⁴ Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 46b.

³⁵⁵ *Fetâvâ-yı Sa‘di Efendi*, vr. 72b.

³⁵⁶ Sa‘di Çelebi, *Fetâvâ*, vr. 38a.

³⁵⁷ *Fetâvâ*, vr. 34a.

ise diğ er mecmuadaki “tekrar yazılsın” kaydında olduğu gibi Sa‘di  elebi’nin el yazısına benzeyen bir başka nottur.

Mecmuadaki diğ er notlar ise fetvayı tasdikleyen veya muhalefet eden türde değildir. “Bey‘ beyyinesi rehinden evvelîdir.”, “H rr n kitâbete ke  let sahi  olmaduğu.” “Hîbe-yi mer zin beyt ’l-mâldan mukaddem olması.”, “Yeri tasarrufdan alub âhara virmeduğu.”, “Kâtilin mevl sından cerîme hükm olunmak.” gibi daha çok fetvadan sonuç çıkaran, verilen hükmü özetleyen ifadelerdir.³⁵⁸

İki mecmua karşılaştırıldığında  ehid Ali Paşa, nr. 1073’deki mecmuadaki okuyucu notlarının daha fazla olduğu ve fetvaları kritik eden tasdikleyici veya muhalefet eden notlar olduğu görülür. Amasya Bayezid İl Halk Kütüphanesi, nr. 439’daki mecmuadaki notlar azdır ve yorum içermez. Ancak bu mecmua diğ erinden genel özelliklerinin anlatıldığı kısımda bahsedildiği üzere, üzerine yapıştırılan başka  ukkaların bulunması ve 3 fetvanın üzerine başka bir müftünün imzalı fetva yazması gibi özellikleri ile farklılaşır.

Okuyucu notlarından anlaşıldığına göre notları yazan kimseler fetvalardaki cevapları eleştiriye tabi tutabilecek şekilde İslam hukukunda yetkin kişilerdir. Böyle bir fetva derlemesinin amacı kadı veya m ft  gibi hukuk lara yönelik kendi i lerinde yararlandıkları bir kaynak oluşturmak olabilir.

Cevaplara muhalefet eden veya onları tasdik eden notlar, daha sonraki bir dönemde kararların tekrar gözden geçirildiğini gösterir. Osmanlı fıkıh tarihi için katı bir taklit anlayışının bulunduğu ve fikhî birikime hiçbir katkı yapmadığı, geçmişin tekrarı ile yetinildiği dolayısıyla fıkıhla hayat arasındaki bağların koptuğu tespitleri yapılır. Fetva mecmualarındaki kararların tekrar gözden geçirildiği, tasdik edildiği veya yanlı landığı ile ilgili sonuç ise bu tespitleri haksız çıkarır. Fetvaların yüzyıllar boyunca aynı kaldığı ileri sürülür.³⁵⁹ Ancak Sa‘di  elebi’nin fetvaları üzerinde aynı konuda Sa‘di  elebi’den farklı hükümler verildiği kayıtlar görülür. Bazı fetvalarının *Hidâye*, *Kadıhan* gibi fetva ve fıkıh kaynaklarına muhalif olduğu anlaşılmaktadır. Fetvalara muhalif olarak yazılan

³⁵⁸ *Fetâvâ*, vr. 40b, 41a, 43b, 44a, 45b, 46a.

³⁵⁹ Süleyman Kaya, “Osmanlı Fetvası  zerine”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 22 (2013): 80-82.

notların bazılarında Ebussuûd'un aynı konuyla ilgili zıt yönde fetva verdiği görülür. Bu durum Sa'di Çelebi ve Ebussuûd dönemleri hukukî olarak farklı yorumlara gidilen iki ayrı dönem miydi sorusunu akla getirmektedir.

Mecmuaların üzerindeki notlar arasında başka kitaplardan ve müftülerden getirilen kayıtlar olması bu notların nakil (nükûl) olduğunu göstermez. Çünkü fetvaların delili, kaynağı değildir. Fetvalardaki hükümle paralel değil bilakis zıt yönde fikir bildiren görüşlerdir.

Mecmuaların üzerindeki okuyucu notları fetvaları kritik eden başka hukukçular bulunduğunun yanı sıra yazma eserin yazılmaya devam ettiğini de gösterir. Okuyucusunun, mecmuanın sadece sahibi olmadığı yazarı da olduğunu işaret eder. Böylece mecmua hem yazıldığı dönemin hem de okunduğu dönemin kültürünü yansıttığı ve canlılığını devam ettirdiği söylenebilir.

SONUÇ

Bu tezde Sa'di Çelebi'nin fetvaları diplomatika yönünden incelenerek 16. yüzyılın ilk yarısında fetva makamında uzmanlaşmış görevlilerin bulunduğu ve fetva bürokrasisinin yoğun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şukkalarda kâtiplerin yazdığı dâvet, meseleye giriş cümlesi ve mesele kısımları üzerinde yapılan incelemeler, bir kâtip birden fazla yazı şekli benimsemiş olsa dahi Sa'di Çelebi'nin beş yıllık şeyhülislamlığı döneminde en az 9-10, en fazla 21-22 farklı kâtibin bulunduğunu göstermektedir. Davet formüllerin aşırı ölçüde stilize olmuş olanlarının bulunması bu durumu desteklemektedir. Davet formüllerindeki ve yazı çeşitlerindeki zenginlik aynı zamanda Osmanlı yazı sanatı ve görsel kültürünün gelişimi olarak değerlendirilmiştir. Erken döneme ait olduğu varsayılan şukkalardan yola çıkılarak şeyhülislamlık tarihinin ve ilk şeyhülislamların yeniden değerlendirilebileceği düşünülmüştür. Yine şukkalardan yola çıkılarak bugüne kadar bilinen tarihlerden daha erken dönemlerde de fetva kâtiplerinin bulunduğu kesin bir dille ileri sürülmüştür.

Fetvalarda davet formülünde yer alan müftünün duasında, meselenin sonunda bulunan müsteftinin duasında ve cevaba giriş cümlelerindeki “El-cevâb Allah a‘lem” ibarelerinde benimsenen dil, müftülerin yanılabilirliğinin hem müftü hem de müstefti ağzından vurgulanması olarak görülmüştür.

Şukkalarda arka yüzündeki notlarda yer alan soru soran kişilerin memleketlerine dair bilgilerden yola çıkılarak İstanbul'a uzak bölgelerden de fetva istemek üzere şeyhülislamlığa gelmesi şeyhülislam fetvalarının önemli bir fonksiyonu icra edişi olarak yorumlanmıştır. Şeyhülislamlığın Osmanlı coğrafyasının farklı yerlerinde neye karşılık geldiğini aydınlatmada bu kayıtlar önemli ipuçları vermektedir.

Sorulan soruların Hanefî mezhebinin görüşlerine göre cevaplandırılmak üzere sınırlandırılması Osmanlı'da, Anadolu ve Rumeli'de Hanefiliğin resmî mezhep olarak tercih edildiği yorumları bağlamında ele alınmıştır. Ebussuûd dönemi onun bazı fetvaları

nedeniyle resmî mezhep uygulamasının başlangıcı olarak kabul edilir. Sa'dî Çelebi'nin aynı konudaki fetvası ve onun şeyhülislamlığı döneminde verilen ferman incelendiğinde, uygulamanın çok daha önce başladığı sonucuna varılır. Osmanlı'da Hanefilik tercihinin sebepleri üzerinde durulmuş ve bunun Şîilik karşısında Sünnî akaidin güçlendirilmek istenmesinin yanı sıra Sünnî mezhepler arasındaki bir tercihten de kaynaklanabileceğine dikkat çekilmiştir. Osmanlı siyasi otoritesi, hukuki organları, fakihleri ve medrese geleneğinin etkileşim halinde Hanefî hukukunda birleşmeleri Osmanlı'nın Anadolu'da uzun süren hâkimiyetini sağlayan faktörler arasında Hanefî hukukunun katkısının hangi ölçüde olduğu sorusunu akla getirmektedir.

Fetvaların kim tarafından ve nasıl bir araya getirildiğine dair iki mecmuada da bilgi bulunmamaktadır. İki mecmuanın aynı dönemde düzenlendiği ve içerisinde Ebussuûd'un fetvaları bulunması nedeniyle en erken onun döneminde düzenlenmiş oldukları sonucuna varılmıştır. Şukkaların aynısından iki tane düzenlenip birinin müftüde diğerinin soru soranda kaldığına dair bir iz bulunamamıştır. Bu nedenle bir tane düzenlenen şukkaların soru soran kimsede kalması gerekirken bunlardan nasıl mecmualar oluşturulduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Şukkaların koleksiyonunu yapan kimsenin şukkalara kolay ulaşma imkânı bulunan birisi, dolayısıyla fetvâ emîni, fetvâ kâtibi veya bir başka fetva görevlisi olduğu düşünülmüştür. Bu kimseler özel ilgileri nedeni ile - müsteftîler sorularının cevaplarını alıp okuduktan veya okuttuktan sonra- müsteftîlerden şukkaları talep etmiş olmalılardır. Bu durum yapılandırma fetva mecmualarının sayısının azlığını da açıklamaktadır.

Bu mecmuaların sayısının azlığı ve daha sonraki dönemlerde nukûllü mecmualarının sayısının çokluğu yine fetva görevlileri ve müftüler tarafından yararlanılmasından kaynaklanabilir. Zira taşra müftüleri fetvalarında nakil belirtmek zorunda oldukları için üzerinde nakil bulunmayan şeyhülislam fetvalarından ise bu fetvaların nakilleri ilave edilmiş kopyalarından oluşturulmuş mecmualar daha çok tercih edilmiş olmalıdır.

Çalışmada fetva mecmualarının düzenlenme amacı, uygulamaya dönük olarak kazâ veya iftâ görevlilerinin yararlandıkları bir kaynak oluşturmak olarak değerlendirilmiştir. Nitekim iki mecmua da fıkıh kitapları sistematüğinde

düzenlenmemiştir, fetvalar inanç ve ibadet alanından daha çok iftâ ve kazânın ağırlıklı konularından olan kişiler arasında hukuk doğuran meselelere dairdir. Mecmuaların üzerindeki okuyucu notları yazan kimseler fetvalardaki cevapları eleştiriye tabi tutabilecek şekilde İslam hukukunda yetkin kişiler olarak yorumlanmıştır. Bu da böyle bir fetva derlemesinin kadı veya müftü gibi hukukçular tarafından kullanıldığını işaret eder. Cevaplara muhalefet eden veya onları tasdikleyen notlar, daha sonraki bir dönemde kararların tekrar gözden geçirildiğini gösterir. Fetvaların üzerine yazılan notların bazılarının Sa‘di Çelebi’den farklı hükümler veren kimselerin fetvaları olması Osmanlı hukukunda fetvaların her zaman tekrarlamadığını gösterir. Mecmualarda Ebussuûd’un aynı konuyla ilgili zıt yöndeki fetvalarının olması ise Sa‘di Çelebi ve Ebussuûd dönemleri hukukî olarak farklı yorumlara gidilen iki ayrı dönem miydi sorusunu akla getirmektedir.

Sa‘di Çelebi’nin fetva mecmuaları 16. yüzyılda Osmanlı hukukundaki gelişmeler bağlamında o dönem fetva mecmualarının gördüğü fonksiyon ile ilişkilendirilmiştir. 16. yüzyılın ortalarından itibaren kadı ve müftü berâtlarında hemen daima “...eimme-i Hanefiyye’den muhtelefun fiha olan mesaili kemâ yenbeği tettebbu edüp esahh-ı akvâli bulup anınla amel eyleye...” ifadelerinin bulunması ile esahh-ı akvâle göre hükmetmek kadı ve müftülere zorunlu kılınmıştır. Böylece kazâ-fetva ilişkisi yeni bir boyut kazanmıştır. Osmanlı hukukunda esahh-ı akvâlin merkeze alınması müftüleri ve fetva kitaplarını da merkez haline getirmiştir Kadılar, Hanefî mezhebi içerisinde farklı görüşlerin bulunduğu durumlarda esahh-ı akvâlin tespitinde yetersiz kaldıklarında müftülere danışmak veya fetva kitaplarına müracaat etmek yoluna başvurmuşlardır. Bu gelişmeler ile 16. yüzyıldaki fetva mecmualarının sayısındaki artış arasında bağlantı olduğu düşünülmüştür.

Kaynaklarda Sa‘di Çelebi ile ilgili fetvalarının makbul bulunduğu ile ilgili bilgiler fetvalarından yapılan muntazam derlemeler ile ele alınınca doğru görünmektedir. Mecmualardan birinin zahriyesinde yer alan “gâyet gereklü fetvâlar olmağın hıfz olundu” kaydı da Sa‘di Çelebi’nin döneminde fetvalarının önemli bulunduğuna işaret eder.

Sa‘di Çelebi’nin yapıdırma fetva mecmuaları, fetva mecmuaları literatürü içerisinde özel bir yere sahiptir. Zira mecmualarda derlenen fetvaların orijinal veya sûret olması fetvaların müftülere aidiyetinin kesinliğinin tespitinde belirleyicidir. Bu bakımdan

Sa'di Çelebi'nin fetvalarının kendisine aidiyeti konusunda şüphe yoktur. Aidiyeti kesin olan bu fetvalar dönemin siyasi, sosyal ve hukukî tarihi ile ilgili yapılacak çalışmalar için zengin bir muhtevaya sahiptir.

Görgün, eğer İslam toplumu fıkha uygun yaşayan toplum ise fıkhnın oluşum ilkeleri ile toplumun oluşum ilkeleri arasında bir irtibat, hatta özdeşlik olması gerektiğinden bahseder. Fıkhnın oluşum ilkelerinin kavranması ise fakihin nasıl düşündüğü ve fakih olarak neler yaptığının yani fıkıh usulünün kavranmasından geçer.³⁶⁰ Bu bağlamda, hem Sa'di Çelebi'nin fetva verirken izlediği usûl ve yöntemi aktarması hem de fetvalarının ekte transkripsiyonlarının verilmesi ile bu çalışmanın Osmanlı toplumu ve hukukuna ve arasındaki irtibata dair yapılacak diğer çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak Sa'di Çelebi'nin yapıdırma fetva mecmuaları, literatürdeki özel yeri ile Osmanlı fetva bürokrasisi ve diplomatikası incelemeleri için önemli bir kaynak olarak görülmektedir. Fetvaların ve mecmuaların tahlili bu derlemelerin 16. yüzyıl fetva müessesesindeki gelişmelerle paralel olduğunu gösterir. Osmanlı'da iftâ ve kazâ görevlilerinin bu vazifelerini yaparken hangi kaynaklardan yararlandıklarının somut bir cevabı bu mecmualardır. Mecmuaların üzerindeki okuyucu notlarından, mecmuayı elinde bulunduran kimselerin mecmuadan etkin bir şekilde yararlandıkları anlaşılır. Üzerindeki notların niteliği fetvaların farklı dönemlerde muhafazakâr bir anlayışla tekrar edilmediğini ve her konunun yeniden değerlendirilip karar verildiğini işaret eder.

³⁶⁰ Tahsin Görgün, *İlahi Sözün Gücü*, İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2013, s. 60.

BİBLİYOGRAFYA

- Ahaveyn, Muhyiddin Mehmed b. Kasım. *es-Seyfû'l-meşhûr ale'z-zindîk ve sabbi'r-Rasûl*. Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi. Nr. 1279. Vr. 330b-334a.
- Akakuş, Recep. “Şeyhü'l-islam Sa‘di Çelebi ve Dârü'l-Kurraşı.” *Diyanet Dergisi* cilt 25, sayı 2, (1989): 95-108.
- Akgündüz, Ahmet. “Ebüssuûd Efendi”, *DİA*. X, 365-371.
- Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*. I. Kitap. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1990.
- Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*. IV. Kitap I. Kısım. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1992.
- Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*. VI. Kitap. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1993.
- Akgündüz, Murat. *XIX. Asır Başlarına Kadar Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2002.
- Aksoy, Hasan. “Dursun Fakih”, *DİA*. X, 7-8.
- Alak, Musa. “Kemalpaşazâde'nin Şerhu Tağyîri'l-miftah Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili.” Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2009.
- Alemdar, Yusuf. *İstanbul'da Kur'an Okulları (XV-XVI. Yüzyıllar)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.
- Altınbaş, Şükrü. “Fetvâ Eminleri”. *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 10 (1963): 23-26.
- Anameriç, Hakan. “Yazma Eserlerde Bir Bilgilendirme Aracı Olarak Şukka”. *Bilig* 73 (2015): 17-38.
- Arslan, Emine. “Nukûllü Fetva Mecmûaları ve Mehmed Fıkhî'nin el-Ecvibetü'l-kânia Adlı Eserinin Bunlar Arasındaki Yeri.” Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2010.
- Arslan, Sami. “Bilgiyi İstinsahla Çoğaltmak: Osmanlı İlim Kamuoyunda Bilginin Dolaşımı (İznik Medresesi-Süleymaniye Medreseleri Dönemi).” Doktora Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. 2019.

- Aslan, Nâsi. “Osmanlı Hukuku’nun Oluşumunda Fetva ve Kazâ Münasebeti”. *Dinî Araştırmalar* 4 (1999): 85-100.
- Âşık Çelebi. *Meşâ’irü’ş-şu‘arâ*. Haz. Filiz Kılıç. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010, II.
- Âşıkpaşazâde Tarihi. Haz. Necdet Öztürk. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013.
- Atar, Fahrettin. “Fetva”, *DİA*. XII, 486-496.
- Atar, Fahrettin. “İftâ Teşkilatının Ortaya Çıkışı”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1985): 19-43.
- Atçıl, Abdurrahman. “Memlükler’den Osmanlılar’a Geçişte Mısır’da Adli Teşkilât ve Hukuk (922-931/1517-1525)”. *İslâm Araştırmaları Dergisi* 38 (2017): 89-121.
- Ayar, Talip. *Osmanlı Devleti’nde Fetvâ Eminliği (1826-1922)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Aydın, Fuat. “Konjonktürün Ürettiği Yahudi Karşıtı Bir On Altıncı Yüzyıl Reddiyesi: Kitâbu keşfi’l-esrâr fî ilzâmi’l-Yehûd ve’l-ahbâr”, *Osmanlı’da Felsefe, Tasavvuf ve Bilim*. Ed. Fuat Aydın ve M. Bedizel Aydın. İstanbul: Mahya Yayınları, 2016, s. 199-245.
- Aydın, İbrahim Hakkı. “Molla Fenârî”, *DİA*. XXX, 245-247.
- Aydın, Mehmet Âkif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2010.
- Aydın, Mehmet Âkif. “Türk Hukuk Tarihçiliği”. *TALİD* 5 (2005): 9-25.
- Bağdatlı İsmail Paşa. *İzâhü’l-meknûn fî’z-zeyl alâ Keşfi’z-zunûn an esâmi’l-kütüb ve’l-fünûn II*. Tsh. Kilisli Rıfat Bilge. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1947.
- Baltacı, Cahit. *İslâm Paleografyası (Diplomatik-Arşivcilik)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1989.
- Bardakoğlu, Ali. “Hanefî Mezhebi”, *DİA* XVI, 1-21.
- Başar, Serhat. *Eserleri, Fotoğrafları ve Aileleriyle Osmanlı Şeyhülislamı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2017.
- Bedir, Murteza. *Buhara Hukuk Okulu: Vakıf Hukuku Bağlamında X-XIII. Yüzyıl Orta Asya Hanefî Hukuku Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.

- Bedir, Murteza. “Bir Fakih Olarak Ebussuûd”. *Osmanlı’da İlm-i Fıkıh*. Ed. Murteza Bedir, Necmettin Kızılkaya, Hüseyin Sağlam. İstanbul: İSAR Yayınları, 2017, 3-32.
- Berki, Ali Himmet. “Osmanlı Türklerinde Yüksek İfta Makamı”. *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 9/102-103 (1970): 423-427.
- Beyânî Mustafa b. Carullah. *Tezkiretü’ş-şu‘arâ*. Haz. İbrahim Kutluk. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.
- Beydilli, Kemal. “Ignatius Mouradgea D’Ohsson”, *DİA*. IX, 496-497.
- Bilgin, Vejdi. *Fakih ve Toplum: Osmanlı Toplum Yapısı ve Fıkıh*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Basımevi, 1967.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. Haz. Mehmet Ali Yekta Saraç. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2016, I.
- Celalzâde Mustafa Çelebi. *Kanunî’nin Tarihçisinden Muhteşem Çağ Kanunî Sultan Süleyman: Tabakatü’l-memâlik ve derecetü’l-mesâlik*. Haz. Ayhan Yılmaz. İstanbul: Kariyer Yayıncılık, 2011.
- Cici, Recep. “Osmanlı Hanefiliği: Hanefî Mezhebi’nin Resmî Mezhep Haline Gelmesi”, *Devirleri Aydınlatan Meşale İmam-ı Azam Ulusal Sempozyumu Tebliğler Kitabı*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2015, s. 261-271.
- Çelik, Ersin. “Şeyhu’l-islâm Sa‘di Çelebi ve el-Fevâidü’l-behiyye: Hâşiye ‘alâ tefsîri’l-Beyzâvî Adlı Eserinin Tahlili.” Yüksek Lisans Tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2015.
- Çiftcioğlu, İsmail. “XV. Yüzyıl Osmanlı İlim Hayatında Sâdeddin Taftâzânî ve Seyyid Şerif Cürcânî Etkisi”, 38. *ICANAS Bildiriler*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2008, s. 78-102.
- Demir, Abdullah. “Ebussuud Efendi’nin Osmanlı Hukukundaki Yeri.” Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2004.
- Derman, M. Uğur. “Mürekkep”, *DİA*. XXXII, 46-47.
- Demir, Ziya. “Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları Kuruluştan X/XVI. Asrın Sonuna Kadar.” Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1994.

- D'Ohsson, Mouradgea. *Tableau Général de L'empire Ottoman*. III-IV. İstanbul: Les Éditions Isis, 2001.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. *Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1983.
- Düzenli, Pehlül. *Şeyhülislam Ebussuud Efendi ve Fetvaları*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2012.
- Emecen, Feridun. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2015.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Fetvalar Mecmuası*. Süleymaniye Kütüphanesi. Şehid Ali Paşa. Nr. 2865.
- Fetva Mecmuası*. Süleymaniye Kütüphanesi. Şehid Ali Paşa. Nr. 2866.
- Furat, Ahmet Hamdi ve Abdullah Tırabzon. “Şeyhülislam Sa‘di Çelebi’nin Fetvalarının Toplandığı Mecmûalar”, *Osmanlı’da İlim ve Fikir Dünyası: İstanbul’un Fethinden Süleymaniye Medreselerinin Kuruluşuna Kadar*. Ed. Ömer Mahir Alper ve Müstakim Arıcı. İstanbul: Klasik Yayınları, 2015, II, s. 179-195.
- Gacek, Adam. *Arapça Elyazmaları İçin Rehber*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- Gedikli, Fethi. “Osmanlı Mahkemesinde Fetva Kullanımı ve Fetva-Kaza İlişkisi”, *Osmanlı Hukukunda Fetva*. Ed. Süleyman Kaya, Yunus Uğur, Mustafa Demiray. İstanbul: Klasik Yayınları, 2018, 201-226.
- Gökbilgin, Tayyib. *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1979.
- Görgün, Tahsin. *İlahi Sözüün Gücü*. İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2013.
- Hacımuftüoğlu, Nasrullah. “Berâat-i İstihlâl”, *DİA*. XII, 486-496.
- Heyd, Uriel. “Osmanlı’da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri”. Çev. Fethi Gedikli. *Hukuk Araştırmaları Dergisi* 9/1-3 (1995): 287-317.
- Hezarfen Hüseyin Efendi. *Telhîsü’l-beyân fî kavânîn-i âl-i Osmân*. Haz. Sevim İlgürel. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1998.
- Hoca Sadettin Efendi. *Tâcü’t-tevarih*. Haz. İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, V.
- İbn Kemal. *Fetvalar*. İstanbul Millet Kütüphanesi. Ali Emiri. Nr. 34 Ae Arabi 1173/4, vr. 41b-74b.

İlmiyye Sâlnâmesi. Haz. Seyit Ali Kahraman, Ahmet Nezih Galitekin ve Cevdet Dadaş. İstanbul: İşaret Yayınları, 1998.

İlmiyye Salnamesi. Meşihat-ı aliyye mektupçuluğu marifetiyle tertip olunmuştur. Dârü'l-Hilâfeti'l-aliyye: Matbaa-i Âmire, 1334/1916.

İnalcık, Halil. *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.

İnanır, Ahmet. “İbn Kemal’in Fetvaları Işığında Osmanlı’da İslam Hukuku.” Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2008.

İnanır, Ahmet. *Şeyhülislâm İbn Kemal’in Fetvaları Işığında Kanûnî Devrinde Osmanlı’da Hukukî Hayat*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2011.

İpşirli, Mehmet. “Bâb-ı Meşihat”, *DİA*. IV, 362-363.

İpşirli, Mehmet. “Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi”, *DİA*. VIII, 348-349.

İpşirli, Mehmet. “Devhatü’l-Meşâyih”, *DİA*. IX, 229-230.

İpşirli, Mehmet. “İlmiye Mensublarının İmzâ ve Tasdik Formülleri”, *Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri*. Ed. Mübahat S. Kütükoğlu. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1988, s. 177-200.

İpşirli, Mehmet. “İnsan Hakları ve Sosyal Hayat Açısından Osmanlı Fetvaları”, *Türklerde İnsanî Değerler ve İnsan Hakları, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi 2. Kitap*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, t.y., s. 103-118.

İpşirli, Mehmet. “Osmanlı Fetvaları Üzerine Değerlendirmeler ve Bazı Örnekler”, *Osmanlı Hukukunda Fetva*. Ed. Süleyman Kaya, Yunus Uğur, Mustafa Demiray. İstanbul: Klasik Yayınları, 2018, 149-166.

İpşirli, Mehmet. “Sah”, *DİA*. XXXV, 490-491.

İpşirli, Mehmet. “Şeyhülislam”, *DİA*. XXXIX, 91-96.

İpşirli, Mehmet. “Şeyhülislam mı İstanbul Müftüsü mü?”. *Din ve Hayat Dergisi* 24 (2015): 6-13.

İpşirli, Mehmet ve Ziya Demir. “Sâdî Çelebi”, *DİA*. XXXV, 404-405.

Kallek, Cengiz. “el-Hidâye”, *DİA*. XVII, 471-473.

Kanunnâme-i Âl-i Osman. Haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Kitabevi, 2003.

Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi. *Ravzatü'l-ebrâr*. Bulak: Bulak Matbaası, 1832.

Karagöz, Ensar. Mecmualar üzerine söyleşi. Söyleşiyi yapan Esra Bembeyaz, 02 Nisan 2019, İstanbul.

Karaman, Hayrettin. “Fakih”, *DİA*. XII, 126-127.

Karaman, Hayrettin. “Osmanlı Hukukunda Mezhep Tercihi”. *Osmanlı Ansiklopedisi*, VIII, s. 187-195.

Kâtip Çelebi. *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn*. Çev. Rüştü Balcı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007, I, III, IV.

Kaya, Süleyman. “Osmanlı Fetvası Üzerine”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 22 (2013): 79-125.

Kaya, Süleyman. “Osmanlı Hukukunda Şeyhülislam Fetvasının Yeri”. *Osmanlı'da İlm-i Fıkıh*. Ed. Murteza Bedir, Necmettin Kızılkaya, Hüseyin Sağlam. İstanbul: İSAR Yayınları, 2017, 367-384.

Kaya, Süleyman. “Vekâlet Akdine Dair Bir Tartışma Bağlamında Osmanlı Döneminde Fetvanın Müftâ-Bih Hâle Geliş Süreci”, *Osmanlı Hukukunda Fetva*. Ed. Süleyman Kaya, Yunus Uğur, Mustafa Demiray. İstanbul: Klasik Yayınları, 2018, 85-107.

Kaydu, Ekrem. “Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislâmlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı”. *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi* 2 (1977): 201-210.

Kefevî. Mahmud b. Süleyman el-Hanefî. *Ketaibu a'lami'l-ahyâr*. Süleymaniye Kütüphanesi. Reisülküttap, nr. 690.

Kenanoğlu, M. Macit. “Osmanlı Devleti'nde Kanun-Fetva İlişkisi ve Örfî Fetva Kavramı”. *Osmanlı Hukukunda Fetva*. Ed. Süleyman Kaya, Yunus Uğur, Mustafa Demiray. İstanbul: Klasik Yayınları, 2018, 111-148.

Keskin, Nuray. “Fetâvâ-yı Üskübî Latinizesi ve Tahlili.” Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2014.

Kılıç, Hulusi. “el-Kâmûsü'l-muhît”, *DİA*. XXIV, 287-288.

Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü's-şuarâ*. Haz. İbrahim Kutluk. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.

Koca, Ferhat. “Fetvahâne”, *DİA*. XII, 496-500.

Köse, Ömer Faruk. ““The Fatwa Collection of an Ottoman Provincial Mufti, Vani Mehmed Efendi (D. 1685).” Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2015.

Kramers, J. H. “Şeyhülislam”, *İA*. II, 485-489.

Kut, Günay ve Nimet Bayraktar. *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1984.

Küçükdağ, Yusuf. “Zenbilli Ali Efendi”, *DİA*. XLIV, 247-249.

Kütükoğlu, Mübahat. *Osmanlı Belgelerinin Dili*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2013.

Latîfî. *Tezkiretü’ş-şu‘arâ ve tabîratün-nuzamâ*. Haz. Rıdvan Canım. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 2000.

Liebreuz, Boris. http://orient-digital.staatsbibliothek-berlin.de/receive/CommonVIAF_viaf_00003460 (erişim 01. 07. 2019).

Mardin, Ebü’lulâ. “Fetvâ”, *İA*. IV, 582-584.

Mecdî Mehmed Efendi. *Şakâik-i Nu‘mâniyye ve zeylleri: Hadâikü’ş-şakâik*. Haz. Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.

Mecmûa-i fetâvâ. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi. Türkçe Yazmalar. Nr. 2088.

Mecmûa-i fetâvâ. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi. Türkçe Yazmalar. Nr. 2112.

Mecmûa-i fetâvâ. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı. Muallim Cevdet Yazmaları. Nr. 576.

Mecmûa-i fetâvâ. Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi. Nr. KHK1177.

Mecmûa-yı fetâvâ. Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi. El Yazmaları. Nr. 3924-II.

Mecmuatü’l-fetâvâ. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi. Türkçe Yazmalar. Nr. 4401.

Mecmuatü’l-fetâvâ. Süleymaniye Kütüphanesi. Fatih. Nr. 2419.

Mecmuatü’l-fetâvâ. Süleymaniye Kütüphanesi. Şehid Ali Paşa. Nr. 1072.

Mecmuatü’l-fetâvâ. Süleymaniye Kütüphanesi. Şehid Ali Paşa. Nr. 2867.

Mecmuatü’l-fetâvâ. Süleymaniye Kütüphanesi. Şehid Ali Paşa. Nr. 2868.

Mehmed Süreyyâ. *Sicill-i Osmanî*. Haz. Ali Aktan, Abdülkadir Yuvalı ve Metin Hülâgü. İstanbul: Sebil Yayınevi, 1996.

- Molla Alâeddin Ali el-Arabî. *Fetâvâ-yı Mevlânâ Arab*. Süleymaniye Kütüphanesi. Bağdatlı Vehbi. Nr. 585.
- Müstakimzâde Süleyman Saadeddin. *Devhatü'l-meşayih: Osmanlı Şeyhülislamlarının Biyografileri*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978.
- Na'imî. *Fezâ'il-i Kuds*. Haz. Yasin Coşkun ve Menderes Velioğlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Nev'izâde Atâyî. *Hadâ'iku'l-hakâ'ik fî tekmileti's-şakâ'ik*. Haz. Suat Donuk. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017, I, II.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.
- Osmanlı Arşivi'nde Şeyhülislam Fetvaları*. Haz. Sinan Çuluk ve Yılmaz Karaca. İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2015.
- Örsten, Seda. "Osmanlı Hukukunda Fetvâ." Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2005.
- Örsten, Seda. "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Fetva Mecmuaları". *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4 (2007 Güz): 29-40.
- Özel, Mustafa. "Molla Sa'di Çelebi Dâru'l-Kurrâsı Vakfiyesi". *İstem* 13 (2009): 149-156.
- Özen, Şükrü. "16. Yüzyıl Osmanlı Hukukunun Kaynakları", *Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler XVI. Yüzyıl*, Ed. Ekrem Demirli ve diğer. İstanbul: Zeytinburnu Belediye Kültür Yayınları, 2017, s. 21-24.
- Özen, Şükrü. "Fetva Literatürünün Dönem, Coğrafya ve Mezhep Farklılıkları Açısından Mukayesesi", *Osmanlı Hukukunda Fetva*. Ed. Süleyman Kaya, Yunus Uğur, Mustafa Demiray. İstanbul: Klasik Yayınları, 2018, 348-378.
- Özen, Şükrü. Fetva mecmuaları üzerine söyleşi. Söyleşiyi yapan Esra Bembeyaz ve Gülsüm Gülsev Şanver, 27 Haziran 2019, İstanbul.
- Özen, Şükrü. "Genel Özellikleri Açısından Osmanlı Fetvâ Mecmûaları", *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*. Haz. Hatice Aynur ve diğer. İstanbul: Turkuaz, 2012, s. 325-360.
- Özen, Şükrü. "İslâm Hukukuna Göre Zındıklık Suçu ve Molla Lutfî'nin İdamının Fikhîliği". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 6 (2001): 17-62.

- Özen, Şükrü. “Molla Hüsrev’in Velâ Meselesi ile İlgili Görüşlerin Osmanlı İlim Muhitindeki Yansımaları”. *Uluslararası Molla Hüsrev Sempozyumu (18-20 Kasım 2011 Bursa) Bildiriler* (2013): 321-394.
- Özen, Şükrü. “Osmanlı Döneminde Fetva Literatürü”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5 (2005): 249-378.
- Özen, Şükrü. “Teftâzânî”, *DİA*. XL, 299-308.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Parıldar, Mustafa. Fetvaların yazı türleri üzerine söyleşi. Söyleşiyi yapan Tuba Bembeyaz, 25 Nisan 2019, İstanbul.
- Repp, Richard C. *The Müfti of Istanbul: A Study in the Development of the Ottoman Learned Hierarchy*. London: Ithaca Press, 1986.
- Repp, Richard C. “Shaykh al-Islam”, *EI²*, Leiden: E. J. Brill, IX, 400-402.
- Sâdık Mehmed b. Ali el-Sakızî. *Surretü’l-fetâvâ*. Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi. El Yazmaları. Nr. 3419.
- Sâdık Mehmed b. Ali el-Sakızî. *Surretü’l-fetâvâ*. Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi. El Yazmaları. Nr. 5772.
- Sa’di Çelebi. *Fetâvâ*. Amasya Bayezıt İl Halk Kütüphanesi. Nr. 05 Ba 439.
- Sa’di Çelebi. *Fetâvâ-yı Sa’di Efendi*. Süleymaniye Kütüphanesi. Şehid Ali Paşa. Nr. 1073.
- Sa’di Çelebi. *Fetâvâ*. Süleymaniye Kütüphanesi. Hacı Mahmud Efendi. Nr. 2680-004.
- Sa’di Çelebi. *Fetvâ*. İstanbul Millet Kütüphanesi. Ali Emiri Arabi. Nr. 1173. Vr. 76a-90a.
- Sa’di Çelebi. *Hâşiye ale’l-Înâye*. Süleymaniye Kütüphanesi. Amcazade Hüseyin Paşa. Nr. 183.
- Sa’di Çelebi. *Manzûme-i Sa’di Çelebi*. Milli Kütüphane. Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk Kütüphanesi. Nr. 50 Ür 78/7, vr. 149a-152b.
- Sa’di Çelebi. *Mecmûa*. Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi. Nr. 1279.
- Sa’di Çelebi. *Risale fi’l-bey’ min kitabi’l-büyu’*. Süleymaniye Kütüphanesi. Kasidecizade. Nr. 710.
- Sa’di Çelebi. *Risale fi’l-büyu’*. Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi. Nr. 669.

- Sa'di Çelebi. *Risâle fî cevâbi meseletin vâkı'a fî'l-fetvâ Sa'dî Efendi*. Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi. Nr. 3547.
- Sa'di Çelebi. *Risaletü's-Sa'diyye*. Süleymaniye Kütüphanesi. Carullah. Nr. 171, 173.
- Sa'di Çelebi. *Ta'lika ala Sureti'l-Fatiha*. İstanbul Millet Kütüphanesi. Feyzullah Efendi. Nr. 140.
- Sa'di Çelebi. *Talika ala Kitabü'l-bey*. Süleymaniye Kütüphanesi. Şehid Ali Paşa. Nr. 724.
- Sa'di Çelebi. *Tefsir Suretü'l-Fatiha*. Süleymaniye Kütüphanesi. Laleli. Nr. 3712.
- Sa'di Çelebi. *Tefsir Suretü'l-Mülk*. Süleymaniye Kütüphanesi. Yahya Tevfik. Nr. 1732.
- Sa'di Çelebi. *Tefsir Şerh Kitabü'l-büyyü'*. Süleymaniye Kütüphanesi. Kadızade Mehmed. Nr. 548.
- Sa'di Çelebi. *Risale ala Suretü'l-Fatiha*. Beyazıt Devlet Kütüphanesi. Veliyüddin Efendi. Nr. 1140.
- Sakaoğlu, Necdet. "Toplum Tarihi İçin Zengin Bir Kaynak: Fetvâ Mecmuaları". *Toplumsal Tarih* 3 (1994): 47-48.
- Saruhanî Lâlî Efendi. *Mecma'u'l-mesâili's-şer'iyye fî'l-ulûmi'd-dîniyye*. Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi. El Yazmaları. Nr. 4432.
- Sehî Bey. *Tezkire: Heşt Behişt*. İstanbul: Tercüman Gazetesi, 1980.
- Sütçü, Mehmet Sait. "Osmanlı Devleti'nde Müftülük Kurumu: Anadolu Müftüleri". *Tarih Okulu Dergisi* 39 (2017): 459-536.
- Şahin, Haşim. "Yahşi Fakih", *DİA*. XLIII, 180-182.
- Şahin, Kamil. "Edebâli", *DİA*. X, 393-394.
- Şahin, Mustafa. "İslâm Hukukunda Fetva ve Osmanlılar Dönemi Fetva Mecmûaları." Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2000.
- Şahin, Osman. *Fetvâ Âdâbı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- Şahin, Osman. "İslam Hukukunda Fetva Usulü." Doktora Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2002.
- Taşköprülüzâde İsamüddin Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi. *eş-Şekâiku'n-Numâniyye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*. Neş. Ahmed Subhi Furat. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985.

- Taşköprülüzâde İsamüddin Ebü'l-Hayr Ahmed Efendi. *Osmanlı Bilginleri: eş-Şekāiku'n-Numāniyye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmāniyye*. Çev. Muharrem Tan. İstanbul: İz Yayıncılık, 2007.
- Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu Amasya 3*. Haz. Faruk Alp ve diğer. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1992.
- Tyan, E. “Fatwā”, *EF*², II, 866.
- Uludağ, Süleyman. “Ahmediyye”, *DİA*. II, 171.
- Uludağ, Süleyman. “Ahmed Şemseddin, Yiğitbaşı”, *DİA*. II, 135-136.
- Umur, Suha. *Osmanlı Padişah Tuğraları*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1980.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1965.
- Wakin, Jeanette A. “Fatwā”, *Dictionary of the Middle Ages*. V, 30-32.
- Yakut, Esra. *Şeyhülislamlık: Yenileşme Döneminde Devlet ve Din*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.
- Yörükan, Yusuf Ziya. “Bir Fetva Münasebetiyle Fetva Müessesesi, Ebussuud Efendi ve Sarı Saltuk”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2-3 (1952): 137-160.
- Zamahşeri. *Hanefî ve Şafîi Mezhepleri Arasındaki İhtilaflı Fıkhi Meseleler*. Trc. Zeynel Abidin Çiçek. İstanbul: Seyda Kitabevi, 2012.

EKLER

Ek-1: Metin: *Fetâvâ-yı Sa'dî Efendi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, nr. 1073.

1a

Fi'l-fıkh

Kıymet 2500

Mim

Küllühüm hutûtun vâhide.

Mecmû'atu'l-fetâvâ li-Sa'dî Efendi

Bu cildin içinde olan fetvâlar 223 aded fetvâlardır merhûm müftî Sa'dî Çelebi (?) Efendi'nin virdüğü fetvâlardır kendi hatt-ı şerîfiyledir gâyet gereklü fetvâlar olmağın hıfz olundu.

2a

Varaka-i fetvâ aded 113

Zeyd kızı Hind'i irâdesiz kulu Amr'a tezvîc eyleyüb Amr'ın Hind'den evlâdı olsa evlâd-ı merkûmun ahrâr olurlar mı?

El-cevâb olurlar. Ebu's-Su'ûd el-hakîr 'ufiye anh.

Sûret-i mezbûrede Zeyd fevt olub kable'l-kısmet Amr dahi fevt olub Zeyd'in oğlu Bekir'i ve kızı Hind-i mezbûreyi ve kendinin Hind'den olan oğlu Hâlid'i ve kızı Zeyneb'i terk eylese tereke-i Amr ne vechile kısmet olunur?

El-cevâb Zeyd Amr'ı i'tâk etmeyicek mâlın sülüsânı Bekir'e sülüsü Hind'e değer Zeyd fevt olduğu gibi Amr'ın sülüsü Hind'e intikâl etdikde Hind Amr'dan boş olur.

Ketebehu Ebu's-Su'ûd el-hakîr 'ufiye anh.

Zeyd-i vâkıf bir mülk dükkânını vakf idüb tebdîl ve tağyîr elinde olmak şart idüb tescîl itdirse ba'dehu tağyîr ve tebdîl elinde olduğu sebebden zikr olunan Amr'a on iki bin

akçeye bey‘ idüb Amr dahi dükkân-ı mezbûru her senede bin akçeye icâreye virüb icâresin kabz etdikden sonra vakf-ı mezbûra mütevellî olan Bekir gelüb dükkân-ı mezbûrun vâkıfı olan Zeyd’in şer‘an tebdîl ve tağyîr elinde olduğı takdîrce enfa‘ olan akâra tebdîl itmek şer‘îdir ammâ menkûle tebdîl idüb husûsen akçeye bey‘ etmek şer‘î değildir deyü da‘vâ itse zikr olan dükkânı şer‘an Amr’ın elinden almağa kâdir olur mu kâdir olduğı takdîrce Amr-ı mezkûrun dükkân-ı mesfûr icâresinden kabz etdiğı bin akçeyi Amr’a tazmîn itdirmeğe şer‘an kâdir olur mu?

El-cevâp tebdîl ve tağyîr âdetde vakfın şerâitin tebdîl ve tağyîr itmeğe dirler yerine âhar bedel almağa istibdâl dirler eğer şâhidler vâkıfın tağyîr ve tebdîlden murâdı istibdâl idi dirler ise akçesi ile âhar vakıf almağa dahi şart etdi idi dirler ise kâdir değildir akçe ile âhar vakıf alur eğer akâra tebdîl şart etdi dirler ise kâdir olur.

Ketebehu Ebu’s-Su‘ud el-hakîr ‘ufiye anh.

2b

Müteferrika

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne vechiledir ki?

Âdem peygamberin aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm cennetde buğday ekl eyledüğü kable’n-nübüvve miydi yoğsa ba‘de’n-nübüvve miydi ve ekl-i buğday kebîre midir sağıre midir?

Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem kable’n-nübüvve idi.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

MÜHÜR

Mimmâ vakafahu el-vezîr Şehîd Ali Paşa rahimehu’llâhu te‘âlâ bi-şarti en lâ yuhraca min hizânetihi. 1073.

3a

Müteferrika

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne vechiledir ki?

Süleyman peygamber aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm ikindü namazın terk eyledüğü ve Mûsâ peygamberin aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm Kıptî katl eyledüğü şer‘an kebîre midir değil

midir ve kebîredir deyü i'tikâd eyleyüb musırr olan kimesneye şer'an ne lâzım olur? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Süleyman aleyhi's-selâm salât-ı asrı terk eyledüğü sâbit değildir alâ farzi subûtihi bi-tarîki'n-nisyândır kebîre olmaz ve Mûsâ aleyhi's-selâm Kıptî katl eyledüğü kable'n-nübüvvedir ve hatâendir ve bunun gibilere kebîredir deyü ısrar edene ta'zîr-i belîğ lâzım olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufîye anh.

3b

Müteferrika

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zındîk şer'an ne asıl kimesne itlâk olunur? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem zındîk odur ki sûreten İslâm izhâr eyleye ama bâtın hâlde şerâyi'a münkir ola.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufîye anh.

4a

Kerâhiyye

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir kimesne savm-ı Ramazân farz değildir zirâ delîli ki kütibe aleykümü's-sıyâmdır âmmun husa minhü'l-ba'zıdır müsâfir ve marîz ihrâc olunmuşdur dise ol kimesneye şer'an nesne lâzım olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem küfürdür tecdîd-i îmân ve nikâh eylemeyüb ısrâr iderse katl olunur farziyyetin icmâ'-ı kat'îdir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufîye anh.

Sahh

4b

Kerâhiyye

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Savm-ı Ramazânın farziyyetin inkâr eyleyen kimesneye şer'an ne lâzım olur? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem mürteddîn ahkâmı icrâ olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

5a

Kerâhiyye

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bekir-i Yahûdî Beşir-i Nasrânîye sizin peygamberinüz İsa hâşâ veled-i zinâdır deyüb Bekir'in bu nâ ma'kûl kelimâtı pâdişâha arz olundukda şer'le görülsün dise şer'an Bekir'e ne lâzım olur? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem enbiyâya salavâtu'llahu ve's-selâmu aleyhim i'lân-ı sebb eyleyen ehl-i küfr katl olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

5b

Kerâhiyye

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Enbiyâdan salavâtu'llahu aleyhim ve's-selâma kable'l-bi'set ve ba'de'l-bi'set sehven kebîre sâdır olmaz deyü musırr olan kimesneye şer'an nesne lâzım olur? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem sudûru'l-kebîre ani'l-enbiyâ salavâtu'llahu aleyhim sehven ve alâ sebîli'l-hatâ fi't-te'vîl cevvezehu'l-ekserûn ve'l-muhtârû'l- hilâfe.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

6a

Kazâyâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

İmâm-ı A‘zam hazretleriyle İmâmeynin ihtilâf eyledikleri mesâilde kâdı her kangı cânib ile hükm eylese hükmü şer‘an nâfiz ve sahîh olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem eğer bir cânib fetvâ çün ihtiyâr olunmadı ise nâfiz ve sahîh olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

6b

Kazâyâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Bir kâdı bir kazıyyeyi ba‘zı fetâvâ kitaplarında mestûr ve mukayyed olan meseleye binâen hükm eylese lâkin ol fetâvâda mukayyed olan mesele esahh-ı akvâlin hilâfı olup ammâ kâdı esahh-ı akvâlin hilâfı idüğün bilmeyüb mücerred fetvâ kitaplarında mestûr olmağla esahh-ı kavîl zann eyleyüb hükm eylese hükmü şer‘an nâfiz ve sahîh olur mu olmaz mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem menşûrunda esahh-ı akvâlle amel eyleye denilmedi ise nâfiz olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

7a

Müteferrika

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Küllü müneccimi kezzâbun ve engur dudu dimek kelimât-ı Hazret-i Rasulu’llahdan salla’llahu aleyhi ve sellem sâdır olmak sâbit midir değil midir? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem sâbit değildir mevzû‘dur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

7b

Kazâyâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Bir şehrin kâdısı mütûnda mukayyed olan mesâile müte‘allik şer‘î husûsu icrâ etmeyüb ta‘allül idüb varın fetvâ etdirin dise şer‘an ol kadıya nesne lâzım gelür mü? Beyân olunub müsâb oluna

El-cevâb Allahu a‘lem nesne lâzım olmaz eğer ihtiyâten dirse fetâvâ kitaplarında mestûr olan mütûna muhâlif olsa kütüb-i fetâvâda mestûr olanla amel olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

8a

Tahâre

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele beyânında eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Bezzâziyenin bâb-ı meshde ve enne vaz‘u selâsete ve lem yemüd lâ yecûz fi‘l-re’s ve‘l-huff didüğü şer‘an sahîh midir değil midir? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem rivâyât-ı kütüb muhtelifdir ammâ cevâz râcihtir mesh yed-i mübtelleyi ‘uzuv isabetdir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh

8b

Tahâre

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Bir kimesne huffeyn üzerine mesh eyledüğü vakitte üç parmağını huff üzerine vaz‘ eylese ammâ medd eylemese bu sûretde ol kimesnenin meshi şer‘an câiz olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem câiz olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

9a

Tahâre

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Huffeyn üzerine mesh eylemekde ka‘beyne varınca esâbi‘i medd eylemek şer‘an farz mıdır değil midir? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem farz değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

9b

Savm

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd‘e Ramazân-ı şerîfin beş gününü ‘amden ekl eyledüğü çün kefâret lâzım olmuş olsa beş gün için şer‘an kefâret-i vahide kifâye ider mi yoğsa her bir günü için başka başka kefâret mi lâzım olur? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem lâzım olmaz mütedâhil olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

[Arka yüzü:] Şaban Galatavi

10a

Savm

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Ramazân-ı şerîfin bir gününü ‘amden ekl eyledüğü çün Zeyd‘e kefâret lâzım olmuş olsa Zeyd-i mezbûr tahrîr-i rak‘abeye kâdir iken tahrîr-i rakabeye kudreti var idüğü hâtırından gidüb kefâret için iki ayı sâim olsa sonra tahrîr-i rakabeye kudreti hâtırına gelüb mâlî tezekkür idecek Zeyd-i mezbûra tahrîr-i rakabe eylemek dahi şer‘an lâzım olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem lâzım olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘dî ‘ufiye anh.

Sahh

10b

Vekâlet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Vekîl devrinin azlinin tarîki beyân buyurulub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem evvelâ mu'allakadan rücû' eyleyüb sâniyen (?) azl eylemekdir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

[Arka yüzü:] Şaban Galatavi

11a

Tahâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd çuka çağaşur üzerine topuğuna varınca mesh etdirüb topuğun örtmese şer'an ânın üzerine mesh etmek câiz midir değil midir? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem câizdir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

11b

Salât

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir kimesne çuka çağaşur üzerine mesh eyleyüb namaz kılsa ol namazı şer'an i'âde lâzım olur mu olmaz mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem sehîn ise lâzım olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

12a

Tahâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd tahte'l-huff kirbâs giyüb yâhud çorabın gayri sahînin giyüb tabanı altına barsa şer'an Zeyd zikr olunduğu üzerine tahâret-i kâmile üzerine giydiği örgün (?) üzerine mesh etmek câiz olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem câiz olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Cevâzü'l-mesh alâ cürmuk şâhede sadaka aleyh.

12b

Şübheli

Kazâyâ

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir şehirden bir şehre Amr'dan ba'zı nesne talebi için nakl-i şehâdet iletdikde Amr-ı mezbûr bulunmayub şuhûdu't-tarîk olanlar iki nefer kimesneyi naklin mazmûnuna şehâdet idüb işhâd eyleseler sonra Amr buluncak şâhid ol iki nefer kimesneler şuhûdu't-tarîk ağzından şehâdet eylemeleriyle ol nakl ile şer'an amel olunub makbûl olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem makbûl olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

13a

Kazâyâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i Yahûdî fevt olub metrûkâtını Müslümân beytü'l-mâlcî olan Amr kabz eylese sonra Bekir-i Yahûdî Yahûdî şâhidler dinledüb nakl-i şehâdet alub Müslümân beytü'l-mâlciden Zeyd zimmetinde olan hakkı taleb eylese bu sûretde ol nakl ile amel olunur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem 'amel olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

13b

Edeb-i Kâdı

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Kâdı hâzır olmamak ile kâdının nâibi bir husûs için Zeyd'e nakl virse hasımlı nakl şâibelidir deyü şer'E muvâfık nakl kabûl eylemek şer'an elinden gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem er-re'yu ile'l-hâkim.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

14a

(?)

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'a kırk bin akçe virüb Amr'la mu'âmele-i şer'iyye eylemeden rıbh deyü Amr'dan her yılda bir mikdâr akçe alsa sonra mu'âmelesiz Amr'dan Zeyd rıbh deyü aldığı akçe Amr zimmetinde olan asıl mâla tutmak elinden gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem elinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

14b

'Itâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in yedinde olan abd için Amr kul değildir hürrü'l-asldır demiş olsa sonra Amr abd-ı mezbûra bir tarîk ile mâlik olucak abd-ı mezbûr şer'an âzâde olur mu olmaz mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem 'ıtka hükm olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh

Sahh

15a

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir karyeden Zeyd bir gece Hind'i cebr ile alub tasarruf etdikden sonra Hind-i mezbûreyi ben filân zamanda nikâh-ı şer'îyle aldum deyüb Hind dahi ol zamanda ben Zeyd'e helâlliğe vardım dise ammâ bu husûsda şâhidleri olmasa bu ikisinin kavilleri şer'an sahîh olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem Hind mütezevvic ve mu'tell değilse tasdîk olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

15b

Şübheli

Edeb-i kâdı

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir kâdı bir kazıyye-i şer' ile istimâ' idüb şer' üzerine hükm etdikden sonra bir gayri kâdı gelüb ol kazıyye-i tekrâr istînâf idüb istimâ' eylemek elinden gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem elinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Fîhi nazarun.

Bir kazıyye ile bir def'a şer'-i şerîfe' vâfık fasl olunduğu sâbit olan husûs şer'an tağyîr olunur mu El-cevâb olunmaz. Ketebehu Ebu's-Su'ûd el-hakîr 'ufiye anh min hattihî's-şerîf aleyhi'r-rahme.

16a

Hüccet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i sağır bâliğ oldukdan sonra vasî zabt eyledüğü mâlını vasînden taleb eylemeğe kâdir olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem reşîd oldu ise kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

16b

Edeb-i kâdı

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in Amr'da bin akçesi olub taleb etdikde kâdı mezkûr akçeye hükm idüb Amr muhızır eline virülüb habs iken âhar muhızır yedi yüz akçesin alub Zeyd'e teslîm idüb Zeyd emr etmek sözüne Amr'ı koyu virse şer'an Zeyd üç yüz akçesin dahi kimden taleb ider? Beyân buyurub 'inde'llah müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem Amr'dan taleb ider Amr'ı muhızırdan ister eğer kâdı ma'rifeti ile itlâk etmedi ise.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

[Arka yüzü:] Hacı Mustafa bin Abdullah Galatalı

17a

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zinâdan hablînin şer'an nikâhı sahîh olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem nikâh câizdir vat'i câiz değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

17b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind şuhûd mahzarında Zeyd için benüm erümdür dise Zeyd dahi Hind için avratımdır dedikde kâdı nikâh ile kazâ eylese şer'an sahîh olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Hind'in zevc-i ma'rûfu olmayıcak ikrârları sahîhdir mu'teberdir.

Ketebehu el-fakîr Sa'dî 'ufiye anh.

Sahh

18a

Kerâhiyye istihsân

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in Amr zimmetinde bir mikdâr akçe hakkı olsa sonra Amr Zeyd'e ahiret hakkını helâl eyle dedikde Zeyd dahi helâl olsun dise ba'dehu Zeyd Amr'dan akçesin şer'an taleb idebilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem taleb idemez.

Ketebehu el-fakîr Sa'dî 'ufiye anh.

18b

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd zevcesi Hind'i üç talâk boşadıktan sonra Hind-i mezbûrenin 'iddeti münkazî olucak Hind-i mezbûre bir sağır oğlana nikâh olunub Hind-i mezbûre sağır-i mezbûru emzürse sonra 'iddet-i münkazî olucak hâkimü's-şer' bu sûretde Hind'in Zeyd-i mezbûra nikâhının cevâzına hükm eylese hükmü şer'an nâfiz olub nikâhı sahîh olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem sahîh değildir tefrîk olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'dî 'ufiye anh.

19a

Velâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub lieb ve ümm kız karındaşın ve babasının mu'tıkının oğlu olan Amr'ı terk eylese ammâ Zeyd-i müteveffânın anası hürretü'l-asl olsa bu sûretde Amr-ı mezbûra Zeyd'den şer'an mîrâs intikâl eyler mi? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem intikâl eyler.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Ve sûret-i mezkûrede hâkimü's-ser' Mevlânâ Hüsrev kavli üzerine Amr-ı mezbûra velâ cârî olmaz demek üzerine hükm eylese hükmü şer'an nâfiz ve sahîh olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem sahîh olur hükm eyledi ise.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Savâbuhû Mevlânâ Hüsrev ihtiyâr etdüğü kavlı üzere.

Sahh

19b

Velâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub lieb ve ümm kız karındaşın ve babasının mu'tıkının oğlu Amr'ı terk eylese ammâ Zeyd-i müteveffânın anası hürretü'l-asl olsa bu sûretde Amr-ı mezbûra Zeyd'den şer'an mîrâs intikâl eyler mi? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem intikâl eyler.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

20a

Şehâdet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd için on beş yıldan evvel bir kelâmu'llahu'l-uzmâyı ayağı ile depdi idi deyü şehâdet eyleyen şâhidlerin şehâdetleri şer'an mesmû' olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Zeyd münkir ise istimâ' olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

20b

Hîbe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd vakıf yerde dikdüğü bağı ve ağaçları oğlu Amr'a hîbe eylese Amr alub kabz eyledikten sonra Zeyd fevt olsa yirmi yıldan sonra sâir oğlu Zeyd'in hîbesin kabul etmeyüb ol bağdan ve ağaçlardan hisse taleb eyleseler şer'an talepleri mesmû' olur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem istimâ' olunmaz yirmi yıldan berü Amr'ın tasarrufunda ise.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

21a

Arâzî-i miriyye

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olsa evlâd-ı zükûrundan kimesnesi olmayub mîrî yeri tapuya müstehak oldukda anun yerini Amr tapulayub sipâhîden alsa anun üzerinde aşlama eşcâr-ı müsmireler olsa kim işledüğü ma'lûm olmasa mâ tekaddemden anun semâratı yere mutasarrıf olanlar alıgelseler hâliyen Zeyd'in vârisleri elbette biz aluruz diseler şer'an alıbilürler mi? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem alıbilürler

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

21b

Min sulhi (?)

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd karındaşı Amr ile müşa'-ı müşterek mîrî yerleri olsa Amr fevt olub evlâd-ı zükûrundan kimesnesi kalmasa sipâhî onun hissesini gayra virdükden sonra Zeyd ben tâlib ve râğib iken gayra virdin deyüb beyyine ikâmet eylese sipâhî dahi sen hüsn-i ihtiyârınla ferâgat etdin dahi ben sonra virdüm deyüb beyyine ikâmet eyleyücek şer'an bunların kangısının beyyinesi mu'teberdir? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem Zeyd'in beyyinesi makbûl olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

22a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd icâresin virdüğü dükkânın Amr ecr-i mislinden elli akçe ziyâde nisbet ve ta'ziyâ arturmak ile Zeyd ziyâdesin kabûl etmeyicek mütevellî Zeyd'den alub Amr'a virmek kâdir olur mu? Beyân kılunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Müddeti tamam oldu ise.

22b

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Eskici olan Zeyd vakfın bir dükkânında icâre ile sâkin iken gübrece olan Amr gelüb nisbet ile ecr-i mislinden ziyâde mezkûr dükkânın icâresin ziyâde eylese ehl-i sûk bende mütehammildir zarar ola dedikleri sebepten mütevellî dükkânı Amr'a virmeğe râzı olmasa kâdı olan kimesne mezbûr dükkânı Amr'â virmek istese şer'an virebilür mü viremez mi? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem viribilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sûk ne tâîfenin sûkudur beyân olunmak gerekdir.

[Arka yüzü:] İshak (?)

23a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir hammâmı on yedi bin akçeye icâreye alub tasarruf iderken müddet-i icâre münkaziyye olmadan Zeyd gâibde iken Amr gelüb icâreyi otuz beş bin eylemek ile mübâşir vakf-ı hammâmı Amr'a virse sonra Zeyd gelüb kendünün (?) fesh etdikden sonra icâreyi Zeyd-i mezbûr kırk bin eylemek ile Amr'ın elinden hammâmı alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem alıbilür ecr-i misli kırk binse.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

23b

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir vakıf hammâmı bir yıla mütevellîsinden on sekiz bin akçe icâreye alsa müddet-i icâre tamam olmadan Amr icâreyi otuz beş bin akçe eylemeğin mütevellînin vekîli olan vakfın câbîsi (?) Bekir hammâmı Amr'a virse sonra Zeyd-i mezbûr icâreyi kırk bin edicek hammâmı Amr'ın elinden alıbilür mü alamaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem kırk bine mütehammilse alabilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

24a

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir zâviyyeye şeyh iken zâviyyenin vakıf yerinin üzerine kendü akçesiyle Zeyd-i mezbûr kendüsü için bir ev binâ eylese sonra zâviyyeye Amr şeyh olucak Zeyd'e dâr-ı

mezbûre vakıf yer üzerindedir deyü Zeyd'i ol evden çıkarmağın şer'an kâdir olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olmaz hâkim ecr-i misille ibkâ eylese sahîh olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

24b

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir vakfın mütevellîsinden bir yıl va'diyle icâreye bir hammâm alub altı ay mikdârı tasarruf etdikden sonra Amr hammâmın icâresin ziyâde eyledikde hâkimü'l-vakt olan hammâmı Amr'a hükm eyledikde Zeyd-i mezbûr dahi hammâmı sâbikan ben gabn-ı fâhiş ile almadım tamam icâresidir sizden evvel hâkim olanlar hâliyen olunan ziyâdeye re's-i senede mütehammil idüğüne şâhid isterlerdi sâbit olmadın ziyâde idene hükm eylemezlerdi didikde hâkim olan ben o şer'iatı bilmezsin dise şer'an ne lâzım olur? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem gabn-ı fâhiş sâbit olmayınca Zeyd'den alınmaz eğer hâkim mesele-i sahîhaya istihfâf kasd etmeyüb murâdı mesele ma'lûmu olmadığına i'tirâf ise nesne lâzım olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Engürü(?) Mustafa

25a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i müteveffânın bir vakıf yerde binâ ettiği dam kızını Hind'e kalsa ba'dehu mezkûre Hind zikr olan damda iki yıl oturub mukâta'asın virse sonra Bekir gelüb mezbûr dam yerinin mukâta'asın artırıp Hind-i mezbûreye mezkûr damın binâsını kal' ettirmek dilese şer'an elinden gelür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem elinden gelmez ecr-i misli ile ibkâ olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

25b*İcâre*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Sultân Mehmed zamanından ilâ yevminâ hazâ mikdâr-ı mu'ayyen üzerine mukâta'a Zeyd tasarruf eyleyü geldüğü vakıf yeri vakf-ı mezbûrun câbîsi mukâta'a-ı ziyâde eylemeğe şer'an kâdir olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem ecr-i misilli ziyâde eyledüğü şuhûdla sâbit ise kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

26a*İcâre*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir vakıf binâ yansa hemen dîvârları kalsa şehrin kâdısı vakf-ı mezbûra nâzır iken zikr olan yanmış binâyı günde bir akçe mukâta' ile mütevellîsinden alsa sonra kâdı-ı mezkûr fevt olucak Amr gelüb mezkûr yanmış yere kalan binâsı ile on bin akçe verüb ve günde bir akçe mukâta'a-yı zemînin dahi verin dise şer'an alıbilür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem kâdının icâresi ecr-i misilden nâkıs ise fesh olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

26b*İcâre*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir vakıf hammâmı bir yıla icâreye tutsa ol sene içün şehirde tâ'ûn marazı zâhir olmağın şehir halkı gaybet idüb hammâma kimesne gelmicek Zeyd-i mezbûr hammâmın icâresin fesh eylemek şer'an elinden gelür mü? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem elinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Beyşehir'den (?)

27a

Mezâri'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Kırk elli yıldan berü bir karyenin mer'âsı olan yere âhar karye halkı zira'at eyleseler mer'âyı tasarruf eyleyen karye halkı ol karye halkının zirâ'atine şer'an mâni' olubilürler mi? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kadîmden mer'alık üzerine tasarruf oluna gelmiş yer ise mâni' olubilürler ve illâ mücerred kırk elli yıl mer'â idilmekle olmaz

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

27b

Zekât

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Sipâhîye öşr virilür yerde biten terekesinin Zeyd çün öşrünü Zeyd-i mezbûr sipâhîye virse sonra ol yerde çayır bitse sipâhî ol çayırdan dahi şer'an öşr taleb idüb alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem câiz olmağçün konuldu ise alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

28a

Zekât

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir karye halkı davarları yürütmek için bir mikdâr arz-ı çayırı sipâhîden tapuya aldıklarından sonra arz-ı mezkûreyi beynlerinde taksîm eyleseler hâliyen ol halkdan Zeyd arz-ı mezkûrdan kendü hissesini bağçe itmek isteyicek bâkî karye halkı hisse-i merkûmeyi Zeyd'e bağçe etdirtmemek şer'an ellerinden gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem ellerinden gelür mer'îdir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘dî ‘ufiye anh.

28b

Zekât

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir karyenin mer‘âsını sürüb ekse bütün kıymet oldukdan sonra karye halkı üzerine hergele salub çektirib hâsılı helâk idecek şer‘an anlara zımân var mıdır? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem tazmîn itdürülmez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘dî ‘ufiye anh.

29a

Zekât

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Bir karye halkı sipâhî arzından olan mer‘âlarını ittifâklarıyla sipâhî izniyle mezra‘a etmek isteseler içlerinden Amr râzı olmayub karye halkını men‘ etmek istese şer‘an idebilür mü idemez mü? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem men‘ idemez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘dî ‘ufiye anh.

29b

(?)

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele beyânında eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i sipâhî re‘âyâ icâzeleriyle re‘âyâ mer‘âsından bir kıt‘ayı havlu çevirib meşe ağaçları diküb beş yıl tasarruf etdikden sonra re‘âyâ rücû‘ idüb havlusunu ref‘ etdirmek isteseler kâdir olurlar mı? Şer‘an beyân buyurulub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem kâdir olmazlar.

Ketebehu el-fakîr Sa‘dî ‘ufiye anh.

30a

Da 'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd tapulu yerini on yıl tasarruf etdikden sonra Amr te'hîr-i da'vâya özü yok iken ben bu yeri senden mukaddem tapu ile almış idim deyü da'vâ eylese şer'an Amr'ın da'vâsı istimâ olunur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem istimâ olmazlar.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

30b

Hîbe Zekât

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Arz-ı mîrîden bir mikdâr yeri Hüdâvendigâr Amr'a hîbe eylese şer'an hîbe-i mezbûre sahîh olub arz Amr'ın mülküne dâhil olur mu? Beyân buyurulub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem mülkü olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] (?) Gümülcineli

31a

(?)

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd sipâhî ma'rifetinsiz mîrî yerini bey' eylese şer'an bey'i sahîh midir? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem sipâhî kabûl eylemese elinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

31b

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Sipâhî ma'rifetinsiz mîrî yerin bey'î şer'an sahîh olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.
El-cevâb Allahu a'lem sahîh olmaz.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.
[Arka yüzü:] Musa bin Mehmed

32b

Cihâd

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Bir kelîsânın vakıf evi Zeyd-i Müslim kelîsâyâ sa'y içün merkûm evin icâresin artırmağla
şer'an Zeyd'in dinine zarar var mıdır? Beyân kılınub müsâb oluna.
El-cevâb Allahu a'lem kusûr-ı dîne delâlet ider ve kelisâ vakfî sahîh değildir.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.
[Arka yüzü:] Taşçı Sinan İstanbullu

33a

Müteferrika

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Kâdî-ı Hanefî Şâfi'î mezhebi üzerine müdebberin bey'inin cevâzına hükm eylese şer'an
hükmü nâfiz ve sahîh olur mu? Beyân buyurula.
El-cevâb Allahu a'lem nâfiz olmaz.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

33b

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Şekvânın ve mükrihin talâkî vâki' olmamak üzerine bir kâdî hükm eylese hükmü şer'an
nâfiz olur mu? Beyân buyurula.
El-cevâb Allahu a'lem nâfiz olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

34a

Mefkûd

Nahmedûke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Tahmînen on yaşında oğlanı dayısı olan Zeyd Amr‘a san‘ata virse oğlan Amr‘ın evinde olup Amr oğlanı bazara gönderüb ba‘zı husûsuna istihdâm iderken oğlan nâ-bedîd olup hayatı mevti ma‘lûm olmasa bu sûretde oğlanın dayısı veya babası Amr‘a oğlanı bul deyü şer‘an teklîf idebilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem teklîf idemezler.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

[Arka yüzü:] Sinan İznîk‘den

34b

Mefkûd

Nahmedûke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd on iki yaşında oğlu Amr‘ı Bekir‘e gece ve gündüz onda yatub durmak haftada bir Zeyd‘in evine gelmek şartı ile şakirdliğe virse Amr Bekir‘in yanından gaybet oldukça hayatı ve memâtı ma‘lûm olmasa Zeyd Amr‘ı Bekir‘den şer‘an taleb idebilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem taleb idemez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

35a

Serika

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i subaşıya icâre-i şer‘iyye ile Amr hizmet iderken ba‘zı esbâb alub gaybet eylese ba‘dehu tutulub zikr olunan esbâblar aynı ile Amr‘ın elinde bulunsa şer‘an Amr sârik olur mu olmaz mı? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem Zeyd hırzından hafîyyeten aldı ise serikadır.

Ketebehu el-fakîr Sa‘dî ‘ufiye anh.

35b

Mefkûd

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd gaybet idüb hayâtı ve memâtı ma‘lûm olmasa Zeyd‘in vârisleri var iken beytü‘l-mâlcî Zeyd‘in metrûkâtına dahl idebilür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem dahl idemez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘dî ‘ufiye anh.

[Arka yüzü:] Hayrabolu‘dan

36a

Mefkûd

Nahmedüke allahümme veliyye‘t-tevfîk. E‘in lenâ ve‘hdi sevâe‘t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt oldukdan sonra ba‘zı veresei hâzır ve ba‘zı gâib olsa Zeyd‘in vasî-i muhtârı olan Amr Zeyd‘in metrûkâtın bey‘ idüb kendü hissesin ve hâzır olan veresenin hisselerin virdikden sonra gâib olan veresenin hisselerin şer‘an vasî-i mezbûr mu zabt eyler yohsa beytü‘l-mâl emîni mi zabt eyler? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem evvellü (?) emr ta‘yîn eyledüğü zaman içinde beytü‘l-mâl zâbiti dahl idemez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘dî ‘ufiye anh.

[Arka yüzü:] Engürü (?)

36b

Mefkûd

Nahmedüke allahümme veliyye‘t-tevfîk. E‘in lenâ ve‘hdi sevâe‘t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i gâibin hayâtı ve memâtı ma‘lûm değil iken verese-i Zeyd Zeyd‘in metrûkâtın vâlidesi Hind bizden me‘cûrîn (?) zâyi‘ ider deyü ma‘rifet-i kassâmla Hind‘in elinden alıb emîn yere emânet komak şer‘an elinden gelür mü Zeyd‘in mevtâ haberi gelinceye? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem elinden gelmez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

37a

Hudûd

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr‘ı şer‘îata da‘vet etdikde Amr Zeyd‘i darb idüb senin şer‘iyyen budur dise Amr‘a şer‘an ne lâzım olur? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem ta‘zîre müstehak olur ve tövbe ve istiğfâr lâzım olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

37b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Bir karyenin mahsûlü ile bir kârbânsaray (kervansaray) berât olundukdan sonra zevâyidi Zeyd‘e sadaka olunub niçe zaman ol (?) Zeyd tasarruf etmiş olsa ba‘dehu karye-i mezbûrenin hasâdı zamanı mahsûlünden dört ay mukaddem Zeyd müteveffâ olub yeri Amr‘a viriliceğin Zeyd‘e mahsûl-i mezkûrdan şer‘an hisse var mıdır? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem hisse yokdur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

Sahh

[Arka yüzü:] Haydar Selanik‘den

38a

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir medreseye müderris olub ba‘dehu ol medreseyi Amr‘a virseler medresenin hâsılı senevî olsa mahsûlü her birinin zamanına göre tevzî‘ olunur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem tevzî‘ olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

Sahh

38b

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd hâsılı senevî medreseye müderris olub bir mikdâr zaman edâ-ı hidmet etdikden sonra sıla-i rahim etmeğe gidincek kâdı sılaya gitdi deyü arz etdikde medreseye Amr tevcîh olunub medresenin hâsılı Amr'ın zamanında kemâlet bulsa şer'an hâsıl bu sûretde Zeyd'in mi olur Amr'ın mı? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem hidmetleri sebtî üzerine taksîm ederler.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

[Arka yüzü:] Hayreddin (?)

39a

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir vakf-ı mezra' berâtla Zeyd'e verilse sonra hasâd vaktine karîb mezra'a Zeyd'den alınub Amr'a virülse hasâd vaktinde vâki' olan tereke Zeyd'in mi olur Amr'ın mı olur? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem hidmeti yoğsa Amr'ın olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

39b

Şüheli

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir nefer kimesne şehrin kenârında bir yerde hamr sohbetin idüb oturlarlarken oradan birisi kalkub gitse yanında(?) sabah mekâbir içinde maktûl bulunucak şer'an onun diyeti ehl-i sohbe mi lâzım olur yohsa şehir halkına mı lâzım olur? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem ehl-i sohbeta lâzım olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

[Arka yüzü:] Cafer Bergama’dan

40a

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Bir karye kurbunda on bir nefer kimesne oturub şurb-ı hamr eylediklerinde onlar kavga eyleseler içlerinden birisi mecrûh oldukda Zeyd beni mecrûh eden ehl-i sohbetden Amr’dır gayrilerin suçu yokdur deyüb fevt olsa sonra vârisleri dahi Amr’a tahsîs-i da‘vâ idüb karye halkının şehâdetleri ile Amr’ın mecrûh idüb onun zararından fevt olduğun isbât etmek isteseler şer‘an karye halkının şehâdetleri mesmû‘ olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem mesmû‘ olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

40b

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir karye kurbunda kağı (kağmı) ile sap çekerken kağıdan düşüb kağı üzerine tekerlenüb Zeyd kağı altında kalub fevt olsa bu vechile vefât etdiğine ol karye halkının şer‘an şehâdetleri mesmû‘ olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

41a

Kefâle

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd viresiye satduğı atın semerinden ötürü hîn-i akidde kefil-i bi'l-mâl istemeyüb sonra istese şer'an câiz midir? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem câizdir ammâ cebr olunmaz.

Ketebuhu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

41b

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Sığırtaç olan Zeyd ücretiyle Amr'ın atını güderken ol at Zeyd'in yedinde fevt olsa

Zeyd'e şer'an zımân lâzım olur mu? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem ihtirâz mümkün olur ise sebebiyle helâk oldu ise tazmîn olunur.

Ketebuhu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

[Arka yüzü:] Üsküdar

42a

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd kendü için onda on iki üzerine Amr'la mu'âmele eylese Amr onda on iki üzerine

mu'âmeleyi iksâr idüb mu'âmele-i mebûrdan hâsıl olan rıbhı Zeyd'e virmemek şer'an

elinden gelür mü? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem onda on ikiye mu'âmele memnu'dur.

Ketebuhu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

42b

Şuf'a

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr ile mâbeynlerinde müşterek olan eşcârında olan hissesini Bekir'e bey' eylese ba'de zaman Amr dahi kendi hissesinin Hâlid'e bey' eyledikde Bekir Amr hissesin Hâlid'e satdığı vakitte benüm haberim yok idi ben şefî'em deyü şuf'a da'vâsın etme ile Hâlid'den eşcârı şer'an alıbilür mü alamaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem alamaz eşcârda şuf'a olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

[Arka yüzü:] Üsküdar (?)

43a

Şuf'a

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Mukâta'alı vakıf yer üzerinde olan evde şer'an şuf'a cârî olur mu? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem cârî olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

43b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir kıt'a yeri mülkiyet üzere tasarruf idüb üzerinde evler binâ idüb bir mikdârın bostanlık idüb tasarruf iderken bir mescidin imâmı olan Amr zikr olan yer mescidin imâmına vakıfdır deyü da'vâ idüb isbât idüb yer-i (?) vakfa hâkim olunsa Amr'dan Zeyd zikr olan yerden evlerin kal' eyle deyüb tasarrufuna mâni' olıbilür mü yohsa Zeyd bir mikdâr mukâta'a ile kabûl etdiği takdîrce yer Zeyd'in elinde ibkâ olunur mu? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem kal' etdirebilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

İmâm müdde'î olmaz mütevellî olur.

44a*Zekât*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Vakıf yerde olan kovanların öşrûn kadîmü'z-zamandan vakfın câbisi ala gelmiş olsa hâliyen sipâhî öşrû ben alurum dese alıbilür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem kadîmden vakfa virülü geldi ise gerü vakfa virülür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

44b*Vakıf*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in mülk-i dekânin yerinden bir vakfın mütevellîsi otuz yıldan berü vakıf için mukâta'a alıgelirim deyü beyyine ikâme eylese yer vakıf idüğüne şâhid olmayub vakfiyyede dahi mestûr olmasa bu sûretde Zeyd mütevellî otuz yıldan berü vakf için mukâta'a alıgelmek ile arz-ı mezbûrenin vakfiyyesine hükm olunur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem alâ mekân ibkâ olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

45a*Bey'*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'dan buzalıcı olmak şartı ile bir inek iştirâ eylese sonra buzalıcı çıkmayıcak Zeyd şer'an ol ineği redd mi ider yoğsa kısır bahâsından zâidi girü mü alur? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem ineği redd ider.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

45b

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in ecîri olan Amr Zeyd'in ganemlerin re'â ederken ganemin ba'zısının zâyî' eylese Zeyd Amr'a suâl etdikde bilmezem nece oldu dise şer'an bu sûretde zâyî' olan ganemlerin Zeyd Amr'a tazmîn etdirebilür mü etdiremez mi? Beyân buyurub müsâb ve me'cûr olasız. El-cevâb Allahu a'lem tazmin etdirir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] İshak Kandıralı

46a

Hîtân

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd binâ ettiği çardakının altına tarîk-i has üzerine direkler vaz' eylese zikr olan tarîkden mürûr eyleyen ehl-i sikke Zeyd'in direklerin bî-vech ol mahalliden gidertmek ellerinden gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem ellerinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

46b

Hîtân

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in kadîmden olan harmanı kurbunda Amr kendü mutasarrıf olduğu arza dam binâ idüb Zeyd'in rüzgârına mâni olsa şer'an Zeyd Amr'a damını kal' etdirebilür mü etdiremez mi? Beyân buyurub müsâb ve me'cûr olasız.

El-cevâb Allahu a'lem idebilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Ve fi'l-mebsût sâhibu'd-dâri izâ rafe'a binâen fâkide'r-rîhi ev eş-şemsi alâ cârihi ev sekabe cidârahu ev fetaha ebvâben lâ yumneu ve in tufremu mimmâ kâde liennehu tesarrafe fî hâlisi mülkihi. Kadıhan.

[Arka yüzü:] (?) Bey Hayrabolu

47a

Hîtân

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd tarîk-i âmm üzerine evinden bir sundurma sundursa yüksek olsa mahalle halkı giderdi bilürler mi? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem giderdebilürler eğer gidertmek isteyenlerün tarîk-i âmma Zeyd gibi ta'addileri yoğsa.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

47b

Vedi'a

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'a emânet bir mikdâr akçe koyub sonra gelib gerü kendü alsa ba'de zaman fevt olub verese-i Zeyd gelib Amr'dan ol akçeyi taleb eyleseler Amr Zeyd hâl-i sıhhatinde geldi aldı deyü yemîn etmesi ile şer'an tasdîk olunur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem tasdîk olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

[Arka yüzü:] İbrahim Beyşehir'den

48a

Hudûd

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir Yahûdî Hind-i Müslimenin yoluna gelüb ağzına ve diline şetm eylese şer'an o Yahûdîye ne lâzım olur? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem ta'zîr-i belîge müstehak olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

48b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ı bin akçe mehir ile Hind'i bana nikâh eyle deyü vekîl idüb Amr dahi üç bin akçe mehir tesmiye idüb Hind'i Zeyd'e nikâh idüb Zeyd üç bin akçe mehir tesmiye olunduğunu bilmeyüb Hind ile cem' olub sonra Hind 'e talâk virse bu sûretde Hind Zeyd'den üç bin akçe mehirini mi alur yoğsa bin akçe mi alur? Şer'an beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem mehr-i misl alur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

(?) mehr-i misil hükm olunur eğer binden ekall ise bin lâzım olur ve eğer üç binden ziyâde ise üç bin lâzım olur ziyâdesi lâzım değildir ve eğer mehr-i misil müsemâmâda vâki' olsa mehr-i misil ol zaman lâzım olur nemekahu el-hakîr Su'ud(?).

49a

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ı vekîl idüb bin akçe mehir tesmiye idüb Hind'i bana nikâh idüver dese Amr dahi vekâletin isbât idüb Hind'e sekiz bin akçe mehir tesmiye idüb Hind'i Zeyd'e nikâh idüb Zeyd Hind ile cem' olub sonra Zeyd Hind'i bâin talâk boşasa Hind Zeyd'den bu sûretde şer'an bin akçe mehirini mi alur yoksa sekiz bin akçe mehirini mi alur? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem sekiz bin akçe mehir tesmiye olunduğun bilüb cem' oldu ise müsemâmâ lâzım olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

49b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd’in iki bin akçe mehir üzere nikâh ile artuğa eyleme dediği vekîli olan Amr Hind’i Zeyd’e on iki bin akçe üzere nikâh eylese ba‘de zaman Zeyd fevt olacak Hind-i mezbûre mehrini metrûkât-ı Zeyd‘den iki bin üzere mi alur yohsa on iki bin üzere mi alur? Şer‘an beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem Zeyd Amr‘ın on iki bin akçe üzerine tezvîcin kabûl eyledi ise on iki bin alur kabûl eylemedi ise nikâh münfesihi olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Bu ne makûle cevâbdır bilmedi ise cem‘ oldular ise mehir-i misl alur niçün buyurmazlar.

[Arka yüzü:] Hasan Edirneli

50a

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Hind’in tezvîcine Amr‘ı vekîl idüb vakt-i tevkîlde mikdâr-ı mehir zikr olunmasa Amr dört bin akçe mehirle Hind’i Zeyd’e nikâhlandırırsa Zeyd mehri kabûl etmeyüb kable‘l-vat’ ve halvet Hind fevt olsa Zeyd‘den mehr-i mislin nısfı mı hükm olunur yoğsa müsemâmı mı hükm olunur? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem nesne hükm olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Ve lev zevvecehu imraeten mâ kesura min mehri mislihâ câze ve kavlu‘l-hasen ve lâ yecuz ve kavli (?) (?) (?) (?).

50b

Salât

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i hatîb tahsil-i ilm çün âhar beldeye gitdikde yerine Amr'ı nâib idüb hidmet-i hitâbeti nâibe edâ etdirmek şer'an câiz olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem câiz olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Hitâbetde hatîb-i gayri (?) adem-i cevâzı.

51a

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i câbî evkâfın mahsûlünü mütevellîsine teslîm eylediğine yemîn eylese mütevellî almadığına yemîn eylese şer'an hangisinin yemîni ile amel olunur? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem ikisinin bile yemîniyle amel olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

51b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir câbînin yedinde vakf-ı akçeden bir mikdârı zâyî' olsa ammâ câbî ne keyfiyyet ile zâyî' olduğun bilmes zâyî' olduğuna yemîn eylemesiyle tasdîk olunub zımândan halâs olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem tasdîk olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

52a

Şübheli

Kefâle

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'a üç bin üç yüz akçeye bir kul ve câriye bey' eylese sonra Amr hasta olup meblağ-ı merkûmu Zeyd Amr'dan taleb eylemeğe vardıkda Amr'ın zevcesi olan Hind meblağ-ı merkûma ben kefil oldum dise sonra bir mikdârı Hind-i mezbûre Zeyd'e virse bâkîsin dahi Zeyd Hind'den taleb eylemeğe şer'an kâdir olur mu olmaz mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

52b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i mütevellî fevt oldukda üzerinde mâl vakfından on bin akçe var idüğü şer'le sâbit oldukda Amr-ı ecnebî ben ol on bin akçeye iltizâm eyledim ben vireyin dise iki üç ay geçdikden sonra vakfa mütevellî olan Bekir meblağ-ı merkûmu Amr'dan bu sûretde taleb eylemeğe şer'an kâdir olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

53a

Diyet

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd nâbâliğ Amr-ı nâbâliğin elinin parmağına bıçak dokundurub Amr'ın ol parmağı ol cerâhından kuruyub amelden kalsa sonra Zeyd'in babası Amr'ın babasına bir mikdâr akçe virüb Amr Zeyd'i da'vâdan ibrâ ve ıskât ile ba'de zaman Zeyd ile Amr bâliğ olucak Amr ibrâyı fesh idüb Zeyd'den Zeyd parmağın diyetin taleb eylemek şer'an elinden gelür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem elinden gelmez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

53b

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

İki nâ-bâliğ oğlanlar bir kimesnenin arabasın çeküb oynarken biri arabaya binüb biri arabayı çeküb arabada olan düşüb kolu uvanub amelden kalsa sonra ikisi bile bâliğ olub kolu uvanan da'vâ eylese mesmû' olub ol birinden nesne almağa kâdir olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Osman (?)

54a

Elfâz-ı küfr

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'a su-î maslahatımı Allah ile sana ısmarladım demekle şer'an nesne lâzım olur mu? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem tövbe ve istiğfâr lâzım olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

54b

Vekâlet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'a var Bekir'e ver deyü bir mikdâr akçe virse Amr dahi ol akçeyi Bekir'e virdükden sonra Zeyd-i mezbûr Amr'a sen akçeyi Bekir'e virmemişsin deyü taleb eyledikde Amr dahi Bekir'e virdüm deyü yemîn eylemesiyle halâs olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem halâs olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] İbrahim (?)

55a

(Sayfa boş)

55b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Hind-i bâkireye nâmzed olub bayramlarda ve sâir vakitde ba'zı esbâb gönderse sonra Hind-i mezbûre Zeyd'e nikâhlanmağa râzı olmasa Zeyd-i mezbûr Hind'e virdüğü esbâbları veyâhud semenini taleb idüb şer'an alıbilür mü alamaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem aynıyla durursa alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

56a

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ın kızın tezvîc idüb aldığında Amr'a bir at uğurluk deyü virse ba'de zaman Zeyd atı gerü taleb kılssa Amr dahi ben filân zamanda zevcesine bir donluk payun virmiştim onu kalbimden mezkûr ata 'ivaz tutmuşidim dise şer'an Zeyd-i mezkûr atı Amr'dan almağa kâdir olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem at aynısıyla Amr elinde kalmışsa kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

56b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Hind'i nikâhlândıkda Hind'in karındaşı olan Amr'a bir mikdâr akçe uğurluk virse sonra ol akçeyi Amr'dan taleb eylemeğe şer'an kâdir olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Amr taleb etmekle aldı ise kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

57a

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd sılaya kızını İstanbul'da Amr'a nikâh eylese sonra Amr zevcesin Silivri'ye alub gidüb (?) anda sâkin olsa ba'de zaman mezbûre kız babası olan Zeyd-i mezbûru görmek için İstanbul'a gelib artuk Silivri'ye gitmezin dise Amr-ı mezbûr zevcesin cebren bu sûretde gerü Silivri'ye alub gitmeğe şer'an kâdir olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

57b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind-i mu'tekaya Zeyd İstanbul'da nikâh eylese Zeyd Hind'i Kayseri'ye alub gitmek şartı üzerine sonra Zeyd Hind'i Kayseri'ye alub gitmek kasd etdikde Hind-i mezbûre gitmeyüb imtinâ' eylemek elinden gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem elinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

58a

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Vakfın kullarından olan Zeyd Amr'ı katl idüb akçesin alub sonra vârisleri Zeyd'i tutub meclis-i şer' de tav'an ikrâr idüb Amr'ı ben katl etdim akçesinden bin sekiz yüz akçeyi vakfa deynim var idi vakfın mütevellîsi olan Bekir'e virdim dise şer'an Zeyd'in bu kavliyle Bekir'e ne lâzım gelür? Beyân buyurub müsâb ve me'cûr olasız.

El-cevâb Allahu a'lem nesne lâzım olmaz ve Zeyd'in ikrârı mu'teber değildir beyyine gerek.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Mustafa Mihaliçli

58b

Hal' Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd mu'tallekası Hind'den sağîrin almamak şartıyla Hind mehr-i müeccelin Zeyd'e hibe idüb hal' edüşseler sonra Hind zevc-i âhara vardıkda Zeyd sağîrin çekib alsa Hind dahi mehr-i müeccelin Zeyd'den şer'an taleb idebilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem taleb idemez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Güllü binti Murad

59a

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir kulunu iki bin akçe bahâya tutub Amr'ın üç bin akçelik kulu ile istibdâl idişüb cânibinden teslîm ve tesellüm bulunub Amr Zeyd'den bin akçesin dahi alsa hâliyen Amr'ın aldığı kul (?) çıkıcak Amr Zeyd'den kulunu mu alır yohsa (?) çıkan kulun bahâsı iki bini mi alır? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem iki bini alır.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

59b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'e tecdîd-i nikâh eylemek lâzım oldukda ba'zı kimesneleri zevcesi Hind'e tecdîd-i nikâh eylemek için ihzâr eyledikde Hind-i mezbûre hicâb ardında durub Zeyd-i mezbûr Hind'e bana nikâh ile geldin mi dedikde Hind dahi vardım deyüb Zeyd dahi aldım kabûl eyledim dise ammâ ol hâzır olan kimesneler Hind'i şahsen görmeyüb savtın işitseler bu sûretde Hind'in nikâhı şer'an sahîh olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem sahîh olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

60a

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd gice ile Hind'in evi haremine girüb Hind'i haremde bulub zinâ kasdına Hind'e yapışıcak Hind Zeyd'i bıçak ile darb idüb katl eylese Hind meclis-i şer'de katle ikrâr idüb ammâ katlden gayri tarîk ile halâs bulmayub katl eyledüm deyü yemîn idecek şer'an Hind'e nesne lâzım olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem Zeyd fesâdla ma'rûf kimesne ise Hind tasdîk olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

60b

Hîbe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind hâl-i sıhhatinde vârislerinden kaçırub vakfının arzında olan mülk-i dârını ve bağını ve hayvanlarını ve cümle esbâbını ecnebî olan Amr'a hîbe idüb Amr Hind'e 'ivaz virüb mezkûr olan nesnelerin cümlesin kabz idüb Hind'i beslerken(?) Hind fevt olsa Hind'in vârisleri hîbeyi kabûl etmeyüb mezkûr emlâkı Amr'ın elinden alub kısmet etdirmek isteseler şer'an alub kısmet etdire bilürler mi etdiremezler mi? Beyân olunub müsâb oluna.

el-cev âb Allahu a‘lem bağı alıbilürler.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

61a

Da ‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub Zeyd‘in bir dükkânını büyük oğlu Amr benim mülkümdür deyü zabt iderse sâir karındaşlarını dahl etdirmese karındaşları bu dükkân senin ne vechile mülkümdür babamız sana satdı mı bağışladı mı didiklerinde Amr bağışlamış idi deyü şâhidler durgursa şâhidler Zeyd hâl-i sıhhatinde bu dükkân oğlum Amr‘ın mülküdür deyü ikrâr eyledi ikrârına şâhidiz şehâdet ideriz diseler bu sûretde şehâdetleri mesmû‘ olub dükkân Amr‘a hükm olunur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem mesmû‘ olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

61b

Vekâle

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd üzerinde Amr‘ın bir mikdâr akçe alıcak olub Zeyd Bekir‘i cemî‘ husûsuna vekîl etdükde Amr vekîl-i mezbûrdan mezkûr alıcak taleb kıldukda alıbilür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem edâ-yı deyne bile vekîl eyledi ise alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

[Arka yüzü:] İbrahim Hayrabolulu

62a

Hudûd

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i Müslim es‘adü‘l-hâl(?) olub Zeyd‘den kavlen ve fi‘len mescidde bir vaz‘-ı münker sâdır olmadıkda Amr-ı Müslim Zeyd‘e mescide Müslümân girüb kâfir çıkarsın dise şer‘an Amr‘a ne lâzım olur? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem şetmen didi ise ta‘zîre müstehak olur i‘tikâden didi ise tecdîd-i îmân ve nikâh lâzım olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Mahmûdu‘l-hâl(?)

62b

Îmân

Nahmedüke allahümme veliyye‘t-tevfik. E‘in lenâ ve‘hdi sevâe‘t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr‘a eğer varub senin ile Bekir‘in esbâbını ahz eylemezsem kâfir olayın dise sonra Zeyd-i mezbûr Amr ile varub Bekir‘in esbâbını ahz etmeyecek şer‘an Zeyd‘e nesne lâzım olur mu? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem küffâr ahdi(?) lâzım olur ahz eylemediği takdîrce kendisi kâfir olub i‘tikad eylemesine ve illâ tecdîd-i îmân ve nikâh lâzım olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

[Arka yüzü:] Mustafa Trabzon‘dan

63a

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye‘t-tevfik. E‘in lenâ ve‘hdi sevâe‘t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd erken olduğu hâlde eğer şimden girü şurb-ı hamr idersem alacağım avratlar benden boş olsun dise tezvîc etdikden sonra şurb-ı hamr idicek menkûhası içün şer‘an talâk vâki‘ olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem vâki‘ olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

63b

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd eğer ben Amr'ın evine varırsam aldığım alacağum boş olsun dise ammâ ol zamanda Zeyd'in menkûhası olmasa ba'dehu Zeyd Hind'i tezvîc idüb Amr'ın evine varıcak şer'an Hind Zeyd'den boş olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem boş olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

64a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ı hidmetkâr idüğün Amr'a bir kaftan alıvirdikden sonra Amr-ı mezbûr hidmet itmeyüb Zeyd'in yanından gitmek istedikde Zeyd ol alıvirdüğü kaftanı Amr'dan şer'an alıbilür mü? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem almaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

64b

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in mutasarruf olduğu mîrî yer üzerinde olan Hüdâyî bitmiş meyve ağaçlarının semerâtı Amr müstakil on beş yıl zabt etdikden sonra Zeyd-i mezbûr ol meyve ağaçlarının semerâtından hisse taleb eylese şer'an hisse hükm olunur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem hükm olunur hüdâyî bitdiğine Amr mu'terifse ve illâ Zeyd'in da'vâsın kudât istimâ' eyler.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Şaban (?)

65a

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ın taş havlusunda maktûl bulundukda Zeyd'in veresei Amr'dan diyet talep eylediklerinde Amr'ın zevcesi Hind Zeyd-i mezbûr gice ile kapuma gelüb açmak istedi açmadı pencereye geldikde kebâb demürüyle hırsız sanub içëruden dürttüm öldürdüm deyü yemîn eylemesiyle tasdîk olunur mu yohsa tasdîk olunmayub Amr'a diyet hükm olunur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Hind'i verese tasdîk ider ise Hind'in 'âilesine diyet lâzım olur Amr'a ise hükm olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

65b

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir cemâ'at içinde katl olunsa cemâ'at-i mezbûre maktûlün vereseiyle inkârdan bir mikdâr akçe virüb sulh eyleseler sonra cemâ'at-i mezbûreden birisi Zeyd-i mezkûru ben katl eyledim deyü ikrâr eylese cemâ'at-i mezbûre virdükleri bedel-i sulhu vereseden talep idüb şer'an alıbilürler mi alamazlar mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem verese mukarrî ikrârında tasdîk iderlerse alıbilürler.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Habibe binti Cafer

66a

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir karye yanında maktûl bulunsa iki kimesne biz katl eyledük deyü ikrâr eyleseler meclis-i şer'de şer'an karye halkına nesne lâzım gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem evliya-ı katıl mukarrları(?) tasdik iderlerse nesne lâzım olmaz.
Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

66b

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir karyenin kurbunda maktûl bulunsa ehl-i karyeye diyet hükm olunduktan sonra maktul-ı mezbûrun kulu Zeyd‘i ben katl eyledim deyü ikrâr eylese Zeyd‘in veresesi abd-ı mezbûrun ikrârını kabûl eylemeyüb ehl-i karyeden diyeti şer‘an talep idüb alıbilürler mi? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem alıbilürler.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

67a

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir karyenin kurbunda maktûl bulunsa ehl-i karyeye diyet hükm olunduktan sonra ehl-i karyeden Amr ben katl eyledim deyü ikrâr eylese şer‘an diyet ehl-i karyeye lâzım olur mu yohsa Amr‘a mı lâzım olur? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem veliyy-i katıl Amr‘ı tasdik iderse ehl-i karyeye diyet lâzım olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

67b

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd‘in taht-ı tasarrufunda olan mîrî yeri üzerinde bir karye kurbunda mezbûr Zeyd‘in zevcesi Hind maktûle bulunsa şer‘an Hind‘in diyeti Zeyd‘e mi lâzım olur yoksa ehl-i karyeye mi lâzım olur? Beyân buyurub müsâb ve me‘cûr olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem ehl-i karyeye lâzım olur veliyy-i katıl ehl-i karyeden talep iderse.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Süleyman Kandıralı

68a

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ın kızı Hind'e namzed olub kalın deyü ba'zı akçe ve altun virüb ba'dehu Zeyd-i mezbûr Hind'i almadan fevt olsa Zeyd'in vârisleri kalın içün Amr'a virülen akçeyi ve altunu Amr'dan alıbilürler mi? Şer'an beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem alıbilürler.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

68b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd baliğ kızı Hind'i Amr'a nâmzed etdikde Amr Zeyd'e mehir-i mu'accel deyü iki bin akçe virüb Zeyd dahi meblağ-ı mezkûru cihâza sarf idüb Hind'e teslîm idüb Hind kabz eylese bunun üzerine yedi sekiz yıl geçüb ba'dehu Zeyd fevt olucak Amr Hind'i nikâhlanmayub meblağ-ı mezbûru taleb eylese şer'an Zeyd'in metrûkâtından mı alır yoksa Hind'in cihâzından mı alır? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Hind'den taleb ider.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

69a

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind-i zimmiyyenin âhardan kâfir evlâdı olsa hâliyen zevci olan Zeyd-i Müslim seni evlâd-ı mezbûra yanında durgurmazım deyü âhar mahalleye alub gitmek isteyicek Hind

şâyed beni katl eylersen deyü Zeyd'den kefil taleb eylese Zeyd'e nefsin kefil vir deyü şer'an teklîf olunur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem kefil teklîf olunmaz ammâ eyü konuşulur içinse iletmek teklîf olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

69b

Sulh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Hind'den bir ev bir bağ da'vâ etdikde Hind-i mezbûrun oğlu Amr zikr olunan eve ba'zı binâ ilhâk eylemiş olsa zikr olunan ev Zeyd'in bağ Hind'in olmak üzere sulh etmek Hind Amr'ı vekîl idüb Amr-ı vekîl mülhakâtın bedeli bir mikdâr akçe alub Zeyd ile sulh eyleseler hâliyen Hind fevt oldukda Amr-ı mezkûr sulh-ı mezbûrun feshi ve mülhakâtın talebine şer'an kâdir olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Musa Bolulu

70a

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i zimmiyye zevcesini İstanbul'dan Yenihisar'a iletüb iki yıl mikdârı sâkin olduklarından sonra girü İstanbul'a gelseler hâliyen Zeyd zevce-i mezkûresini girü hisâr-ı mezbûra alub gitmek isteyicek zevce-i mezkûre şâyed beni katl eylersen deyü Zeyd'den nefsin kefil vir deyü şer'an teklîf olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem er-re'yu ile'l-hâkim. *Olunmaz.*

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

70b

Kısmet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt oldukda iki oğlu ile zevcesi hâzır olub bir oğlu ile bir kızı gâibde olsalar hâzır olan vârisler gâibde olan vârisler gelmedin kendü hisselerin Zeyd'in metrûkâtından şer'an alıbilürler mi? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kısmet ider bilirler.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] İbrahim Engürülü

71a

Kısmet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd hâl-i sıhhatinde oğlu Amr'ı vasî nasb eylese Zeyd-i mezbûr fevt olduktan sonra ba'zı evlâdı gâibde iken vasî-i mezbûr hâzır olan ba'zı verese ile Zeyd'in metrûkâtın bey'idüb kendü hisselerin almağa şer'an kâdir olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kısmetden sonra bey' iderler.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

71b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd dârını evlâdına neslen ba'de nesl ve batnen ba'de batn vakf eylese sonra mevkûf-ı aleyh olan evlâdın karn-ı mukaddemden olanlardan ba'zı hâzır ba'zı gâib olsa hâzır olanlar dâr-ı mezbûre-i icâre-i tavîle ile ecr-i mislinden Amr'a ma'rifet-i kâdı ile virseler ba'dehu gâibde olan mevkûf-ı aleyhler gelüb ol icâreyi fesh eylemeğe kâdir olurlar mı olmazlar mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olurlar.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

72a*Vakıf*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i vâkıf dârını evlâdına neslen ba'de nesl ve batnen ba'de batn vakf eylese ammâ vakfiyyesinde meskeni ve istiğlâl kayd eylemese bu sûretde dâr-ı mezbûrenin şer'an meskeni müsemmâ vakf olmuş olur yohsa istiğlâl mi vakf olmuş olur? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem gallesi vakf olur.

Ketebahu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Kendisi vakf olur gallesi virilür.

72b*Hidâye'ye muhalifdir**Kerâhiye*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdisevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir Müslümân kendü bağının üzümün sıkub şıra idüb Nasrânîye ve Yahûdiye şırayı satsa ammâ ol Nasrânî ile Yahûdî ol şırayı hamr idüb satacağın bilse ol şıranın akçesi ol Müslümâna şer'an helâl olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem şübhelüdür harâm denilmez.

Ketebahu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Tekrâr yazılsun.

[Arka yüzü:] Mahmud (?)

73a*Nikâh*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in zevcesi olan Hind fevt olsa yedi sekiz gün geçdikden sonra Zeyd-i mezbûr Hind'in kız karındaşına nikâh eylemek şer'an câiz olurmu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem câizdir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

73b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd dârını evlâdına neslen ba‘de nesl ve batnen ba‘de batn vakf eylemiş olsa sonra Zeyd‘in sublü ve oğulları olan Amr ile Bekir fevt olub ba‘zı oğulları ve kızları gâibde iken Amr‘ın bir oğlu dâr-ı mevkûfeye dâhil olub niçe zaman sâkin olsa sonra gâybde olan mevkûf-ı aleyhler gelüb dâhil olana sen bu denlü zamandır dârda sâkinsin çık biz dahi ol denlü zaman sâkin olalum ve yâhûd dâr-ı mezbûreyi âhara icâreye virüb icâresin hisseleşelüm deyü dâhil olanı dâr-ı mezbûreden ihrâca şer‘an kâdir olurlar mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem sukenâsı vakıf değilse kâdir olurlar.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

[Arka yüzü:] İbrahim Engürülü

74a

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd dârını evlâdına neslen ba‘de nesl ve batnen ba‘de batn vakf eylemiş olsa sonra Zeyd‘in sublü ve oğulları olan Amr ile Bekir fevt ba‘zı oğulları gâibde ba‘zı dâr-ı mevkûfe olduğu şuhûd hâzır iken Amr-ı mezbûrun bir oğlu dâr-ı mevkûfeye dâhil olub niçe zaman sâkin oldukdan sonra gâybde olan mevkûf-ı aleyhler gelüb dâhil olan kimesneden sâkin olduğu zamanın ecr-i mislin taleb idüb şer‘an alıbilürler mi? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem sukenâsı vakıf değilse alıbilürler.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

74b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd dârını evlâdına neslen ba'de nesl ve batnen ba'de batn vakf eylese sonra Zeyd-i vâkıfın sublû ve oğulları olan Amr dâr-ı mezbûrede sâkin iken fevt oldukda Amr'ın oğullarından ba'zı ol şuhûd hâzır iken Amr'ın ol hâzır olan oğullarından birisi dâr-ı mezbûreye dâhil olub sâkin olurken hâzır olan oğulları dâhil olan karındaşına biz dahi seninle bile dâr-ı mezbûrede sâkin oluruz veyâhûd sen dahi evden çık dâr-ı mevkûfeyi icâreye virüb icâresin taksîm idelüm dimeğe şer'an kâdir olurlar mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem sukenâsı vakıfsa bile sâkin oluruz deyubilürler.

Ketebehu el-fakîr Sa'dî 'ufiye anh.

75a

Mükâtebe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in mükâteb-i ale's-sene olan 'abdı hidmet eylemekden acz izhâr eyleyüb rızasıyla abd-ı mesfûru bey' eylemek şer'an câiz olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem câizdir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Fesihden sonra.

[Arka yüzü:] İbrahim Engürülü

75b

Mükâtebe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd abd-ı memlûkunu her ayda bir mikdâr akçe virmek üzerine ve her gice gelüb Zeyd'in evinde yatub Zeyd'in vâkî' olan mesâlihini görüvmek şartı üzerine kitâbete kestikten sonra abd-ı mezbûr Zeyd'e her ayda bedel-i kitâbeti vermeyüb ve gice Zeyd'in evinde yatmayub ve Zeyd'in vâkî' olan mesâlihini görüvmese Zeyd-i mezbûr bu

sûretde abd-ı mezkûrun kitâbetini fesh idüb bey‘ eylemeğe şer‘an kâdir olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem kâdı ta‘cîz idüb kitâbeti feshi derse bey‘e kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

Sahh

76a

Velâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Hind fevt olub vâlidesin ve zevcin ve mu‘tikının üç oğlu ile bir kızın terk eylese hisseleri beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem sülûs ümmüne nısf zevcine bâkî asabe-i sebebiyyeye değer kıza nesne değmez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

Sahh

76b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd mükâteb-i ale’s-senesi olan abdına nikâh eylemek için icâzet virse abd-ı mezbûr dahi Hind’e nikâh idüb niçe zaman geçdikden sonra Zeyd’in izni ve ma‘rifeti yoğ iken abd-ı mezbûr Zeyneb’e dahi nikâh eylese nikâhı şer‘an sahîh olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem sahîh olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

Mevkûfdur.

77a

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd dârını evlâdına neslen ba'de nesl ve batnen ba'de batn vakf eylese Zeyd'in sublî oğlu olan Amr dâr-ı mezbûrede sâkin iken fevt olub mevkuf-ı aleyh olanların ba'zı hâzır ve ba'zı gâibde olsa hâzır olanlar Amr'ın zevcesin iddeti münkazî olmadan dâr-ı mezbûreden ihrâc eylemeğe şer'an kâdir olurlar mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem Amr'ın zevcesin ihrâca böyle hâris olan kimesne dâire-i mürüvvetden ve insâniyetden hâriç olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

77b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd dârını evlâdına neslen ba'de nesl ve batnen ba'de batn vakf eylese sonra Zeyd'in sublî oğlu olan Amr dâr-ı mezbûrede sâkin iken fevt olsa mevkuf-ı aleyh olan Amr'ı mezbûrun evlâdı Amr'ın zevcesin iddeti münkazî olmadan dâr-ı mezbûreden ihrâc eylemeğe şer'an kâdir olurlar mı olmazlar mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olurlar.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

78a

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir mikdâr akçe veya bir evi vakf eylese tescîl olunmayub ve teslîm ile ol mütevellî olmadan Zeyd-i mezbûr fevt olsa Zeyd'in vârisleri ol akçenin veya dârın vakfiyyetini kabûl eylememek ellerinden gelür mü gelmez mi? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem ellerinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

78b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in mükâteb-i ale's-senesi olan abdı Zeyd'in izninsiz Hind'e nikâh eylese nikâhı şer'an sahîh olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem câiz değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

79a

Edeb-i kâdı

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'da olan akçesin taleb eyleyüb muhzır eline virse muhzır Amr'ı habs etdikden sonra Amr-ı mezbûr muhzıra beni habisdan çıkar akçesin Zeyd'e vireyin dise muhzır dahi Amr'ı çıkarub Amr zimmetinde olan akçenin öşrün Zeyd'den muhzır alsa Amr'dan akçesin Zeyd'e alıvirmeden Amr gaybet eylese sonra Amr ala gidüb gerü mezkûr muhzıra habs verildikden sonra Zeyd akçesin Amr'dan almadan muhzıra öşür deyü virdüğü akçeyi Zeyd muhzırdan alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem Zeyd alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

79b

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd hîn-i gazabda zevcesi olan Hind'e senden vaz geldim dise ammâ niyyeti bi'l-fi'il talâk olmayub ammâ şimden gerü boşadın demek niyyeti olsa bu sûretde Hind-i mezbûre Zeyd'den şer'an boş olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem boş olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

80a*İcâre Vakıf*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Mevkûf-ı aleyh olanlar dâr-ı mevkûfeyi otuz yıla varınca her yılda bir mikdâr akçe ta'yîn eylemek üzerine Amr'a icâreye virseler sonra karn-ı sânîden olan mevkûf-ı aleyhler icâreyi fesh eylemeğe şer'an kâdir olurlar mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem nevbetlerinde fesh idebilürler.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Mütevelli(?)

80b*Li'ân*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd hîn-i gazabda zevcesi olan Hind'e 'alâ vech eş-şetm bire kâfir bre uruspu dise Hind Zeyd'den şer'an boş olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem boş olmaz ammâ ta'zîre müstehak olur ve Hind taleb iderse li'ân olunur ba'de'l-li'ân tefrîk olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

81a*Talâk*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd zevcesi olan Hind'i bâyin talâk ile boşayub sonra Hind-i mezbûre âhar şehre varub ba'de'l-'iddet Amr'a nikâhlandıktan sonra Zeyd-i mezbûr ol şehre varub Hind'e talâk virmedim deyü Hind'i taleb eylese Hind-i mezbûre Zeyd'in talâk virdüğüne ikâmet-i beyyineye kâdir olmayacak Hind-i mezbûre Amr'dan şer'an tefrîk olunur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem Zeyd’in nikâhı sâbitse ve talâk virmedüğüne yemîn iderse tefrîk olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

81b

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd’in kendü evine muttasıl harem divârı olup haremın bir cânibinde Amr’ın mülkü olup Amr divârı müşterikiz deyüb beyyine ikâmet eyleyüb Zeyd dahi divârı muttasıl benümdür deyüb beyyine ikâmet eylese şer‘an kangısının beyyinesi evlâdır Amr’ın beyyinesi evlâ olduğu takdîrce zikr olunan divârın akderine Amr Zeyd’in rızâsı yok iken ev binâ etmek istese şer‘an elinden gelür mü yohsa gelmez mi? Beyân kılunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem Amr’ın beyyinesi evvelîdir Zeyd ise eğer ikisinin bile divârda yedi varsa cümle divâr Zeyd’e hükm olunur beher takdîr Amr’ı divâr üzerinde binâ etmekden men‘ idebilür.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

82a

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr’a bir câriye bey‘ eyledikten sonra câriyenin hamli zâhir olup câriye haml Zeyd’dendir dise Zeyd inkâr idecek Amr câriyeyi min külli gayb câriyeyi Bekir’e bey‘ eyledikten sonra Zeyd gelüb câriyenin hamli bendendir deyü da‘vâ idüb câriyeyi Bekir’’in elinden taleb idüb şer‘an alıbilür mü alamaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem Zeyd bey‘i günden altı aydan eksikde doğursa Zeyd’dendir câriyeyi alır eğer altı ayda ya dahi artukda doğursa müştêrî tasdîk iderse neseb sâbit olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

82b

Tahâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir kimesne merîz iken cenâbet vâkî' olsa gusl eyledüğü takdîr üzere helâk olmak havfı olsa ol kimesne teyemmüm ile namaz kılmak câiz olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem câiz olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

83a

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd zevcesi olan Hind'i tecdîd-i nikâh eylemelü oldukda Hind-i mezbûreyi yalunuz bir ev içinde koyub evin taşrasında iki kimesneye siz şâhid olun şu evde olan avrata nikâh tezvîc eyledim dedikde Hind-i mezbûre evin içinde kabûl eyledim deyüb şâhidler Hind'in savtın işidüb şahsın görmeseler bu sûretde Zeyd'in Hind'e nikâhı sahîh olur mu Zeyd Hind'e vat' eylemek şer'an câiz olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem câiz olur şahsın görmek lâzım değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

83b

Kismet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind fevt olub 'ammının kızın ve âhar 'ammının oğlu kızın terk eylese ve anasının lieb ve ümm er karındaşının oğlun ve kızın terk eylese şer'an bu sûretde ana karındaşı oğluyla kızı Hind'den mîrâs alıbilürler mi? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem zâhir rivâyetde vâlid-i 'asabe varken zevi'l-erhâm evlâdı vâris olmazlar fetvâ dahi zâhir rivâyet üzerinedir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Akkiliseli

84a

Kismet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind fevt olub oğlu olan Amr'ı ve kızı olan Hind'i ve 'âkil ve bâliğ olub ammâ mütebeyyinü'l-hâl olmayan hünsâ-i müşkil Beşir nâm veledin terk eylese hisseleri beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Beşir'e kız hissesi virilür ki bu sûretde rub' m'aldir ve rub'-ı âhar Hind'e diğer bâkî Amr'ın olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

84b

Eşribe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Aselden olan şarâb-ı müskirden ve 'ırakıdan müselles-i şer'îden sekre müeddî olmayacak mertebe mezkûrlardan içmek şer'an helâl midir harâm mıdır? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem 'ırakının katresi harâmdır ve aselden müttehaz olan müskir ve müselles husûsunda dahi fetvâ Muhammed kavli üzerinedir harâmdır.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

85a

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd alduğum ve alacağım boş olsun eğer şarâb içersen dise sonra 'ırakı içse avreti ve alacağı şer'an boş olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem ‘ırakı didikleri harâmıdır içse hadd verilür ammâ şarâb ıtlâk olunmaz talâk vâki‘ olmaz.

Ketebahu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

85b

Kismet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd hâl-i sıhhatinde Amr-ı mechûlü’n-neseb çün ‘ammım oğludur vârisimdir bundan gayri vârisim yokdur deyü ikrâr idüb fevt olsa Zeyd’in vâris-i ma‘rûfu’n-nesebi olmadığı takdîr üzerine Amr Zeyd’e şer‘an vâris olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem vâris olur.

Ketebahu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

86a

Kismet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd hâl-i sıhhatinde Amr için benüm vârisimdir deyü ikrâr eyledüğüne şehâdet etmek ile Amr‘ın Zeyd’e verâseti şer‘an sâbit olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem vâris olmaz.

Ketebahu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Vasiyyet olur.

86b

Elfâz-ı küfr

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ref‘-i savt ile kur‘ân okurken Amr Zeyd’in için köpekçikler gibi çıkler dise sonra Zeyd bir kimesneye Amr benüm hakkımda şu asl kelimât eylemiş didikde ol kimesne dahi Amr senin âvâzın beğenmediği için öyle demişdir yoğsa murâdı kur‘ân-ı ‘azîmi

tahfif değildir bu kelimâtdan Amr'a nesne lâzım gelmez dise ol kimesneye bu sûretde şer'an nesne lâzım olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem nesne lâzım olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

87a

Rehin

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd evlerini birkaç nefer Yahûdîlere rehin kosa bir kaç yıl sonra Amr gelüb zikr olan Yahûdîlere dâr-ı mezbûreyi Zeyd size rehin komazdan evvel bana rehin koyub ben dahi kabz eyledim idi sonra benüm haberim yok iken size dahi komuş deyü beyyine ikâme etdikde zikr olan Yahûdîler dahi Amr'a Zeyd evleri bize rehin koduğun bildikden sonra dâr-ı mezbûrede benim da'vâ ve nizâ'ım yokdur deyü ikrâr eyledin deyü Amr'ın vech-i meşrûh üzerine ikrârına şâhid getürüb ikâme eylemek Amr'ın da'vâsı merfû' olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Amr'ın da'vâsı istimâ' olunmaz hasım değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Ali Sabri(?) İstanbulî

87b

Edeb-i Kâdı

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr-ı emîri şerî'ata da'vet etdikde Amr Zeyd'e var muhızır getür dise Amr'a şer'an ne lâzım olur? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem istiğfâr lâzım olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

88a

Hudûd İkrâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i sarhoş kâdıya getürdüklerinde Zeyd-i mezbûr ba'zı kimesneler beni darb-ı şedîd ile darb idüb şurb-ı hamr üzerine ikrâh eylediler ikrâh ile şurb-ı hamr eyledim dimesi şer'an istimâ' olunur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem istimâ' olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

88b

Hudûd

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i sarhoş kâdıya getürdüklerinde Zeyd-i mezbûr ba'zı kimesneler şurb-ı hamr üzerine bana ikrâh idüb beni darb-ı şedîd eylemeleriyle hamrı içdim ikrâh ile içdiğime şâhidlerim vardır getüreyin didikde kâdı Zeyd'in şâhidlerin getürmeğe Zeyd'e mahal vermeyüb Zeyd'e hadd ikâme eylese kâdıya şer'an ne lâzım olur? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem nesne lâzım olmaz kıyâs-ı amel işlemiş.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Ali Ayasofya

89a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Üç nefer kimesneler bir vakf-ı kârbânsarây (kervansaray) icâre ile üç yıla üç bin yüz akçeye tutub bir mikdâr zaman bunlar kârbânsarâyı zabt idüb mütevellîye yevmü'l-kıstların vermeyüb bunların ikisi çıkub şehirden gitdiklerinde mütevellî bunların müşterikleri olan Zeyd'den bunların hisselerin taleb idüb şer'an alıbilür mü? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem alıma bir birine kefil-i bi'l-mâl olmadılarsa.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

89b

Edeb-i Kâdı

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in iflâsına ba'zı kimesneler şehâdet iderlerken dâyinler Zeyd-i mezbûru habs etdirmeğe kâdir olurlar mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olmazlar.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Bursa

90a

Vakıf

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir mescid binâ idüb ba'zı emlâkını mescid-i mezbûrun imâmına ve müezzinine vakf idüb bir mikdâr akçe vazife ta'yîn eyledikde Zeyd'in vakfının mahsûlü ziyâde olsa vakfın mütevellisi masraf-ı mu'ayyenden zâyidini gerü (?) terakkiye sarf eylemek şer'an câiz olur mu? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem câiz değildir rakebe içün hıfz olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

90b

Edeb-i Kâdı

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i kâdı ma'zûl oldukdan sonra Amr Zeyd'i bir âhar şehirde bulub Zeyd'e sen kâdı iken benden bigayri hakk üç bin altı yüz akçem aldın deyü suâl ibrâz etdikde Zeyd-i mezbûr dahi meblağ-ı merkûmu ben senden alub Bekir'e def' etdim dise bu sûretde Zeyd'in kavli makbûl olup zımândan halâs olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem halâs olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] İstanbulî

91a

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind hâl-i sıhhatinde dârını vakf idüb tescîl ve teslîm ile mütevellî olmadın Hind-i mezbûre fevt olub Hind'in zevci olan Zeyd ile beytü'l-mâlcıya varub dâr-ı mezbûre tescîl ve teslîm ile mütevellî olmadı deyüb tescîl ve teslîm ile mütevellî olduğu dahi sâbit olmadığı sebebdan hâkimü's-şer' dâr-ı mezbûrenin bey' olması üzerine hükm idüb beytü'l-mâlcı ol evi Amr'a bin altı yüz akçeye Zeyd-i mezbûr ma'rifetiyle bey' eylese sonra Amr-ı mezbûr dâr-ı mezbûrenin havlısı (avlusu) içine kırk elli bin akçe harç idüb niçe evler binâ idüb yedi sekiz bin mikdârı tasarruf etdikden sonra mahallenin mescidinin müezzini dâr-ı mezbûre bizim mescide vakf olunmuşdur vâkıf zamanında teslîm ile mütevellî dahi olmuşdur deyü da'vâ eylese şer'an istimâ olunur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem teslîm ile mütevellîye beyyineyi 'âdeleri varsa istimâ olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

91b

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'a sen kâhilsin didikde Amr-ı mezbûr Zeyd'e eğer ben kâhil olacak olursam avratım üç talâk boş olsun dise bu sûretde Amr-ı mezbûrun zevcesinin şer'an talâkına hükm olunur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kâhilse hükm olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

92a

Gasb

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub sağır oğluna intikâl eyleyen merkebini vasî kendü hidmetlenüb sonra otlamağa çayıra salıvirüb merkeb çayırdâ zâyî' olsa vasîye şer'an zımân lâzım olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem lâzım olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

92b

Müteferrika

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in yetîmlerine vasî-i muhtâr olan Amr yetîmlere intikâl eyleyen mâlî murâbahaya virmeyüb yetîmlere asıl mâldan infâk eyledikde yetîmlerin ekâribinden ba'zısı yetîmlerin mâlların ma'rifet-i kâdî ile murâbahaya vir yetîmlere murâbahasından infâk eyle didikde vasî-i mezbûr râzî olmasa hâkimü's-şer' olan ol mâlî yetîmlere ekâribi ma'rifetleriyle vasîden alub ba'zı kimesnelere mu'âmele-yi şer'îyye ile virmeye şer'an kâdir olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

93a

Fe'l ibretü li kâdî el-müdde'î 'inde's-sânî ve 'inde muhammedin li-kâdî el-müdde'â aleyh ve aleyhi'l-fetvâ Bezâziyye

Edeb-i Kâdî

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Müdde'î-yi aleyh askerî olsa müdde'î şehirli olsa müdde'î-yi aleyh şehir kâdısına müdde'î ile müdâfaya kâbil olmasa şehir kâdısı müdde'î-yi aleyh olan kimesneye cebren meclis-i şer'a ihzâr etdirmeye kâdir olur mu olmaz mı? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

93b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd niçe zaman mülkiyet üzerine tasarruf etdüğü 'akârı Amr bana ve evlâdıma vakıfdır deyü isbât idüb 'akârın vakıf olması üzerine Amr'a hükm olundukdan sonra Zeyd-i mezbûr 'akârı tasarruf etdüğü zamanın icâresi ecr-i misli Amr Zeyd'den alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Mevkûfun aleyh hısım olmaz.

94a

Vekâle (?) er-rasûl

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr ile Bekir'e bir mektûb gönderüb filân bârgîrünü sekiz yüz akçe bahâyâ virüb bana gönder deyü mektûbda kayd eylese Bekir dahi zikr olan bârgîri Amr-ı mezbûr ile Zeyd'e gönderse Amr bârgîri Zeyd'e götürürken bârgîr Amr yedinden (?) olursa Bekir bârgîrin semenin Zeyd'den şer'an alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem alıbilür Amr'la gönder didi ise.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

94b

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'la bir sığırın re'î eylemek için sığirtmaç olan Bekir'e gönderse Amr sığırı Bekir'e iletüb Zeyd sana re'î eylemek için gönderdi didikde Bekir-i mezbûr sığırı alıgit kabûl eylemezse Amr dahi sığırı Zeyd'e alub giderken sığır helâk olsa bu sûretde Zeyd sığırı Bekir'e tazmîn etdirebilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem elinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

95a*Elfâz-ı Küfr*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i zimmî serhoş iken tanrı bir peygamber hakdır demek ile zikr olan zimmînin İslâmına hükm olunur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem hükm olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

95b*Zebâih*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Kelb zebh olunmağla lahmı ve cildi tâhir olur mu? Şer'le beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem tâhir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

*Sahh***96a***Diyet*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ın mülkü odasında mecrûh ve maktûl bulunub kâtili ma'lûm olmayacak Zeyd'in vârisleri Amr'a Zeyd'i sen ve oğlun katl eylemedüğün bilürüz sizin günâhınız yokdur diseler ammâ seni da'vâdan ibrâ etdik dimeseler sonra vârisler Amr'a veya oğluna Zeyd'i siz katl eylediniz deyü taleb eyleseler şer'an talepleri mesmû' olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem istimâ' olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

96b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt oldukdan sonra zevcesi Hind mehir-i müecceli içün bin akçedir dise Zeyd'in hâzır olan vârisleri mehir-i müeccelin iki yüz akçedir diseler Hind'e iki yüzden ziyâde idüğüne beyyine lâzım olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem mehir-i misli iki yüzden ziyâde değilse beyyine lâzım olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

97a

Serika

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in çardakdan Amr Zeyd'in bir mikdâr elmasın alsa şer'an Amr'a sârik denür mü?

Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem elma kuru ise ve on dirhem mikdârı bahâ iderse ve hafıyyen aldı ise serika hükmü icrâ olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

97b

Vekâle

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub birkaç nefer evlâdı kalub mezkûrlar Zeyd'den intikâl eden bağları bey' eylemeğe Beşir'i vekîl idüb Beşir'in vekâleti tescîl olub Beşir bağı Hâlid'e bey' idüb Hâlid bağı bin beş yüz akçesin Beşir'e verüb bin beş yüz akçesin Hâlid'in zimmetinde kalub iki yıldan sonra Beşir şehirden gidüb Zeyd'in evlâdı Hâlid'den üç bin akçe talep etdikde Hâlid vekîlinüz olan Beşir'e noksan teslim eyledim deyü da'vâ idüb isbât eylese şer'an bin beş yüz bâkî akçeyi verme ile mezbûrun elinden halâs olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem mezkûrlar Hâlid'e hısm olmazlar Beşir anları vekîl eylemedi ise.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

98a*Kefâlet*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'a veresiye iki kul bey' idüb Bekir mâl-ı kefil olsa sonra Amr kullarun semenin Zeyd'e virüb yedine hüccet alsa ba'de zaman Zeyd fevt olucak Bekir-i mezbûr nakl-i şehâdet getürüb akçe Zeyd-i mezbûr benden aldı idi diyüb kullarun semenin tekrâr Amr'dan taleb eylese şer'an alibilür mü mezbûr hüccetin mazmûnu sâbit olucak? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem alibilür Bekir Amr'ın emriyle kefil olmuşsa ve Bekir'in edâsı târîhi mukaddemse.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

98b*İcâre*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr-ı sâîga bir nesne düzmek için virdiği altûnu taleb eyledikde Amr-ı mezbûr filân şâkirdim uğurlamış ol altûnu deyü cevâb virse şer'an Amr-ı sâîgaya ne lâzım gelür? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem tazmîn olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] (?) Lârende

99a*Bey'*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ile Amr şirket üzerine mu'âmele-yi şer'iyye eyledikleri akçeden Zeyd nısf seneden ferâgat idüb Amr sene-i kâmile tasarruf olsa şer'an nısf senenin resmi Zeyd'den taleb olunur mu? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem Zeyd akçeyi nısf senede zâime teslîm eyledi ise taleb olunmaz nısf sene hisse senelik zâidi(?)

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

99b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd’in ümmü veledinden sağîri olup sonra ümmü veledi azâd idüb sağîrini beslemek içün ümmü veledi evinde alıkoyub bir evde bile olsa Zeyd’in avratı dahi olsa cemâ‘at ümmü veled sana nâ mahremdir deyüb mâni‘ olup ümmü veledi Zeyd’in evinde bile olmağa komamak ellerinden gelür mü? Beyân olunu müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem nâ mahremdir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

[Arka yüzü:] Kasım İstanbulî

100a

Vedia

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr’ın emânet koduğu (?) akçeyi evinde komayub sefere bile götürse seferde Zeyd’i harâmî basub Zeyd’in kendü akçesiyle zikr olunan akçeyi cebr ile Zeyd’in elinden alsa Amr-ı mezbûr benüm iznimsiz akçeyi sefere niçün getürdün deyüb akçeyi Zeyd’e tazmîn etdirmek istese şer‘an tazmîn etdirmek elinden gelür mü? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem tarik-i mahûf değılse elinden gemez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

100b

Bey‘

Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd memlûke câriyesi olan Hind'e kızım didikden sonra câriye-yi mezbûreyi Amr'a bey' eylese Amr câriyeye vat' eylemek şer'an câiz olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem dı've eylemedi ise câiz olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

101a

Kısmet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Hind'e sen benim sulb kızımsın deyü ikrâr eyleyüb sonra inkâr eyleyüb sulb-i neseb âyâlden şer'an Hind-i mezbûrenin Zeyd'den nesebi sâbit olur mu? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem sâbit olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

101b

İtâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd memlûke câriyesi olan Hind'e sen kızımsın ben seni kızım yerine beslerim dise ammâ dı've etmese ba'dehu mezbûre câriyeyi Amr'a bey' eyleyüb Amr câriye-i mezbûreye vat' eylemek şer'an câiz olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem câiz olmaz Hind âzâd olmuş.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

102a

Salât

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd hutbelü bir câmi‘ binâ idüb pâdişâhdan izn taleb olundukda câmi‘-i mezkûre hatîb olan kimesne sâhib ma‘rifetiyle olmak istid‘â olunub pâdişâh sâhibi kimi ihtiyâr iderse hatîb olsun deyü izin virse bir âhar pâdişâh zamanında sâhib izniyle hatîb olmak şer‘an câiz midir? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem câiz değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

102b

Kadıhan’da i‘câbla âkile cârî olmak üzerine fetvâ olduğu musarrahdır.

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd’in mülk-i damı içinde Hind urgan ile boğazından maslûbe bulunub kim salb eylediği ma‘lûm olmasa bu sûretde Hind’in vârisleri şer‘an Zeyd‘den diyet taleb idebilürler mi? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem Zeyd’e kassâma ve ‘âilesine diyet hükm olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

103a

Vesâya

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd maraz-ı mevtinde eytâmına Amr’ı âhar vilâyetde olduğu hâlde vasî nasb idüb fevt olsa sonra Amr gelüb Zeyd’in metrûkâtı beyne’l-verese kismet oldukda vesâyet-i mezbûreyi kabûl etmeyicek hâkim ol eytâma Bekir’i vasî nasb eylese ba‘de zaman Amr vasiyy-i muhtârın deyü vesâyet-i mezkûreyi Bekir’in elinden şer‘an alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

103b

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'i ehl-i örf bir husûsçün taviyet-i habs eyledikde Zeyd Amr'ın Bekir'e gönderüb üzerinde olan at akçesinden ferâgat etdim beni şu habs kurtarmana lütf idüb mu'âvenetcük(?) eylesün dise Bekir üç ay mikdârı yılub(?) seğirüb mu'âvenet idüb halâs etdirdikde sonra Zeyd atının semenini Bekir'den taleb eylese şer'an alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem taleb idemez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] İbrahim Simavlı

104a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ı icâreye tutub var benim için yayalık hidmetin edâ eyle dise edâ-yı hidmet mevzi'i on sekiz günlük mesâfe olsa müddet-i mezbûrede ol mevzi'e Amr varub hidmete mübâşeret etmeden hidmet afv olunub Amr on sekiz günde vardığı on sekiz günde yine geldiği için Zeyd'den ecr-i misil taleb eylese şer'an hükm olunur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem hükm olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

104b

Mükâtebe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind câriyesini bahâya kesüb câriye bahâsının bir mikdârın ödeyüb bir mikdârın kaldıkda Amr gelüb câriyeyi bana nikâhlandır ba'de'n-nikâh bâkî bahâsını ben vireyin dise Hind'e

nikâh eylese sonra câriyenin bâkî kalan bahâsını Amr'dan alıbilür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem câriyeden alur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] Hamza(?) İstanbulî

105a

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i mütevellî bir vakfın gelecek zamanla olacak mahsûlünün bir mikdâr akçeye Amr'a bey' eylese ba'de zaman Amr mahsûl-i mezbûru kabz etdikden sonra Bekir ol akçe üzerine bir mikdâr akçe ziyâde idüb mahsûl-i mezkûru Amr'ın elinden alub muhâsebesini gördükde hiç mahsûlden nesne kalmadığına Amr'a yemîn teklîf olunmak taleb eylese Amr'a şer'an yemîn teklîf olunur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem teklîf olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

105b

Ve küllün şehâdetin lihâdisihi (?) ba'de zalik (?) Kadıhan.

Şehâdet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ın üzerine bir husûşçün şehâdet etmelü oldukda ol husûsun bilmezin dimekle kâdı kabûl itmeyüb Zeyd'i redd eylese ba'de zaman Zeyd-i mezbûr âhar kâdı önünde ol husûşçün Amr'ın üzerine şehâdet eylese şer'an şehâdeti makbûl olur mu? Beyân buyurulub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem 'adlse makbûl olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

[Arka yüzü:] Şile'den Süleyman

106a

Mükâtebe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd oğullarıyla bağ diküb bir mikdâr çubuğu Zeyd diküb bir mikdâr çubuğu oğulları dikseler sonra Zeyd fevt olucak sâir vârisleri cümle çubukları mîrâsa katarız diseler ellerinden gelür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem atalarıçün dikivirdiler ise ellerinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

106b

Vesâyâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub ba'zı veresei gâib ve ba'zı hâzır olub kassâm gelüb metrûkâtın kâtib yazıb gâib ve hâzır vârislerine hisselerin ta'yîn etdikden sonra menkûlâtın olan esbâbı gâibler gelmeden Zeyd'in vasî-yi muhtârı hâzır vârisler ma'rifetiyle satmağa kâdir olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olur hıfz eylemekçün.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] İstanbulî

107a

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd şimden gerü hamr içecek olursam avratım Hind dahi üç talâk boş olsun dise ba'dehu benefşe şarâbı içse ve bozun(?) içse şer'an Zeyd'in zevcesi Hind üç talâk boş olur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem boş olur fesekanın benefşe didikleri hamrdır.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

107b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ba‘zı kitâblarını evlâdına neslen ba‘de nesl batnen ba‘de batn vakf eylese sonra Zeyd fevt olub iki ehl-i ‘ilm oğulları kalub ol vakf olan kitâbları rızâlu bir mikdârın biri bir mikdârın dahi birisi alub tasarruf eyleseler sonra ikisi dahi fevt olub birinin oğulları Amr‘la Bekir kalsa ol kitâbların ba‘zısın Amr tasarruf iderken karındaşı Bekir ol kitâbları bana vir ben tutarın diyüb Amr‘ın elinden almağa kâdir olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem Amr muhtâcsa cebrle elinden alınmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

[Arka yüzü:] Hacı Şaban Bursalı

108a

Hîbe

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd hâl-i sıhhatinde ba‘zı câriyelerin müdebber eylese sonra Zeyd fevt olub ol câriyelerin ‘ıtkına hükm olunsâ ellerinde olan esbâbları şer‘an câriyelerinin olur mu vârislerin mi olur? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem vârislerin olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

108b

Vesâyâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub ba‘zı vârisi gâib ve ba‘zı hâzır olsa Zeyd’in vasiyy-i muhtârı Amr Bekir’den bir mikdâr akçe istikrâz idüb Zeyd’in teşhîz ve tekfinine harç eylese sonra ol akçenin edâ için kassâm kısmet eylemeden Zeyd’in menkûlâtıdan olan esbâblarından harç etdüğü vasiyy-i mezbûr akçe mikdârı esbâb satmağa şer‘an kâdir olur mu? Cevâb virüb müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

[Arka yüzü:] İstanbulî

109a

Li‘ân

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i Müslim zevcesi Hind-i Müslimeye bire ruspu dise ikisinn dahi şerâ‘it-i li‘ân müctemi‘ olsa kable’l-murâfa‘a Zeyd Hind’i üç talâk boşasa Zeyd’e şer‘an hadd-i kazf olunur mu? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem ikâme olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

109b

Vesâyâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i müteveffânın ba‘zı veresesı hâzır ve ba‘zı gâib olsa Zeyd’in vasiyy-i muhtârı ve hâzır olan verese talebleriyle kassâm gelüb Zeyd’in metrûkâtın yazub her birini bir mikdâr kıymete tutub resm alub tutduğı kıymet üzerine hâzır ve gâib olan vârislere hisselerin ta‘yîn eylese sonra gâib olan vârisler gelmedin vâsiyy esbâbı bey‘-i men yezîd idüb satub ammâ kassâm tutduğı kıymetden eksiğe satsa sonra gâib olan vârisler gelüb vasiyye esbâbı ol bahâyâ sattuğı isbât eyle diseler vasiyy şâhidden âciz olsa yemîn eylese tasdîk olunur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem tasdîk olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

[Arka yüzü:] İstanbulî

110a

İkrâr

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olduktan sonra zevcesi Hind cemî' bâkî ed-dâr Hind'in mülküdür deyü Zeyd'in ikrârı üzerine bir hüccet ibrâz eylese ammâ ol hüccet Zeyd kaç yıl mukaddem hasta olup ol hastalığı hâlinde virilmiş olsa ol hüccet şer'an ma'mûl-ı bahâ olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem mazmûnu sâbitse amel olunur.

Ketebahu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

110b

Kısmet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olduktan sonra hîn-i kısmetde ricâle ve nisâya sâlih olur menkûlâtıdan ba'zı esbâbları için Zeyd'in zevcesi Hind bu esbâbları Zeyd hâl-i sıhhatinde bana hîbe etmişti deyü da'vâ idüb verese hîbeye inkâr etdiklerinde Hind ol hinde isbâta kâdir olurun benim şahidlerim filân şuhûddur varayın nakl getüreyin dise Hind didüğü şuhûddan nakl getüremeğe tevakkuf olunur mu yohsa tevakkuf olunmayub ol esbâblar beyne'l-verese taksîm olunur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem tevakkuf olunmaz ammâ Hind nakl getürücek olunur Hind'e teslîm olunur.

Ketebahu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

[Arka yüzü:] İstanbulî

111a

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt oldukdan sonra zevcesi Hind kendü yedinde olan esbâbların ba'zı için Zeyd hâl-i sıhhatinde bana hîbe eylemişdi deyü da'vâ idüb verese inkâr idüb Hind beyyineden âciz olacak mülk-i mutlak da'vâsın eylese istimâ olunur mu? Beyân olunub müsâb oluna. El-cevâb Allahu a'lem istimâ olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

111b

Kısmet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt oldukdan sonra zevcesi Hind ba'zı esbâbları için Zeyd hâl-i sıhhatinde bana hîbe eyledi idi deyü da'vâ eylese şer'an Zeyd hîbe etdüğüne Hind'e beyyine lâzım (?) beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem verese inkâr iderlerse lâzım olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sahh

[Arka yüzü:] Ali Semendereli

112a

Bu mesele cevâbında işkâl vardır

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir hâlî mu'attıl yürümez değirmenin kurbunda bir maktûl bulunsa bir tarafında dahi tarîk-i 'âmm olsa maktûlün bir kaftanı dahi âmm-ı tarîk üzerinde bulunsa ve etrâfında dahi savt işidilür kurrâlar olsa ol maktûlün diyeti ve kusâmeti ol kurbunda mu'attıl değirmenin sâhibine mi olur yohsa akreb-i kurrâlara mı olur? Beyân kılınub müsâb oluna. El-cevâb Allahu a'lem maktûl bulunduğu yer mülkse sâhib-i mülke kusâmet ve diyet lâzım olur ve illâ nesne lâzım olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

112b

Mühür Vakfuhu mimmâ El-vezîr Şehîd Ali Paşa Rahmetullahi Te‘alâ bi’ş-şartı en lâ yahrucu min hizânehu.

113a

Fihristü’l-kitâb

Fetvâ numerosu

165 Tahâret Bâb-ı (?)

191 Tathîr-i encâs

99 Salâtu’l-cum‘a Salât

21

204

14 Mesh

15

16

20

22

17 Savm

18

53 Öşür

86

28 Nikâh

32

33

96

98

97

95

108

109

111

113

114

Fetvâ numerosu

112 Nikâh

119

110

136

137

138

140

153

146

157

166

193

199

35 Talâk

115

117

126

127

159

162

170

183

214

202 Neseb

161 Li‘ân

218

1 ‘Itâk

27

203

201

113b

Fetvâ numerosu

150 Mükâteb

151

209

216 Müdebber

36 Velâ

37

152

72 Ta‘zîr

94

106

124

173

175 Hudûd

177

68 Serika

194

62 Seyr(?)

63

73 Tîmâru’l-vâye

6 Mâ yekûnu küfren mine’l-Müslim

7

125 Mâ yekûnu İslâmen

190

3 İtikâdiyyat

4

5

9

Fetvâ numerosu

66 Mefkûd

67
69
70
71
198 Şirket
2 Vakıf
74
75
76
46
85
87
100
101
103
143
144
147
149
148
154
156
157
180
182

114a

Fetvâ numerosu

41 Tercîh
163
19 Vekâlet
107

123	
188	
195	
58	Da‘vâ
164	
174	
129	
212	
222	
220	İkrâr
139	Sulh
93	Vedî‘a
200	
39	Hîbe
59	
121	
223	
83	Şuf‘a
84	
30	Hüccet
141	Kısmet
142	
167	
168	
171	
172	
221	
12	Kerâhiyyet İstihsân
34	
145	
90	Hîtân
91	

92
169 Eşribe
7
77 Cinâyât Diyet
104
105
116
120
130
131
132
134
133
135
192
205
224

114b

Fetvâ numerosu

185 Vesâyâ
206
217
213
219
40 Arâzî
54
56
57
52

Ek-2: Metin: Fetâvâ, Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi, nr. 05 Ba 439.

1a

Sûret-i Fetvâ

Sûret-i Fetâvâ

Mollâ Mahmûd'un vakf eylediği kütübdendir.

Aded 227.

Kuruş 173.

1b

(?)

458

Allahümme yâ veliyye'l-'ismeti ve't-tevfik. Nes'elüke'l-hidâye ilâ sevâi't-tarîk.

Bu mes'ele beyânında eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i Şâfi'îyyü'l-mezheb ile Amr-ı Hanef'îyyü'l-mezheb bir kazıyyede Bekir-i kâdı-yı Hanefiyyü'l-mezhebe murâfa'a olub fasl-ı husûmet oldukdan sonra izn-i sultâniyle fetvâ virmeğe me'mûr olmayın Beşir-i ehl-i 'ilm-i Şâfi'îyyü'l-mezheb mezheb-i Şâfi'îde hükm böyledir deyü ta'assuben hilâfına fetvâ virse hükm-i kâdıyı istînâf lâzım gelmedüğü takdirce Beşir'e şer'an ne lâzım olur? Beyân buyurulub müsâb oluna.

El-cevâb All ahu a'lem te'dîb olunur.

Ketebehu Ebu's-su'ûd el-Hakîr 'ufiye 'anh.

2a

Allahümme yâ veliyye'l-'ismeti ve't-tevfik. Nes'elüke'l-hidâye ilâ sevâi't-tarîk.

Bu mes'ele beyânında eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i merîz vakf itdiği emlâkını evlâdına ve evlâdı evlâdına ânlar munkarız oldukdan sonra 'utekâsına ve evlâd-ı 'utekâsına ânlar dahi munkarız oldukdan sonra bir kimesne sâkin olub cüz' okuya deyü şart eyleyüb ba'dehu üç gün mikdârı ifâkat bulub yine merîz olub fevt olsa vakf-ı mezbûr sahîh ve lâzım olur mu? Beyân buyurulub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem bunun üzerine musırren fevt oldu ise sülüsden vakf lâzımdır ammâ evlâddan gayri vârisleri var ise ânlar dahi cibâyet oldukda emlâkın hâsılından irsle

müntakıl olan hisseleri evlâdla üleşürler ânlar munkarız oldukda evlâd şart-ı vâkıf üzere tasarruf iderler.

Ketebehu Ebu's-su'ûd el-Hakîr 'ufiye 'anh.

Sûret-i mezbûrede musırren fevt olub sülüsden vefâ etmese vakf ne vechile olur? Beyân buyurulub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem sülüs vefâ etdiği mikdârı vech-i mezbûr üzerine vakf olur bâkî veresinin olur.

Ketebehu Ebu's-su'ûd el-Hakîr 'ufiye 'anh.

2b

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd mülk-i dârını karındaşı kızı Hind'e sekiz bin beş yüz akçeye bey' idüb altı bin akçesin alub kabz idüb bâkî iki bin beş yüz akçesin ne vakitte kâdir olursan viresin dise on sekiz yıl geçüb mezbûre Hind mezkûr akçeyi Zeyd'e edâ idemeyüb fevt olsa Zeyd Hind'in üzerinde kalduğun isbât idüb metrûkâtından iki bin beş yüz akçesin taleb eylese şer'an alıbilürmü alıma mı? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem üzerine on sekiz yıl geçmiş da'vâyı kuzât istima' eylemekden mahcûrlardır.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

3a

Sulh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd üç karye mâbeyninde mûcib-i kısâs olan katl ile maktûl bulundukda verese zikr olunan karye ehli ile husûmet idecek ehl-i karye Zeyd'i Amr katl etdi didikde Amr inkâr idüb inkârdan sekiz bin akçe üzerine sulh olundukdan sonra Amr-ı mezbûrun oğlu Bekir ve Hâlid-i ecnebî Zeyd-i mezbûru biz katl etdik deyü ikrâr eyleseler şer'an verese Bekir ile Hâlid'den kısâs taleb etmeğe kâdir olurlar mı? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem verese Bekir'le Hâlid'i tasdîk iderlerse kâdir olurlar sulh münfesih olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

3b

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i sipâhînin tîmârı mahlûl oldukda ol tîmârdan tapuya müstehak olmuş bir mikdâr arz-ı çayırı Amr ile Bekir iştirâk üzere sürüb nadas etdiklerinden sonra Amr ol yerin eyüsüne Bekir‘in izni yoğken tohum zer‘ idicek Bekir ol yerin yaramazın kabûl etmeyüb ol tohumdan olan mahsûlde seninle müşterik olalum deyü tohum-ı mezbûrdan hissesini Amr‘a virmek şer‘an elinden gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem câizdir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

4a

Bey‘

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd mülk-ü bostanlığını evlâdına vakf idüb ve evlâd munkarız oldukdan sonra benim ruhum için günde bir cüz‘ tilâvet oluna mahsûlü ânın için zabt oluna deyü şart idüb tescîl olundukdan sonra Zeyd fevt olub Zeyd‘in sağîr oğluna kibel-i şer‘den vasî olan Amr mezbûr bostanlığın içinde olan hâsılın kemâlin bulmadan bir mikdâr akçeye Zeyd‘in zevcesi olan Hind‘e bey‘ idüb semenin alsa Hind-i mezbûre nice müddet tîmâr idüb hâsılın alacak zamanda mezbûr oğlan fevt olub evlâddan kimesne kalmayıcak ol bostanlığa mütevellî olan Bekir Hind‘e ol iştirâ etdüğü hâsıl virmemek istese şer‘an virmemek elinden gelür mü? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem bî-vech elinden gelmez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

4b

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub Zeyd'in vârisleri Zeyd'in hâtunu Hind'in davarların Zeyd'indir deyü da'vâ etdiklerinden Hind-i mezkûre babasından irsle kendüye intikâl etdüğün isbât idüb sicil olunub ba'de zaman Zeyd'in vârisleri mezkûr davarların her nev' içün bir sicil gerek idi mecmû' ayine bir sicil kifâyet idmez deseler şer'an da'vâları mesmû'olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem istimâ' olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

5a

Mudârebe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ba'zı kimesnelerden mudârebeye akçe alub ol akçeyle bir gemi yapmağa mübâşeret etdikde akçe sâhibleri bilüb ol mâlı mudârebeyle Zeyd gemi binâ etmekden men' etmeyüb sarîhen icâzet dahi virmeseler Zeyd mâl-ı merkûmla bir gemi binâ idüb gemiyle birkaç sefer idüb pâyeye deyü mezbûrlara birer mikdâr akçe virüb sonra gemi deryâda gark olub helâk olucak ol kimesneler mâl-ı merkûmu Zeyd'den tazmîn etdirmek şer'an ellerinden gelür mü? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem ellerinden gelmez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

5b

Şirket

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ile Amr'ın müşterek birkaç bin akçesi olsa Zeyd Amr icâzetinsiz ol akçe ile ba'zı metâ' iştirâ idüb giri bey' idüb bir mikdâr ribh hâsıl olsa ol ribh şer'an müstakil Zeyd'in olur mu yohsa Amr ile müşterek mi olur? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem Zeyd'in olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

6a

Şehâdet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir meclisde birkaç nefer kimesneler sohbət iderlerken ol kimesnelerin içinde Zeyd'in kolu uvanub Zeyd ol kimesnelerden Amr'a sen beni darb eyledin kolum senin darbindan ulandı deyü da'vâ etdikde ol meclisde hâzır olan kimesneler Zeyd'in da'vâsına muvâfık Amr'ın üzerine şehâdet eyleseler şer'an şehâdetleri makbûl olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem makbûl olur 'adlleser.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

6b

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i müteehhil ile Amr-ı müteehhil Hind için her biri menkûhumdur deyü da'vâ etdikde ikisi de talâk-ı selâseye şart eyleseler ki Hind'i meclis-i şer'a getürelüm her kangumuzu Hind tasdik iderse âharumuz da'vâsından ferâgat eylesün deyüb ba'dehu Zeyd-i mezbûr Hind'i meclis-i şer'den âhar yerde bulub ba'zı kimesneler mahzarında da'vâ etdikde Hind Zeyd'i tasdik idüb Zeyd de Hind'i tasarruf eylese şer'an bu sûretde Zeyd'in zevcesine talâk vâki' olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem bu tasvîr üzerine vâki' olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

7a

Kefâlet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Gemide olan azablardan altı nefer azab taşra çıkub suvarılanmak istediklerinde bunlardan her biri kaçanlarının yerine bedel tutmağa kefiller olucak reisleri bunların üçünü taşra çıkarsa ol taşra çıkanlar kaçıcak reis gemi içinde olanlara bedel tutturub bedel akçesin

alsa sonra ol bedel tutanlar kaçanlardan virdükleri bedel akçesin alıbilürler mü? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem alımağlar.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

7b

Da‘va

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd karındaşı Amr ile babalarından irsle müntakıl olmuş incir bağçesine nice yıl şirket üzere tasarruf idüb sonra Zeyd fevt olub oğlu Hâlid dahi ‘ammısı Amr ile mezbûr bağçeyi yirmi yedi yıl şirket üzerine tasarruf idüb hâliyen mezkûr Amr zikr olan bağçe hîn-i kismetde bana müntakıl hisse ta‘yîn olunmuş şimdi bildim deyü da‘vâ eylese Amr‘ın bu da‘vâsı şer‘an mesmû‘ olur mu olmaz mı? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem istimâ‘ eylemezler.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

8a

Bey‘

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd‘in dârında ağaçdan çatma anbar olub Zeyd dâr-ı mezbûru Beşir‘e bey‘ eyledikte anbarı ifrâz eylemeyüb ba‘de‘l-bey‘ ben anbarı bile satmadım deyü Beşir‘in elinden almağa kâdir olur mu? Beyân buyurub müsâb olası.

El-cevâb Allahu a‘lem ‘kâdir olmaz ittisâli karârla muttasıldır.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

8b

Nafaka

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Hind sağîr oğluna nafaka takdîr etdirdikten sonra istidâne etmeyüb kendü mâlından bilse sonra yetîme infâk eylediği akçeyi yetîmin mâlından şer‘an alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem alibilür.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

9a

Şuf‘a

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Şefî‘ şuf‘a tutub aldığı evin semenin virmeden şefî‘ gâib olsa müşterî semenin virmeden gâib oldu o benüm mülkümdür ben zabt iderin dise şer‘an elinden gelür mü? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem elinden gelmez şefî‘a hükm olundu ise.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

9b

Hîtân

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Bir cemâ‘at bir karye kurbunda konub sâkin ola gelseler ol karye ahâlisi bizim mezra‘alarımızı ve mer‘âmızı davarunuz harâb ider deyü ol cemâ‘ati ol mevzi‘e konub sâkin olmakdan şer‘an men‘ idebilürler mi ol mevzi‘ ahâli-yi karyenin yeri mezra‘aları olduğu takdirce? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem men‘ idebilürler.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

10a

Kasâme

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Bir karye ehline kasâme hükm olundukda ol karyeden Amr‘ın evinde olan bâliğ oğlu dahi kasâmede şer‘an bile dâhil olur mu? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem dâhil olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

10b

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Hind bir maraza mübtelâ olub Zeyd-i tabîb bana filân kadar akçe virün Hind‘i halâs ideyin deyüb kavl olunan akçeyi bî-kusûr alsa tîmâr iderken Hind fevt olsa şer‘an vârisleri akçeyi Zeyd‘den almağa kâdir olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem ecr-i misildir zâidi alıbilürler.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

11a

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd tilâvet-i cüz‘ için bir bezîrhâne vakf idüb tescîl ve teslîm ile mütevellî eyleyüb vakf olsa niçe yıllardan sonra mezbûr vakf harâba müteveccih olduğu ecilden Zeyd‘in vârisleri mütevellî nâ-bedîd olmağın kâdı izni ile Amr‘a bey‘ eyleyüb Amr vakfı mezbûr bezîrhâneyi ta‘mîr idüb ol dahi tilâvet-i cüz‘ için vakf eyleyüb fevt olsa niçe yıllardan sonra Zeyd‘i mezbûrun vârisleri mezbûr bezîrhâne bizim babamızın vakfıdır Amr-ı mezbûra etdüğümüz bey‘ sahîh ve câiz değildir deyü bey‘i fesh idüb babalarının vakfın mukarrar itmek isteseler şer‘an ellerinden gelür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem istimâ‘ olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

11b

Ta‘zîr

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Birkaç nefer kimesneler katl kaskına gice ile Zeyd'in evi üzerine gelseler âdem katl idüb mâl gâret etmeksüzün duyulub kaçsalar ol gicede gelen hırsuzlardan Amr ânda bile idüğüne şâhidler olub Amr'ın üzerine sâbit olucak şer'an Amr'a ne lâzım olur?

El-cevâb Allahu a'lem habs ve ta'zîre müstehak olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

12a

(?)

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind dokuz yaşında olduğu hâlde lieb ve ümm 'ammısı hâkim izniyle Hind'i Zeyneb'in on bir yaşında oğlu Zeyd'e bir mikdâr akçe mehr-i mu'accel vermek şartıyla nikâhlандırsa sonra Zeyneb ben ol akçeyi Hind'e bâliğ olduğu zamanda harc iderin deyü ol akçeyi virmedin Hind'i Zeyd ile cem' etmek şer'an elinden gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem er-re'yu ile'l-hâkim

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

12b

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd evini havlusuyla kendünün dîvârı dibine ev binâ etmemek şartıyla Amr'a bey' eylese ba'de zaman Amr ol havlu içine Zeyd'in dîvârı dibine ev binâ etmeğe şer'an kâdir olubilür mü? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem bey' sahîh değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

13a

Hîbe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd mülk-i değirmenini sâir oğullarından kaçurub bir sağır oğluna hîbe eylese ammâ sağır için kabz idivirmemiş olsa Zeyd fevt olduktan sonra sâir oğulları ol hîbeyi kabûl etmemek isteseler şer‘an ellerinden gelür mü? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem ellerinden gelmez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

13b

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd İstanbul kâdısından filân kazânın kâdısına Amr için nakl getürdükde Amr-ı mezkûr zikr olan kazâda bulunmayub oradan bir âhar kâdilığa dahi gitmiş olsa ba‘dehu nakl-i mezkûrun içinde mestûr olana göre zikr olan filân kazânın kâdısından Amr için âhar kâdilığın kâdısına nakl olmak şer‘an câiz olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem câiz değildir ol kâdının kande şuhûd-ı tarikle nakl sâbit olduktan sonra tekrâr şuhûd-ı tarîk işhâd eyleyüb kendünün kande nakli sübut ve işhâd eyledüğü şahidlerin esâmîsin naklin zeylinde yazub kâdı-yı âhara irsâl eylemek gerekdir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

14a

Gasb

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Dört nefer kimesne üç karye halkından dem da‘vâsın idüb kapudan kol getürüb gelen kol karye halkını tutub şer‘le üzerlerine kan sâbit değil iken hilâf-ı şer‘ birer mikdâr akçelerin alsa sonra karye halkı akçelerin koldan alımayıcak sebep olmak ile ol dört kimesneden taleb eyleseler şer‘an alıbilürler mi? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem taleb idebilürler.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

14b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind kızı Hafsa-yı nâ bâliğayı Zeyd'e virüb tezvîc eylese Zeyd onunla bâliğa olunca bir yerde bile olub yatub dursa hîn-i bülûğunda Hafsa anasının nikâhın kabûl etmeyüb tefrîkin taleb eyledikde hâkimü'ş-şer' onun tefrîkine hükm eyleyüb tefrîk olursa ba'dehu Hafsa girü gelüb Zeyd'in evine girüb oturmağla şer'an Hafsa evvelki nikâhı kabûl etmiş olur mu olduğu takdîrce Zeyd Hafsa'nın nafakasına ve kisvesine etdüğü harcın Hafsa'dan şer'an alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem nikâh-ı cedîd olmayınca menkûhası olmaz ve Zeyd Hafsa'dan nesne almaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

15a

Hîtân

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd iki değirmen ocağın sipâhîden tapulayub alsa ba'de zaman Amr ol iki değirmenin ortasında bir mikdâr yer tapulayub alub değirmen ihdâs eyledikden sonra Zeyd ben bu değirmenlerin ocağın ve suyun sâbiken senden ilerü tapulayu dururun dimekle Amr'a ol sonradan ihdâs eyledüğü değirmenin ref' etdirmek istese şer'an kâdir olur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Zeyd'in değirmenlerine zararı olmıcak kâdir olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

15b

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'dan bir câriye satun alub kırk gün câriye Zeyd'in yanında olub hayız görmese Zeyd câriyeyi hayız görmez zann idüb vat' eylese ba'de zaman câriye-yi mezbûre hayız görse bu sûretde câriye-yi mezbûreye kable'l-istibrâ vat' eylemek ile şer'an Zeyd'e nesne lâzım olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem nesne hükm olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

16a

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Hind‘in bir ağaçdan yapma anbarı olup Zeyd Hind‘e anbar yerin ver senin anbarını seninçün bir âhar yere yapıvireyin deyüb Hind râzı olup Zeyd anbarı bozub yerine kendü ev yapub Hind‘e anbarı yapıvermeyüb anbarın ağaçları çürüyüb amelden kalsa şer‘an Hind Zeyd‘e anbarı tazmîn etdirmeğe râzı olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem kâdir olmaz yerin alur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

16b

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr‘a iki ay mikdârı hizmet eylese ammâ Amr-ı mezkûr sâbiken ta‘yîn-i ücret eylemese ve hizmet eyle emeğin zâyî‘ olmaya dimese ve bi‘l-cümle ücreti ifhâm ider nesne söylemese bu sûretde şer‘an Amr‘dan Zeyd‘e nesne hükm olunur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem hükm olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

17a

Gasb

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd‘in tasarrufunda olan yerlerini Amr bitarîki‘l-gasb zirâ‘at ve hirâset eylese şer‘an Amr-ı gâsıbdan Zeyd-i mağsûb-ı minhe âid olan nedir? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem yerin alur ve noksân-ı arz hükm olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

17b*Kazâyâ*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd hasmı Amr'la naîbe mürâfa'a olunmağa râzı olmasa nâibin Amr'a nisbeten tevakkum eyledüğü haysiyetden kâdı-yı asıla mürâfa'a olunuruz dise sonra mezkûr nâib mezbûr Zeyd'e muhızır gönderüb getürdüb Zeyd'in üzerine hükm eylese şer'an ol nâibin hükmü nâfiz midir? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem şer'î ise nâfizdir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

18a*Bey'*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir yaya yerinde olan harâb değirmen ocağına benimdir deyüb bey' eylese şer'an onun bey'i sahîh midir? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem sahîh değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

18b*Vakıf*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd hâl-i sıhhatinde bağını bi'r içün vakf etdikden sonra fevt olsa şimdiki hâlde verese biz Zeyd-i müteveffânın vakf etdüğün tutmazız diseler şer'an ellerinden gelür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem teslîm ile'l-mütevellî oldu ise ellerinden gelmez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

19a

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve‘hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd zevcesi Hind‘i boşadıkda Hind‘in bir ineğin ve dahi ba‘zı ancak nisâyâ sâlih olur ba‘zı esbâbın alıkosa sonra Hind ol ineği ve ol esbâbı benümdür deyüb yemîn eylese yemîni ile şer‘an Zeyd‘den alıbilür mü Zeyd‘in kendü mülkü idüğüne şâhidleri olmicak? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem Hind hassaten nisâyâ sâlih olur esbâbı alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

19b

Mükâteb

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve‘hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir kuluna beş yıl hidmet et eyle âzâd ol deyüb abd-ı mezkûr bir mikdâr hidmet idüb Zeyd benim murâdımca hidmet eylemedin deyü abdı bey‘ eylemek şer‘an elinden gelir mü? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem nesne üzerine kitâbete kesdi ise mükâtebin rızâsı olmayınca bey‘ eylemek elinden gelmez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

20a

Hibe

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve‘hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Hind maraz-ı mevtinde mehrini zevci Zeyd‘e hibe idüb fevt olsa Hind‘in sâir vârisleri maraz-ı mevtinde hibe etdi kabûl etmeziz deyü mehrini Zeyd‘den taleb eyleseler şer‘an alıbilürler mi alımazlar mı? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem hisseleri alıbilürler.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

20b

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub nâ bâliğ oğlanların terk eylese vasî olan kimse yetîmlerin kemâlin bulmuş hâsılını Amr'a bey' eylese Amr hâsıl biçüb cem' idüb der anbar idicek yetîmlerin velîsi vasînin bey'in kabûl etmeyüb Amr'dan yine taleb eylese şer'an alıbilür mü alımaz mı? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem alımaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sûret-i mezkûrede Amr hâsılın biçüb cem' idüb der anbar idicek Bekir gelüb ziyâde eylese şer'an Bekir hâsılı Amr'dan alıbilür mü alımaz mı? Beyân buyurub müsâb ve me'cûr olasız.

El-cevâb Allahu a'lem alımaz vasînin Amr'a bey'inde gabn-ı fâhiş varduğı sâbit değılse. Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

21a

Vakıf

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i mütevellî Amr-ı imâma vakıfdan vazîfe ta'yîn olunan ğalleyi zabt idüb Amr'a teslim etmeden cehlen fevt olucak Amr ğalle-yi merkûmeyi Zeyd'in metrûkâtından şer'an alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem alımaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

21b

Sulh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in ve Amr'ın üzerine kan iftirâ olursa inkârdan (?) maktûl ile ol diyârda durmak şartı ile bin akçe üzerine sulh olursa şer'an bu şart ile olan sulh sahîh midir? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem şart fâsiddir sulh sahîhdir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

22a

Da'vâ

Nahmedûke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'a meclis-i şer' den hâricde bana benüm mürisüm olan Bekir'den intikâl etmiş sende beş yüz akçem vardır taleb iderin dedikde Amr i'tirâf eylese ba'de zaman Zeyd Amr'dan mâl-ı merkûm taleb idicek Amr benim Beşir'e beş yüz akçe deynim var idi ol akçeye Bekir kefil olmuş idi Bekir'in bende akçesi var didiğim ol akçe idi (?) şer'an istimâ' olunur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem istimâ' olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

22b

Talâk

Nahmedûke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd eğer şurb-ı hamr idersem zevcem Hind benden üç talâk boş olsun deyüb ba'dehu Zeyd-i mezbûr arak içmek ile Zeyd'in zevcesine talâk vâki' olur mu? Şer'an beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem vâki' olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

23a

Talâk

Nahmedûke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd mücerred iken eğer hamr içecek olursam ve hamr olan sohbeta varacak olursam dünyada her-bâr ki avret çiftlenüb bana helâl oldukca üç talâk boş olsun didikden sonra Hind'i nikâhlasa hâliyen Zeyd hamr sohbetine varub hamr içse Hind'e şer'an üç talâk vâki' olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem vâki‘ olmaz.

Ketebuhu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

23b

(?)

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i hatîb Amr-ı hatîbe himâr dise şer‘an Zeyd-i mezkûra ne lâzım olur? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem nesne hükm olunmaz.

Ketebuhu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

24a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ile Amr‘ın müşterek yüz yundu olub mezkûr Bekir‘e gel bana yoldaş ol varalum yundları satalum kâimesin beraber taksîm idelüm deyüb Bekir râzı olub mezkûrlarla sefer idüb yundlar satıldıktan sonra Bekir‘e kâimeden nesne vermemek isteseler şer‘an kâdir olurlar mı? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem kâdir olurlar Bekir ecr-i misl alır.

Ketebuhu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

24b

Vedî‘a

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr‘dan öğretmeğe aldığı taya Zeyd bir mikdâr buğday tahmîl idüb değirmene iletüb değirmende bağladuğu yerden bendin bozub kaçub yolda giderken düşüb helâk olsa şer‘an Amr Zeyd‘e tayın kıymetin tazmîn etdirebilür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem Zeyd sarîhen veya delâleten me‘zûnsa tazmin etdürülmez.

Ketebuhu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

25a

Hîtân

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'le Amr'a babalarından irsle intikâl iden evleri taksîm olunmadan evvel evâhir(?) bende Bekir evinin zikr olunan evler cânibinden kapu ve pencere açub ol kapuyla pencereden zikr olunan evler içinde ehl u 'iyâl olucak yerler görünmekle havâle olsa Zeyd'le Amr ba'de zaman zikr olunan evleri taksîm etdiklerinde Zeyd havâle-i mezbûreyi Bekir'e def' ettirmek şer'an elinden gelür mü? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olurlar Bekir ecr-i misl alır.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

25b

Hal'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in Amr'a bir mikdâr deyni olub zevcesi Hind ol akçeye kefil olsa ba'dehu Zeyd â har yere gidüb eğer Hind ol akçe zimmetine Hind'e sen talâk vir deyü Bekir'i vekîl eylese Bekir gelüb Hind'e sana talâk vireyin kefil olduğun akçeyi zimmetine al didikde Hind ol akçeyi kendü üzerine alub Bekir Hind'e talâk virse Hind ol akçeyi Amr'a edâ etdüğü takdîrce Zeyd geldikde Hind ol akçeyi Zeyd'den taleb etlese şer'an alibilür mü? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

26a

Kazâyâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Yetimlerin babasının anası ile eytâmın anasının anası velâye ile eytâmın mâlını zabt eylemekde nizâ' etseler ammâ baba tarafından cedleri ben eytâmı nafakasuz beslerin

mâllarını dahi zabt iderin dise ve hem kendünün elinde mâlî olup eytâmın mâlını telef etmek ihtimâli ekser olsa ve ana tarafından cedleri fakîr olsa bu sûretde eytâmın mâlların zabt eylemeğe ana tarafından cedleri şer‘an müstehak olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem vasî zabt ider.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

26b

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Hind fevt olup sağîrin ve sağîresin ve zevci Zeyd‘i terk eylese ba‘dehu sağîrin ve sağîrenin anaları Hind‘den cihet-i irsle intikâl iden akçeyi ve esbâbı babaları Zeyd-i mezkûr kabz idüb mezkûrun kabzında iken ol dahi fevt olup zikr olan sağîr ile sağîreyi ve zevcesi Zeyneb‘i terk eyledikde hâkimü‘l-vakt Zeyd-i müteveffânın muhallefâtını kısmet iderken mezkûrlar bize anamızdan intikâl iden akçeyi ve esbâbı babamız bize zabt ve hıfz idivirmek içün alub dururdu fevt oldu üzerinde kaldı didiklerinde şâhid lâzım olup Hind‘in lieb ve ümm karındaşları bizüm kız karındaşımız Hind‘den mezkûrlara cihet-i irsle intikâl iden akçe ve esbâbı babaları Zeyd fevt oldu üzerinde kaldı deyü şehâdet eyleseler bu sûretde mezkûrların dayılarının şehâdetleri ‘udûl oldukları takdîrce şer‘an makbûl olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem makbûl olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

27a

Bey‘

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr-ı boyacıya yetmiş dokuz altunluk levn virüb bununla bana ipek boyayı vir dise Amr-ı mezbûr dahi alub ipeği levne boyamayub bakkâma boyayıcak sonra Zeyd-i mezbûr levnin kıymeti ziyâdedir bakkâmın kıymetinden deyü Amr-ı mezkûrdan bir mikdâr akçe dahi alsa şer‘an ol akçe Zeyd’e helâl olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem harâm denilmez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

27b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Hind’in sâkine olduğu vakıf dükkân yanub Hind kudretine göre ol dükkânı ta‘mîr idüb sâkine olurken vakfın mütevellîsi dahi eyüce ta‘mîr it etmezsen senden alurun âhara verirsin dise şer‘an elinden gelür mü? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem elinden gelmez bu cins teklîf şer‘î değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

28a

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i zimmînin ebâ ‘an ceddi altmış yıldan berü irsle intikâl ide gelen mülk evlerine cemâ‘at-i zimmîlerden bir tâife bu evler ayende ve revende içün vakıfdır diseler şer‘an bunların sözleri ile ol evler vakıf olub Zeyd-i mezkûrun yedinden alınur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem şehâdet iderlerse hükm olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

28b

Hîbe

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd’in bir harâb bağı olub Amr-ı âlime bağı mez kûrun nısfını hazret-i rasûl aşkına salavâtullahi aleyhi ve selâmuhu hîbe etdim tîmâr eyle deyüb Amr tîmâr idüb on yıl mikdârı tasarruf idüb Amr fevt olub oğlu Bekir’dan Zeyd bağı taleb eylese şer‘an alıbilür mü? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem istimâ‘ eylemezler.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

29a

Da ‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i müteveffânın muhallefâtı kısmet olunurken Amr bile hâzır olub Zeyd‘in zimmetinde şu kadar akçem vardır deyü da‘vâ etmeyüb beş yıldan sonra Zeyd‘in zimmetinde şu kadar akçem kaldı deyü da‘vâ eylese şer‘an istimâ‘ olunur mu? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem istimâ‘ olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

29b

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr ile bir mikdâr musâhabet idüb hîn-i müfârekatta Zeyd Amr‘a seni Allah‘a ısmarladım dise şer‘an Zeyd‘e ne lâzım olur? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem nesne lâzım olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

30a

Da ‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd anasından intikâl iden bağını on üç yıl mikdârı tasarruf etdikden sonra Amr ben bu bağı merhûme anandan satun alub durur idi deyü hüccet ibrâz eylese ve hüccetde mukayyed olan şâhidler bizüm hüccetden haberimiz yok biz bu kazıyyeyi bilmeziz diseler şer‘an Amr‘ın da‘vâsı mesmû‘ olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem istimâ‘ olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

30b

Müteferrika

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir şehirden Zeyd ile Amr sefere gidüb bir yıldan sonra Zeyd gelüb Amr nice oldu didiklerinde filân şehirde kaldı ol dahi gelür deyüb sekiz yıl geçüb Amr'ın hayâtı ve memâtı ma'lûm olmayub Amr'ın vârisleri Amr'ı Zeyd'e buldurmağa şer'an kâdir olurlar mı? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olmazlar.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

31a

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'dan bir câriye şirâ idüb dört günden sonra hamli zâhir olucak Zeyd-i müşteri fesh etmek istese şer'an kâdir olur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem şehâdet-i ricâlle ya racülü vahid ve imraeteyn şehâdetiyle Amr elinde iken hamli vârid ve varduğu sâbit olursa ve yâhud hatunlar hamli vardır didükden sonra Zeyd'in hakk-ı reddi olmaduğuna Amr'a yemîn teklîf olunub nükûl iderse redd idebilir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

31b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir kıt'a vakıf yeri yirmi yıldan berü berât-ı sâmi ile tasarruf idüb öşrünü bir mescidin imâmına viri gelse hâliyan imâm olan kimesne ol yeri Zeyd'den alurun ben tasarruf iderin dise şer'an kâdir olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olmaz imâma galesi vakıfsa.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

32a

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd‘in tasarrufunda olan yeri mütevellî-yi vakıf arz-ı mezbûre ben hâliyen mütevellî olduğum vakıfdandır deyü da‘vâ idüb beyyine ikâmet eylese Bekir-i sipâhî arz-ı mezbûre benim sipâhîlik yerimindir deyü da‘vâ idüb beyyine ikâmet eylese her birisi târîh beyân eylemese şer‘an kangısının beyyinesi mu‘teberdir? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem vakıf beyyinesi evvelîdir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

32b

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Bir yetîmin anası ere varsa amması olan Zeyd ben alurun nafakasız beslerin dise anası dahi nafakasız ben beslerin dise yetîm dahi üç dört yaşında olsa şer‘an bunların kangısı alur? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem ‘ammısı ehakkdır anası zevc-i ecnebiye vardı ise.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

33a

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Hind‘in kızın nikâhlanub Hind‘in evine Hind ile sâkin olurken Hind fevt oldukda Hind‘in evi içinde Zeyd‘in ba‘zı esbâbları olub ol esbâblar Hind‘indir deyü vârisler zabt etmek isteyicek Zeyd benimdir deyü yemîn etmek ile esbâbları şer‘an alıbilür mü yohsa beyyine mi lâzım olur? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem beyyineyle alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

33b

Bey‘

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Hind-i müteveffîye cümle emlâkını zevci Zeyd‘e kıymet-i misliyle maraz-ı mevtinde bey‘ idüb teslîm eylese verese bey‘-i mezbûru kabûl etmeyüb fesh etmek şer‘an ellerinden gelür mü? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem ellerinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sûret-i mezbûrede Bekir-i kâdı bey‘in sıhhatine ve akçesinin vakfiyyetine hükm eylese nâfiz olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem olmaz.

Ketebehu el-hakîr Ebussu‘ud ‘ufiye anh.

34a

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd seferde fevt oldukda Zeyd‘in oğlu seferden gelince Zeyd‘in davarına metrûkâtan izn-i hâkimsüz harc idüb davara yidirse gayri verese ol dahi kabûl etmeyüb mezbûra ol metrûkâtı tazmin etdirmek şer‘an ellerinden gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem ellerinden gelmez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Tafsîle muhtâcdır.

34b

Bey‘

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ile Amr iştirâk üzerine bir câriyeyi dört bin akçeye iştirâ eyleseler ammâ ol cariyenin kıymeti altı bin akçe olsa sonra Amr ol câriyeyi Zeyd'in izni olmadan tasarruf idüb hâmile olacak Zeyd ol câriyenin Amr'dan kıymeti nısfını mı alır yohsa semeni nısfını mı alır? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem hiçbir şey almaz 'ukr alır.

Ketebuhu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

35a

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind'in zevci Hind'e ruspu didüğün Hind isbât edicek şer'an zevcine ne lâzım olur?

Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem li'ân lâzım olur.

Ketebuhu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

35b

Şirket

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr ile ortak olub Zeyd mekânında kalub Amr cümle esbâb ile sefer idüb varduğu şehirde kesâd olub esbâbların bir mikdârın satub (?) mikdârın alub dârü'l-harbe gidüb yolda gördüğü harâmîler Amr'ın esbâbın elinden alub Zeyd Amr'a kendünün olan mâlî tazmîn itdirmek isterse şer'an tazmîn itdirebilür mü? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem tazmîn itdirilmez Amr muhâlefe etmedi ise.

Ketebuhu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

36a

Sulh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olucak Amr gelüb ben Zeyd'in vârisin deyüb verâsetin isbât etmeden Zeyd'in anası Hind da'vândan ferâgat eyle deyüb Amr'a dört bin akçe virse Amr dahi da'vâsından ve nizâ'ından ferâgat idüb ibrâ ve ıskat olunsa sonra Amr verâsetin isbât yine mîrâs taleb eylese şer'an istimâ olunur mu? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem istimâ olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

36b

Sulh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Birkaç kimesneler Zeyd'den bir mikdâr akçe da'vâ etdükde Zeyd-i mezbûr ol kimesneler şerr ile ve fesâd ile ma'rûflar olmağın dahi artuk da'vâ ideler deyü havfından da'vâ olunan akçeyi ikrâr idüb bir mikdâr akçe üzere ol kimesneler ile sulh ve ibrâ idüb bedel-i sulhun bir mikdârın teslîm idüb ba'dehu Zeyd-i mezbûr ben havfımdan ikrâr etdüm idi ikrarımda kâzib idüm deyü sulh fesh idüb bedel-i sulh deyü virdüğü akçeyi zikr olunan kimesnelerden taleb eylese şer'an alıbilür mü? Beyân olunu müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

37a

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i yetîm bâliğ olucak Amr-ı ecnebî yedinde olan ba'zı emlâkı babasının mülk idüğünü isbât idicek şer'an alıbilür mü? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem alıbilür ecnebî elinde rehin değilse.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sûret-i mezbûrede Hind-i mezbûre on yaşındayım ben bâliğa oldum deyüb Zeyneb ma'rîfeti ile mezbûreler rızâsız Amr'a nikâh olunsa nikâhı şer'an mu'teber olur mu? Beyân buyurulub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem olmaz.

Ketebehu el-hakîr Ebussu‘ud ‘ufiye anh.

37b

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i merhûm mevtinde Amr‘ı metrûkâtına vasî nasb idüb fevt olucak Amr metrûkât-ı mezbûreyi kabz etdikden sonra beytû‘l-mâl emîni Bekir ol metrûkâtı Amr‘ın elinden alsa ba‘dehu Zeyd‘in veresesi gelicek ol metrûkâtı Amr‘dan mı taleb ider yohsa Bekir‘den mi taleb ider? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem Bekir‘den taleb iderler.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

38a

Sulh

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd kâdı huzûrunda Amr‘dan sekiz yüz akçe da‘vâ eyledikde nedendir deyü suâl olunacak bir def‘a karz virdim idi dise ve bir def‘a dahi emânet kodum idi andandır deyü cevâb virdikde kâdı (?) eyledikden sonra muslihîn vâsıtasıyla dört yüz akçe üzerine sulh olunub ibrâlaşdıklarından sonra karz virdüğüme şâhidlerim vardır deyüb tekrâr yine da‘vâ eylese şer‘an da‘vâsı mesmû‘ olur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem istimâ‘ olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Sahh

38b

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i müteveffânın vârisleri Amr‘a babamızın sende iki bin akçesi kalmışdır deyü on iki yıldan sona da‘vâ idüb isbât etmeden Amr‘ın dört beş bin akçelik mülk evini zulmen

elinden bir âhara bey‘ etseler sonra Amr ol satılan evini hasebü’ş-şer‘ müşterîden yâhud satan vârislerden taleb eylese almağa kâdir olur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem zü’l-yeddir alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

39a

Da ‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i imâm mahallesi halkından Amr’a gele şu husûsu ıslâh idelüm didikde Amr dahi mukâbeledede şimden girü senin ardında namaz kılmalı olmadık dise şer‘an Amr’a nesne lâzım olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem nesne hükm olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

39b

Cihâd

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i zimmî Müslümân olub ba‘dehu dârü’l-harbe varub mürtedd olsa dârü’l-harbden gelüb yine Müslümân olsa Zeyd’e şer‘an nesne lâzım olur mu? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem nesne lâzım olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Bu mesele beyânında eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub liebeveyn ammısı Bekir‘i ve zevcesi Hind‘i ve liümm kız karındaşı Zeyneb‘i terk eylese şer‘an kismet-i tereke ne vechile olur?

El-cevâb Allahu a‘lem Hind‘e rub‘ Zeyneb‘e südüsü bâkî Bekir‘e.

el-fakîr ‘ufiye anh Mehmed.

40a

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd kendü mâlıyla ba'zı mülk satun alub eline hüccet-i şer'îyye dahi alsa sonra mezbûr Zeyd oğlu Amr ile aralarında olan mâl-ı müşterekden ba'zı emlâk dahi alsalar hâliyen Amr ve Zeyd fevt olub vârisleri ihtilâf idüb zikr olan emlâkın ba'zısını Zeyd'in vârisleri Zeyd müstakil kendü mâlıyla almıştır deyü ikâmet-i beyyine eyleseler Amr'ın vârisleri cümlesi mâl-ı müşterekden alınmıştır deyü ikâmet-i beyyine eyleseler şer'an kangısının beyyinesi evvelîdir? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem veresenin beyyinesi evvelîdir.

Ketebuhu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

40b

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'dan karz-ı hasen altmış akçe alub mülk bağçesin Amr'da rehin koyub mezbûr akçeyi edâ edince bağçenin meyvesin ekl eyle dise Zeyd mezkûr olan akçeyi Amr'a edâ etmeden fevt olsa Amr mezbûr bağçeyi Zeyd'den altmış akçeye iştirâ etdim deyü ikâmet-i beyyine eylese müteveffânın vârisleri altmış akçeye rehindir deyü ikâmet-i beyyine eyleseler şer'an kangısının beyyinesi evvelîdir? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Amr'ın beyyinesi evvelîdir.

Ketebuhu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Bey' beyyinesi rehinden evvelîdir.

41a

Mükâteb

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in mükâteb-i ale'l-mâlî Zeyd''in evinde sâkin olmayub giceyle âhar yerde sükûn murâd edicek Zeyd râzı olmayub gice gel evimde yat deyüb ve bedel-i kitâbet için

mükâteb-i mezbûrdan kefil-i bi'l-mâl taleb etmek şer'an sahîh midir? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem hiç birisi şer'î değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Hürriin kitâbete kefâlet sahîh olmaduğu.

41b

Hidâne

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub bir bâliğ oğlan ve ümmü'l-veledi olan câriyesin ve câriyeden nâbâliğ oğlan terk idüb ve iki dahi câriyesin terk eylese mezbûre ümmü'l-veledi olan câriye âhar kâdılıkda Amr'a nikâhlanduğu sebebdan Zeyd'in bâliğ oğlu sağır karındaşımı irsle müntakil olan câriyesiyle alurun zabt iderin anasına virmezin dise şer'an alub zabt idebilür mü idemez mi? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

42a

Hîtân

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ile Amr bir çaydan birer mikdâr su alub birer değirmen ihdâs idüb ba'de zaman su iki değirmene vefâ eylemeyüb Zeyd benim değirmenim on yıl evvel yapıldı deyü isbât idüb suyu külliyyen almak taleb eylese şer'an kâdir olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem mücerred bu sözle kâdir olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

42b

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd hâtunu Hind'e talâk virüb Hind'in elinde Zeyd'den bir yaşında bir oğlu olub Zeyd Hind'in elinden almağa şer'an kâdir olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olmaz zevc-i âhara tezvîc olmayınca.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

43a

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir kıt'a vakıf yeri mütevellîden mukâta'a ile alub üzerine ev binâ eylese sonra ol mütevellî ma'zûl olub Bekir mütevellî olucak Bekir-i mezbûr ol yeri Zeyd'den alub âhara mukâta'aya virmek şer'an elinden gelür mü? Beyân buyurulub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem elinden gelmez ecr-i misille Zeyd elinde ibkâ olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Arz vakfında binâ olunan ev kal' olunmaduğu.

43b

Hibe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd maraz-ı mevtinde zevcesi Hind'e ba'zı esbâb hibe idüb Hind ol esbâbı kabz etdikden sonra Zeyd fevt olub Hind'den gayri vârisi olmasa ol esbâbın beytü'l-mâlcıya göstermeyüb bey' idüb ekl eylese şer'an helâl olur mu olmaz mı? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem helâl olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Hibe-yi merîzin beytü'l-mâldan mukaddem olması.

44a

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir mikdâr buğdayını kılığı zamanında koç koğu(?) va'de ile bir mikdâr akçeye Amr'a bey' eylese ol bey' şer'an sahîh olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem müte'âkidîn ol vakti bilürlerse câizdir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Koç koğumuna va'd ile bey' (?) olmaz müte'âkidîn (?).

44b

Cinâyet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd tasarruf etdüğü mîri yerin civârında hıncır sayd için bir kuyu kazsa âhar karyeden Amr'ın bir öküzü gelüb ol kuyuya düşüb ol kuyunun içinde helâk olsa şer'an ol öküzü Amr-ı mezbûr Zeyd-i mesfûra tazmîn etdürbilür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem tazmîn etdürülmez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

45a

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i mütevellî Amr-ı câbî cibâyetden çıktı deyü yerine Bekir'i nâib-i menâb gönderüb Bekir-i mezbûr birkaç gün hizmet idüb Amr cihet-i cibâyete kemâkân mutasarrıf idi ma'lûm olucak Amr-ı mezkûr Zeyd'den ol câbînin vazîfesin taleb etdikde Zeyd Bekir hizmet etdi deyü Amr'a virmemeğe kâdir olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

45b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd elinde tasarruf ide durduğu vakıf yeri âhar köye gitmek ile mütevellîsi ol yerin tapusun alub Amr'a virse Zeyd bi'l-fi'il elinde tasarruf ide dururken mütevellî tapusun alub âhara virmek şer'an sahîh midir? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem sahîh değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Yeri tasarrufdan alub âhara virmediği.

46a

Müşkil

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in kulu Amr'ın oğlun katl ile mezbûr Zeyd mezkûr kulunu Amr'a teslim etdikden sonra ehl-i örf Zeyd'den cerîme taleb eylese şer'an alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Kâtilin mevlâsından cerîme hükm olunmak.

46b

Mudârebe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in Amr üzerinde mâl-ı mudârebeden bir mikdâr akçesi olsa Zeyd ol akçeyi Amr'dan almadan Amr'a üzerinde karz olsun deyüb Amr dahi kabûl eylese sonra Amr'ın gemisi deryada gark olub mâl-ı merkûm zâyi' olucak Zeyd mâl-ı merkûmu şer'an Amr'a tazmîn etdirebilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem tazmîn etdürülmez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

47a

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd yedinde olan Amr'ı Bekir Amr'a ibâkat ideli on aydır abd-ı âbıkımdır mülkümdür deyü beyyine ikâmet eylese Hâlid Amr iki yıldan beri mülkümdedir abd-ı memlûkümdür deyü beyyine ikâmet eylese şer'an kangısının beyyinesi mu'teberdir? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem Bekir'in beyyinesi evvelîdir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

47b

Sulh

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Eğer sen işbu diyeti şu mikdâr mâl üzerine sulh etmezsen katl olunursun deyü Zeyd tahvîf olunub Zeyd katl havfından husûs-ı mezbûru mâl-ı merkûm üzerine hasmıyla sulh eyleseler şer'an sulh-ı mezbûr sahîh olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem sahîh olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

48a

Mudârebe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'dan mudârebe ile bir mikdâr akçe alub tasarruf iderken asl mâldan ziyân eylese Amr-ı mezbûr ol ziyânı Zeyd-i merkûma tazmîn etdirmek dilese şer'an kâdir olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olmaz ta'addî ve muhâlefe eylemedi ise.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

48b

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd arz-ı mîrîde te'hîre (?) özü yoğiken te'hîr idüb on yıldan sonra da'vâ eylese şer'an da'vâsı istimâ' olunur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem istimâ' eylemezler.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

49a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd vakfın bir dükkânında icâre ile sâkin iken mezbûr dükkânı Amr'a virüb yevmî bana iki akçe virüb icâresin dahi vakfa virirsin ömrün oldukça sâkin ol dise Amr dahi kabûl idüb yevmi iki akçeyi Zeyd'e virüb icâresin dahi vakfa virüb beş ay sâkin olduktan sonra Zeyd-i mezkûr Amr-ı mezbûru dükkânından çıkarub kendü sâkin olsa Amr dahi beş aydan berü Zeyd'e virdüğü yevmi iki akçeyi taleb eylese şer'an alıbilür mü alamaz mı? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

49b

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Birkaç nefer kimesneler Amr'dan iki bin akçe da'vâ etdiklerinde Amr inkârdan mezkûrlara bin dört yüz akçe virüb sulh eyleseler mezkûrlar bedel-i sulhu kabz idüb yedi sekiz aydan sonra Amr sulhu fesh idüb bin dört yüzden gayri dokuz bin akçem aldirdunuz ehl-i örfe deyü mezkûrların iki bin yedi yüz akçesin alsa mezbûrlar Amr'dan iki bin yedi yüz akçelerin yine taleb eyleseler şer'an alıbilürler mi alamazlar mı? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem alamazlar tağyîr hakkı almadı ise.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

50a

(?)

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd mutasarrıf olduğı sipâhî arzından mezra‘asın üç yıl zirâ‘at etmeğe sülûs hisse hâsıl almak üzerine Amr’a virse ba‘dehu üç yıl tamam olmadan Zeyd fevt oluncak oğlu Bekir zikr olan mezra‘ayı Amr’dan taleb eylese şer‘an alıbilür mü alamaz mı? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

50b

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Hind babasından irsle müntakil olan hissesin kız karındaşının zevci olan Zeyd’e hîbe eylese Zeyd ‘ivaz virüb kabz etdikden sonra Hind-i mezbûre âna varub hîbesinden rücû‘ idüb yine hissesin Zeyd‘den taleb eylese şer‘an alıbilür mü alamaz mı? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

51a

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd’in hâtunu Hind ile nizâ‘ları olub Hind boşanmak taleb idüb Zeyd Hind’e bir mikdâr esbâb verüb var Allah’a ısmarladım deyüb ammâ talâk zikr etmese şer‘an Hind boş olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem sünnî talâksa boş olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

51b

Hîbe

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind âhardan oğlu Zeyd'e cemî' evlerin ve esbâbların bi'l-küllîye hîbe idüb eline teslîm eylese Zeyd alub kabz eylese ba'de zaman Hind merîza olub yatarken dahi cemî' ben mâlik olduğum rızkım ne var ise hep oğlum Zeyd'e hîbe idüb dururun kimesne mâni' olmaya deyüb vasiyyet eylese dahi fevt olsa ba'de'l-fevt beytü'l-mâlcı mezkûre Hind evlerinden çıkmamış tahliye bulunmadı hîbesi sahîh değildir ben kabûl etmezsin hep alurun ben zabt iderin dise şer'an elinden gelür mü? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem tahliye ve kabz bulunduğu sâbitse elinden gelmez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

52a

Hudûd

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir emîre şetm itse bu emîr dahi sen kâfir oldun dise Zeyd kâfir sensin dise şer'an Zeyd'e ne lâzım gelür? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem ta'zîre müstehak olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

52b

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'a eğer filân nesneyi sana hîbe etmezsem avratım üç talâk boş olsun dise Zeyd Amr'a ol dediği nesneyi hîbe etmese Zeyd'in avratı üç talâk boş olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem ahir ömürlerine dek hîbe eylemezse boş olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

53a

Bey‘

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd mütevelliden tapu ile alduğu vakıf yeri mütevellî ma‘rifetsiz Amr‘a satsa sonra yine rücû‘ idüb almak istese şer‘an alıbilür mü? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem alıbilür bey‘ sahîh değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

53b

Müteferrika

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i sipâhînin tîmârına müte‘allik yerde Amr‘ın bir değirmeni olup zikr olan değirmenden sipâhî-yi mezkûr yılda bir müd buğday alagelmış olsa ba‘de zaman mezkûr değirmen harâb olup üç yıl mikdârı yürümeyüb kalmış olsa hâliyen sipâhî-yi mezkûr zikr olan üç yılın buğdayını Amr‘dan taleb eylese şer‘an Amr‘a virmeğe kâdir olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem kâdir olur ammâ sipâhî dahi yeri gayra virebilür.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

54a

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd zevcesi Hind’e eğer senin filân mekândaki bağına varıb üzüm ekl idersem sen benden bâin talâk boş ol dise sonra Zeyd Hind’in zikr olan bağından üzüm ekl eylese dahi bir imâmın kavliyle zevcesi Hind’e sen benden bâin talâk boş oldun deyüb şâhidsüz bana helâlliğe gelür müsün didikde ol dahi vardım Zeyd dahi aldım dise şer‘an bu sûretde Zeyd’İN Hind’e nikâhı sahîh olur mu olmaz mı? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem sahîh olmaz lâ nikâhe’ş-şuhûd
Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

54b

Kefâlet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i Müslim Amr-ı Yahûdiye bir mikdâr akçe virüb mu‘âmele-yi şer‘iyye idüb mezbûr akçeye Bekir-i Yahûdî zevcesi Hind-i Yahûdiye ile kefil olub sora Bekir-i Yahûdî gaybet idincek mezbûr Zeyd mezkûre Hind’e zikr olan akçeye zevcin Bekir-i Yahûdî ve sen dahi kefilsin didikde Hind dahi gerçeksın gerçeksın(?) dise sâbıkda kefil olduğunu isbât idemese Hind’in gerçeksın gerçeksın(?) dimesiyle Hind’in kefâleti şer‘an sâbit olmuş olur mu olmaz mı? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem hızla didi ise sâbit olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

55a

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd kendü vâlidesi olan Hind’e eğer sen Amr’a nikâhlanursan ben seni evime getirmem getirirsem avratım üç talâk boş olsun dise sonra Hind Amr’a nikâhlanub Zeyd zevcesine bâin talâk virüb ba‘de’l-‘iddet Zeyd vâlidesin evine götürüb ba‘dehu zevcesi Zeyneb’i geri nikâhlanub sonra Zeyd’in evine Hind geri gelicek şer‘an Zeyd’in avratına talâk-ı selâse vâki‘ olur [mu]? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem vâki‘ olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

55b

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd maktûl bulunduğu mevzi'den nidâ olunsa nidâ avazın niçe karyeden istimâ' etseler ammâ ba'zı karye karîb ve ba'zı ba'îd olsa ammâ avaz işitse şer'an Zeyd'in diyeti karîb olan ehl-i karyeye mahsûs mudur yoksa nidâ işitilen karyelere âid midir? Beyân oluna.
El-cevâb Allahu a'lem akrebine hükm olunur.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

56a

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Bir 'imâretin nâzırı fevt olub 'imâret üzerinde vazîfesinden birkaç aylık akçesi kalsa vârisleri taleb idüb alıbilürler mi? Şer'an beyân buyurub müsâb olasız.
El-cevâb Allahu a'lem alıbilürler.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

56b

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Zeyd'in cürmü sâbit oldukda ehl-i örfün cerîme deyü Zeyd'den alduğu akçeyi on yıldan sonra ehl-i örf fevt olucak vereselerinden Zeyd taleb idüb almağa kâdir olur mu? Beyân buyurula.
El-cevâb Allahu a'lem kâdılar istimâ' eylemezler.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

57a

Şehâdet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Kâfirin kâfir üzerine şehâdeti şer'an mesmû' olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.
El-cevâb Allahu a'lem mesmû' olur adl olucak.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

57b

Kerâhiyye

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i Müslim Amr-ı Müslime sen tamam Müslümân değilsün zîrâ mahalle halkı ile da'vân olmayınca mescide gelmezsin dise şer'an Zeyd'e nesne lâzım olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem nesne lâzım olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

58a

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd oğlu Amr'ı everdikde Amr'a ba'zı esbâb vireyin deyü va'ad eylese ba'dehu Zeyd va'ad etdüğü esbâbın ba'zın virüb ba'zın virmeden Amr fevt olsa Amr'ın zevcesi Hind bâkî kalan esbâbı Zeyd'den taleb eylese şer'an hükm olunur mu olunmaz mı? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem hükm olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Minhü'l- 'ismeti ve't-tevfîk.

Eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ın kızı Hind'i tezvîc itmek murâd itdikde Zeyd Amr'a başlık nâmına şu kadar akçe virse (?) Zeyd Amr'a ol kadar başlık nâmına virdiği meblağ Amr'dan taleb idüb almağa kâdir olur mu?

El-cevâb Allahu a'lem olur.

Ketebehu el-fakîr el-Müftî-i (?) Hüseyin.

58b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i zimmî hâl-i sıhhatinde tasarrufunda olan emlâkını evlâdına ve evlâd-ı evlâdına batnen ba‘de batn vakf eylese şer‘an vakfiyyeti olur mu olmaz mı? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem câiz olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

59a

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr‘a eğer senin ile bir sofrada ta‘âm ekl idersem avratım boş olsun didikden sonra Zeyd Amr ile bir sofraya oturmayub ayak üzerine dururken bir tepsi içinden Zeyd Amr ile ta‘âm ekl eylese bu sûretde şer‘an Zeyd’in avratına talâk vâki‘ olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem vâki‘ olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

59b

Bey‘

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd’in Amr‘dan iştirâ etdüğü Hind gayr-ı hamilenin altı aydan ekallde hâsıl olan veledi Hind’e tâbi‘ olur Zeyd’in mülkü mü olur yohsa müddet-i hamlden ekallde vâki‘ olmak ile Amr‘ın mülkü mü olur? Şer‘an beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem Zeyd’in mülkü olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

60a

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'dan iştirâkin da'vâ itdüğü yerde Zeyd ben iştirakden ferâgat etdim senin olsun diyecek Amr ol yeri müstakîl kendünün olması üzerine hüccet aldıkdan sonra Zeyd yine iştirâk da'vâsın eylese şer'an da'vâsı mesmû' olur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.
El-cevâb Allahu a'lem istimâ' olunmaz da'vâdan ibrâ eyledi ise.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

60b

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Şehir içinde tarik-i 'âmm üzerinde bir maktûl bulunsa kurbunda bir def'a adam katli ile müttehem olan Zeyd'in mülk kârhânesi olsa şer'an Zeyd-i mezkûra nesne lâzım olur mu?
Beyân buyurula.
El-cevâb Allahu a'lem hassaten Zeyd'e nesne hükm olunmaz.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

61a

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Zeyd Amr'dan bir metâ' iştirâ etdikde şu mikdâr akçeye iştirâ etdim dise ammâ tüccâr beyninde bey' şer'î(?) altun ile olur olsa sonra Zeyd Amr'a altun virmek istedikde Amr altunu almayub ta'yîn olunan akçeye almak şer'an elinden gelür mü? Beyân buyurula.
El-cevâb Allahu a'lem elinden gelür.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

61b

Kerâhiyye

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir mikdâr akçe vakf idüb mu‘âmele-yi şer‘iyye olunub rıbhı imâmla müezzine verile deyü şart eylese hâliyen imâmı olan Amr mu‘âmele-yi şer‘iyye ile olan rıbh harâmdır dise şe‘an Amr-ı imâma ne lâzım olur? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem tövbe ve istiğfâr lâzım olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

62a

Şehâdet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Hind ba‘zı kimesneler huzûrunda zevci olan Zeyd‘e yüzü örtülü iken mehr-i müeccelini hibe eylese ba‘de zaman Zeyd fevt olub Hind mehrini Zeyd‘in metrûkâtından talep etdikde hîbeye şâhid olan kimesneler Hind‘in üzerine şehâdet etmelü olacak Hind ba‘zı hâatunlar içine girüb yüzüm örtülü iken şâhidler beni bilsünler deyü teklîf idebilür mü yohsa hasım Hind‘e yüzünü aç şâhidler seni görüb şehâdet eylesünler deyü şe‘an teklîf idebilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem teklîf idebilürler.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

62b

Diyet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Bir husûsda şe‘le Zeyd‘in üzerine ta‘zîr lâzım olacak nâibü’s-şer‘ Zeyd‘e ta‘zîr idüb on gün içünde Zeyd fevt olacak vârisler Zeyd ta‘zîr darbından fevt oldu deyüb isbât idicek vârislerin talepleriyle şe‘an Zeyd (?) diyetden nesne hükm olunur mu? Beyân buyurulub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem nâibden hükm olunmaz dâribden hükm olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

63a

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd zevcesi Hind'e eğer ben senin döşeğine girersem sen benden üç talâk boş ol dise sonra Zeyd zevcesi Hind'in döşeğine girse Hind'e cimâ' etmese ben senin döşeğine girersem demekden murâd sana cimâ' edersem demek idi dise bu sûretde Hind Zeyd'den şer'an üç talâk boş olur mu olmaz mı? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem îlâdır dört ayı kurbân etmekle bâin olur.

Ketebahu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

63b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'den kelime-i küfr sâdır olub zevcesi Hind'e tecdîd-i nikâh eyleyüb altı ay Hind ile mu'aşeret etdikden sonra Hind'in babası ve karındaşı sen tecdîd-i îmân etmeden Hind'i nikâhlândın sonra tecdîd-i îmân etdin senin nikâhın sahîh değildir deyü Hind-i merkûmeyi Zeyd'den tefrîk etmek şer'an ellerinden gelür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem ellerinden gelmez Zeyd mukaddemâ tecdîd-i îmân eyledim dir ise.

Ketebahu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

64a

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Tehîr-i da'vâda özr yok iken on beş yıldan sonra da'vâ mesmû' olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem karzen vakıfdan gayrda kuzât istimâ' eylemezler.

Ketebahu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

64b

Hudûd Ta'zîr

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ı meclis-i şer'a da'vet etdikde Amr Zeyd'e hoş şer'a mutî'in ammâ sen ehl-i hevâ ve ehl-i bid'atsin ben ehl-i örfün ol asl-ı şerîf makâma senin ile varmazın var muhızır getir dise şer'an Amr'a nesne lâzım olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem nesne hükm olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

65a

Zekat

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd sipâhiye virdüğü öşrün zekâtına niyyet eylese şer'an andan zekât virilen öşr sâkıt olur mu yohsa tekrâr hakâniye öşr âhar ihrâc etmek lâzım midir? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem sipâhi fakîr ise veyâ arz harâcı ise lâzım değildir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

65b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd mülk dükkânını bir mescide vakf idüb vakıfnâme yazdırmayub ammâ tescîl etdirse mütevellîye teslim dahi etdirmese ba'dehu pîrû fakîr olduğu sebebeden mezkûr dükkânın vakfiyyetinden rücû etmek istese şer'an bey' idebilür mü idemez mi? Beyân buyurub müsâb olası.

El-cevâb Allahu a'lem bey' idemez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

66a

Müteferrika

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir yetîmin vasî-i muhtâr yedinde olan mâlını hâkimü's-şer'evinde onda on bire vasî-i mezbûr ile şer'î mu'âmele eylese şer'an mu'âmele-yi mezbûre sahîh olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem bey' idemez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Hüve

Allahümme yâ veliyye'l- 'ismeti ve't-tevfîk. Nes'elüke'l-hidâye ilâ sevâi't-tarîk.

Bu mes'ele beyânında eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i mütevellî vakf-ı mahzen harâb oldukda sekiz bin akçeye nakzın bey' eylese sahîh olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem olmaz.

Ketebehu Ebu's-su'ud el-Hakîr 'ufiye 'anh.

66b

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd zevcesi Hind'e hîn-i gazabda ihtiyârın elinde olsun dise Hind dahi ol hinde Zeyd'in huzûrunda ben nefsimi senden üç talâk boşadım dise Zeyd-i mezbûr dahi sükût eylese şer'an bu sûretde Hind-i mezbûre Zeyd'den talâk-ı selâse ile boş olur mu? Beyân buyurulub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu boş olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

67a

Hîtân

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in kadîmü'l-eyyâmdan aka gelen suyunun kârîzi Amr'ın bağçesinde olub ol kârîzin etrafına Amr ba'zı ağaçlar diküb zikr olan kârîzin zararı olsa Zeyd ol zararın ref'ine şer'an kâdir olur mu? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem kâdir olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

67b

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

İki üç yüz kimesnelerin Zeyd‘de müşterek mâlları olup zikr olunan kimesnelerin ba‘zı Amr‘ı vekîl idüb eğer mezbûr Zeyd‘den mezkûr mâl alıversin sana bir mikdâr ücret virelim deyüb Amr-ı mezkûr Zeyd‘den mâl alsa mezbûr kimesnelerin ba‘zı âharı Amr‘a ücret virmeğe râzı olmadığı takdîrce Amr mezbûr kimesnelerden kavî olunan ücreti tamam alır mu? Şer‘an beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem bey‘ idemez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

68a

Nafaka

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olup nâ bâliğ yetîmleri kalub zevcesi Hind‘i terk eylese mezkûre Hind zevci-âhara varmayub yetîmlerin nafaka ile beslerin deyü taleb eylese yetîmlerin bâliğ olan karındaşı Amr ben nafakasız beslerin deyü taleb eylese şer‘an kangısına hükm olunur?

Beyân buyurub müsâb ve me‘cûr olası.

El-cevâb Allahu a‘lem Hind ehakkdır.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

68b

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr‘ın huzûrunda yirmi yıldan berü babasından irsle intikâl iden meyve ağaçlarının meyvesin müstakil tasarruf eylese hâliyen Amr müşterek mutasarrıf olduğumuz arzdadır

deyü mezbûr ağaçların meyvesin dahi müşterek üzerine tasarruf ideriz dise Zeyd râzı olmasa şer'an şirket üzerine tasarruf idebilür mü idemez mi? Beyân buyurub müsâb ve me'cûr olasız.

El-cevâb Allahu a'lem istimâ' olmaz
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

69a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd akçesin âhar ile mu'âmele etmeğe Amr'ı yılda yüz elli akçeye icâreye tutub Amr'a on bin akçe teslîm eylese Amr ol akçeyi ba'zı kimesnelere mu'âmeleye viri dururken Amr'ın kulu ol akçenin bin akçesin alub gaybet idicek Zeyd ol bin akçeyi Amr'a şer'an tazmîn etdürebilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem Amr'dan taksîr ve ta'addî olmayıcak tazmîn etdürülmez.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

69b

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i müteveffânın bir hâmile câriyesi müstebînü'l-a'zâ bir düşük düşürse ammâ cânı olmasa şer'an ol câriye Zeyd-i müteveffânın ümmü veledi olmasına hükm olunur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Zeyd hamli kendüden olduğuna mu'arref oldu ise hükm olunur.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

70a

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr-ı ecnebiyyeyi avratım ile öpüşüb münâsebet iderken evim içinde buldum deyü da'vâ idüb beyyine ikâmet eylese Amr Zeyd beni beyabanda tutub bağlayub götürüb evi

içine kodu deyü beyyine ikâmet eylese şer‘an kangısının beyyinesi mu‘teberdir? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem Zeyd’in beyyinesi evvelîdir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

70b

Hidâne

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Yetîm-i nâ-bâliğ karındaşımı nafaka ile beslerüm dise karındaşı oğlu nafakasız beslerüm dise ol yetîm şer‘an kangısına hükm olunur? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem er-re’yu ile’l-hâkim.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

71a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i kervânsaraycı ile Amr-ı kervânsaraycı icâre-yi mu‘ayyene ile tuttukları vakf-ı kervânsarayların mütevellîleri ma‘rifetlerinsiz birbiriyle birer yıla istibdâl idişseler sonra Zeyd iki aydan sonra aylık icâresinde ziyân edicek Amr Zeyd’in elinden kervânsarayın alub ve ziyân tazmîn etdirmeğe ve kendi elinde istibdâlen tasarruf etdüğü Zeyd’in kervânsarayın Zeyd’e virmeğe şer‘an kâdir olur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem icâre-yi sahîha akd eylediler ise kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

71b

Şehâdet

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Neseb isbâtına şehâdet iden şâhidler Zeyd Amr'ın nesebden oğludur şâhidiz şehâdet ıderiz diseler ammâ Amr'ın atasın ve dedesin bilmeseler şer'an ol şâhidlerin şehâdetleri kabûl olur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem makbûl olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

72a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir yel değirmenine un öğütmeğe buğday iletse rüzgâr olmayub yine alub gitmek isteyicek değirmen sâhibi ko dursun rüzgâr olursa ben öğütürün dise sonra buğday serika olunacak Zeyd değirmen sâhibine şer'an tazmîn etdürübilür mü? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem taksir ve ta'addî etmedi ise etdiremez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

72b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ın kızı Hind'e namzedlü olub mehr-i mu'accelin cümlesin teslîm idüb Hind-i mezbûrenin babası Amr-ı mezbûr Hind'i Zeyd'e nikâhlandırmayub üzerine iki yıl geçüb hulk-i sahîha olmayub bayramlarda cânibinden birbirine esbâblar hafî gönderürlerken Hind-i mezbûre ben nikâhı istimâ' eyledüğüm hinde kabûl etmedüm deyü yemîn eylese sûret-i mezbûrede Hind-i mezbûrenin yemîni ile şer'an tasdîk olunur mu? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem yemînsüz dahi tasdîk olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

73a

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir yetîmin anası Hind yetîmin ba'zı emlâkına yetîmin nafakası zaruretinden Amr'a bey'eylese yetîm bâliğ olacak Hind'in bey'in kabûl etmemek şer'an elinden gelür mü? Beyân kılınub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem elinden gelür Hind vesâyetle bey'i musahhih olduğuün satmadı ise.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

73b

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd vakıfdan tasarruf ide durduğu yeri kâdı ma'rifetiyle oğlu Amr'ın üç yüz akçesin alub eline hüccet virse sonra Bekir mütevellîye iğralık virüb Amr'ın elinden almak istese şer'an kâdir olur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Zeyd'in bey'i şer'î değildir mütevellî Bekir'e virebilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

74a

Mükâteb

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir câriyesini kuluna virüb ikisin bile yıla kesse sonra kulun mezbûre câriyeden yılları tamam olmadan bir oğlu olsa ol oğlan Zeyd'in kulu olur mu olmaz mı? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem kitâbete bile dâhil olur anların 'ıtkıyla mu'tak olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

74b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ın kızına tezvîc etdikde mehr-i mu'accel takdîr etdikleri akçenin ba'zına tuta Amr'a iki katır virüb ba'zısına dahi nefsinı yedi yıl icâreye virse Zeyd üç yıl hizmet idüb min ba'd etmezın didikde Amr dört yıl mukâbelesinde olan akçeyi Zeyd'den taleb eylese şer'an almağa kâdir olur mu? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem mehr-i misil hükm olunur Zeyd Amr'dan ecr-i misil alır.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Tuz 4 Kahve 3 Fındık 2 Sarımsak 8

75a

Salât

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i imâm imâmet iderken boynu döndürüb iki cânibine bakmak 'âdet itse şer'an imâmeti câiz olur mu? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem câizdir ammâ terki huşû'dur etmemek gerek.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Dirhem 4 Kara Halîle 5 Sarı Halîle 3 Darıfûlfül 3 Kakule 2 Ak Zencefil 2 Yeni Bahar 5 Bal halt idesiz Dirhem 12 Darcın (tarçın) 15 Şeker Lebn halt idesiz

75b

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'a yüz elli akçeye sattığı dülbendi Amr üç yıldan sonra al dülbendini vir akçemi dise şer'an Zeyd'e dülbendin virüb akçesin almağa kâdir olur mu? Beyân kılıub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem almaz bey'de fesâd yoğsa.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

76a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i yaya Amr'ı on iki günlük yola yayalık hidmetiçün bir mikdâr akçeye yerine bedel dutub ammâ akçeyi edâ-yı hidmet idüb geldikten sonra virecek olsa Amr yayalık hidmetiçün vardıkda sancağı beyi mezbûr Amr'ı kabûl etmese şer'an Amr-ı mezkûr kavı etdüğü akçeyi Zeyd'den almağa kâdir olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

76b

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd 'in kulu ibâkat idüb Zeyd kulun ibâkat etdüğü yerde bulub varub kulu anda bey' idüb ba'dehu kul gerü Zeyd'e gelüb Zeyd kulu gerü istihdâm idüb yavacı Zeyd'e kulu varub bulduğun yerde bey' etdüğün alub zabt eyledün deyüb bunun üzerine beyyine ikâmet eylese Zeyd dahi vardığım yerde bey' etmedüm habs etdürü kodum idi deyüb beyyine ikâmet eylese şer'an kangısının beyyinesi mesmû'dur? Beyân kılınub 'indallah müsâb ve me'cûr oluna.

El-cevâb Allahu a'lem yava emîni hasım değildir şâhidi istimâ' olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

77a

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ı vekîl idüb dükkânımı bey' idivir deynimi edâ idüb beni habsden halâs eyle dise Amr dahi vekâlet ile mezkûr dükkânı Bekir'e bey' idüb medyun mezkûrun deynin edâ idüb habsden halâs eylese hâliyen Zeyd-i mezkûr zikr olan dükkân kıymetinden eksüğe bey' olunmuş deyü Bekir'den dükkânı taleb eylese şer'an alıbilür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem gabn-ı fâhişle bey' olunmuş ise alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

77b

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd doksan üç arşun vâle deyüb Amr'a iki top vâle bey' eylese Amr dahi kabûl idüb vâleyi alub gitse yirmi beş günden sonra pişmân olub vâle arşunlanmamış idi deyüb vâleyi Zeyd'in üzerine yine redd eylemek istese şer'an elinden gelür mü? Beyân oluna. El-cevâb Allahu a'lem elinden gelmez doksan üç arşundan eksük değilse.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd doksan üç arşun vâle deyüb Amr'a iki top vâle bey' eylese Amr dahi kabûl idüb vâleyi alub gitse yirmi beş günden sonra pişmân olsa vâleye arşunlanmamış idi deyüb vâleye Zeyd'in üzerine redd etmeğe kâdir olur mu?

78a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd merkebcî olan Amr'a gütmeğe ücret ile üç katır virüb gündüzün güderken katırın birisi ormanda dereye düşüb kalkamayub kalsa hâricden Bekir Amr-ı mezbûra katır dereye düşüb helâk oluverir deyü tenbîh eylese Amr ihmâl idüb varub ol katır halâs eylemeyüb katır ol mekânda helâk olsa şer'an Amr Zeyd'e katırın kıymetin tazmîn etdürmek elinden gelür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem elinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

78b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Vakıf akçeyi onda on birden ziyâde üzere mu'âmele-yi şer'îyye etmek câiz olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem câiz olur şart-ı vakıf muhâlif değilse.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

79a

Bey‘

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir pâre bezini va‘de-yi mu‘ayyene ile elli akçeye Amr’a bey‘ idüb ol bezi Amr’a teslim etdikden sonra Bekir’e bir mikdâr akçe virüb Bekir ol bezi otuz akçeye girü Zeyd içiün Amr’dan iştirâ idivirse va‘de-yi mezbûr tamam olmayıcak Zeyd ol elli akçeyi Amr’dan taleb eylese şer‘an alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem bey‘-i sâni fâsiddir fesh olunur Amr bezi alır.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

79b

Rehin

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr’a olan deyni içün ba‘zı esbâblar rehin kosa ol rehin Amr’ın hıfzında iken Amr’ın câriyesi Amr-ı mezbûrun ba‘zı esbâbı ile Zeyd’in rehinini alub ibâkat eylese ol rehin câriye-yi mezbûrenin yedinde zâyî‘ olucak şer‘an müsteveffî(?) (?) olur mu yohsa Amr Zeyd’den mâlını taleb idebilür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem câriye müâheze olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

80a

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir evini kızını Hind’e on bin akçeye bey‘ idüb sekiz bin akçesin kabz idüb sefere gitse sonra Zeyd seferden gelüb bâkî iki bin akçeyi Hind’den taleb etmek isteyicek

Hind'in anası Zeyneb Zeyd'in zevcesi olduğu hâlde ol iki bin akçeyi ben Hind'den kabz etdüm girü sana vireyin dise hâliyen Zeyneb mevt olucak Zeyd ol iki bin akçeyi Zeyneb'in metrûkâtından mı taleb ider yohsa Hind'den mi taleb ider? Beyân buyurula.
El-cevâb Allahu a'lem Zeyneb'in muhallefâtından taleb ider.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

80b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Zeyd bir vakıf hammâmı tutdukda mütevellî ile hammâmın battâliyesi tutulmayub ve kızdırması vakıfdan olmak kavlı idüb sonra yıl tamam oldukda mezbûr mütevellî battâliye içün kast taleb idüb kızdırma harcın tutmağa şer'an kâdir olur mu? Beyân buyurula.
El-cevâb Allahu a'lem kâdir olur.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

81a

Kefîl

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Zeyd'in Amr'a olan iki bin dört yüz akçe deynine Bekir ile Beşir kefil olsalar sonra Amr Bekir ile Beşir'den akçeyi taleb etdikde Beşir Bekir'e var bir kimesneden mu'âmele ile iki bin dört yüz akçe al Amr'a teslim eyle bin iki yüz akçenin aslını ve mu'âmelesin ben sana edâ idem dise Bekir mu'âmele ile iki bin dört yüz akçe alub Amr'a teslim eylese sonra Bekir bin iki yüz akçenin aslını ve rıbhını Beşir'den taleb idüb şer'an alıbilür mü? Beyân buyurula.
El-cevâb Allahu a'lem alamaz tevkîl sahîh değildir.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

81b

Hîtân

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in bir evi penceresi kadîmü'l-eyyâmdan bir evin havlısına havâle olsa hâliyen ol evi Amr alıcak ol pencere benim evime havâledir deyü ol havâle-yi mezbûreyi Zeyd'e def' etdirmeye şer'an kâdir olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem kîdem sâbitse kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

82a

Hîtân

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ın tasarruf eylediği yer üzerinden yirmi beş yıl mikdârı mürur idüb Amr bilâ özr Zeyd'i men' eylemese hâliyen Amr Zeyd'i mürûrdan men' eylemek elinden gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem elinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

82b

Vakf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i müderris cum'a ve düşenbe ve seşenbe gün eyyâm-ı ta'tıldir deyü ders dimeşe ve ba'zı eyyâmda dahi seyre gidüb ders dimeşe vazîfe mukâbele-yi dersde şart olunmuş olsa şer'an mütevellî-yi vakf eyyâm-ı merkûmenin vazîfesin Zeyd'e virmemek elinden gelür mü? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem elinden gelmez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Minhü'l-'ismetî ve't-tevfîk.

Zeyd tasarrufunda olan arz-ı mîr tarlalarını izne sâhib arzıyla torunu Hind'e ferâgat ve kasr-ı yed ider iken ol arâziyyede vâki' olan eşcâr meskût anh kalsa ol eşcâr araziyye tab'ıyyetle Hind'in olur mu?

El-cevâb Allahu a'lem olur.

Bu sûretde Zeyd fevt olsa ol araziyyede vâki olan eşcâra vereseşi dahl ve ta'arruz itmeğe kâdir olurlar mı

El-cevâb Allahu a'lem

Ketebehu el-fakîr el-Müfîd-i (?) Hüseyin

83a

Vekîl

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Müşterî nâbedîd oldukda mebi'in semenin bâyi' kendi vekîl eyleyüb satturduğu vekîlden taleb eylese şer'an alıbilür mü? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

83b

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub yetîmlerin kosa anası ere varub ol yetîmleri nafakaya yazdırsa yetîmlerin dedesi kıbel-i şer'den vasî olub ben yetîmleri nafakasız beslerin dise yetîmlerin mâlını anasından almak ve satmak istese şer'an kâdir olur mu?

El-cevâb Allahu a'lem kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

84a

Sulh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in Amr'da hakkı olub taleb etdikde Amr Bekir'de olan yedi müd tereke ile Zeyd'i da'vâ ettiği hakkından sulh ve ibrâ idüb Bekir'den terekeyi sâlyâne idüb Bekir dahi kabûl idüb mezbûr Zeyd terekeyi sâlyâne olunduğu zamanda olmayub te'hîr idüb ba'de zaman tereke bahâya çıkub Bekir Zeyd'e terekeyi vermeyüb sâlyâne olunduğu zamandaki narhı

üzere kıymet vermek isteyüb Zeyd kıymetin almayub sâlyâne olunan terekeyi taleb idüb şer'an alıbilür mü? Beyân buyurula müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem terekeyi alır.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

84b

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ile Amr'a vâlidlerinden bir bağ intikâl idüb Zeyd-i mezbûr hissesini Hâlid'e bey'eyleyüb karındaşı mezkûr Amr bey'eylemezim dise ba'dehu mezbûr Hâlid ben bu bağın cümlesini Zeyd'den satun aldum deyü da'vâ idüb almağa kâdir olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem Amr'ın bey'i kabûlün da'vâ idüb şâhid ikâme iderse kâdir olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

85a

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd zevcesi Hind'e virdüğü akçeyi karzen virdüm deyü beyyine ikâmet eylese Hind mezbûr akçeyi esbâb al nefsinçün bana hîbe etdin deyü beyyine ikâmet eylese şer'an kangısının beyyinesi mu'teberdir? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem karz beyyinesi evvelîdir.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

85b*Kefîl*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i yetîmin vasî elinde olan mâlından Bekir ile Beşir muâmele ile beş bin akçe alub Hâlid mâla kefil olsa ba'de zaman Amr Hâlid'e seni kefâletden ibrâ ve ıskat etdim deyüb eline hücce-i şer'î virse ba'de zaman Zeyd bâliğ olub Bekir ile Beşir müflis olucak Zeyd Amr'ın ibrâsını kabûl etmeyüb Hâlid'den beş bin akçeyi şer'an taleb idebilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem taleb idebilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

86a

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind fevt oldukdan sonra vârisleri ba'zı esbâbın Hind'indir deyü da'vâ ve taleb iderlerken Hind'in zevci Zeyd kat'-i nizâ' ve fasl-ı husûmet için bir mikdâr nesne üzerine sulh idişib munâzi'un fih esbâblar mîrâsa katub kısmet etdirseler ba'de Zeyd ol esbâblara tekrâr yine da'vâ eyleyicek şer'an Zeyd'in da'vâsı istimâ' olunur mu? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem istimâ' olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

86b*Da'vâ*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir müzevvir-i telbîs Zeyd'in beş yüz akçesin alsa sonra Zeyd filân şer' alduğunu isbât edicek şer'an virdüğü akçesin ol müzevvirden alıbilür mü? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem bigayr-i hakk almış ise alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

87a*Âbık*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

İki kaçgın kul Zeyd'e teslim olunub Zeyd ol kulları hükm-i bend idüb habs eylese on beş gündən sonra ol kullar zencir bozub gaybet eyleseler sonra kulun biri gerü tutulub suâl olundukda ol kul zenciri biz bozub kaçdık deyü i'tirâf eylese ol kulların efendisi gelüb ol bulunmayan kulu Zeyd'e buldurmağa şer'an kâdir olur bilür mü? Beyân buyurub müsâb ola.

El-cevâb Allahu a'lem taleb idebilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

87b*Mîrâs*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub bir ana bir er karındaşın terk eylese bir de ana ata bir er karındaşının oğlun terk eylese bir de ammısı oğlun terk eylese Zeyd'in metrûkâtı beyne'l-verese şer'an nice taksîm olur? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem mîrâsı karındaşı ihrâz ider.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Cevâb yazılmışdır.

88a*Kerâhiyye*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Bir kimesne imâmıyla çekişüb imâmın döğse hâricden Amr gelüb ol kimesneye peygamberin döğersin dise şer'an Amr'a ne lâzım gelür? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem tecdîd-i imân.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

88b*Hudûd*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i Müslim-i câhil Amr-ı 'âlimin cimâ' lafzı ile femine şetm eylese şer'an câhil-i mezbûra ne lâzım olur? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem ta'zîre müstehak olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

89a*Da'vâ*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind fevt oldukdan sonra Hind'in vârisi olan Zeyd Amr'a hâl-i sıhhatinde sana şu kadar esbâb emânet virdi idi deyüb da'vâ ve taleb edicek Amr-ı mezkûr Hind-i mezbûre bende emânet esbâb komadı deyü inkâr idüb yine ol meclisde Hind bende emânet esbâb kodu idi ammâ ol esbâbı Hind'in üvey oğlu olan Bekir'e teslîm eyledüm idi deyüb beyyine ikâmet eylese şer'an beyyinesi istimâ' olunur mu? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem istimâ' olunmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

89b*Bey'*

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'dan min külli'l-'ayb iştirâ ettiği abda veba mısın dedikde abd değilin demek ile itimâd idüb nice zaman kullanub sonra Bekir'e bey' etdikde Bekir abdın vebalığına muttali' olub Amr'a redd eylese Amr dahi ben abdın sözüne i'timâd etdim dise lâkin görmeksizin kabul etdim deyü abdı Zeyd'e redd eylemek şer'an elinden gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem elinden gelmez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

90a

Da ‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd’in Amr’dan on dört bin akçe alacağı olsa Amr zikr olan akçenin dört bin akçesin bana hîbe eyledin deyü ikâmet-i beyyine eylese Zeyd on dört bin akçe virmek üzerine sulh eyledin deyü ikâmet-i beyyine eylese şer‘an kangısının beyyinesi evvelîdir? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem Amr’ın beyyinesi mu‘teberdir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

90b

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Hind sağîr oğluna bire çocuk dediği vakitte zevci Zeyd Hind-i mezbûre hınzır sen misin ben miyin eğer hınzır sen olub ben değil isem benden üç talâk boş ol ve eğer hınzır ben olub sen değil isen benden üç talâk boş ol dise Zeyd-i mezkûra hınzır demekden murâd nedir deyü suâl olundukda murâd hınzır huy ile sıfatlanmaktır dise bu sûretde şer‘an talâk-ı selâse(?) vâki olur mu? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem istiğfâr ve tevbe lâzım olur etmezse bir talâk vâki‘ olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

91a

İcâre

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes’ele husûsunda eimme-i Hanefiyye’dan cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd bir cemâ'atin ecir ile davarların re'î iderken ol cemâ'atden Amr'ın bârgiri zâyî' olub Zeyd'e suâl olundukda Zeyd ne vechile zâyî' olduğun bilmezsin deyü cevâb virse bu sûretde Amr bârgirini Zeyd'de tazmîn etdirebilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem tazmîn etdürülmez.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

91b

Şirket

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ile Amr şirket üzerine esbâb satun alub bey' şirâ iderlerken Zeyd Amr ma'rifetsiz bir kimesneden karz akçe alub ol akçe ile ba'zı metâ' satun alub şirket üzerine oldukları esbâbaya zamm idüb bey' eylese sonra Amr Zeyd'in halt etdiği esbâbı münkir olucak Zeyd'e ben metâ'ı zamm eyledim deyü yemîn eylese şer'an yemîn ile tasdîk olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem tasdîk olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

92a

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ın kızına nâmzed olduğu vakitte bin akçe uğurluk virse (?) Zeyd kızını almadan Amr fevt olsa sonra Zeyd kızdan ferâgat idüb virdiği akçeyi metrûkât-ı Amr'dan taleb eylese şer'an alıbilür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem Amr'ın talebiyle virdi ise alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

92b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'ı vekîl idüb var Hind'i bana yüz akçe mehir ile nikâh eyle dise Amr Hind'i üç yüz akçe mehir ile Zeyd'e nikâh eylese Zeyd mehir üç yüz olduğun bilmeyüb Hind ile cem' olub sonra Hind talâk viricek Hind Zeyd'den üçyüzü alıbilür mü? Beyân buyurula. El-cevâb Allahu a'lem alıbilür Zeyd'in da'vâsı istimâ' olunmaz Amr vekâletle nikâh eylediği sâbit olucak.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

93a

(?)

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'a sattığı meb'în semenin Amr virmeden nâbedîd olsa mâlını beytü'l-mâlcı zabt eyledikde Zeyd Amr'da olan semenin beytü'l-mâlcı yüzüne isbât etmek ile Amr'ın mevti sâbit olmadan şer'an beytü'l-mâlcıdan alıbilür mü? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

93b

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub evlâd-ı zükûrundan kimesnesi kalmadığı bâisden Amr-ı ecnebî onun mîrî yerini sipâhîden tapulayub alsa sonra Zeyd'in karındaşı Bekir Amr virdüğün ben virürün dahi merkûm yeri Amr'ın elinden ben alurun dişe şer'an alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem alıbilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

94a

Âbık

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr'a bir kulunu virüb var bu kulu filân yerde bey' eyle akçesin tavnâbi'a vir getir ne hâsıl olursa rıbhının nısfı senin nısfı benim olsun dise kul yolda ibâkâ idüb yava zâbiti tutub zabt idicek Amr Zeyd icâzetsiz kulu varub tutulduğı yerden alınca kula beş yüz akçe harç eyleyüb getirüb kulu Zeyd'e teslim eylese bu sûretde Amr ol harç eylediğı akçeleri Zeyd'den taleb idüb şer'an alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

94b

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr ile mülk ev husûsunda olan da'vâsı özr-i şer'î yoğken on beş yıl te'hîr olunsa şer'an istimâ' olunur mu? Beyân buyurulub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem kuzât istimâ' eylemezler.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

95a

Şuf'a

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ile Amr'ın bir havlu içinde birer mülk evi olub sonra Zeyd seferde iken Amr evini Bekir'e bey' eylese mezbûr Zeyd hâzır oldukda ben şefiim şuf'a dahi tutdum deyü ol evi taleb eylese şer'an alıbilür mü? Beyân olunub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem şerâit-i şuf'a murâ'ât olunmamışsa alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

95b

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Hind-i zimmîyeyi nikâhlayub Hind müslümân olub ba'de zaman Hind yine mürtedd olsa şer'an Zeyd'den tefrîk olunur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem tefrîk olunur ammâ İslâma ve nikâha cebr olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

96a

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Hind‘iYenihisar‘da alub nikâhlansa sefere gider oldukda İstanbul‘a getürüb bunda bir dul eri yok avratın evinde kosa gitse hâliyen Zeyd gelmeden mezkûre Hind Yenihisar‘a anası evine varub âna gitmek istese şer‘an elinden gelür mü? Beyân buyurula. El-cevâb Allahu a‘lem elinden gelmez.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

96b

Müteferrika

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ile Amr‘ın müşterek mîrî yerlerinde hüdâyî bitmiş meyve ağaçları olsa şer‘an zikr olunan ağaçlar dahi mâbeynlerinde müşterek olur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a‘lem müşterek olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufîye anh.

Allahümme yâ veliyye‘l-‘ismetî ve‘t-tevfîk. Nes‘elüke‘l-hidâye ilâ sevâi‘t-tarîk.

Mâ cevâbu‘l-eimme‘l-Hanefiyye radiyallahu anhüm.

Fî cemâ‘atin ittehemû raculen bi-ennahu dehale ilâ beyti Zeyd ve seraka minhâ... fe enkura er-raculu zalike feuhbira raculani biennehümâ rae‘yâhu dâhile dâri Zeyd ve hüve makbûz aleyh ve‘l-hâl enne er-racule leyse lehû tuhmetün sâbikatün ve hüve raculün meşhur bi‘l-cevdet ve‘l-salâh fehel yekûnu harâmiyyen li-mücerredi ihbâri‘l-raculeyn ennehümâ ra‘yâhu dâhile dari‘l-mezkûr evvelan ekûl.

El-cevâb Allahu a‘lem lâ yekûnu harâmiyen bizalike el-ihbâr

Ketebehu (?)

97a

Kısmet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olub bir hâmile zevcesin ve gayri vârislerin terk eyledikde hâkimü's-şer' metrûkâtın beyne'l-verese kısmet idüb haml-i gulâm nasîbin vaz' etdikden sonra ba'de'l-vilâd haml-i bint zâhir olucak binte nasîbin virüb bâkîsin vârislere nasîbleri mikdârı tevzî' etmek câiz midir? Beyân kılınub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem tevzî' ider ammâ resm-i kısmet almaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

97b

Bey'

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd mîrî yerini sipâhî izinsiz Amr'a bey' eylese şer'an bey' câiz ve sahih olur mu? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem sipâhî kabûl eylemese elinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

98a

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr-ı müteveffâ benüm ammum oğludur deyü da'vâ idüb beyyineye iktidârı olmadıkda müteveffâ-yı mezbûrun hâl-i sıhhatinde iken Zeyd-i mezkûrun ammısı oğlum didüğüne beyyine ikâmet eylese Zeyd-i mezkûr müteveffâ-yı mezbûrun vârisi olur mu? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem vâris-i ma'rûfu'n-neseb yoğsa mîrâs alır.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

98b

Kerâhiyye

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Zeyd bir zahmete mübtelâ olub devâ için hıncır ödünü içmek şer'an câiz midir?
El-cevâb Allahu a'lem câiz değildir.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

99a

Şirket

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Üç kişi şirket-i 'inân ile şerîkler olsalar birisi Zeyd'in bir barkasın helâk eyledikde hâlîke tazmîne hükm olunucak şer'an Zeyd hâlîke ve şerîklerine tazmîn etdirmeye muhayyer olur mu yohsa ancak hâlîke mi tazmîn etdirir? Beyân kılınub müsâb oluna.
El-cevâb Allahu a'lem Zeyd'e tazmîn olunur.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.
Zeyd hâlîk değildir.

99b

Âbık

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.
Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?
Zeyd'in bir kulu kaçub birkaç kimesneler abd-ı merkûmu tutub Bekir-i sipâhîde emânet koyub abd-ı mezkûr Bekir'in habsinden halâs olub Bekir'in esbâbın sirkat idüb ibâkât idüb bir âhar kâdıllıkda yava zâbiti tutub Bekir abdın tutulduğun işidüb varub esbâbın isbât idüb alub abdı taleb eyleyüb (?) yava emîni müddet tamam oldukda abdı Beşir'e bey' eylese şer'an Zeyd abd-ı merkûmu Bekir'e tazmîn itdirmeye kâdir olur mu? Beyân buyurub müsâb olasıdır.
El-cevâb Allahu a'lem Beşir'den kulun alır Zeyd askerî ise ve illâ semenin alır.
Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

100a

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve‘hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd fevt olduğundan sonra vârisleri bir niçe nefer kimesneye Zeyd‘i siz darb etdiniz sizin darbınızdan sâhib-i firâş olub ol firâşdan kalkamayub fevt oldu deyü beyyine ikâmet eyleseler anlar dahi Zeyd merîz yaturken benüm kimesne ile da‘vâm ve nizâ‘m yokdur kimesneye iftirâ ve bühtân etmeyesiz didüğü ikrârına şâhidler durgurmak şer‘an kangısının şâhidi evvelîdir? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem müdde‘î aleyhlerin beyyinesi evvelîdir darb husûsunda da‘vâm yokdur dedi ise.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

100b

(?)

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve‘hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd‘in oğlu Amr Zeyd‘in ‘iyâlinde iken mezkûr Zeyd Amr‘a elünde olan meblağ benimdir dise Amr dahi cevâb virüb senin ile olurun ammâ elümde olan meblağ benim mülkümdür dise şer‘an mezkûr Zeyd isbât eylemeden Amr‘ın elinde olan meblağı alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem Amr‘ın kesb-i müstakili varsa alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

101a

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfik. E‘in lenâ ve‘hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd zevcesi Hind‘e eğer bana şu mikdâr akçe getürüb virmez isen üç talâk boş ol dise (?) (?) eylemese Hind bir iki günden sonra Zeyd‘in evinden çıkub gidüb akçe virmez dise sonra Hind-i mezbûre Zeyd‘e didiği mikdâr akçeyi teslîm eylese bu sûretde şer‘an Hind‘e talâk-ı selâse vâki‘ olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem vâki‘ olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

101b

‘Itâk

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd merîz olub eğer şu marazdan halâs olursam filân câriyem kırk gün mukaddem benden âzâd olsun dise ba‘de zaman Zeyd ol marazdan ifâkat bulucak câriye-yi mezkûre şer‘an âzâd olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem âzâd olmaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

102a

Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd’in ba‘zı esbâbı sirkat olunub esbâb-ı mezbûre Amr’ın elinde bulunucak Amr esbâb-ı mezkûreyi ben Zeyd’in karındaşı Bekir‘den iştirâ etdüm deyü da‘vâ idüb beyyine ikâme eylese Zeyd Amr’a esbâb-ı mezbûreyi ben sirkat etdüm beni kimesneye duyurma deyü ikrâr etdin deyü da‘vâ idüb beyyine ikâme eylese şer‘an kangısının beyyinesi evvelîdir? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem Amr’ın beyyinesi evvelîdir.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

102b

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i mütevellî vakfın mürtezikasına kendü mâlından bir mikdâr akçe virüb sonra virdüğü akçeyi mâl-ı vakıfdan taleb eylese şer‘an alıbilür mü alamaz mı? Beyân buyurub müsâb olası.

El-cevâb Allahu a‘lem alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

103a

Da'vâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Hind Zeyd-i ecnebiye senin (?) ben vaz'-ı haml etdim deyüb isbât idemese şer'an yemîn ile tasdik olunur mu? Beyân buyurub müsâb olasız.

El-cevâb Allahu a'lem tasdik olunur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

103b

Şehâdet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd ile Amr ücret ile Bekir'in sığırların ra'y iderlerken Bekir'in bir sığırı zâyî' olup Bekir mezkûrlardan suâl eyledikde Hâlid'in sığırlarına karıştı deyüb sonra Hâlid'in yedinde olan bir sığır için benim zâyî' olan sığırim budur deyü Bekir da'vâ idüb Zeyd ile Amr ol sığır Bekir'in idiğine şehâdet eyleseler şer'an şehâdetleri makbul olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem adillerse makbul olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Sûret-i mezbûrede mezkûrların şehâdetleri ile ehl-i örf Hâlid'e sığır sirkat etdin deyü bir mikdâr akçesin alsa bunların şehâdetleri makbûl olmadığı takdîrce Hâlid ehl-i örfe virdiği akçeyi ehl-i örfden alıcak Zeyd ile Amr'dan şer'an alıbilür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

104a

Vesâyâ

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd maraz-ı mevtinde mâlından bin akçe vasiyyet eyleyüb ol akçem bir su getürü çeşme olub vakıf olsun dise sülüs mâlından vefâ dahi eylese ba‘de’l-mevt verese kabûl eylememek şer‘an ellerinden gelür mü? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem ellerinden gelür.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Müşkil

Allahümme yâ veliyye’l-‘ismetî ve’t-tevfîk. Nes’elüke’l-hidâye ilâ sevâi’t-tarîk.

Mâ cevâbu’l-eimme’l-Hanefiyye radiyallahu anhüm.

Fî cemâ‘atin ekarrû innehum kabezû min emînin sittîne sitilen? min el-hınta ve ketebe el-kâdı ikrârahum fî’s-sicili ve’l-hâlu innehum ye‘ûlûne mâ kabezna minhu şeyen ve kâne ikrârunâ bizalike keziben ve talebû yemînehu fehel yelzimu en yehlîfe billâhi’l-‘azîm ennehi ekbezahum zalike

El-cevâb Allahu a‘lem el-hakk yelzimu el-halîf bitalebihim.

Ketebehu (?)

104b

Nikâh

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd zevcesi Hind’e senden sonra bana avrat nikâhlanmak harâm olsun dise ba‘de zaman Hind fevt olub Zeyd kendü Benefşe’ylen tezvîc eylese bu sûretde şer‘an nikâh sahih olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem adillerse sahih olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

105a

Nafaka

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Yolda giderken Zeyd’in kulu attan düşüb bir ayağı ufansa Zeyd-i mezbûr ol kulu Amr’a emânet koyub sonra gelüb alam dise Zeyd’in mâni‘-i şer‘îsi olub gelüb kulu alamayacak Amr kula nafaka takdîr etdirüb beş yıl kulu kullansa hâliyen Zeyd gelüb kulu Amr’dan

taleb idicek Amr beş yıllık nafaka akçesin Zeyd'den talep eylese şer'an alıbilür mü Amr kulu kullanmış olucak? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a'lem nafaka akçesi ücret-i hizmet mikdârı ise alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

105b

Vasiyyet

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd hâl-i sıhhatinde vakfın arzında mukâta'a ile mutasarrıf olduğu mülk-i dârını Amr'a vasiyyet idüb içinde sâkin olub her yılda filân mescide on akçe viresin dise Amr dahi ol dârı ta'mîr idüb içinde sâkin olsa sonra her yılda vakfın mütevellîsi ta'yîn olan mukâta'ayı Amr'dan aldıktan sonra mezbûr mescidin mütevellîsi dahi her yıl Amr'dan on akçeyi Zeyd'in vasiyyeti üzerine talep eylese şer'an alıbilür mü? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem talep idebilür.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

106a

Talâk

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfîk. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd'in zevcesi Hind Zeyd bâin(?) talâk virdi deyü da'vâ etdikde Zeyd münkir olub birkaç ay geçdikden sonra Zeyd ben Hind-i mezbûreye talâk vireli iki ay oldu dise şer'an Hind'in 'iddeti Zeyd'in ikrârından mı 'add olunur yohsa ol iki ay muhâseb olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem iki ay mahsûb olur.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufiye anh.

Allahümme yâ veliyye'l-'ismeti ve't-tevfîk. Nes'elüke'l-hidâye ilâ sevâi't-tarîk.

Bu mes'ele beyânında eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i müteveffanın kızı Hind'in anası Zeyneb ve Zeyd'in kız karındaşları Fatma ve Âişe ve Hadice olsa Hind'in velisi kangısı olur? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a'lem biri müstakil olmaz.

Ketebehu el-hakîr Ebussu‘ud ‘ufiye anh.

106b

Bey‘

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Amr‘a bir ev bey‘ eyleyüb Amr ol evi görmeksüzün ve kabz etmeksüzün yine Zeyd‘e murâbahata bey‘ eylese şer‘an Amr‘ın Zeyd‘e etdüğü bey‘ sahîh ve câiz olur mu? Beyân oluna.

El-cevâb Allahu a‘lem câiz olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

Allahümme yâ veliyye‘l-‘ismetî ve‘t-tevfîk. Nes‘elüke‘l-hidâye ilâ sevâi‘t-tarîk.

Bu mes‘ele beyânında eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Ayende ve revende için konulan sarnıcın üzerine Zeyd evler binâ idüb evinin taşrasında Müslümânlar su içmek için sarnıç kazmak câiz olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem vakf-ı sarîh üzerine binaya kâdir değildir.

Ketebehu el-hakîr Ebussu‘ud ‘ufiye anh.

107a

Gasb Da‘vâ

Nahmedüke allahümme veliyye’t-tevfîk. E‘in lenâ ve’hdi sevâe’t-tarîk.

Bu mes‘ele husûsunda eimme-i Hanefiyye‘den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd Diyâr-ı bekîr tarafında sahrada yürürken bir mikdâr kızılbaş akçesin bulub Amr‘a bey‘ eylese sancak beyi Zeyd‘in ol akçe bey‘ etdiğin bilüb bir çavuşuna emr idüb var Zeyd‘i bana getir akçeyi bana getirmeden bey‘ eylemiş getirmez isen seni katl iderin dise Amr çavuş dahi Zeyd‘i bulub alub gitmek istedikde Zeyd kâdı ma‘rifetsiz Amr‘a cerîme deyü bir mikdâr akçe virüb Amr ol akçeyi iledüb sancak beyine virse ba‘de zaman Zeyd ol akçeyi Amr‘dan taleb eylese şer‘an Zeyd‘in talebi mesmû‘ olur mu? Beyân buyurula.

El-cevâb Allahu a‘lem mesmû‘ olur.

Ketebehu el-fakîr Sa‘d ‘ufiye anh.

107b

Vakıf

Nahmedüke allahümme veliyye't-tevfik. E'in lenâ ve'hdi sevâe't-tarîk.

Bu mes'ele husûsunda eimme-i Hanefiyye'den cevâb ne vechiledir ki?

Zeyd-i ecnebî bir zâviyede imâmet meşrût değil iken berât-ı sâmiyle ol zaviyeye imâm olup edâ-yı hizmet etmeyüb berât târîhinden vazîfesin alsa hâliyen mütevellî Zeyd'in edâ-yı hizmet etmeden aldığı vazîfeyi Zeyd'den yine talep eylese şer'an alıbilür mü alamaz mı? Beyân buyurub müsâb oluna.

El-cevâb Allahu a'lem alamaz.

Ketebehu el-fakîr Sa'd 'ufîye anh.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Esra		BEMBEYAZ
Doğum Yeri ve Yılı	İstanbul		27.07.1986
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		Arapça
ve Düzeyi	Orta		Orta
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2001	2005	Üsküdar İmam Hatip Lisesi
Lisans	2011	2015	İstanbul Üniversitesi
Yüksek Lisans	2015	2019	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum/lar	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:	“Osmanlı Devleti’nde Tev’em Maaşı”. 6. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı-III (2017): 163-171.		
Diğer:			
İletişim (e-posta):	esrabembeyaz@gmail.com		
Tarih		24.07.2019	
İmza			
Adı Soyadı		Esra Bembeyaz	

